ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾ ಆರಾಮಾ ದ್ವಾರಃ ಪ್ರಾಣಾ ನವಪ್ರಭೋ ।
ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಿ ಕೋಷ್ಠಾನಿ ಕುಲಮಿಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ
॥ ೫೭ ॥

ವಿಪಣಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರ್ಭೂತಪ್ರಕೃತಿರವ್ಯಯಾ ।
ಶಕ್ತ್ಯಧೀಶಃ ಪುಮಾಂಸ್ತ್ವತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ನಾವಬುಧ್ಯತೇ
॥ ೫೮ ॥

ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ವಂ ರಾಮಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟೋ ರಮಮಾಣೋಽಶ್ರುತಸ್ಮೃತಿಃ ।
ತತ್ಸಂಗಾದೀದೃಶೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ದಶಾಂ ಪಾಪೀಯಸೀಂ ಪ್ರಭೋ
॥ ೫೯ ॥

ನ ತ್ವಂ ವಿದರ್ಭದುಹಿತಾ ನಾಯಂ ವೀರಃ ಸುಹೃತ್ತವ ।
ನ ಪತಿಸ್ತ್ವಂ ಪುರಂಜನ್ಯಾ ರುದ್ಧೋ ನವಮುಖೇ ಯಯಾ
॥ ೬೦ ॥

ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಮಯಾ ಸೃಷ್ಟಾ
ಯತ್ಪುಮಾಂಸಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಸತೀಮ್ ।
ಮನ್ಯಸೇ ನೋಭಯಂ ಯದ್ವೈ
ಹಂಸೌ ಪಶ್ಯಾವಯೋರ್ಗತಿಮ್ ॥ ೬೧ ॥

ಅಹಂ ಭವಾನ್ನ ಚಾನ್ಯಸ್ತ್ವಂ ತ್ವಮೇವಾಹಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ಭೋಃ ।
ನ ನೌ ಪಶ್ಯಂತಿ ಕವಯಶ್ಛಿದ್ರಂ ಜಾತು ಮನಾಗಪಿ
॥ ೬೨ ॥

ಯಥಾ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾನಮೇಕಮಾದರ್ಶಚಕ್ಷುಷೋಃ ।
ದ್ವಿಧಾಭೂತಮವೇಕ್ಷೇತ ತಥೈವಾಂತರಮಾವಯೋಃ
॥ ೬೩ ॥

ಏವಂ ಸ ಮಾನಸೋ ಹಂಸೋ ಹಂಸೇನ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತಃ ।
ಸ್ವಸ್ಥಸ್ತದ್ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ನಷ್ಟಾಮಾಪ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತಿಮ್
॥ ೬೪ ॥

ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ನೇತದಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ ।
ಯತ್ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯೋ ದೇವೋ ಭಗವಾನ್ವಿಶ್ವಭಾವನಃ
॥ ೬೫ ॥

ದ್ವವು. ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ ಮತ್ತು ಅನ್ನ ಇವು ಮೂರು ಕೋಟೆಗಳು. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸೇರಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆರು ಮಂದಿ ಅಲ್ಲಿಯ ವರ್ತಕರಾಗಿದ್ದರು. ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಂಗಡಿಗಳು. ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೇ ಎಂದಿಗೂ ಕ್ಷೀಣಿಸದೇ ಇರುವ ಅದರ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣಗಳಾಗಿದ್ದವು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯೇ ಅದರ ಒಡತಿಯು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ ಪುರುಷನು ಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗಿ, ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತು ಹೋಗುವಂತಹ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಆ ನಗರಿಯು. ॥ ೫೭-೫೮ ॥

ಅಯ್ಯಾ ! ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಒಡತಿಯ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು, ಅವಳೊಂದಿಗೆ ವಿಹಾರಮಾಡುತ್ತಾ ನೀನೂ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆ. ಅವಳ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಇಂತಹ ದುರ್ದಶೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ॥ ೫೯ ॥ ನೋಡು, ನೀನಾದರೋ ವಿದರ್ಭರಾಜನ ಪುತ್ರಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಈ ವೀರ ಮಲಯಧ್ವಜನು ನಿನ್ನ ಪತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಒಂಭತ್ತು ದ್ವಾರಗಳ ನಗರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿದ್ದ ಆ ಪುರಂಜನಿಯ ಪತಿಯೂ ನೀನಲ್ಲ. ॥ ೬೦ ॥ ನೀನು ಕಳೆದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಪುರುಷನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಈಗ ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಾನೇ ಹರಡಿದ ಮಾಯೆಯಾಗಿದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನೀನು ಪುರುಷನಲ್ಲ, ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಹಂಸಗಳು. ನಮ್ಮ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೋ. ॥ ೬೧ ॥ ಮಿತ್ರನೇ ! ನಾನು ಈಶ್ವರನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ನೀನು ಜೀವನಾಗಿರುವೆ. ನೀನು ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೋಡು. ನಾನು ಏನಾಗಿರುವೆನೋ ನೀನೂ ಅವನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಭೇದವನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೬೨ ॥ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಶರೀರದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಅದನ್ನೇ ಯಾರೋ ಮನುಷ್ಯನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದೇ ಆತ್ಮನು ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯ ಭೇದದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ಜೀವನಾಗಿ ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೬೩ ॥

ಹೀಗೆ ಹಂಸ (ಈಶ್ವರ)ನು ಅದನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಆ ಮಾನಸ ಸರೋವರದ ಹಂಸವು (ಜೀವ) ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿ, ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಮರೆತಿರುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುನಃ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು. ॥ ೬೪ ॥ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಯೇ ! ನಾನು ನಿನಗೆ ಪರೋಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ದಿಗ್ದರ್ಶನ ಮಾಡಿರುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃವಾದ ಜಗದೀಶ್ವರನಿಗೆ ಪರೋಕ್ಷವರ್ಣನೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ॥ ೬೫ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನೇಽಷ್ಟಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೮ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರುವಾಚ

ಭಗವಂಸ್ತೇ ವಚೋಽಸ್ಮಾಭಿರ್ನ ಸಮ್ಯಗವಗಮ್ಯತೇ ।
ಕವಯಸ್ತದ್ವಿಜಾನಂತಿ ನ ವಯಂ ಕರ್ಮಮೋಹಿತಾಃ
॥ ೧ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಪುರುಷಂ ಪುರಂಜನಂ ವಿದ್ಯಾದ್ಯದ್ವ್ಯನಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪುರಮ್ ।
ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಚತುಷ್ಪಾದಂ ಬಹುಪಾದಮಪಾದಕಮ್
॥ ೨ ॥

ಯೋಽವಿಜ್ಞಾತಾಹೃತಸ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಖೇಶ್ವರಃ ।
ಯನ್ನ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಪುಂಭಿರ್ನಾಮಭಿರ್ವಾ ಕ್ರಿಯಾಗುಣೈಃ
॥ ೩ ॥

ಯದಾ ಜಿಘೃಕ್ಷನ್ಪುರುಷಃ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಾನ್ ।
ನವದ್ವಾರಂ ದ್ವಿಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿ ತತ್ರಾಮನುತ ಸಾಧ್ವಿತಿ
॥ ೪ ॥

ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಪ್ರಮದಾಂ ವಿದ್ಯಾ-
ನ್ಮಮಾಹಮಿತಿ ಯತ್ಕೃತಮ್ ।
ಯಾಮಧಿಷ್ಠಾಯ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿ-
ನ್ಪುಮಾನ್ಭುಂಕ್ತೇಽಕ್ಷಭಿರ್ಗುಣಾನ್ ॥ ೫ ॥

ಸಖಾಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಣಾ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಯತ್ಕೃತಮ್ ।
ಸಖ್ಯಸ್ತದ್ ವೃತ್ತಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪಂಚ ವೃತ್ತಿರ್ಯಥೋರಗಃ
॥ ೬ ॥

ಬೃಹದ್ಬಲಂ ಮನೋ ವಿದ್ಯಾದುಭಯೇಂದ್ರಿಯನಾಯಕಮ್ ।
ಪಂಚಾಲಾಃ ಪಂಚ ವಿಷಯಾ ಯನ್ಮಧ್ಯೇ ನವಖಂ ಪುರಮ್
॥ ೭ ॥

ಅಕ್ಷಿಣೀ ನಾಸಿಕೇ ಕರ್ಣೌ ಮುಖಂ ಶಿಶ್ನಗುದಾವಿತಿ ।
ದ್ವೇ ದ್ವೇ ದ್ವಾರೌ ಬಹಿರ್ಯಾತಿ ಯಸ್ತದಿಂದ್ರಿಯಸಂಯುತಃ
॥ ೮ ॥

ರಾಜಾ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಯು ಹೇಳಿದನು – ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮುನಿಗಳೇ ! ತಮ್ಮ ನುಡಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ, ವಿವೇಕಿಗಳೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಬಲ್ಲರು. ಕರ್ಮಮೋಹಿತರಾದ ನಮ್ಮಂತಹ ಜೀವರು ತಿಳಿಯಲಾರರು. ॥ ೧ ॥

ನಾರದರೆಂದರು – ರಾಜನೇ ! ಪುರಂಜನ (ನಗರದ ನಿರ್ಮಾತೃನು) ಜೀವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ತನಗಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಕಾಲುಗಳೇ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಶರೀರರೂಪೀ ಪುರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೨ ॥ ಆತನ ಗೆಳೆಯ ಅವಿಜ್ಞಾತನೆಂದು ಹೇಳಿರುವವನೇ ಈಶ್ವರನಾಗಿರುವನು. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಕರ್ಮಗಳಿಂದಾಗಲೀ ಜೀವರಿಗೆ ಅವನ ಸುಳಿವು ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩ ॥ ಜೀವನು ಸುಖ-ದುಃಖರೂಪವಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಕೃತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ, ಅವನು ಬೇರೆ ಶರೀರಗಳಿಗಿಂತ ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲುಗಳುಳ್ಳ ಎರಡು ಕೈಗಳು, ಎರಡು ಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ ಮಾನವ ದೇಹವನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡನು. ॥ ೪ ॥ ಬುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ನೀನು ಪುರಂಜನಿ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ತಿಳಿ. ಇವಳಿಂದಾಗಿಯೇ ದೇಹ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನು ಇದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಯೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೫ ॥ ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅವನ ಮಿತ್ರರು. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಅವನ ಸಖಿಯರು. ಪ್ರಾಣ-ಅಪಾನ-ವ್ಯಾನ-ಉದಾನ-ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ವೃತ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣವಾಯುವೇ ನಗರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಐದು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ಪವು. ॥ ೬ ॥ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಾಯಕವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದಾಗಿರುವ ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಭಟನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶಬ್ದಾದಿ ಐದು ವಿಷಯಗಳೇ ಪಾಂಚಾಲದೇಶ. ಅದರ ನಡುವೆ ಆ ಒಂಭತ್ತು ಬಾಗಿಲುಗಳುಳ್ಳ ನಗರ ನೆಲೆಸಿದೆ. ॥ ೭ ॥

ಆ ನಗರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ದ್ವಾರಗಳು ಹೇಳಿವೆಯೋ, ಅದು ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎರಡು ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಕರ್ಣರಂಧ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಖ, ಲಿಂಗ, ಗುದ ಇವುಗಳು ಮೂರು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂಭತ್ತು ದ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಜೀವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೮ ॥

ಅಕ್ಷಿಣೀ ನಾಸಿಕೇ ಆಸ್ಯಮಿತಿ ಪಂಚ ಪುರಃ ಕೃತಾಃ ।
ದಕ್ಷಿಣಾ ದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣ ಉತ್ತರಾ ಚೋತ್ತರಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ೯ ॥

ಪಶ್ಚಿಮೇ ಇತ್ಯಥೋದ್ವಾರೌ ಗುದಂ ಶಿಶ್ನಮಿಹೋಚ್ಯತೇ ।
ಖದ್ಯೋತಾವಿರ್ಮುಖೀ ಚಾತ್ರ ನೇತ್ರೇ ಏಕತ್ರ ನಿರ್ಮಿತೇ ।
ರೂಪಂ ವಿಭ್ರಾಜಿತಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಚಷ್ಟೇ ಚಕ್ಷುಷೇಶ್ವರಃ ॥ ೧೦ ॥

ನಲಿನೀ ನಾಲಿನೀ ನಾಸೇ ಗಂಧಃ ಸೌರಭ ಉಚ್ಯತೇ ।
ಘ್ರಾಣೋಽವಧೂತೋ ಮುಖ್ಯಾಸ್ಯಂ ವಿಪಣೋ ವಾಗ್ರಸವಿದ್ರಸಃ ॥ ೧೧ ॥

ಆಪಣೋ ವ್ಯವಹಾರೋಽತ್ರ ಚಿತ್ರಮಂಧೋ ಬಹೂದನಮ್ ।
ಪಿತೃಹೂರ್ದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣ ಉತ್ತರೋ ದೇವಹೂಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಂಚಾಲಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ।
ಪಿತೃಯಾನಂ ದೇವಯಾನಂ ಶ್ರೋತ್ರಾಚ್ಛ್ರುತಧರಾದ್ವ್ರಜೇತ್ ॥ ೧೩ ॥

ಆಸುರೀ ಮೇಢ್ರಮರ್ವಾಗ್ದ್ವಾರ್ವ್ಯ-
ವಾಯೋ ಗ್ರಾಮೀಣಾಂ ರತಿಃ ।
ಉಪಸ್ಥೋ ದುರ್ಮದಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ
ನಿರ್ಋತಿರ್ಗುದ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ೧೪ ॥

ವೈಶಸಂ ನರಕಂ ಪಾಯುರ್ಲುಬ್ಧಕೋಽಂಧೌ ತು ಮೇ ಶೃಣು ।
ಹಸ್ತಪಾದೌ ಪುಮಾಂಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತೋ ಯಾತಿ ಕರೋತಿ ಚ ॥ ೧೫ ॥

ಅಂತಃಪುರಂ ಚ ಹೃದಯಂ ವಿಷೂಚಿರ್ಮನ ಉಚ್ಯತೇ ।
ತತ್ರ ಮೋಹಂ ಪ್ರಸಾದಂ ವಾ ಹರ್ಷಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ಗುಣೈಃ ॥ ೧೬ ॥

ಯಥಾ ಯಥಾ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಗುಣಾಕ್ತೋ ವಿಕರೋತಿ ವಾ ।
ತಥಾ ತಥೋಪದ್ರಷ್ಟಾಽಽತ್ಮಾ ತದ್ವೃತ್ತೀರನುಕಾರ್ಯತೇ ॥ ೧೭ ॥

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು, ಎರಡು ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು, ಒಂದು ಬಾಯಿ ಹೀಗೆ ಐದು ಪೂರ್ವದ ದ್ವಾರಗಳು. ಬಲಕಿವಿಯು ದಕ್ಷಿಣದ ದ್ವಾರ, ಎಡಕಿವಿಯು ಉತ್ತರದ ದ್ವಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೯ ॥ ಗುದ ಮತ್ತು ಲಿಂಗ ಇವು ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ರಂಧ್ರಗಳು ಪಶ್ಚಿಮದ ದ್ವಾರಗಳು. ಖದ್ಯೋತಾ ಮತ್ತು ಆವಿರ್ಮುಖಿ ಎಂಬ ಎರಡು ದ್ವಾರಗಳು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳು. ರೂಪ, ವಿಭ್ರಾಜಿತ ಎಂಬ ದೇಶಗಳನ್ನು ಈ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಜೀವನು ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚಕ್ಷು – ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೇ ಮೊದಲು ದ್ಯುಮಾನ್ ಎಂಬ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತು). ॥ ೧೦ ॥ ಎರಡು ಮೂಗುಹೊಳ್ಳೆಗಳೇ ನಲಿನೀ ಮತ್ತು ನಾಲಿನೀ ಎಂಬ ದ್ವಾರಗಳು ಮತ್ತು ಮೂಗಿನ ವಿಷಯಗಂಧವೇ ಸೌರಭದೇಶ. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯವೇ ಅವಧೂತನೆಂಬ ಮಿತ್ರನು. ಮುಖವು ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ದ್ವಾರವಾಗಿದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವೇ ವಿಪಣವು ಮತ್ತು ರಸನೇಂದ್ರಿಯವೇ ರಸವಿದ್ (ರಸಜ್ಞ) ಎಂಬ ಮಿತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೧ ॥ ವಾಣಿಯ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಆಪಣವೆಂದೂ, ಬಗೆ–ಬಗೆಯ ಅನ್ನಗಳಿಗೆ ಬಹೂದನವೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಬಲಕಿವಿಗೆ ಪಿತೃಹೂ ಮತ್ತು ಎಡಕಿವಿಗೆ ದೇವಹೂ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಕರ್ಮಕಾಂಡರೂಪವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನಾರೂಪವಾದ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಶ್ರುತಧರನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಜೀವನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಿತೃಯಾನ ಮತ್ತು ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಲಿಂಗವೇ ಆಸುರೀ ಎಂಬ ಪಶ್ಚಿಮದ ದ್ವಾರವಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಸಂಗವೇ ಗ್ರಾಮಕವೆಂಬ ದೇಶವು. ಲಿಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಸ್ಥೇಂದ್ರಿಯವೇ ದುರ್ಮದ ಎಂಬ ಮಿತ್ರನು. ಗುದವು ನಿರ್ಋತಿ ಎಂಬ ಪಶ್ಚಿಮದ ದ್ವಾರವಾಗಿದೆ. ॥ ೧೪ ॥ ನರಕ ವೈಶಸ ಎಂಬ ದೇಶ, ಗುದದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಯು ಇಂದ್ರಿಯವೇ ಲುಬ್ಧಕನೆಂಬ ಮಿತ್ರನು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಇಬ್ಬರು ಕುರುಡರು ಹೇಳಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಕೇಳು. ಅವು ಕೈ ಮತ್ತು ಕಾಲುಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಜೀವಿಯು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಹೃದಯವೇ ಅಂತಃಪುರವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮನಸ್ಸೇ ವಿಷೂಚಿ (ವಿಷೂಚೀನ್) ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಸೇವಕನು. ಜೀವನು ಆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಪ್ರಸನ್ನತೆ, ಹರ್ಷ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಮೋಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಜೀವನು ಸ್ವತಃ ವಿಕಾರ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಾಕ್ಷಿಮಾತ್ರನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಗೆ (ಮಹಾರಾಣಿ ಪುರಂಜನಿ) ಅಡಿಯಾಳಿನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಲೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಬುದ್ಧಿಯು ಕನಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಕಾರಹೊಂದುತ್ತದೋ, ಎಚ್ಚರದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಕಾರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನು ಅದರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೭ ॥

ದೇಹೋ ರಥಸ್ತ್ವಿಂದ್ರಿಯಾಶ್ವಃ ಸಂವತ್ಸರರಯೋಽಗತಿಃ ।
ದ್ವಿಕರ್ಮಚಕ್ರಸ್ತ್ರಿ ಗುಣಧ್ವಜಃ ಪಂಚಾಸುಬಂಧುರಃ
॥ ೧೮ ॥

ಮನೋರಶ್ಮಿರ್ಬುದ್ಧಿ ಸೂತೋ ಹೃನ್ನೀಡೋ ದ್ವಂದ್ವಕೂಬರಃ ।
ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಪ್ರಕ್ಷೇಪಃ . ಸಪ್ತಧಾತುವರೂಥಕಃ
॥ ೧೯ ॥

ಆಕೂತಿರ್ವಿಕ್ರಮೋ ಬಾಹ್ಯೋ ಮೃಗತೃಷ್ಣಾಂ ಪ್ರಧಾವತಿ ।
ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಚಮೂಃ ಪಂಚಸೂನಾವಿನೋದಕೃತ್
॥ ೨೦ ॥

ಸಂವತ್ಸರಶ್ಚಂಡವೇಗಃ ಕಾಲೋ ಯೇನೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ।
ತಸ್ಯಾಹಾನೀಹ ಗಂಧರ್ವಾ ಗಂಧರ್ವ್ಯೋ ರಾತ್ರಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಹರಂತ್ಯಾಯುಃ ಪರಿಕ್ರಾಂತ್ಯಾ ಷಷ್ಟ್ಯುತ್ತರಶತತ್ರಯಮ್
॥ ೨೧ ॥

ಕಾಲಕನ್ಯಾ ಜರಾ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲೋಕಸ್ತಾಂ ನಾಭಿನಂದತಿ ।
ಸ್ವಸಾರಂ ಜಗೃಹೇ ಮೃತ್ಯುಃ ಕ್ಷಯಾಯ ಯವನೇಶ್ವರಃ
॥ ೨೨ ॥

ಆಧಯೋ ವ್ಯಾಧಯಸ್ತಸ್ಯ ಸೈನಿಕಾ ಯವನಾಶ್ಚರಾಃ ।
ಭೂತೋಪಸರ್ಗಾಶುರಯಃ ಪ್ರಜ್ವಾರೋ ದ್ವಿವಿಧೋ ಜ್ವರಃ
॥ ೨೩ ॥

ಏವಂ ಬಹುವಿಧೈರ್ದುಃಖೈರ್ದೈವಭೂತಾತ್ಮ ಸಂಭವೈಃ ।
ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನಃ ಶತಂ ವರ್ಷಂ ದೇಹೇ ದೇಹೀ ತಮೋವೃತಃ
॥ ೨೪ ॥

ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಮನೋಧರ್ಮಾನಾತ್ಮನ್ಯಧ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಃ ।
ಶೇತೇ ಕಾಮಲವಾನ್ಧ್ಯಾಯನ್ಮಮಾಹಮಿತಿ ಕರ್ಮಕೃತ್
॥ ೨೫ ॥

ಯದಾಽಽತ್ಮಾನಮವಿಜ್ಞಾಯ ಭಗವಂತಂ ಪರಂ ಗುರುಮ್ ।
ಪುರುಷಸ್ತು ವಿಷಜ್ಜೇತ ಗುಣೇಷು ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸ್ವದೃಕ್
॥ ೨೬ ॥

ಶರೀರವೇ ರಥವಾಗಿದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯರೂಪೀ ಐದು ಕುದುರೆಗಳು ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅವು ಗತಿಹೀನ ವಾಗಿದ್ದರೂ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಂವತ್ಸರರೂಪವಾದ ಕಾಲ ದಂತೆಯೇ ಅಡೆ-ತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಪಗಳೆಂಬ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕರ್ಮಗಳೇ ಆ ರಥದ ಎರಡು ಗಾಲಿಗಳು. ತ್ರಿಗುಣಗಳೇ ಆ ರಥದ ಧ್ವಜಗಳು. ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳೇ ಹಗ್ಗಗಳಾಗಿವೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಮನಸ್ಸೇ ಲಗಾಮು, ಬುದ್ಧಿಯೇ ಸಾರಥಿ. ಹೃದಯವೇ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಾನ. ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳೇ ಅದರ ನೊಗ. ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳೇ ಅದರಲ್ಲಿರಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳು. ಚರ್ಮವೇ ಮುಂತಾದ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಅದರ ಆವರಣಗಳು. ॥ ೧೯ ॥ ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಅದರ ಐದು ಬಗೆಯ ಗತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ರಥವನ್ನೇರಿ ರಥಿಯಾಗಿರುವ ಜೀವನು ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯಂತಿರುವ ಮಿಥ್ಯಾ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ವೇಗದಿಂದ ಓಡುತ್ತಾನೆ. ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಆತನ ಸೇನೆಯಾಗಿದೆ. ಐದೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗ್ರಹಣಮಾಡುವುದೇ ಬೇಟೆಯಾಡುವುದು. ॥ ೨೦ ॥

ಕಾಲದ ಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಂವತ್ಸರವೇ ಚಂಡವೇಗ ನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವರಾಜನು. ಆತನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನೂರ ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವರಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿತ್ತಲ್ಲ, ಅವರೇ ಹಗಲುಗಳು. ಮೂನ್ನೂರಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಗಂಧರ್ವಸ್ತ್ರೀಯರು ರಾತ್ರಿಗಳು. ಅವರು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಸುತ್ತುತ್ತಾ ಮನುಷ್ಯರ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ॥ ೨೧ ॥ ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಾಲಕನ್ಯೆಯು. ಆಕೆಯನ್ನು ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ ಮೆಚ್ಚು ವುದಿಲ್ಲ. ಮೃತ್ಯುವೆಂಬ ಯವನರಾಜನು ಲೋಕವನ್ನು ಸಂಹರಿಸು ವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಆಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದನು. ॥ ೨೨ ॥ ಆಧಿ(ಮಾನಸಿಕ) ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿ (ದೈಹಿಕ) ರೋಗ ಗಳೇ ಆತನ ಕಾಲಾಳು ಪಡೆಗಳು. ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವ ಶೀತಜ್ವರ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಜ್ವರಗಳೆಂಬ ಎರಡೂ ಆತನ ಸೋದರನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಜ್ವಾರನು. ॥ ೨೩ ॥

ಈ ಪ್ರಕಾರ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತನಾಗಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ನೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮನುಷ್ಯಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೪॥ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈತನು ತ್ರಿಗುಣರಹಿತನು. ಆದರೆ ಪ್ರಾಣ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿ ಕ್ಷುದ್ರ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ, ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರು ತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಈ ಜೀವನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನಾಗಿದ್ದರೂ – ಎಲ್ಲರ ಪರಮಗುರು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲೇ ಬಂಧಿ ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೬ ॥

ಗುಣಾಭಿಮಾನೀ ಸ ತದಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರುತೇಽವಶಃ ।
ಶುಕ್ಲಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಲೋಹಿತಂ ವಾ ಯಥಾಕರ್ಮಾಭಿಜಾಯತೇ
॥ ೨೮ ॥

ಶುಕ್ಲಾತ್ಪ್ರಕಾಶಭೂಯಿಷ್ಠಾ-
ಲ್ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।
ದುಃಖೋದರ್ಕಾನ್ ಕ್ರಿಯಾಯಾಸಾಂ-
ಸ್ತಮಃ ಶೋಕೋತ್ಕಟಾನ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ೨೮ ॥

ಕ್ವಚಿತ್ಪುಮಾನ್ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಸ್ತ್ರೀ ಕ್ವಚಿನ್ನೋಭಯಮಂಧಧೀಃ ।
ದೇವೋ ಮನುಷ್ಯಸ್ತಿರ್ಯಗ್ವಾ ಯಥಾಕರ್ಮಗುಣಂ ಭವಃ
॥ ೨೯ ॥

ಕ್ಷುತ್ಪರೀತೋ ಯಥಾ ದೀನಃ ಸಾರಮೇಯೋ ಗೃಹಂ ಗೃಹಮ್ ।
ಚರನ್ವಿಂದತಿ ಯದ್ದಿಷ್ಟಂ ದಂಡ ಮೋದನಮೇವ ವಾ
॥ ೩೦ ॥

ತಥಾ ಕಾಮಾಶಯೋ ಜೀವ
ಉಚ್ಚಾವಚಪಥಾ ಭ್ರಮನ್ ।
ಉಪರ್ಯಧೋ ವಾ ಮಧ್ಯೇ ವಾ
ಯಾತಿ ದಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ದುಃಖೇಷ್ವೇಕತರೇಣಾಪಿ ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತುಷು ।
ಜೀವಸ್ಯ ನ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತ್ತತ್ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ
॥ ೩೨ ॥

ಯಥಾ ಹಿ ಪುರುಷೋ ಭಾರಂ ಶಿರಸಾ ಗುರುಮುದ್ವಹನ್ ।
ತಂ ಸ್ಕಂಧೇನ ಸ ಆಧತ್ತೇ ತಥಾ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಃ
॥ ೩೩ ॥

ನೈಕಾಂತತಃ ಪ್ರತೀಕಾರಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ಮ ಕೇವಲಮ್ ।
ದ್ವಯಂ ಹ್ಯವಿದ್ಯೋಪಸೃತಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ವಪ್ನ ಇವಾನಘ
॥ ೩೪ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಮನಸಾ ಲಿಂಗರೂಪೇಣ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಚರತೋ ಯಥಾ
॥ ೩೫ ॥

ಈ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಪರವಶನಾಗಿ ಈತನು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ, ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನು ಪ್ರಕಾಶವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ರಾಜಸ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ದುಃಖಮಯ ರಾಜಸೀ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಮೋಗುಣದ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅತ್ಯಧಿಕ ಶೋಕದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವನು. ॥ ೨೮ ॥ ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನು ಸಾರವಾಗಿ ದೇವಯೋನಿ, ಮನುಷ್ಯಯೋನಿ ಅಥವಾ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕುರುಡನಾದ ಈ ಜೀವಿಯು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪುರುಷನಾಗಿ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಪುಂಸಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಬಡಪಾಯಿಯಾದ ನಾಯಿಯು ಹಸಿವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಮನೆ-ಮನೆಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಂತೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜನರಿಂದ ಏಟು ತಿನ್ನುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅನ್ನವನು ತಿನ್ನುವಂತೆಯೇ ಈ ಜೀವನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಮೇಲಿನ ಲೋಕಗಳಿಗೋ, ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕ ಗಳಿಗೋ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯದ ಲೋಕಗಳಿಗೋ ಹೋಗಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು. ॥ ೩೦-೩೧ ॥

ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಜೀವನು ಆಧಿದೈವಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದ ರಿಂದಲೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲಾರನು. ಎಂದಾ ದರೂ ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಅದು ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೩೨ ॥ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ಅದನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಇದು ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ (ದುಃಖ-ನಿವೃತ್ತಿ) ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಉಪಾಯದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಒಂದು ರೀತಿಯ ದುಃಖದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ದುಃಖವು ಅವನ ತಲೆಗಡರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೩ ॥ ಎಲೈ ಪಾಪರಹಿತನಾದ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಪ್ನಾಂತರವು ಆ ಸ್ವಪ್ನದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಲ್ಲ ತಾನೇ! ಹಾಗೆಯೇ ಕೇವಲ ಕರ್ಮವೇ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲ ಇವೆರಡೂ ಅವಿದ್ಯೆ ಯಿಂದಲೇ ಕೂಡಿವೆ. ॥ ೩೪ ॥ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೋ ಮಯವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥ ಗಳಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನ ನಿದ್ರೆಯು ಕಳೆದು ಹೋಗುವವರೆಗೂ ಈ ದೃಶ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳ ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯುಂಟಾಗು

ಅಥಾತ್ಮನೋಽರ್ಥಭೂತಸ್ಯ ಯತೋಽನರ್ಥಪರಂಪರಾ ।
ಸಂಸೃತಿಸ್ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದೋಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಯಾ ಗುರೌ
॥ ೩೬ ॥

ವಾಸುದೇವೇಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಸಧ್ರೀಚೀನೇನ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಜನಯಿಷ್ಯತಿ
॥ ೩೭ ॥

ಸೋಽಚಿರಾದೇವ ರಾಜರ್ಷೇ ಸ್ಯಾದಚ್ಯುತಕಥಾಶ್ರಯಃ ।
ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ದಧಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯದಾ ಸ್ಯಾದಧೀಯತಃ
॥ ೩೮ ॥

ಯತ್ರ ಭಾಗವತಾ ರಾಜನ್ಸಾಧವೋ ವಿಶದಾಶಯಾಃ ।
ಭಗವದ್ಗುಣಾನುಕಥನಶ್ರವಣವ್ಯಗ್ರಚೇತಸಃ
॥ ೩೯ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ಮಹನ್ಮುಖರಿತಾ ಮಧುಭಿಚ್ಚರಿತ್ರ-
ಪೀಯೂಷಶೇಷಸರಿತಃ ಪರಿತಃ ಸ್ರವಂತಿ ।
ತಾ ಯೇ ಪಿಬಂತ್ಯವಿತೃಷೋ ನೃಪ ಗಾಢಕರ್ಣೈಃ
ತಾನ್ನ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯ ಶನತೃಡ್ಭಯಶೋಕಮೋಹಾಃ ॥ ೪೦ ॥

ಏತೈರುಪದ್ರುತೋ ನಿತ್ಯಂ ಜೀವಲೋಕಃ ಸ್ವಭಾವಜೈಃ ।
ನ ಕರೋತಿ ಹರೇರ್ನೂನಂ ಕಥಾಮೃತನಿಧೌ ರತಿಮ್
॥ ೪೧ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ಗಿರಿಶೋ ಮನುಃ ।
ದಕ್ಷಾದಯಃ ಪ್ರಜಾಧ್ಯಕ್ಷಾ ನೈಷ್ಠಿಕಾಃ ಸನಕಾದಯಃ
॥ ೪೨ ॥

ಮರೀಚಿರತ್ರ್ಯಂಗಿರಸೌ ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ ಪುಲಹಃ ಕ್ರತುಃ ।
ಭೃಗುರ್ವಸಿಷ್ಠ ಇತ್ಯೇತೇ ಮದಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ
॥ ೪೩ ॥

ಅದ್ಯಾಪಿ ವಾಚಸ್ಪತಯಸ್ತಪೋವಿದ್ಯಾ ಸಮಾಧಿಭಿಃ ।
ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಪಶ್ಯಂತಂ ಪರಮೇಶ್ವರಮ್
॥ ೪೪ ॥

ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದುಷ್ಪಾರೇ ಚರಂತ ಉರುವಿಸ್ತರೇ ।
ಮಂತ್ರಲಿಂಗೈರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಭಜಂತೋ ನ ವಿದುಃ ಪರಮ್
॥ ೪೫ ॥

ಯದಾ ಯಮನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಭಗವಾನಾತ್ಮಭಾವಿತಃ ।
ಸ ಜಹಾತಿ ಮತಿಂ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಮ್
॥ ೪೬ ॥

ವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತೊಲಗಿಸುವ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ. ॥ ೩೫ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವನಾದ ಆತ್ಮನ ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ರೂಪವಾದ ಈ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಗುರುಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯುಂಟಾದಾಗಲೇ ತೊಲಗುವುದು. ॥ ೩೬ ॥ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡರೆ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ॥ ೩೭ ॥ ರಾಜರ್ಷಿಯೇ! ಈ ಭಕ್ತಿಭಾವವು ಭಗವಂತನ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅವನ್ನು ಕೇಳುವವನು ಅಥವಾ ಓದುವವನು ಅದನ್ನು ಬೇಗನೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೩೮ ॥ ರಾಜನೇ! ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತರಾಗಿರುವ ಪರಿಶುದ್ಧ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳ ಭಕ್ತ ಜನರು ಇರುವ ಸಾಧುಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಪುರುಷರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ಭಗವಾನ್ ಮಧುಸೂದನನ ಚರಿತ್ರವೆಂಬ ಶುದ್ಧ ಅಮೃತದ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಕೇಳಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕಿವಿಗಳೆಂಬ ಪಾತ್ರೆಯಗಳಿಂದ ಆ ಅಮೃತವನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅವರನ್ನು ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಭಯ, ಶೋಕ, ಮೋಹ ಮುಂತಾದ ಯಾವುದೂ ಪೀಡಿಸಲಾರವು. ॥ ೩೯-೪೦॥ ಅಕಟಾ! ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವ ಈ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವಿಘ್ನಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವ ಸಮುದಾಯವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥಾಮೃತಸಿಂಧುವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ॥ ೪೧ ॥ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಶ್ರೀರುದ್ರದೇವರು, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು, ದಕ್ಷನೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು, ಸನಕಾದಿ ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು, ಮರೀಚಿ, ಅತ್ರಿ, ಅಂಗಿರಾ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ಪುಲಹ, ಕ್ರತು, ಭೃಗು, ವಸಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ನನ್ನವರೆಗಿನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞರಾದ ಈ ಮುನಿಗಳ ಸಮೂಹವು ಸಮಸ್ತ ವಾಙ್ಮಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ತಪಸ್ಸು ಉಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿಗಳ ಮೂಲಕ ಈತನನ್ನು ಹುಡುಕಿ-ಹುಡುಕಿ ಸೋತರು. ಆದರೂ ಅವರು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಆ ಪರಮೇಶ್ವರನನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೪೨-೪೪ ॥ ವೇದಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಅಪಾರವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಮಹಾನುಭಾವರು ಆ ವೇದವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಇಂದ್ರನೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಆತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅವರೂ ಅರಿತಿಲ್ಲ. ॥ ೪೫ ॥ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿಂತನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಾವುದಾದರೂ ಜೀವಿಯ ಮೇಲೆ ಭಗವಂತನು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹರಿಸಿದಾಗಲೇ ಅವನು ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದಲೂ, ವೈದಿಕಕರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಆಸೆಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. ॥ ೪೬ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮಸು ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ನಜ್ಞಾನಾದರ್ಥಕಾಶಿಷು ।
ಮಾರ್ಥದೃಷ್ಟಿಂ ಕೃಥಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಪರ್ಶಿಷ್ವಸ್ಪೃಷ್ಟವಸ್ತುಷು
॥ ೪೭ ॥

ಸ್ವಂ ಲೋಕಂ ನ ವಿದುಸ್ತೇ ವೈ ಯತ್ರ ದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ ।
ಆಹುರ್ಧೂಮ್ರಧಿಯೋ ವೇದಂ ಸಕರ್ಮಕಮತದ್ವಿದಃ
॥ ೪೮ ॥

ಆಸ್ತೀರ್ಯ ದರ್ಭೈಃ ಪ್ರಾಗಗ್ರೈಃ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಮ್ ।
ಸ್ತಬ್ಧೋ ಬೃಹದ್ವಧಾನ್ಮಾನೀ ಕರ್ಮ ನಾವೈಷಿ ಯತ್ಪರಮ್ ।
ತತ್ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್ಸಾ ವಿದ್ಯಾ ತನ್ಮತಿರ್ಯಯಾ
॥ ೪೯ ॥

ಹರಿರ್ದೇಹಭೃತಾಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕೃತಿರೀಶ್ವರಃ ।
ತತ್ಪಾದಮೂಲಂ ಶರಣಂ ಯತಃ ಕ್ಷೇಮೋ ನೃಣಾಮಿಹ
॥ ೫೦ ॥

ಸ ವೈ ಪ್ರಿಯತಮಶ್ಚಾತ್ಮಾ ಯತೋ ನ ಭಯಮಣ್ವಪಿ ।
ಇತಿ ವೇದ ಸ ವೈ ವಿದ್ವಾನ್ಯೋ ವಿದ್ವಾನ್ಸ ಗುರುರ್ಹರಿಃ
॥ ೫೧ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಪ್ರಶ್ನ ಏವಂ ಹಿ ಸಂಛಿನ್ನೋ ಭವತಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ ।
ಅತ್ರ ಮೇ ವದತೋ ಗುಹ್ಯಂ ನಿಶಾಮಯ ಸುನಿಶ್ಚಿತಮ್
॥ ೫೨ ॥

ಕ್ಷುದ್ರಂಚರಂ ಸುಮನಸಾಂ ಶರಣೇ ಮಿಥಿತ್ವಾ
ರಕ್ತಂ ಷಡಂಘ್ರಿಗಣಸಾಮಸು ಲುಬ್ಧಕರ್ಣಮ್ ।
ಅಗ್ರೇ ವೃಕಾನಸುತೃಪೋಽವಿಗಣಯ್ಯ ಯಾಂತಂ
ಪೃಷ್ಠೇ ಮೃಗಂ ಮೃಗಯ ಲುಬ್ಧಕಬಾಣಭಿನ್ನಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ಬರ್ಹಿಷ್ಮದ್ರಾಜನೇ! ನೀನು ಈ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನಿರಿಸಬೇಡ. ಇವು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡವು ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಕಂಡುಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಜ್ಞಾನ ವೊಂದೇ. ॥ ೪೭ ॥ ಮಲಿನಮತಿಗಳಾದ ಕರ್ಮವಾದಿ ಜನರು ವೇದವನ್ನು ಕರ್ಮಪರವೆಂದೇ ಹೇಳುವವರು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅದರ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವರಲ್ಲ. ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಜನಾರ್ದನನು ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿರುವ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಲೋಕ (ಆತ್ಮತತ್ತ್ವ)ವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವ ಕಾರಣವೂ ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೪೮ ॥ ಪೂರ್ವಾಗ್ರವಾಗಿ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲದ ಮೇಲೆ ಹರಡಿ ಅನೇಕ ಪಶುಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ವಧೆಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಮದ ಉಂಟಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ವಸ್ತುತಃ ನಿನಗೆ ಕರ್ಮದ ರಹಸ್ಯವಾಗಲೀ, ಉಪಾಸನೆಯ ರಹಸ್ಯವಾಗಲೀ ಯಾವುದೂ ತಿಳಿಯದು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಕರ್ಮವೇ ಕರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವು ನೆಲಸುವಂತಹ ವಿದ್ಯೆಯೇ ವಿದ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೪೯ ॥ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮಸ್ತ ದೇಹಧಾರಿಗಳ ಆತ್ಮನೂ, ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳೇ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಆಗಬಲ್ಲದು. ॥ ೫೦ ॥ 'ಯಾವುದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಭಯವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ – ಅದೇ ಅವನ ಪ್ರಿಯತಮ ಆತ್ಮವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವನೇ ಜ್ಞಾನಿಯು. ಆ ಜ್ಞಾನಿಯೇ ಗುರುವು ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆತನೇ. ॥ ೫೧ ॥

ಶ್ರೀನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಉತ್ತರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಯಾಯಿತು. ಈಗ ನಾನು ನಿನಗೆ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯವಾದ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕೇಳು. ॥ ೫೨ ॥ ಹೂದೋಟವೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಂಡು ಹುಲ್ಲೆಯು ಹೆಣ್ಣುಹುಲ್ಲೆಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಮತ್ತೇರಿ ಅಲೆ ದಾಡುತ್ತಾ ಎಳೆಗರಿಕೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಣ್ಣ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಮೇಯುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಕಿವಿಗಳು ದುಂಬಿಗಳ ಮಧುರ ಝೇಂಕಾರ ವನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಹುಲ್ಲೆಯ ಮುಂದೆಯೇ ಇತರ ಜೀವಿ ಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತೋಳಗಳು ಹೊಂಚು ಹಾಕುತ್ತಾ ನಿಂತಿವೆ. ಹಿಂದುಗಡೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಬೇಟೆಗಾರನು ಹುಲ್ಲೆಯಮೇಲೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಘಾಸಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಹುಲ್ಲೆಯು ಇವಾವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸದಷ್ಟು ಅಜಾಗರೂಕವಾಗಿದೆ. ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಮ್ಮೆ ವಿಚಾರಮಾಡು. ॥ ೫೩ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಈ ರೂಪಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೇಳು – ಈ ಮೃತಪ್ರಾಯವಾದ ಜಿಂಕೆಯೇ ನೀನಾಗಿರುವೆ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡು. ಹೂವುಗಳಂತಿರುವ ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೇವಲ ನೋಡಲಷ್ಟೇ ಸುಂದರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇರುವ

(ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ)

ಸುಮನಃ ಸಧರ್ಮಣಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಶರಣ ಆಶ್ರಮೇ ಪುಷ್ಪಮಧುಗಂಧವತ್ಕ್ಷುದ್ರತಮಂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ವಿಪಾಕಜಂ ಕಾಮಸುಖಲವಂ ಜೈಹ್ವ್ಯೌಪಸ್ಥ್ಯಾದಿವಿಚಿನ್ವಂತಂ ಮಿಥುನೀಭೂಯ ತದಭಿನಿವೇಶಿತಮನಸಂ ಷಡಂಘ್ರಿಗಣಸಾಮಗೀತವದತಿಮನೋಹರವನಿತಾದಿಜನಾಲಾಪೇಷ್ವತಿತರಾಮತಿಪ್ರಲೋಭಿತಕರ್ಣಮಗ್ರೇ ವೃಕಯೂಥವದಾತ್ಮನ ಆಯುರ್ಹರತೋಽಹೋರಾತ್ರಾಂತಾನ್ಕಾಲಲವವಿಶೇಷಾನವಿಗಣಯ್ಯ ಗೃಹೇಷು ವಿಹರಂತಂ ಪೃಷ್ಠತ ಏವ ಪರೋಕ್ಷಮನುಪ್ರವೃತ್ತೋ ಲುಬ್ಧಕಃ ಕೃತಾಂತೋಽಂತಃಶರೇಣ ಯಮಿಹಪರಾವಿಧ್ಯತಿ ತಮಿಮಮಾತ್ಮಾನಮಹೋ ರಾಜನ್ ಭಿನ್ನಹೃದಯಂ ದ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹಸೀತಿ ॥ ೫೪ ॥

ಸ ತ್ವಂ ವಿಚಕ್ಷ್ಯ ಮೃಗಚೇಷ್ಟಿತಮಾತ್ಮನೋಽಂತ-
ಶ್ಚಿತ್ತಂ ನಿಯಚ್ಛ ಹೃದಿ ಕರ್ಣಧುನೀಂ ಚ ಚಿತ್ತೇ ।
ಜಹ್ಯಂಗನಾಶ್ರಮಮಸತ್ತಮಯೂಥಗಾಥಂ
ಪ್ರೀಣೀಹಿ ಹಂಸಶರಣಂ ವಿರಮ ಕ್ರಮೇಣ ॥ ೫೫ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಶ್ರುತಮನ್ವೀಕ್ಷಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಭಗವಾನ್ ಯದಭಾಷತ ।
ನೈತಜ್ಜಾನಂತ್ಯುಪಾಧ್ಯಾಯಾಃ ಕಿಂ ನ ಬ್ರೂಯುರ್ವಿದುರ್ಯದಿ ॥ ೫೬ ॥

ಸಂಶಯೋಽತ್ರ ತು ಮೇ ವಿಪ್ರ ಸಂಛಿನ್ನಸ್ತತ್ಕೃತೋ ಮಹಾನ್ ।
ಋಷಯೋಽಪಿ ಹಿ ಮುಹ್ಯಂತಿ ಯತ್ರ ನೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಯಃ ॥ ೫೭ ॥

ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾರಭತೇ ಯೇನ ಪುಮಾನಿಹ ವಿಹಾಯ ತಮ್ ।
ಅಮುತ್ರಾನ್ಯೇನ ದೇಹೇನ ಜುಷ್ಟಾನಿ ಸ ಯದಶ್ನುತೇ ॥ ೫೮ ॥

ಇತಿ ವೇದವಿದಾಂ ವಾದಃ ಶ್ರೂಯತೇ ತತ್ರ ತತ್ರ ಹ ।
ಕರ್ಮ ಯತ್ಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪರೋಕ್ಷಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತೇ ॥ ೫೯ ॥

ಮನೆಯೇ ಹೂದೋಟವು. ಇದರಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ನೀನು ಹೂವುಗಳ ಮಧುವಿಗೂ, ಪರಿಮಳಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದ ಕ್ಷುದ್ರವಾದ ಸಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ನಾಲಿಗೆಗೂ ಜನನೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವ ಭೋಜನ, ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಸಂಗಗಳೇ ಮುಂತಾದ ತುಚ್ಛ-ಭೋಗಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟು, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವರಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟಿರುವೆ. ಹೆಂಡಿರು-ಮಕ್ಕಳ ಸವಿಮಾತುಗಳೇ ದುಂಬಿಗಳ ಮಧುರ ಗುಂಜಾರವವಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗಳು ಅದರಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಇದಿರ್ಗಡೆಯೇ ತೋಳಗಳ ಹಿಂಡಿನಂತೆ ಕಾಲದ ಅಂಶವಾದ ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳು ನಿನ್ನ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಅದಾವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸದೆ ಗೃಹಸ್ಥಸುಖಗಳಲ್ಲೇ ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ. ನಿನ್ನ ಹಿಂದುಗಡೆ ಕಾಲಪುರುಷನೆಂಬ ಬೇಟೆಗಾರನು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಬಾಣದಿಂದ ನಿನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ಸೀಳಿಹಾಕಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೫೪ ॥ ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಆ ಮೃಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಂತೆಯೇ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ನೀನು ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು. ನದಿಯಂತೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದ ಬಾಹ್ಯವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು (ಅಂತರ್ಮುಖಿಯಾಗು). ಕಾಮಿಗಳ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸು ಮತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಿರು. ॥ ೫೫ ॥

ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಭಗವಾನ್ ದೇವರ್ಷಿಗಳೇ! ತಾವು ಕರುಣೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಆಲಿಸಿ ಅದರ ಬಗೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದೆನು. ನನಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ಆ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಈ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಇಂತಹ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ॥ ೫೬ ॥ ವಿಪ್ರವರ್ಯರೇ! ನನ್ನ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಶಯವನ್ನು ತಾವು ತೊಲಗಿಸಿದಿರಿ. ಇದು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಋಷಿಗಳಿಗೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮೋಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೫೭ ॥ ''ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇಹದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಆ ಸ್ಥೂಲದೇಹವನ್ನು ಇಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಬೇರೊಂದು ಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದು ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು'' ಎಂದು ವೇದವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಾತು ಹೇಗಾಗಬಲ್ಲದು? (ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಕರ್ತೃವಾದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವು ಇಲ್ಲೇ ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ.) ಇದಲ್ಲದೆ ಯಾವ-ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೋ ಅವುಗಳಾದರೋ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲಕೊಡಲು ಹೇಗೆ ಪುನಃ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳಬಲ್ಲವು? ॥ ೫೮-೫೯ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಯೇನೈವಾರಭತೇ ಕರ್ಮ ತೇನೈವಾಮುತ್ರ ತತ್ಪುಮಾನ್ ।
ಭುಂಕ್ತೇ ಹ್ಯವ್ಯವಧಾನೇನ ಲಿಂಗೇನ ಮನಸಾ ಸ್ವಯಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ಶಯಾನಮಿಮಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಶ್ವಸಂತಂ ಪುರುಷೋ ಯಥಾ ।
ಕರ್ಮಾತ್ಮನ್ಯಾಹಿತಂ ಭುಂಕ್ತೇ ತಾದೃಶೇನೇತರೇಣ ವಾ ॥ ೬೧ ॥

ಮಮೈತೇ ಮನಸಾ ಯದ್ಯದಸಾವಹಮಿತಿ ಬ್ರುವನ್ ।
ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ತತ್ಪುಮಾನ್ರಾದ್ಧಂ ಕರ್ಮ ಯೇನ ಪುನರ್ಭವಃ ॥ ೬೨ ॥

ಯಥಾನುಮೀಯತೇ ಚಿತ್ತಮುಭಯೈರಿಂದ್ರಿಯೇಹಿತೈಃ ।
ಏವಂ ಪ್ರಾಗ್ದೇಹಜಂ ಕರ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿಃ ॥ ೬೩ ॥

ನಾನುಭೂತಂ ಕ್ವ ಚಾನೇನ ದೇಹೇನಾದೃಷ್ಟಮಶ್ರುತಮ್ ।
ಕದಾಚಿದುಪಲಭ್ಯೇತ ಯದ್ರೂಪಂ ಯಾದೃಗಾತ್ಮನಿ ॥ ೬೪ ॥

ತೇನಾಸ್ಯ ತಾದೃಶಂ ರಾಜಲ್ಲಿಂಗಿನೋ ದೇಹಸಂಭವಮ್ ।
ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವಾನನುಭೂತೋಽರ್ಥೋ ನ ಮನಃ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹತಿ ॥ ೬೫ ॥

ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪಾಣಿ ಶಂಸತಿ ।
ಭವಿಷ್ಯತಶ್ಚ ಭದ್ರಂ ತೇ ತಥೈವ ನ ಭವಿಷ್ಯತಃ ॥ ೬೬ ॥

ಅದೃಷ್ಟಮಶ್ರುತಂ ಚಾತ್ರ ಕ್ವಚಿನ್ಮನಸಿ ದೃಶ್ಯತೇ ।
ಯಥಾ ತಥಾನುಮಂತವ್ಯಂ ದೇಶಕಾಲಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಮ್ ॥ ೬೭ ॥

ಶ್ರೀನಾರದರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ರಾಜನೇ! (ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವಾದರೋ ಲಿಂಗಶರೀರದ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಅದರ ಮೇಲೆಯೇ ಇದೆ.) ಮನಃ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರದ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಾದರೋ ಸತ್ತಬಳಿಕವೂ ಅವ ನೊಂದಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸ್ವತಃ ಅದರ ಮೂಲಕವೇ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ॥ ೬೦ ॥ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಜೀವಿತ ಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನಾದರೋ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆದರಂತೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇದರಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಪಶು– ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದ ಶರೀರದಿಂದ ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೬೧ ॥ ಈ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕ ಜೀವನು ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು 'ಇವರು ನನ್ನವರು' ಮತ್ತು ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು 'ಇದು ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ತಾನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿಯೇ ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೬೨ ॥ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಎರಡರ ಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಚಿತ್ತದ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಚಿತ್ತದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಾನಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಅದೃಷ್ಟರೂಪದಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಲಾಂತರ ದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ॥ ೬೩ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಾವು ಈಗ ಇರುವ ದೇಹದಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣದಿರುವ ಮತ್ತು ಕೇಳದಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆದಂತೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆ. (ಇದರಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳು ಇರುವುದೆಂದು ಊಹಿಸ ಬಹುದು.) ॥ ೬೪ ॥ ಎಲೈ ರಾಜನೇ ! ಲಿಂಗದೇಹದ ಅಭಿಮಾನೀ ಜೀವನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅನುಭವ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋಗಿವೆ ಎಂದು ನೀನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೋ. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೊದಲು ಅನುಭವಿಸದೆ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿನ ವಾಸನೆಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೬೫ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ ! ನಿನಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ಮನುಷ್ಯನ ಹಿಂದಿನ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮುಂದಿನ ಶರೀರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಮನಸ್ಸೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಜನ್ಮವೇ ಆಗದಿರುವ ತತ್ತ್ವವೇತ್ತರಾದವರ ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ॥ ೬೬ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದೇಶ, ಕಾಲ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಂಬಂಧೀ ಮಾತುಗಳೂ ಮೊದಲೂ ಎಂದೂ ನೋಡದೆ ಇದ್ದ ಅಥವಾ ಕೇಳದೇ ಇದ್ದುದನ್ನು (ಪರ್ವತದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು, ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಅಥವಾ ತನ್ನ ತಲೆಯೇ ತುಂಡಾದಂತೆ) ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಾದೋಷವನ್ನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥ ೬೭ ॥ ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಭೋಗರೂಪದಿಂದ

ಸರ್ವೇ ಕ್ರಮಾನುರೋಧೇನ ಮನಸೀಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾಃ ।
ಆಯಾಂತಿ ವರ್ಗಶೋ ಯಾಂತಿ ಸರ್ವೇ ಸಮನಸೋ ಜನಾಃ
॥ ೧೮ ॥

ಸತ್ತ್ವೈಕನಿಷ್ಠೇ ಮನಸಿ ಭಗವತ್ಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿನಿ ।
ತಮಶ್ಚಂದ್ರಮಸೀವೇದಮುಪರಜ್ಯಾವಭಾಸತೇ
॥ ೧೯ ॥

ನಾಹಂ ಮಮೇತಿ ಭಾವೋಽಯಂ
ಪುರುಷೇ ವ್ಯವಧೀಯತೇ ।
ಯಾವದ್ಬುದ್ಧಿಮನೋಽಕ್ಷಾರ್ಥ-
ಗುಣವ್ಯೂಹೋ ಹ್ಯನಾದಿಮಾನ್ ॥ ೨೦ ॥

ಸುಪ್ತಿಮೂರ್ಚ್ಛೋಪತಾಪೇಷು ಪ್ರಾಣಾಯನವಿಘಾತತಃ ।
ನೇಹತೇಽಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಜ್ವಾರಯೋರಪಿ
॥ ೨೧ ॥

ಗರ್ಭೇ ಬಾಲ್ಯೇಽಪ್ಯಪೌಷ್ಕಲ್ಯಾದೇಕಾದಶವಿಧಂ ತದಾ ।
ಲಿಂಗಂ ನ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೂನಃ ಕುಹ್ವಾಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ಯಥಾ
॥ ೨೨ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇಽನರ್ಥಾಗಮೋ ಯಥಾ
॥ ೨೩ ॥

ಏವಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಲಿಂಗಂ ತ್ರಿವೃತ್ಷೋಡಶವಿಸ್ತೃತಮ್ ।
ಏಷ ಚೇತನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಜೀವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ
॥ ೨೪ ॥

ಅನೇನ ಪುರುಷೋ ದೇಹಾನುಪಾದತ್ತೇ ವಿಮುಂಚತಿ ।
ಹರ್ಷಂ ಶೋಕಂ ಭಯಂ ದುಃಖಂ ಸುಖಂ ಚಾನೇನ ವಿಂದತಿ
॥ ೨೫ ॥

ಯಥಾ ತೃಣಜಲೂಕೇಯಂ ನಾಪಯಾತ್ಯಪಯಾತಿ ಚ ।
ನ ತ್ಯಜೇನ್ಮ್ರಿಯಮಾಣೋಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ದೇಹಾಭಿಮತಿಂ ಜನಃ
॥ ೨೬ ॥

ಯಾವದನ್ಯಂ ನ ವಿಂದೇತ ವ್ಯವಧಾನೇನ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯೇಂದ್ರ ಭೂತಾನಾಂ ಭವಭಾವನಮ್
॥ ೨೭ ॥

ಪದೇ-ಪದೇ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಭೋಗವು ಸಮಾಪ್ತವಾದ ಮೇಲೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲಾರದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಇದರ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ಮನಸಹಿತರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಾಗ – ರಾಹುವು ದೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ತೋರುವಂತೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಭಗವಂತನ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವೂ, ಸಮಸ್ತ ವಾಸನೆಗಳೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವುದೂ ಉಂಟು,. ॥ ೧೯ ॥ ಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳು – ಈ ಗುಣಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಅನಾದಿ ಲಿಂಗಶರೀರವು ಇರುವಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹದ ಕುರಿತು 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವವು ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥ ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಛೆ, ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖ ಹಾಗೂ ಮೃತ್ಯು ತೀವ್ರವಾದ ಸನ್ನಿಪಾತ ಜ್ವರವೇ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯ ಕಾರಣ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಇದರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಅನುಭೂತಿ ಆಗದಿದ್ದರೂ ಆಗಲೂ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಇದ್ದೇ ಇದ್ದರೂ ನಮಗೆ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಗರ್ಭದಶೆ ಮತ್ತು ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪೂರ್ಣವಿಕಾಸವಾಗದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಿಂಗದೇಹವು ತೋರಿಬರದಿದ್ದರೂ, ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ತೋರಿಬರುವುದು. ॥ ೨೨ ॥ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕನಸಿನ ಅನರ್ಥವು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗುವವರೆಗೆ ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತುಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಸತ್ತಾಗಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ವಶನಾದ ಜೀವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹುಟ್ಟು- ಸಾವುಗಳ ರೂಪವಾದ ಈ ಸಂಸಾರವು ತೊಲಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೩ ॥

ಹೀಗೆ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಹಾಗೂ ಹದಿನಾರು ತತ್ತ್ವಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಕಸಿತವಾದ ಈ ತ್ರಿಗುಣಮಯ ಸಂಘಾತವೇ ಲಿಂಗಶರೀರವು. ಇದು ಚೇತನದಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ 'ಜೀವ' ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ॥ ೨೪ ॥ ಇವನ ಮೂಲಕವೇ ಪುರುಷನು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇಹಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ, ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾ ಇರುವನು, ಹಾಗೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಹರ್ಷ, ಶೋಕ, ಭಯ, ದುಃಖ ಮತ್ತು ಸುಖ ಮುಂತಾದ ಅನುಭವಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ॥ ೨೫ ॥ ಜಿಗಣೆಯ ಹುಳುವು ಒಂದು ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಹತ್ತುವಾಗ ಮುಂದಿನ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ವರೆಗೂ ಹಿಂದಿನ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನು ಮರಣಕಾಲವು ಒದಗಿದರೂ ದೇಹಾರಂಭದ ಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದುಹೋದರೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶರೀರವು ದೊರೆಯುವ ತನಕ ಹಿಂದಿನ ಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ, ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಈ ಮನಃಪ್ರಧಾನವಾದ ಲಿಂಗ

ಯದಾಕ್ಷೈಶ್ಚರಿತಾಂಧ್ಯಾಯನ್ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾಚಿನುತೇಽಸಕೃತ್ ।
ಸತಿ ಕರ್ಮಣ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಬಂಧಃ ಕರ್ಮಣ್ಯನಾತ್ಮನಃ
॥ ೭೮ ॥

ಅತಸ್ತದಪವಾದಾರ್ಥಂ ಭಜ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಹರಿಮ್ ।
ಪಶ್ಯಂಸ್ತದಾತ್ಮಕಂ ವಿಶ್ವಂ ಸ್ಥಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಪ್ಯಯಾ ಯತಃ
॥ ೭೯ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭಾಗವತಮುಖ್ಯೋ ಭಗವಾನ್
ನಾರದೋ ಹಂಸಯೋರ್ಗತಿಮ್ ।
ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ಹ್ಯಮುಮಾಮಂತ್ರ್ಯ
ಸಿದ್ಧಲೋಕಂ ತತೋಽಗಮತ್ ॥ ೮೦ ॥

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹೀ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗಾಭಿರಕ್ಷಣೇ ।
ಆದಿಶ್ಯ ಪುತ್ರಾನಗಮತ್ತಪಸೇ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಮ್
॥ ೮೧ ॥

ತತ್ರೈಕಾಗ್ರಮನಾ ವೀರೋ ಗೋವಿಂದ ಚರಣಾಂಬುಜಮ್ ।
ವಿಮುಕ್ತಸಂಗೋಽನುಭಜನ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸಾಮ್ಯತಾಮಗಾತ್
॥ ೮೨ ॥

ಏತದಧ್ಯಾತ್ಮ ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಗೀತಂ ದೇವರ್ಷಿಣಾನಘ ।
ಯಃ ಶ್ರಾವಯೇದ್ಯಃ ಶೃಣುಯಾತ್ಸ ಲಿಂಗೇನ ವಿಮುಚ್ಯತೇ
॥ ೮೩ ॥

ಏತನ್ಮುಕುಂದ ಯಶಸಾ ಭುವನಂ ಪುನಾನಂ
ದೇವರ್ಷಿವರ್ಯಮುಖನಿಃಸೃತಮಾತ್ಮಶೌಚಮ್ ।
ಯಃ ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ
ನಾಸ್ಮಿನ್ ಭವೇ ಭ್ರಮತಿ ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತಬಂಧಃ ॥ ೮೪ ॥

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯಮಿದಂ ಮಯಾಧಿಗತಮದ್ಭುತಮ್ ।
ಏವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಽಽಶ್ರಮಃ ಪುಂಸಶ್ಛಿನ್ನೋಽಮುತ್ರ ಚ ಸಂಶಯಃ
॥ ೮೫ ॥

ಶರೀರವೇ ಜೀವಿಯ ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ॥ ೭೬-೭೭ ॥ ಜೀವನು ಇಂದ್ರಿಯಜನಿತ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಪದೇ-ಪದೇ ಅವುಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಆ ಕರ್ಮಗಳು ಆಗುತ್ತಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾವಶನಾಗಿ ಅವನು ದೇಹಾದಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೭೮ ॥ ಆದುದರಿಂದ ಆ ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಭಗವದ್ರೂಪವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸು. ಅವನಿಂದಲೇ ಈ ವಿಶ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಆಗುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಅವನಲ್ಲೇ ಲಯಹೊಂದುತ್ತದೆ. ॥ ೭೯ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಭಾಗವತೋತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರ ಸ್ವರೂಪದ ದಿಗ್ದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು. ಬಳಿಕ ಅವರು ಅವನಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೮೦ ॥ ಅನಂತರ ಆ ರಾಜರ್ಷಿ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಯೂ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯ ಹೊಣೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ॥ ೮೧ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಆ ವೀರವರನು ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯಗಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಭಗವಂತನ ಸಾರೂಪ್ಯಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ॥ ೮೨ ॥

ಎಲೈ ಪುಣ್ಯಶಾಲಿಯಾದ ವಿದುರನೇ! ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರು ಹಾಡಿದ ಈ ಪರೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇಳುವ ಅಥವಾ ಹೇಳುವವನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಲಿಂಗದೇಹದ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವನು. ॥ ೮೩ ॥ ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಈ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಭಗವಾನ್ ಮುಕುಂದನ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೂರುಲೋಕಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ, ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಪದವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು. ಈ ಕಥಾಮೃತವನ್ನು ಕೇಳುವವನು ಹೇಳುವವನು ಎಲ್ಲ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಈ ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಟವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೮೪ ॥ ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿ ಪುರಂಜನನ ರೂಪಕದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ಈ ಅದ್ಭುತವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಗುರುಗಳ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಪಡೆದಿದ್ದೆನು. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವಿಯ ದೇಹಾಭಿಮಾನವು ತೊಲಗುವುದು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲಭೋಗವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು ಎಂಬ ಸಂಶಯವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ॥ ೮೫ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ವಿದುರ-ಮೈತ್ರೇಯಸಂವಾದೇ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರ್ನಾರದಸಂವಾದೋ ನಾಮೈಕೋನತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨೯ ॥

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ವರಪ್ರದಾನ

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಯೇ ತ್ವಯಾಭಿಹಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸುತಾ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಃ ।
ತೇ ರುದ್ರಗೀತೇನ ಹರಿಂ ಸಿದ್ಧಿಮಾಪುಃ ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಕಾಮ್ ॥ ೧ ॥

ಕಿಂ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯೇಹ ಪರತ್ರ ವಾಥ
ಕೈವಲ್ಯನಾಥಪ್ರಿಯಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿನಃ ।
ಆಸಾದ್ಯ ದೇವಂ ಗಿರಿಶಂ ಯದೃಚ್ಛಯಾ
ಪ್ರಾಪುಃ ಪರಂ ನೂನಮಥ ಪ್ರಚೇತಸಃ ॥ ೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಚೇತಸೋಽಂತರುದಧೌ ಪಿತುರಾದೇಶಕಾರಿಣಃ ।
ಜಪಯಜ್ಞೇನ ತಪಸಾ ಪುರಂಜನಮತೋಷಯನ್ ॥ ೩ ॥

ದಶವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಂತೇ ಪುರುಷಸ್ತು ಸನಾತನಃ ।
ತೇಷಾಮಾವಿರಭೂತ್ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಶಾಂತೇನ ಶಮಯನ್ರುಚಾ ॥ ೪ ॥

ಸುಪರ್ಣಸ್ಕಂಧಮಾರೂಢೋ ಮೇರುಶೃಂಗಮಿವಾಂಬುದಃ ।
ಪೀತವಾಸಾ ಮಣಿಗ್ರೀವಃ ಕುರ್ವನ್ವಿತಿಮಿರಾ ದಿಶಃ ॥ ೫ ॥

ಕಾಶಿಷ್ಣುನಾ ಕನಕವರ್ಣವಿಭೂಷಣೇನ
ಭ್ರಾಜತ್ಕಪೋಲವದನೋ ವಿಲಸತ್ಕಿರೀಟಃ ।
ಅಷ್ಟಾಯುಧೈರನುಚರೈರ್ಮುನಿಭಿಃ ಸುರೇಂದ್ರೈ-
ರಾಸೇವಿತೋ ಗರುಡಕಿನ್ನರಗೀತಕೀರ್ತಿಃ ॥ ೬ ॥

ಪೀನಾಯತಾಷ್ಟಭುಜಮಂಡಲಮಧ್ಯಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ
ಸ್ಪರ್ಧಚ್ಛ್ರಿಯಾ ಪರಿವೃತೋ ವನಮಾಲಯಾದ್ಯಃ ।
ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಃ ಪುರುಷ ಆಹ ಸುತಾನ್ಪ್ರಪನ್ನಾನ್
ಪರ್ಜನ್ಯನಾದರುತಯಾ ಸಘೃಣಾವಲೋಕಃ ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ವರಂ ವೃಣೀಧ್ವಂ ಭದ್ರಂ ವೋ
ಯೂಯಂ ಮೇ ನೃಪನಂದನಾಃ ।
ಸೌಹಾರ್ದೇನಾಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಾ-
ಸ್ತುಷ್ಟೋಽಹಂ ಸೌಹೃದೇನ ವಃ ॥ ೮ ॥

ವಿದುರನು ಕೇಳಿದನು – ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ತಾವು ಈವರೆಗೆ ವರ್ಣನೆಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ಮಹಾರಾಜನ ಪುತ್ರರಾದ ಪ್ರಚೇತಸರು ರುದ್ರಗೀತೆಯ ಮೂಲಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಯಾವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದರು? ॥ ೧ ॥ ಬೃಹಸ್ಪತಿಶಿಷ್ಯರೇ! ಮೋಕ್ಷಾಧಿಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಪಡೆದ ಪ್ರಚೇತಸರು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇನೋ ಪಡೆದಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಏನನ್ನು ಪಡೆದರು? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಕೃಪೆಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞಾಕಾರಿಗಳಾದ ಪ್ರಚೇತಸರು ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗೆ ನಿಂತು ಕೊಂಡೇ ರುದ್ರಗೀತೆಯನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ, ಜಪಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ಶರೀರಗಳ ಉತ್ಪಾದಕನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿದರು. ॥ ೩ ॥ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾ-ಮಾಡುತ್ತಾ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗಲಾಗಿ ಪುರಾಣ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಮನೋಹರ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅವರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದುಂಟಾದ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಸೌಮ್ಯವಾದ ದಿವ್ಯವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಅವರ ಎದುರಿಗೆ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ॥ ೪ ॥ ಗರುತ್ಮಂತನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಶ್ಯಾಮ ಸುಂದರನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಮುಗಿಲಿನಂತೆ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಭಾಪುಂಜವು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದಟ್ಟುವಂತಿತ್ತು. ಆವನ ಶ್ರೀದೇಹದಲ್ಲಿ ಮನೋಹರ ಪೀತಾಂಬರವೂ, ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೫ ॥ ಥಳ-ಥಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವರ್ಣರತ್ನಾಭರಣಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೆನ್ನೆ-ಕದಪುಗಳೂ, ಮುಖಕಮಲವೂ ತೊಳತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವು. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ರತ್ನ ಕಿರೀಟವೂ, ಎಂಟು ಭುಜಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಟು ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ದೇವತೆಗಳೂ, ಮುನಿಗಳೂ, ಪಾರ್ಷದರೂ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗರುಡದೇವರು ಕಿನ್ನರರಂತೆ ತಮ್ಮ ಸಾಮವೇದ ಮಯವಾದ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ದೇವದೇವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೬ ॥ ಆವನ ಎಂಟು ನೀಳವಾದ ಸ್ಥೂಲಭುಜಗಳ ನಡುವೆ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವನಮಾಲೆಯು ಮೆರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದಿಪುರುಷ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಚೇತಸರ ಮೇಲೆ ದಯಾದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾ ಮೇಘಗಂಭೀರವಾಣಿಯಿಂದ ಇಂತೆಂದನು – ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ರಾಜಪುತ್ರರೇ! ನಿಮಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲಿ. ನಿಮಗಿಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ಬೇಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದು, ಏಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಈ

ಯೋಽನುಸ್ಮರತಿ ಸಂಧ್ಯಾಯಾಂ ಯುಷ್ಮಾನನುದಿನಂ ನರಃ ।
ತಸ್ಯ ಭ್ರಾತೃಷ್ವಾತ್ಮಸಾಮ್ಯಂ ತಥಾ ಭೂತೇಷು ಸೌಹೃದಮ್
॥ ೯ ॥

ಯೇ ತು ಮಾಂ ರುದ್ರಗೀತೇನ
ಸಾಯಂ ಪ್ರಾತಃ ಸಮಾಹಿತಾಃ ।
ಸ್ತುವಂತ್ಯಹಂ ಕಾಮವರಾನ್ ದಾಸ್ಯೇ
ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಚ ಶೋಭನಾಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಯದ್ಯೂಯಂ ಪಿತುರಾದೇಶಮಗ್ರಹೀಷ್ಟ ಮುದಾನ್ವಿತಾಃ ।
ಅಥೋ ವ ಉಶತೀ ಕೀರ್ತಿರ್ಲೋಕಾನನು ಭವಿಷ್ಯತಿ
॥ ೧೧ ॥

ಭವಿತಾ ವಿಶ್ರುತಃ ಪುತ್ರೋಽನವಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣೈಃ ।
ಯ ಏತಾಮಾತ್ಮವೀರ್ಯೇಣ ತ್ರಿಲೋಕೀಂ ಪೂರಯಿಷ್ಯತಿ
॥ ೧೨ ॥

ಕಂಡೋಃ ಪ್ರಮ್ಲೋಚಯಾ ಲಬ್ಧಾ ಕನ್ಯಾ ಕಮಲಲೋಚನಾ ।
ತಾಂ ಚಾಪವಿದ್ಧಾಂ ಜಗೃಹುರ್ಭೂರುಹಾ ನೃಪನಂದನಾಃ
॥ ೧೩ ॥

ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮಾಯಾ ಮುಖೇ ರಾಜಾ
ಸೋಮಃ ಪೀಯೂಷವರ್ಷಿಣೀಮ್ ।
ದೇಶಿನೀಂ ರೋದಮಾನಾಯಾ
ನಿದಧೇ ಸ ದಯಾನ್ವಿತಃ ॥ ೧೪ ॥

ಪ್ರಜಾವಿಸರ್ಗ ಆದಿಷ್ಟಾಃ ಪಿತ್ರಾ ಮಾಮನುವರ್ತತಾ ।
ತತ್ರ ಕನ್ಯಾಂ ವರಾರೋಹಾಂ ತಾಮುದ್ವಹತ ಮಾಚಿರಮ್
॥ ೧೫ ॥

ಅಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಶೀಲಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಃ ಸುಮಧ್ಯಮಾ ।
ಅಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಶೀಲೇಯಂ ಭೂಯಾತ್ಪತ್ನ್ಯರ್ಪಿತಾಶಯಾ
॥ ೧೬ ॥

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರಮಹತೌಜಸಃ ।
ಭೌಮಾನ್ಭೋಕ್ಷ್ಯಥ ಭೋಗಾನ್ವೈ ದಿವ್ಯಾಂಶ್ಚಾನುಗ್ರಹಾನ್ಮಮ
॥ ೧೭ ॥

ಅಥ ಮಯ್ಯನಪಾಯಿನ್ಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪಕ್ವಗುಣಾಶಯಾಃ ।
ಉಪಯಾಸ್ಯಥ ಮದ್ಧಾಮ ನಿರ್ವಿದ್ಯ ನಿರಯಾದತಃ
॥ ೧೮ ॥

ಗೃಹೇಷ್ವಾವಿಶತಾಂ ಚಾಪಿ ಪುಂಸಾಂ ಕುಶಲಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಮದ್ವಾರ್ತಾಯಾತಯಾಮಾನಾಂ ನ ಬಂಧಾಯ ಗೃಹಾ ಮತಾಃ
॥ ೧೯ ॥

ಸೌಹಾರ್ದವು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದೆ. ॥ ೮ ॥ ಪ್ರತಿ ದಿನವು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವನಿಗೆ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೇ ಪ್ರೇಮ ಉಂಟಾದೀತು ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರ ಕುರಿತು ಮೈತ್ರಿಯ ಭಾವ ಉಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೯ ॥ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತದಿಂದ ರುದ್ರಗೀತೆಯ ಮೂಲಕ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವವನಿಗೆ ನಾನು ಇಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ಮತ್ತು ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕರುಣಿಸುವೆನು. ॥ ೧೦ ॥ ನೀವು ಸಂತೋಷದಿಂದ ತಂದೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಆದರಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಕಮನೀಯ ಕೀರ್ತಿಯು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುವುದು. ॥ ೧೧ ॥ ನಿಮಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಖ್ಯಾತವಾದ ಒಬ್ಬ ಸುಪುತ್ರನು ಜನಿಸುವನು. ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ತನ್ನ ಸಂತಾನದಿಂದ ಮೂರುಲೋಕಗಳನ್ನೂ ತುಂಬುವನು. ॥ ೧೨ ॥

ರಾಜಕುಮಾರರೇ! ತಪೋನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದ ಕಂಡು ಮಹರ್ಷಿಯ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಇಂದ್ರನು 'ಪ್ರಮ್ಲೋಚಾ' ಎಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಕಮಲಲೋಚನೆಯಾದ ಒಂದು ಕನ್ಯಾರತ್ನವು ಜನಿಸಿತು. ಆ ಮಗುವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಆಕೆಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ವೃಕ್ಷಗಳೇ ಆ ಮಗುವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ-ಪೋಷಿಸಿದರು. ॥ ೧೩ ॥ ಆ ಮಗುವು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿ ಅಳತೊಡಗಿದಾಗ ಔಷಧಿಗಳ ಅರಸನಾದ ಚಂದ್ರನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅದರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ತನ್ನ ತೋರುಬೆರಳನ್ನು ಇರಿಸಿದನು. ॥ ೧೪ ॥ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯು ಈಗ ನನ್ನ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವನು. ನಿಮಗೆ ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಬೇಗನೇ ದೇವತೋಪಮಳಾದ ಆ ಕನ್ಯಾಮಣಿಯನ್ನು ವಿವಾಹ ವಾಗಿರಿ. ॥ ೧೫ ॥ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿರುವಿರಿ ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮಂತೆಯೇ ಸಮಾನಧರ್ಮ-ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಆ ಸುಂದರಕನ್ಯೆಯು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪತ್ನಿಯಾಗುವಳು. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಅನುರಾಗವಿದ್ದೀತು. ॥ ೧೬ ॥ ನೀವು ನನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಹತ್ತುಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಪೂರ್ಣ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದು ನಾನಾರೀತಿಯ ಭೂಲೋಕದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವಿರಿ. ॥ ೧೭ ॥ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೃದಯದ ಸಮಸ್ತ ವಾಸನಾರೂಪವಾದ ದೋಷಗಳು ದಗ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ನೀವುಗಳು ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ನರಕ ಸದೃಶವಾದ ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳಿಂದಲೂ ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ನನ್ನ ಪರಮಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಿರಿ. ॥ ೧೮ ॥ ಭಗವದರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ಕಾಲವನ್ನು ನನ್ನ ಕಥಾ-ಕೀರ್ತನೆಯಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುವವರು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಗೃಹವು ಬಂಧನಕಾರಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥

ಅವರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನನ್ನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಕರ ಮೂಲಕ

ನವ್ಯವದ್ಧೃದಯೇ ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮೈತದ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ನ ಮುಹ್ಯಂತಿ ನ ಶೋಚಂತಿ ನ ಹೃಷ್ಯಂತಿ ಯತೋ ಗತಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಬ್ರುವಾಣಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಜನಂ
ಜನಾರ್ದನಂ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಪ್ರಚೇತಸಃ ।
ತದ್ದರ್ಶನಧ್ವಸ್ತತಮೋರಜೋಮಲಾ
ಗಿರಾಗೃಣನ್ಗದ್ಗದಯಾ ಸುಹೃತ್ತಮಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಚೇತಸ ಊಚುಃ

ನಮೋ ನಮಃ ಕ್ಲೇಶವಿನಾಶನಾಯ
ನಿರೂಪಿತೋದಾರಗುಣಾಹ್ವಯಾಯ ।
ಮನೋವಚೋವೇಗಪುರೋಜವಾಯ
ಸರ್ವಾಕ್ಷಮಾರ್ಗೈರಗತಾಧ್ವನೇ ನಮಃ ॥ ೨೨ ॥

ಶುದ್ಧಾಯ ಶಾಂತಾಯ ನಮಃ ಸ್ವನಿಷ್ಠಯಾ
ಮನಸ್ಯಪಾರ್ಥಂ ವಿಲಸದ್ದ್ವಯಾಯ ।
ನಮೋ ಜಗತ್ಸ್ಥಾನಲಯೋದಯೇಷು
ಗೃಹೀತಮಾಯಾಗುಣವಿಗ್ರಹಾಯ ॥ ೨೩ ॥

ನಮೋ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಯ ಹರಯೇ ಹರಿಮೇಧಸೇ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಪ್ರಭವೇ ಸರ್ವಸಾತ್ವತಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ನಮಃ ಕಮಲನಾಭಾಯ ನಮಃ ಕಮಲಮಾಲಿನೇ ।
ನಮಃ ಕಮಲಪಾದಾಯ ನಮಸ್ತೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣ ॥ ೨೫ ॥

ನಮಃ ಕಮಲಕಿಂಜಲ್ಕಪಿಶಂಗಾಮಲವಾಸಸೇ ।
ಸರ್ವಭೂತನಿವಾಸಾಯ ನಮೋಽಯುಂಕ್ಷ್ಮಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೇ ॥ ೨೬ ॥

ರೂಪಂ ಭಗವತಾ ತ್ವೇತದಶೇಷಕ್ಲೇಶಸಂಕ್ಷಯಮ್ ।
ಆವಿಷ್ಕೃತಂ ನಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾನಾಂ ಕಿಮನ್ಯದನುಕಂಪಿತಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಏತಾವತ್ತ್ವಂ ಹಿ ವಿಭುಭಿರ್ಭಾವ್ಯಂ ದೀನೇಷು ವತ್ಸಲೈಃ ।
ಯದನುಸ್ಮರ್ಯತೇ ಕಾಲೇ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾಭದ್ರರಂಧನ ॥ ೨೮ ॥

ಯೇನೋಪಶಾಂತಿರ್ಭೂತಾನಾಂ
ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾನಾಮಪೀಹತಾಮ್ ।
ಅಂತರ್ಹಿತೋಽಂತರ್ಹೃದಯೇ
ಕಸ್ಮಾನ್ನೋ ವೇದ ನಾಶಿಷಃ ॥ ೨೯ ॥

ಆ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ನಾನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಹೊಸಬನಂತೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಶೋಕವಾಗಲೀ, ಮೋಹವಾಗಲೀ, ಹರ್ಷವಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೦॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಪರಮಸುಹೃದನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡಿಸಲು, ಆತನ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ರಜೋಗುಣ-ತಮೋಗುಣಗಳ ಮಲವನ್ನು ಕಳಕೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರಚೇತಸರು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗದ್ಗದವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಆತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಚೇತಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಭಕ್ತರ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಭಗವಂತನೇ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ. ವೇದಗಳಿಂದ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉದಾರವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ, ನಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳ ವೇಗಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ವೇಗವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಗತಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೊರಗೆ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೨೨ ॥ ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸದಾಶುದ್ಧನಾಗಿ ಶಾಂತನಾಗಿರುವವನೂ, ಪರಮಾರ್ಥವಲ್ಲದಿರುವ ದ್ವೈತವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿರುವವನೂ, ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾಯೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವವನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೨೩ ॥ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪನೂ, ಸಂಸಾರವನ್ನು ದೂರಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ, ವಸುದೇವನಂದನನೂ, ಸಮಸ್ತ ಭಾಗವತರ ಪ್ರಭುವೂ ಆಗಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿ-ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೨೪ ॥ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ (ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ) ಕಮಲವುಳ್ಳವನೂ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಮಲ ಕುಸುಮಗಳ ಮಾಲೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಕಮಲವನ್ನು ಹೋಲುವ ಕೋಮಲ ಚರಣವುಳ್ಳವನೂ, ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೨೫ ॥ ನೀನು ಕಮಲ ಕೇಸರದಂತೆ ಇರುವ ಸ್ವಚ್ಛ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವೆ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಶ್ರಯನೂ, ಎಲ್ಲರ ಸಾಕ್ಷಿಯೂ ಆದ ನಿನಗೆ ನಾವು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೨೬ ॥

ಭಗವಂತನೇ! ನಿನ್ನ ಈ ಸ್ವರೂಪವು ಸಮಸ್ತ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಮಿತೆ, ರಾಗ-ದ್ವೇಷ ಮುಂತಾದ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಕೃಪೆಯು ಬೇರೇನಿರಬಹುದು ? ॥ ೨೭ ॥ ಅಮಂಗಳವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಮಂಗಳ ಸ್ವರೂಪನೇ! ದೀನರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವುಳ್ಳ ಪ್ರಭುವು ದೀನಜನರನ್ನು 'ಇವರು ನಮ್ಮವರು' ಎಂದು ಸದಾಕಾಲ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವು. ॥ ೨೮ ॥ ಆದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ನೀನಾದರೋ ಅತಿಕ್ಷುದ್ರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ಉಪಾಸಕರಾದ ನಾವುಗಳು ಮಾಡುವ ಕಾಮನೆಗಳು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದೇ ಇರುವುದೇ ? ॥ ೨೯॥ ಜಗದೀಶ್ವರನೇ! ನೀನು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರುವವನೂ, ಸ್ವತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪನೂ ಆಗಿರುವೆ. ನೀನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ

ಅಸಾವೇವ ವರೋಽಸ್ಮಾಕಮೀಪ್ಸಿತೋ ಜಗತಃ ಪತೇ ।
ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ಯೇಷಾಮಪವರ್ಗಗುರುರ್ಗತಿಃ
॥ ೩೦ ॥

ವರಂ ವೃಣೀಮಹೇಽಥಾಪಿ ನಾಥ ತ್ವತ್ಪರತಃ ಪರಾತ್ ।
ನ ಹ್ಯಂತಸ್ತ್ವದ್ವಿಭೂತೀನಾಂ ಸೋಽನಂತ ಇತಿ ಗೀಯಸೇ
॥ ೩೧ ॥

ಪಾರಿಜಾತೇಽಂಜಸಾ ಲಬ್ಧೇ ಸಾರಂಗೋಽನ್ಯನ್ನ ಸೇವತೇ ।
ತ್ವದಂಘ್ರಿಮೂಲಮಾಸಾದ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಿಂ ಕಿಂ ವೃಣೀಮಹಿ
॥ ೩೨ ॥

ಯಾವತ್ತೇ ಮಾಯಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾ ಭ್ರಮಾಮ ಇಹ ಕರ್ಮಭಿಃ ।
ತಾವದ್ಭವತ್ಪ್ರಸಂಗಾನಾಂ ಸಂಗಃ ಸ್ಯಾನ್ನೋ ಭವೇ ಭವೇ
॥ ೩೩ ॥

ತುಲಯಾಮ ಲವೇನಾಪಿ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾಪುನರ್ಭವಮ್ ।
ಭಗವತ್ಸಂಗಿಸಂಗಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಕಿಮುತಾಶಿಷಃ
॥ ೩೪ ॥

ಯತ್ರೇಡ್ಯಂತೇ ಕಥಾ ಮೃಷ್ಟಾಸ್ತೃಷ್ಣಾಯಾಃ ಪ್ರಶಮೋ ಯತಃ ।
ನಿರ್ವೈರಂ ಯತ್ರ ಭೂತೇಷು ನೋದ್ವೇಗೋ ಯತ್ರ ಕಶ್ಚನ
॥ ೩೫ ॥

ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಗತಿಃ ।
ಸಂಸ್ತೂಯತೇ ಸತ್ಕಥಾಸು ಮುಕ್ತಸಂಗೈಃ ಪುನಃ ಪುನಃ
॥ ೩೬ ॥

ತೇಷಾಂ ವಿಚರತಾಂ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ತೀರ್ಥಾನಾಂ ಪಾವನೇಚ್ಛಯಾ ।
ಭೀತಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ರೋಚೇತ ತಾವಕಾನಾಂ ಸಮಾಗಮಃ
॥ ೩೭ ॥

ವಯಂ ತು ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವನ್ಭವಸ್ಯ
ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸಖ್ಯುಃ ಕ್ಷಣಸಂಗಮೇನ ।
ಸುದುಶ್ಚಿಕಿತ್ಸ್ಯಸ್ಯ ಭವಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋ-
ರ್ಭಿಷಕ್ತಮಂ ತ್ವಾದ್ಯ ಗತಿಂ ಗತಾಃ ಸ್ಮ ॥ ೩೮ ॥

ಯನ್ನಃ ಸ್ವಧೀತಂ ಗುರವಃ ಪ್ರಸಾದಿತಾ
ವಿಪ್ರಾಶ್ಚ ವೃದ್ಧಾಶ್ಚ ಸದಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ।
ಆರ್ಯಾ ನತಾಃ ಸುಹೃದೋ ಭ್ರಾತರಶ್ಚ
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯನಸೂಯಯೈವ ॥ ೩೯ ॥

ಯನ್ನಃ ಸುತಪ್ತಂ ತಪ ಏತದೀಶ
ನಿರಂಧಸಾಂ ಕಾಲಮದಭ್ರಮಪ್ಸು ।
ಸರ್ವಂ ತದೇತತ್ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೂಮ್ನೋ
ವೃಣೀಮಹೇ ತೇ ಪರಿತೋಷಣಾಯ ॥ ೪೦ ॥

ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಏನು ನಮಗೆ ಬೇಕು ? ನಿನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟವಾದ ವರವಲ್ಲವೇ ! ॥ ೩೦ ॥ ಆದರೂ ಸ್ವಾಮಿ ! ನಾವು ಒಂದು ವರವನ್ನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರಭೋ ! ನೀನು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅತೀತನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ವಿಭೂತಿಗಳಿಗೂ ಯಾವುದೇ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು 'ಅನಂತ'ನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ॥ ೩೧ ॥ ಭ್ರಮರಕ್ಕೆ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವು ದೊರೆತರೆ, ಅದು ಯಾವುದೇ ಬೇರೆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿತೇ ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತರಾಗಿ ಬಂದ ನಾವು ಈಗ ಏನನ್ನು ಬೇಡಲಿ ? ॥ ೩೨ ॥ ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವವರೆಗೆ ಜನ್ಮ-ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಮಿಭಕ್ತರ ಸಂಗವು ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿ' ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ॥ ೩೩ ॥ ನಾವಾದರೋ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಕ್ಷಣಕಾಲದ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವೂ ಕೂಡ ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಮಾನುಷ ಭೋಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಏನಿದೆ ? ॥ ೩೪ ॥ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲವೂ ಭಗವಂತನ ಮಧುರವಾದ ಕಥೆಗಳ ಕೀರ್ತನೆ ಆಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂದ ಭೋಗತೃಷ್ಣೆಯು ಶಾಂತವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ವೈರ-ವಿರೋಧ, ಉದ್ವೇಗಗಳು ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೫ ॥ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಏಕಮಾತ್ರ ಆಶ್ರಯನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಗುಣಗಾನವು ಪದೇ-ಪದೇ ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ನಿನ್ನ ಆ ಭಕ್ತಶ್ರೇಷ್ಠರು ತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಮಾಗಮವು ಸಂಸಾರಭೀತರಾದ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತಾನೇ ರುಚಿಸದು ? ॥ ೩೭ ॥

ಭಗವಂತನೇ ! ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನ ಕ್ಷಣಕಾಲದ ಸಮಾಗಮದಿಂದಲೇ ಇಂದು ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾದ ದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯವು ಒದಗಿದೆ. ದುಃಸಾಧ್ಯವಾದ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳೆಂಬ ರೋಗಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮ ವೈದ್ಯನು ನೀನೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವೆವು. ॥ ೩೮ ॥ ಪ್ರಭೋ ! ನಾವು ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿರುವುದು ; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸೇವಾ-ಶುಶ್ರೂಷೆಗಳಿಂದ ಗುರುಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ, ವೃದ್ಧರನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿರುವುದು ; ಅಸೂಯೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುರುಷರನ್ನೂ, ಸ್ನೇಹಿತವರ್ಗವನ್ನು, ಬಂಧುವರ್ಗವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅನ್ನಾಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೀರ್ಘಕಾಲದವರೆಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿರುವುದು – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನೂ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನೂ ಆದ ನಿನ್ನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ವರವನ್ನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬೇಡುತ್ತೇವೆ. ॥ ೩೯-೪೦ ॥

ಸ್ವಾಮಿ ! ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು, ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಶಂಕರ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು-ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತರಾದ ಇತರ ಮಹಾಪುರುಷರು ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯ ಪಾರವನ್ನು

ಮನುಃ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ಭಗವಾನ್ ಭವಶ್ಚ
ಯೇಽನ್ಯೇ ತಪೋಜ್ಞಾನವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಃ ।
ಅದೃಷ್ಟ ಪಾರಾ ಅಪಿ ಯನ್ಮಹಿಮ್ನಃ
ಸ್ತುವಂತ್ಯಥೋಕ್ತ್ವಾಽಽತ್ಮಸಮಂ ಗೃಣೀಮಃ ॥ ೪೧ ॥

ನಮಃ ಸಮಾಯ ಶುದ್ಧಾಯ ಪುರುಷಾಯ ಪರಾಯ ಚ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಸತ್ತ್ವಾಯ ತುಭ್ಯಂ ಭಗವತೇ ನಮಃ
॥ ೪೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತೋಭಿರಭಿಷ್ಟುತೋ ಹರಿಃ
ಪ್ರೀತಸ್ತಥೇತ್ಯಾಹ ಶರಣ್ಯವತ್ಸಲಃ ।
ಅನಿಚ್ಛತಾಂ ಯಾನಮತೃಪ್ತಚಕ್ಷುಷಾಂ
ಯಯೌ ಸ್ವಧಾಮಾನಪವರ್ಗವೀರ್ಯಃ ॥ ೪೩ ॥

ಅಥ ನಿರ್ಯಾಯ ಸಲಿಲಾ-
ತ್ಪ್ರಚೇತಸ ಉದನ್ವತಃ ।
ವೀಕ್ಷ್ಯಾಕುಪ್ಯಂದ್ರುಮೈಶ್ಛನ್ನಾಂ
ಗಾಂ ಗಾಂ ರೋದ್ಧುಮಿವೋಚ್ಛ್ರಿತೈಃ ॥ ೪೪ ॥

ತತೋಽಗ್ನಿ ಮಾರುತೌ ರಾಜನ್ನಮುಂಚನ್ಮುಖತೋ ರುಷಾ ।
ಮಹೀಂ ನಿರ್ವೀರುಧಂ ಕರ್ತುಂ ಸಂವರ್ತಕ ಇವಾತ್ಯಯೇ
॥ ೪೫ ॥

ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಂಸ್ತಾಂದ್ರುಮಾನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಆಗತಃ ಶಮಯಾಮಾಸ ಪುತ್ರಾನ್ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೋ ನಯೈಃ
॥ ೪೬ ॥

ತತ್ರಾವಶಿಷ್ಟಾ ಯೇ ವೃಕ್ಷಾ ಭೀತಾ ದುಹಿತರಂ ತದಾ ।
ಉಜ್ಜಹ್ರುಸ್ತೇ ಪ್ರಚೇತೋಭ್ಯ ಉಪದಿಷ್ಟಾಃ ಸ್ವಯಂಭುವಾ
॥ ೪೭ ॥

ತೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆದೇಶಾನ್ಮಾರಿಷಾಮುಪಯೇಮಿರೇ ।
ಯಸ್ಯಾಂ ಮಹದವಜ್ಞಾನಾದಜನ್ಯಜನಯೋನಿಜಃ
॥ ೪೮ ॥

ಚಾಕ್ಷುಷೇ ತ್ವಂತರೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರಾಕ್ಸರ್ಗೇ ಕಾಲವಿದ್ರುತೇ ।
ಯಃ ಸಸರ್ಜ ಪ್ರಜಾ ಇಷ್ಟಾಃ ಸ ದಕ್ಷೋ ದೈವಚೋದಿತಃ
॥ ೪೯ ॥

ಯೋ ಜಾಯಮಾನಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ವಿನಾಂ ರುಚಾ ।
ಸ್ವಯೋಪಾದತ್ತ ದಾಕ್ಷ್ಯಾಚ್ಚ ಕರ್ಮಣಾಂ ದಕ್ಷಮಬ್ರುವನ್
॥ ೫೦ ॥

ತಂ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗರಕ್ಷಾಯಾ-
ಮನಾದಿರಭಿಷಿಚ್ಯ ಚ ।
ಯುಯೋಜ ಯುಯುಜೇಽನ್ಯಾಂಶ್ಚ
ಸ ವೈ ಸರ್ವಪ್ರಜಾಪತೀನ್ ॥ ೫೧ ॥

ಹೊಂದದೇ ಇದ್ದರೂ-ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವೂ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ॥ ೪೧ ॥ ನೀನು ಸರ್ವಸಮನೂ, ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪನೂ ಪರಮಪುರುಷನಾಗಿರುವೆ. ಇಂತಹ ಸತ್ತ್ವಮೂರ್ತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನೇ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೪೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಪ್ರಚೇತಸರು ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಶರಣಾಗತ ವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ 'ತಥಾಸ್ತು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು. ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆ ಮಧುರವಾದ ಮೂರ್ತಿಯ ದರ್ಶನದಿಂದ ಪ್ರಚೇತಸರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಇನ್ನು ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಲು ಇಷ್ಟವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಪರಮಧಾಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ॥ ೪೩ ॥ ಅದಾದನಂತರ ಪ್ರಚೇತಸರು ಸಮುದ್ರಜಲದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಲು, ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು – ಸ್ವರ್ಗದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿವೆಯೋ ಎಂಬಂತೆ – ಮಿತಿಮೀರಿ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಮುಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡರು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಿಗೆ ವೃಕ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಭಾರೀ ಕೋಪವುಂಟಾಯಿತು. ॥ ೪೪ ॥ ಆಗ ಅವರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮರಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಶೂನ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರನಂತೆ ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದ ಪ್ರಚಂಡವಾದ ವಾಯುವನ್ನು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಹೊರಗೆ ಬಿಟ್ಟರು. ॥ ೪೫ ॥ ಅವರು ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಯುಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡಿ ಅವರ ಕೋಪವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿದರು. ॥ ೪೬ ॥ ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಅಳಿದುಳಿದಿದ್ದ ವೃಕ್ಷಗಳು ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಣತಿಯಂತೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ತಂದು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದವು. ॥ ೪೭ ॥ ಪ್ರಚೇತಸರೂ ಕೂಡ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆದೇಶದಂತೆ ಆ ಮಾರಿಷಾ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯೊಡನೆ ವಿವಾಹಿತರಾದರು. ಶ್ರೀಮಹಾದೇವನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ ಕಾರಣ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಾದ ದಕ್ಷನು ಆಕೆಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ॥ ೪೮ ॥ ಆ ದಕ್ಷನೇ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿದ್ದ ಸೃಷ್ಟಿಯು ನಶಿಸಿಹೋಗಿ ಚಾಕ್ಷುಷ ಮನ್ವಂತರವು ಬಂದಾಗ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ಹೊಸ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ॥ ೪೯ ॥ ಇವನು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಲ್ಲ ತೇಜಸ್ವಿಗಳ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡನು. ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ದಕ್ಷ(ಕುಶಲ)ನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ 'ದಕ್ಷ'ನೆಂದೇ ಆತನ ಹೆಸರಾಯಿತು. ॥ ೫೦ ॥ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಆತನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಧಿಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಆದೇಶವನ್ನಿತ್ತರು. ಆಗ ಅವನು ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನೂ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೇಮಕಮಾಡಿದನು. ॥ ೫೧ ॥

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೦ ॥

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ನಾರದರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಪರಮಪದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತತ ಉತ್ಪನ್ನವಿಜ್ಞಾನಾ ಆಶ್ವಧೋಕ್ಷಜಭಾಷಿತಮ್ ।
ಸ್ಮರಂತ ಆತ್ಮಜೇ ಭಾರ್ಯಾಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ಪ್ರಾವ್ರಜನ್ ಗೃಹಾತ್ ॥ ೧ ॥

ದೀಕ್ಷಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರೇಣ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸಾ ।
ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ವೇಲಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧೋಽಭೂದ್ಯತ್ರ ಜಾಜಲಿಃ ॥ ೨ ॥

ತಾನ್ನಿರ್ಜಿತಪ್ರಾಣಮನೋವಚೋದೃಶೋ
ಜಿತಾಸನಾನ್ ಶಾಂತಸಮಾನವಿಗ್ರಹಾನ್ ।
ಪರೇಽಮಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯೋಜಿತಾತ್ಮನಃ
ಸುರಾಸುರೇಡ್ಯೋದದೃಶೇ ಸ್ಮ ನಾರದಃ ॥ ೩ ॥

ತಮಾಗತಂ ತ ಉತ್ಥಾಯ ಪ್ರಣಿಪತ್ಯಾಭಿನಂದ್ಯ ಚ ।
ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ಯಥಾದೇಶಂ ಸುಖಾಸೀನಮಥಾಬ್ರುವನ್ ॥ ೪ ॥

ಪ್ರಚೇತಸ ಊಚುಃ

ಸ್ವಾಗತಂ ತೇ ಸುರರ್ಷೇಽದ್ಯ ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ನೋ ದರ್ಶನಂ ಗತಃ ।
ತವ ಚಂಕ್ರಮಣಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನಭಯಾಯ ಯಥಾ ರವೇಃ ॥ ೫ ॥

ಯದಾದಿಷ್ಟಂ ಭಗವತಾ ಶಿವೇನಾಧೋಕ್ಷಜೇನ ಚ ।
ತದ್ಗೃಹೇಷು ಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕ್ಷಪಿತಂ ಪ್ರಭೋ ॥ ೬ ॥

ತನ್ನಃ ಪ್ರದ್ಯೋತಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದರ್ಶನಮ್ ।
ಯೇನಾಂಜಸಾ ತರಿಷ್ಯಾಮೋ ದುಸ್ತರಂ ಭವಸಾಗರಮ್ ॥ ೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ಪೃಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ನಾರದೋ ಮುನಿಃ ।
ಭಗವತ್ಯುತ್ತಮಶ್ಲೋಕ ಆವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾಬ್ರವೀನ್ನೃಪಾನ್ ॥ ೮ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ತಜ್ಜನ್ಮ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ತದಾಯುಸ್ತನ್ಮನೋ ವಚಃ ।
ನೃಣಾಂ ಯೇನೇಹ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ಸೇವ್ಯತೇ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ ॥ ೯ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಭಾಗವತಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗಲಾಗಿ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ವಿವೇಕ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಮಾತುಗಳು ನೆನಪಾದವು ಮತ್ತು ಅವರು ತಮ್ಮ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಮಾರಿಷಾಳನ್ನು ಮಗನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡಲೇ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದರು. ॥ ೧ ॥ ಅವರು ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಜಾಜಲಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಮುದ್ರ ತಟಕ್ಕೆ ತಲುಪಿ – 'ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಆತ್ಮವಿಚಾರರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರದ ಸಂಕಲ್ಪಗೈದು ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು. ॥ ೨ ॥ ಅವರು ಪ್ರಾಣ, ಮನಸ್ಸು ವಾಣಿ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಶರೀರವನ್ನು ಅಲುಗಾಡದಂತೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೂ, ನೇರವಾಗಿಯೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಆಸನ ಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದರು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ದೇವಾಸುರರಿಗೂ ವಂದನೀಯರಾದ ಶ್ರೀನಾರದರ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ॥ ೩ ॥ ನಾರದರು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಪ್ರಚೇತಸರು ಎದ್ದು ನಿಂತು, ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ಆದರ ಸತ್ಕಾರಪೂರ್ವಕ ದೇಶ-ಕಾಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದರು. ನಾರದರು ಸುಖಾಸೀನರಾಗಲು ಪ್ರಚೇತಸರು ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡರು. ॥ ೪ ॥

ಪ್ರಚೇತಸರು ಹೇಳಿದರು – ದೇವರ್ಷಿಗಳೇ! ತಮಗೆ ಸ್ವಾಗತವು. ಮಹಾಭಾಗ್ಯ ವಿಶೇಷದಿಂದಲೇ ನಮಗೆ ತಮ್ಮ ದರ್ಶನ ಭಾಗ್ಯವು ಲಭಿಸಿತು. ತಮ್ಮ ಲೋಕಸಂಚಾರವು ಸೂರ್ಯದೇವರಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವನ್ನೂ, ಅಭಯ ದಾನವನ್ನೂ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೫ ॥ ಸ್ವಾಮಿ! ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಶಂಕರನೂ, ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೂ ನಮಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ. ॥ ೬ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿಸುವಂತಹ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಕಾಶಿತಗೊಳಿಸಿರಿ. ಆದರಿಂದ ನಾವು ಈ ದುಸ್ತರವಾದ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ದಾಟಬಲ್ಲೆವು. ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಭಗವನ್ಮಯ ಶ್ರೀನಾರದರ ಚಿತ್ತವು ಸದಾಕಾಲ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಪ್ರಚೇತಸರ ವಿಜ್ಞಾಪನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೀಗೆಂದರು. ॥ ೮ ॥

ಶ್ರೀನಾರದರು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ರಾಜರುಗಳೇ! ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನೂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸೇವೆಯಾಗುವುದೋ ಆ ಜನ್ಮ, ಕರ್ಮ, ಆಯುಸ್ಸು, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತುಗಳು ಸಫಲವಾದುವುಗಳು. ॥ ೯ ॥

ಕಿಂ ಜನ್ಮಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ವೇಹ
ಶೌಕ್ಲಸಾವಿತ್ರಯಾಜ್ಞಿಕೈಃ ।
ಕರ್ಮಭಿರ್ವಾ ತ್ರಯೀಪ್ರೋಕ್ತೈಃ
ಪುಂಸೋಽಪಿ ವಿಬುಧಾಯುಷಾ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರುತೇನ ತಪಸಾ ವಾ ಕಿಂ ವಚೋಭಿಶ್ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿಃ ।
ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಾ ಕಿಂ ನಿಪುಣಯಾ ಬಲೇನೇಂದ್ರಿಯರಾಧಸಾ ॥ ೧೧ ॥

ಕಿಂ ವಾ ಯೋಗೇನ ಸಾಂಖ್ಯೇನ ನ್ಯಾಸಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಯೋರಪಿ ।
ಕಿಂ ವಾ ಶ್ರೇಯೋಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚ ನ ಯತ್ರಾತ್ಮಪ್ರದೋ ಹರಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೇಯಸಾಮಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಮಾತ್ಮಾ ಹ್ಯವಧಿರರ್ಥತಃ ।
ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ಹರಿರಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮದಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ಯಥಾ ತರೋರ್ಮೂಲನಿಷೇಚನೇನ
ತೃಪ್ಯಂತಿ ತತ್ಸ್ಕಂಧಭುಜೋಪಶಾಖಾಃ ।
ಪ್ರಾಣೋಪಹಾರಾಚ್ಚ ಯಥೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
ತಥೈವ ಸರ್ವಾರ್ಹಣಮಚ್ಯುತೇಜ್ಯಾ ॥ ೧೪ ॥

ಯಥೈವ ಸೂರ್ಯಾತ್ಪ್ರಭವಂತಿ ವಾರಃ
ಪುನಶ್ಚ ತಸ್ಮಿನ್ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಕಾಲೇ ।
ಭೂತಾನಿ ಭೂಮೌ ಸ್ಥಿರಜಂಗಮಾನಿ
ತಥಾ ಹರಾವೇವ ಗುಣಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೧೫ ॥

ಏತತ್ಪದಂ ತಜ್ಜಗದಾತ್ಮನಃ ಪರಂ
ಸಕೃದ್ವಿಭಾತಂ ಸವಿತುರ್ಯಥಾ ಪ್ರಭಾ ।
ಯಥಾಸವೋ ಜಾಗ್ರತಿ ಸುಪ್ತಶಕ್ತಯೋ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಭಿದಾಭ್ರಮಾತ್ಯಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಆತ್ಮಾನುಭವವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾವುದರಿಂದ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲವೋ – ಅಂತಹ ಜನ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಗಾಯತ್ರಿ ಉಪದೇಶ, ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ದೇವಮಾನದ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲೀ, ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಾಗಲೀ, ಅದ್ಭುತವಾದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಬಲದಿಂದಾಗಲೀ, ಇಂದ್ರಿಯಪಾಟವದಿಂದಾಗಲೀ, ಯೋಗದಿಂದಾಗಲೀ, ಸಾಂಖ್ಯ (ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮವಿವೇಕ)ದಿಂದಾಗಲೀ, ಸಂನ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಲೀ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ವ್ರತ, ವೈರಾಗ್ಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಶ್ರೇಯಃ ಸಾಧನೆಯ ಉಪಾಯಗಳಿಂದಾಗಲೀ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು ? ॥ ೧೦-೧೨ ॥ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನೇ ಅವಧಿಯು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸುವ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ವೃಕ್ಷದ ಬುಡಕ್ಕೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿದರೆ ಅದರ ಕಾಂಡ, ಶಾಖೆ, ಉಪಶಾಖೆಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆಯೇ, ಊಟದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಪುಷ್ಟವಾಗುವಂತೆಯೇ, (ಸರ್ವಮೂಲನಾಗಿರುವ) ಅಚ್ಯುತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಸರ್ವರ ಆರಾಧನೆಯು ಆಗುವುದು. ॥ ೧೪ ॥ ನೀರೆಲ್ಲವೂ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿ ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವುದೋ, ಚರಾಚರವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಭೂಮಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಅದರಲ್ಲೇ ಸೇರಿಹೋಗುವಂತೆಯೇ ಗುಣಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಈ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಅವನಲ್ಲೇ ಲಯಹೊಂದುವುದು. ॥ ೧೫ ॥ ವಸ್ತುತಃ ಈ ಜಗತ್ತು ಭಗವಾನ್ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸರ್ವ ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯು ಅವನಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಧರ್ವನಗರದಂತೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ಫುರಿತವಾಗುವ ಈ ಜಗತ್ತು ಭಗವಂತನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಜಾಗ್ರತದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಜಗತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪತಃ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನರೂಪೀ ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರದ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಾಗುವ ಭೇದಭ್ರಮೆಯು ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೬ ॥ ಎಲೈ ನೃಪತಿಗಳೇ ! ಬೆಳಕು, ಮೋಡ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆ – ಇವು ಮೂರೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು ಅದರಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗುವುವು, ಆದರೆ ಆಕಾಶವು ಇವುಗಳಿಂದ ಲಿಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ

ಯಥಾ ನಭಸ್ಯಭ್ರತಮಃಪ್ರಕಾಶಾ
ಭವಂತಿ ಭೂಪಾ ನ ಭವಂತ್ಯನುಕ್ರಮಾತ್ ।
ಏವಂ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಕ್ತಯಸ್ತ್ವಮೂ
ರಜಸ್ತಮಃಸತ್ತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೧೭ ॥

ತೇನೈಕಮಾತ್ಮಾನಮಶೇಷದೇಹಿನಾಂ
ಕಾಲಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಂ ಪರೇಶಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಧ್ವಸ್ತಗುಣಪ್ರವಾಹ-
ಮಾತ್ಮೈಕಭಾವೇನ ಭಜಧ್ವಮದ್ಧಾ ॥ ೧೮ ॥

ದಯಯಾ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಸಂತುಷ್ಟ್ಯಾ ಯೇನ ಕೇನ ವಾ ।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯೋಪಶಾಂತ್ಯಾ ಚ ತುಷ್ಯತ್ಯಾಶು ಜನಾರ್ದನಃ
॥ ೧೯ ॥

ಅಪಹತಸಕಲೈಷಣಾಮಲಾತ್ಮ-
ನ್ಯವಿರತಮೇಧಿತಭಾವನೋಪಹೂತಃ ।
ನಿಜಜನವಶಗತ್ವಮಾತ್ಮ ನೋಽಯ-
ನ್ನ ಸರತಿ ಛಿದ್ರವದಕ್ಷರಃ ಸತಾಂ ಹಿ ॥ ೨೦ ॥

ನ ಭಜತಿ ಕುಮನೀಷಿಣಾಂ ಸ ಇಜ್ಯಾಂ
ಹರಿರಧನಾತ್ಮಧನಪ್ರಿಯೋ ರಸಜ್ಞಃ ।
ಶ್ರುತಧನಕುಲಕರ್ಮಣಾಂ ಮದೈರ್ಯೇ
ವಿದಧತಿ ಪಾಪಮಕಿಂಚನೇಷು ಸತ್ಸು ॥ ೨೧ ॥

ಶ್ರಿಯಮನುಚರತೀಂ ತದರ್ಥಿನಶ್ಚ
ದ್ವಿಪದಪತೀನ್ವಿಬುಧಾಂಶ್ಚ ಯತ್ಸ್ವಪೂರ್ಣಃ ।
ನ ಭಜತಿ ನಿಜಭೃತ್ಯವರ್ಗತಂತ್ರಃ
ಕಥಮಮುಮುದ್ವಿಸೃಜೇತ್ಪುಮಾನ್ ಕೃತಜ್ಞಃ ॥ ೨೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತಸೋ ರಾಜನ್
ಅನ್ಯಾಶ್ಚ ಭಗವತ್ಕಥಾಃ ।
ಶ್ರಾವಯಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ
ಯಯೌ ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮುನಿಃ ॥ ೨೩ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ ಹಾಗೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವನಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇವುಗಳ ಪ್ರವಾಹ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಸಂಗ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೭ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೂ ಅಧೀಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನೆಂದು ತಿಳಿದು ನೀವು ಭಜಿಸಿರಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನೇ ಸಮಸ್ತ ದೇಹಧಾರಿಗಳ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವನು. ಅವನೇ ಜಗತ್ತಿನ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದ ಕಾಲ, ಉಪಾದಾನಕಾರಣನಾದ ಪ್ರಧಾನ ಮತ್ತು ನಿಯಾಮಕ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಕಾಲಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಗುಣಗಳ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೮ ॥

ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ತೋರುವಿಕೆ, ಏನು ದೊರೆಯುವುದೋ ಅದರಲ್ಲೇ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿರುವುದು, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವುದು – ಈ ಮೂರರಿಂದ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಭಗವಂತನು ಬೇಗನೇ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಪುತ್ರೈಷಣಾ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ವಾಸನೆಗಳು ಹೊರಟುಹೋದ್ದರಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾದ ಸಂತರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಭಕ್ತಪರಾಧೀನತೆಯನ್ನು ಅನ್ವರ್ಥಗೊಳಿಸಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಸರಿಯದೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೨೦ ॥ ಭಗವಂತನೇ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ಭಾವಿಸುವ, ಭೌತಿಕ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯರ ಮೇಲೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೇಮವನ್ನಿಡುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆತನು ಪರಮರಸಜ್ಞನು. ನಿರ್ವ್ಯಾಜ್ಯಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅನನ್ಯಭಕ್ತರ ಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಆತನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲನು. ವಿದ್ಯಾಮದ, ಧನಮದ, ಕುಲಮದ, ಕರ್ಮಮದ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ, ಅಕಿಂಚನ ಸಾಧುಜನರನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಆ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಅವನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೧ ॥ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಪ್ತಕಾಮನೂ, ಸ್ವಾನಂದಪೂರ್ಣನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತನು ತನ್ನನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬಯಸುವ ರಾಜರನ್ನಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಯಾರನ್ನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಹಾ! ಇಂತಹ ಕರುಣಾಸಾಗರನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕೃತಜ್ಞನಾದ ಯಾರೇ ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದರೂ ಬಿಟ್ಟಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ವಿದುರನೇ! ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಭಗವತ್ಕಥೆಗಳನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. ಅನಂತರ ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೨೩ ॥ ಪ್ರಚೇತಸರೂ ಕೂಡ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವಪಾಪಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು

ತೇಽಪಿ ತನ್ಮುಖನಿರ್ಯಾತಂ ಯಶೋ ಲೋಕಮಲಾಪಹಮ್ ।
ಹರೇರ್ನಿಶಮ್ಯ ತತ್ಪಾದಂ ಧ್ಯಾಯಂತಸ್ತದ್ಗತಿಂ ಯಯುಃ ॥ ೨೪ ॥

ಏತತ್ತೇಽಭಿಹಿತಂ ಕ್ಷತ್ತರ್ಯನ್ಮಾಂ ತ್ವಂ ಪರಿಪೃಷ್ಟವಾನ್ ।
ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ನಾರದಸ್ಯ ಸಂವಾದಂ ಹರಿಕೀರ್ತನಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಯ ಏಷ ಉತ್ತಾನಪದೋ ಮಾನವಸ್ಯಾನುವರ್ಣಿತಃ ।
ವಂಶಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಬೋಧ ನೃಪಸತ್ತಮ ॥ ೨೬ ॥

ಯೋ ನಾರದಾದಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಮಧಿಗಮ್ಯ ಪುನರ್ಮಹೀಮ್ ।
ಭುಕ್ತ್ವಾ ವಿಭಜ್ಯ ಪುತ್ರೇಭ್ಯ ಐಶ್ವರಂ ಸಮಗಾತ್ಪದಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಇಮಾಂ ತು ಕೌಷಾರವಿಣೋಪವರ್ಣಿತಾಂ
ಕ್ಷತ್ತಾ ನಿಶಮ್ಯಾಜಿತವಾದಸತ್ಕಥಾಮ್ ।
ಪ್ರವೃದ್ಧಭಾವೋಽಶ್ರುಕಲಾಕುಲೋ ಮುನೇ-
ರ್ದಧಾರ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಚರಣಂ ಹೃದಾ ಹರೇಃ ॥ ೨೮ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಸೋಽಯಮದ್ಯ ಮಹಾಯೋಗಿನ್ಭವತಾ ಕರುಣಾತ್ಮನಾ ।
ದರ್ಶಿತಸ್ತಮಸಃ ಪಾರೋ ಯತ್ರಾಕಿಂಚನಗೋ ಹರಿಃ ॥ ೨೯ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಾನಮ್ಯ ತಮಾಮಂತ್ರ್ಯ ವಿದುರೋ ಗಜಸಾಹ್ವಯಮ್ ।
ಸ್ವಾನಾಂ ದಿದೃಕ್ಷುಃ ಪ್ರಯಯೌ ಜ್ಞಾತೀನಾಂ ನಿರ್ವೃತಾಶಯಃ ॥ ೩೦ ॥

ಏತದ್ಯಃ ಶೃಣುಯಾದ್ರಾಜನ್-
ರಾಜ್ಞಾಂ ಹರ್ಯರ್ಪಿತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಆಯುರ್ಧನಂ ಯಶಃ ಸ್ವಸ್ತಿ
ಗತಿಮೈಶ್ವರ್ಯಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಹಾಕುವ ಭಗವಚ್ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಆ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ಭಗವಂತನ ಧಾಮವನ್ನೂ ಸೇರಿದರು. ॥ ೨೪ ॥ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀನಾರದರಿಗೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೂ ನಡೆದ ಭಗವತ್ಕಥಾರೂಪವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಯು ಹೇಗೆ ನಡೆಯಿತೆಂದು ನೀನು ಕೇಳಿದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಸಿರುವೆನು. ॥ ೨೫ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಾನು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಪುತ್ರನಾದ ಉತ್ತಾನಪಾದನ ವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇನ್ನು ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ವಂಶವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುವೆನು ಕೇಳು. ॥ ೨೬ ॥ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನೂ ಶ್ರೀನಾರದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಕೂಡ ರಾಜ್ಯಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವುಕಾಲ ಅನುಭವಿಸಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ಇಡೀ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಅವನು ಭಗವಂತನ ಪರಮಧಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ॥ ೨೭ ॥

ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಇತ್ತ ಮೈತ್ರೇಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪವಿತ್ರತಮವಾದ ಭಗವತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿದುರನು ಪ್ರೇಮಮಗ್ನನಾಗಿ, ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಉದ್ರೇಕ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಗಳು ಹರಿಯತೊಡಗಿದವು ಹಾಗೂ ಅವನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಚ್ಚರಣಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯ ಮುನಿವರ್ಯರ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿರಿಸಿ ಹೀಗೆ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ॥ ೨೮ ॥

ವಿದುರನು ಹೇಳತೊಡಗಿದನು – ಮಹಾಯೋಗಿವರ್ಯರೇ! ತಾವು ಎಂತಹ ಕರುಣಾಮಯರು. ಇಂದು ತಾವು ನನ್ನನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ಅಕಿಂಚನರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವ ನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದಿರಿ. ॥ ೨೯ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾದ ವಿದುರನು ಮೈತ್ರೇಯರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ಣವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತರಾಗಿ ಬಂಧುಜನರನ್ನು ನೋಡಲು ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ॥ ೩೦॥ ನೃಪಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಭಗವಂತನ ಶರಣಾಗತ ಪರಮಭಾಗವತರಾದ ರಾಜರ ಈ ಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಕೇಳುವವರು – ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಧನ, ಕೀರ್ತಿ, ಕ್ಷೇಮ, ಸದ್ಗತಿ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ॥ ೩೧ ॥

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೩೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪ್ರಚೇತಉಪಾಖ್ಯಾನಂ ನಾಮೈಕತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩೧ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸ್ಕಂಧವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

॥ ಓಂ ನಮೋಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣಮ್

ಪಂಚಮಃ ಸ್ಕಂಧಃ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪ್ರಿಯವ್ರತ – ಚರಿತ್ರೆ

ರಾಜೋವಾಚ

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋ ಭಾಗವತಃ ಆತ್ಮಾರಾಮಃ ಕಥಂ ಮುನೇ ।
ಗೃಹೇಽರಮತ ಯನ್ಮೂಲಃ ಕರ್ಮಬಂಧಃ ಪರಾಭವಃ ॥ ೧ ॥

ನ ನೂನಂ ಮುಕ್ತಸಂಗಾನಾಂ ತಾದೃಶಾನಾಂ ದ್ವಿಜರ್ಷಭ ।
ಗೃಹೇಷ್ವಭಿನಿವೇಶೋಽಯಂ ಪುಂಸಾಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ॥ ೨ ॥

ಮಹತಾಂ ಖಲು ವಿಪ್ರರ್ಷೇ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಪಾದಯೋಃ ।
ಛಾಯಾನಿರ್ವೃತಚಿತ್ತಾನಾಂ ನ ಕುಟುಂಬೇ ಸ್ಪೃಹಾಮತಿಃ ॥ ೩ ॥

ಸಂಶಯೋಽಯಂ ಮಹಾನ್‌ಬ್ರಹ್ಮನ್‌ದಾರಾಗಾರಸುತಾದಿಷು ।
ಸಕ್ತಸ್ಯ ಯತ್ಸಿದ್ಧಿರಭೂತ್ಕೃಷ್ಣೇ ಚ ಮತಿರಚ್ಯುತಾ ॥ ೪ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಬಾಢಮುಕ್ತಂ ಭಗವತ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣಾರವಿಂದಮಕರಂದರಸ ಆವೇಶಿತಚೇತಸೋ ಭಾಗವತಪರಮಹಂಸದಯಿತಕಥಾಂ ಕಿಂಚಿದಂತರಾಯವಿಹತಾಂ ಸ್ವಾಂ ಶಿವತಮಾಂ ಪದವೀಂ ನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಹಿನ್ವಂತಿ ॥ ೫ ॥ ಯರ್ಹಿ ವಾವ ಹ ರಾಜನ್ ಸ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಃ

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು – ಮುನಿವರ್ಯರೇ! ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನಾದರೋ ದೊಡ್ಡ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು; ಆತ್ಮಾರಾಮನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು? ಅದರಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಸ್ಮೃತಿ ಉಂಟಾಗಿ ಅವನು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತನಾಗುವನಲ್ಲ? ॥ ೧ ॥ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಇಂತಹ ನಿಸಂಗ ಮಹಾಪುರುಷರು ಹೀಗೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾಗುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥ ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳ ಶೀತಲ ಛಾಯೆಯ ಆಶ್ರಯಪಡೆದು ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಮಹಾಪುರುಷರಿಗೆ ಕುಟುಂಬವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ॥ ೩ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರೇ! ಮಹಾರಾಜಾ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಪತ್ನೀ, ಗೃಹ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು? ಆತನಿಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು? ಇವೆಲ್ಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗಿದೆ. ॥ ೪ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಮಹಾರಾಜನೇ! ನೀನು ಹೇಳಿದುದು ಸರಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮಮಧುರವಾದ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಮಕರಂದ ರಸವನ್ನು ಸವಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ತತ್ಪರವಾಗಿದೆಯೋ – ಅವರು ಯಾವುದಾದರೂ ಅಡ್ಡಿ – ಆತಂಕಗಳಿಂದ ತಡೆಯುಂಟಾದರೂ ಕೂಡ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಶಿರೋಮಣಿಗಳಾದ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಕಥಾಶ್ರವಣವೆಂಬ ಪರಮ ಕಲ್ಯಾಣಮಯವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡಲಾರರು. ॥ ೫ ॥ ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಆ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದನು. ಶ್ರೀನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಸೇವೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವದ ಬೋಧ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ನಿಯಮವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರವೆಂಬ ಅಧ್ಯಾತ್ಮದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಇನ್ನೇನು ತೆಗೆದಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ – ಆತನ ತಂದೆ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಆತನಲ್ಲಿ

ಪರಮಭಾಗವತೋ ನಾರದಸ್ಯ ಚರಣೋಪಸೇವಯಾಂಜಸಾವಗತಪರಮಾರ್ಥಸತತ್ತ್ವೋ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರೇಣ ದೀಕ್ಷಿಷ್ಯಮಾಣೋಽವನಿತಲಪರಿಪಾಲನಾಯಾಮ್ನಾತಪ್ರವರಗುಣಗಣೈಕಾಂತಭಾಜನತಯಾ ಸ್ವಪಿತ್ರೋಪಾಮನ್ತ್ರಿತೋ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವ ಏವಾವ್ಯವಧಾನಸಮಾಧಿಯೋಗೇನ ಸಮಾವೇಶಿತಸಕಲಕಾರಕಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪೋ ನೈವಾಭ್ಯನಂದದ್ಯದ್ಯಪಿ ತದಪ್ರತ್ಯಾಮ್ನಾತವ್ಯಂ ತದಧಿಕರಣ ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಮಾದಸತೋಽಪಿ ಪರಾಭವಮನ್ವೀಕ್ಷಮಾಣಃ ॥ ೬ ॥

ಅಥ ಹ ಭಗವಾನಾದಿದೇವ ಏತಸ್ಯ ಗುಣವಿಸರ್ಗಸ್ಯ ಪರಿಬೃಂಹಣಾನುಧ್ಯಾನವ್ಯವಸಿತಸಕಲಜಗದಭಿಪ್ರಾಯ ಆತ್ಮಯೋನಿರಖಿಲನಿಗಮನಿಜಗಣಪರಿವೇಷ್ಟಿತಃ ಸ್ವಭವನಾದ್ಅವತತಾರ ॥ ೭ ॥ ಸ ತತ್ರ ತತ್ರ ಗಗನತಲ ಉಡುಪತಿರಿವ ವಿಮಾನಾವಲಿಭಿರನುಪಥಮಮರಪರಿವೃಢೈರಭಿಪೂಜ್ಯಮಾನಃ ಪಥಿ ಪಥಿ ಚ ವರೂಥಶಃ ಸಿದ್ಧಗಂಧರ್ವಸಾಧ್ಯಚಾರಣಮುನಿಗಣೈರುಪಗೀಯಮಾನೋ ಗಂಧಮಾದನದ್ರೋಣೀಮವಭಾಸಯನ್ನುಪಸಸರ್ಪ ॥ ೮ ॥ ತತ್ರ ಹ ವಾ ಏನಂ ದೇವರ್ಷಿಃಹಂಸಯಾನೇನ ಪಿತರಂ ಭಗವಂತಂ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಮುಪಲಭಮಾನಃ ಸಹಸೈವೋತ್ಥಾಯಾರ್ಹಣೇನ ಸಹ ಪಿತಾಪುತ್ರಾಭ್ಯಾಮವಹಿತಾಂಜಲಿಃ ಉಪತಸ್ಥೇ ॥ ೯ ॥ ಭಗವಾನಪಿ ಭಾರತ ತದುಪನೀತಾರ್ಹಣಃ ಸೂಕ್ತವಾಕೇನಾತಿತರಾಮುದಿತಗುಣಗಣಾವತಾರಸುಜಯಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಮಾದಿಪುರುಷಸ್ತಂ ಸದಯಹಾಸಾವಲೋಕ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ॥ ೧೦ ॥

ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣಗಳೂ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ – 'ನೀನು ರಾಜನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳು' ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತನು. ಆದರೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಆಗಲೇ ಅಖಂಡವಾದ ಸಮಾಧಿಯೋಗದ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದ ಆತನು ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು ಅನುಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಜಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. 'ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವು ಬಂದೊಡನೆ ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರರೇ ಮುಂತಾದ ಅಸತ್‌ಪ್ರಪಂಚವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಬಿಡುವುದು ; ಆ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲೇ ಪರಮಾರ್ಥತತ್ತ್ವವು ಮರೆತು ಹೋಗುವುದು' ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆ ಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೬ ॥

ಆದಿದೇವ ಸ್ವಯಂಭೂ ಭಗವಾನ್‌ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಈ ಗುಣಮಯ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ವಿಚಾರವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚದ ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವರು ಮೂರ್ತಿಮಂತ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮರೀಚಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಪಾರ್ಷದರನ್ನು ಜೊತೆಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲೋಕದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದರು. ॥ ೭ ॥ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಮಾನಗಳನ್ನೇರಿದ್ದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಅವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗುಂಪು-ಗುಂಪಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಸಿದ್ಧರೂ, ಗಂಧರ್ವರೂ, ಸಾಧ್ಯರೂ, ಚಾರಣರೂ, ಮುನಿಗಳೂ ಅವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಆದರ ಸನ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಅವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತಾರಾನಾಥನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಗಂಧಮಾದನದ ತಪ್ಪಲನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ಬಳಿಗೆ ತಲುಪಿದರು. ॥ ೮ ॥ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಿಗೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲು ಶ್ರೀನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿದಾಗ ಹಂಸವಾಹನವನ್ನು ಕಂಡು ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನಾರದರು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯವ್ರತರೊಡನೆ ಒಡನೆಯೇ ಎದ್ದುನಿಂತರು. ಎಲ್ಲರೂ ಅವರಿಗೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ॥ ೯ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ನಾರದರು ಅವರನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧದಿಂದ ಪೂಜಿಸೈದು, ಮಧುರ ವಚನಗಳಿಂದ ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಅವತಾರದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಆಗ್ಗಳಿಕೆಯನ್ನು ವೇದಸೂಕ್ತಗಳಿಂದ ಹೊಗಳುತ್ತಿರಲು – ಆದಿಪುರುಷ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಪ್ರಿಯವ್ರತನನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ನಗೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ನುಡಿದರು. ॥ ೧೦ ॥

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಳಿದರು – ಮಗು ಪ್ರಿಯವ್ರತನೇ ! ನಾನು ನಿನಗೆ ಸತ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವೆನು. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕೇಳು. ಅಪ್ರಮೇಯ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕುರಿತು ನೀನು ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ದೋಷದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇರಿಸಬಾರದು. ನೀನು ಮಾತ್ರ ವೇನು – ನಾನೂ, ಶ್ರೀಮಹಾದೇವನೂ, ನಿನ್ನ ತಂದೆ

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನುವಾಚ

ನಿಬೋಧ ತಾತೇದಮೃತಂ ಬ್ರವೀಮಿ
ಮಾಸೂಯಿತುಂ ದೇವಮರ್ಹಸ್ಯಪ್ರಮೇಯಮ್ ।
ವಯಂ ಭವಸ್ತೇ ತತ ಏಷ ಮಹರ್ಷಿ-
ರ್ವಹಾಮ ಸರ್ವೇ ವಿವಶಾ ಯಸ್ಯ ದಿಷ್ಟಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ನ ತಸ್ಯ ಕಶ್ಚಿತ್ತಪಸಾ ವಿದ್ಯಯಾ ವಾ
ನ ಯೋಗವೀರ್ಯೇಣ ಮನೀಷಯಾ ವಾ ।
ನೈವಾರ್ಥಧರ್ಮೈಃ ಪರತಃ ಸ್ವತೋ ವಾ
ಕೃತಂ ವಿಹಂತುಂ ತನುಭೃದ್ವಿಭೂಯಾತ್ ॥ ೧೨ ॥

ಭವಾಯ ನಾಶಾಯ ಚ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಂ
ಶೋಕಾಯ ಮೋಹಾಯ ಸದಾ ಭಯಾಯ ।
ಸುಖಾಯ ದುಃಖಾಯ ಚ ದೇಹಯೋಗ-
ಮವ್ಯಕ್ತದಿಷ್ಟಂ ಜನತಾಂಗ ಧತ್ತೇ ॥ ೧೩ ॥

ಯದ್ವಾಚಿ ತಂತ್ಯಾಂ ಗುಣಕರ್ಮದಾಮಭಿಃ
ಸುದುಸ್ತರೈರ್ವತ್ಸ ವಯಂ ಸುಯೋಜಿತಾಃ ।
ಸರ್ವೇ ವಹಾಮೋ ಬಲಿಮೀಶ್ವರಾಯ
ಪ್ರೋತಾ ನಸೀವ ದ್ವಿಪದೇ ಚತುಷ್ಪದಃ ॥ ೧೪ ॥

ಈಶಾಭಿಸೃಷ್ಟಂ ಹ್ಯವರುನ್ಧ್ಮಹೇऽಂಗ
ದುಃಖಂ ಸುಖಂ ವಾ ಗುಣಕರ್ಮಸಂಗಾತ್ ।
ಆಸ್ಥಾಯ ತತ್ತದ್ಯದಯುಂಕ್ತ ನಾಥ-
ಶ್ಚಕ್ಷುಷ್ಮತಾಂಧಾ ಇವ ನೀಯಮಾನಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ಮುಕ್ತೋऽಪಿ ತಾವದ್ಬಿಭೃಯಾತ್ಸ್ವದೇಹ-
ಮಾರಬ್ಧಮಶ್ನನ್ನಭಿಮಾನಶೂನ್ಯಃ ।
ಯಥಾನುಭೂತಂ ಪ್ರತಿಯಾತನಿದ್ರಃ
ಕಿಂ ತ್ವನ್ಯದೇಹಾಯ ಗುಣಾನ್ನ ವೃಂಕ್ತೇ ॥ ೧೬ ॥

ಭಯಂ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ವನೇಷ್ವಪಿ ಸ್ಯಾ-
ದ್ಯತಃ ಸ ಆಸ್ತೇ ಸಹಷಟ್ಸಪತ್ನಃ ।
ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯಾತ್ಮರತೇರ್ಬುಧಸ್ಯ
ಗೃಹಾಶ್ರಮಃ ಕಿಂ ನು ಕರೋತ್ಯವದ್ಯಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಯಃ ಷಟ್ ಸಪತ್ನಾನ್ ವಿಜಿಗೀಷಮಾಣೋ
ಗೃಹೇಷು ನಿರ್ವಿಶ್ಯ ಯತೇತ ಪೂರ್ವಮ್ ।
ಅತ್ಯೇತಿ ದುರ್ಗಾಶ್ರಿತ ಊರ್ಜಿತಾರೀನ್
ಕ್ಷೀಣೇಷು ಕಾಮಂ ವಿಚರೇದ್ವಿಪಶ್ಚಿತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಈ ನಾರದಮಹರ್ಷಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪರವಶರಾಗಿ ಅವನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.
॥ ೧೧ ॥ ಆ ಭಗವಂತನ ವಿಧಾನವನ್ನು ದೇಹಧಾರಿಯಾದ ಯಾವನೂ ಕೂಡ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲೀ, ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಯೋಗಬಲದಿಂದಾಗಲೀ, ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದಾಗಲೀ, ಅರ್ಥದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಲೀ, ಸ್ವತಃ ತನ್ನಿಂದಾಗಲೀ, ಬೇರೆಯವರ ಸಹಾಯದಿಂದಾಗಲೀ ಮೀರುವುದಕ್ಕೆ
ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೨ ॥ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ! ಆ ಅವ್ಯಕ್ತ ಈಶ್ವರನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳು ಸದಾಕಾಲ ಹುಟ್ಟು, ಸಾವು, ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಭಯ, ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶರೀರದ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.
॥ ೧೩ ॥ ವತ್ಸ! ಮೂಗುದಾರ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಪಶುಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವಂತೆಯೇ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಆತನ ವಾಣಿಯಾದ ವೇದವೆಂಬ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ತ್ರಿಗುಣಗಳು, ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಮುಪ್ಪುರಿಯಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಆತನ ಇಚ್ಛೆಗನುಗುಣನಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ.
॥ ೧೪ ॥ ಮಗು ! ನಮ್ಮ ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರ ಪ್ರಭುವು ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾವ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವನೋ, ಅದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ಸುಖ ಅಥವಾ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಕುರುಡನು ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವಂತೆ ನಾವುಗಳೂ ಕೂಡ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರೂ ಕೂಡ ಶರೀರ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆವರ ಶರೀರದಿಂದ ಕರ್ಮಗಳು ಜರುಗಿತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮಗಳ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನವಾದ ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೇ
॥ ೧೬ ॥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶೀಭೂತನಾಗಿ ವನ-ವನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಜನ್ಮ-ಮರಣದ ಭಯ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಶವಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಶತ್ರುಗಳು ಎಂದೂ ಅವನ ಬೆನ್ನುಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ತನ್ನ ಆತ್ಮದಲ್ಲೇ ರಮಮಾಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಯಾವ ಕೆಡುಕನ್ನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೭ ॥ ಆ ಆರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಬಯಸುವವನು – ದುರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವ ರಾಜನಂತೆ ಮೊದಲು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಒಳ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕು. ಆ ಶತ್ರುಗಳು ಬಲಗುಂದಿದ ಬಳಿಕ ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ಸಂಚರಿಸಬಹುದು. ॥ ೧೮ ॥

ತ್ವಂ ತ್ವಬ್ಜನಾಭಾಂಘ್ರಿಸರೋಜಕೋಶ-
ದುರ್ಗಾಶ್ರಿತೋ ನಿರ್ಜಿತಷಟ್ಸಪತ್ನಃ ।
ಭುಂಕ್ಷ್ವೇಹ ಭೋಗಾನ್ ಪುರುಷಾತಿದಿಷ್ಟಾನ್
ವಿಮುಕ್ತಸಂಗಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಭಜಸ್ವ ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಸಮಭಿಹಿತೋ ಮಹಾಭಾಗವತೋ ಭಗವತಸ್ತ್ರಿಭುವನಗುರೋರನುಶಾಸನಮಾತ್ಮನೋ ಲಘುತಯಾವನತಶಿರೋಧರೋ ಬಾಢಮಿತಿ ಸಬಹುಮಾನಮುವಾಹ ॥ ೨೦॥ ಭಗವಾನಪಿ ಮನುನಾ ಯಥಾವದುಪಕಲ್ಪಿತಾಪಚಿತಿಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಾರದಯೋರವಿಷಮಮಭಿಸಮೀಕ್ಷಮಾಣಯೋರಾತ್ಮಸಮವಸ್ಥಾನಮವಾಙ್ಮನಸಂ ಕ್ಷಯಮವ್ಯವಹೃತಂ ಪ್ರವರ್ತಯನ್ನಗಮತ್ ॥ ೨೧ ॥

ಮನುರಪಿ ಪರೇಣೈವಂ ಪ್ರತಿಸಂಧಿತಮನೋರಥಃ ಸುರರ್ಷಿವರಾನುಮತೇನಾತ್ಮಜಮಖಿಲಧರಾಮಂಡಲಸ್ಥಿತಿಗುಪ್ತಯ ಆಸ್ಥಾಪ್ಯ ಸ್ವಯಮತಿವಿಷಮವಿಷಯವಿಷಜಲಾಶಯಾಶಾಯಾ ಉಪರರಾಮ ॥ ೨೨ ॥ ಇತಿ ಹ ವಾವ ಸ ಜಗತೀಪತಿರೀಶ್ವರೇಚ್ಛಯಾಧಿನಿವೇಶಿತ ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರೋಽಖಿಲಜಗದ್ಬಂಧಧ್ವಂಸನಪರಾನುಭಾವಸ್ಯ ಭಗವತ ಆದಿಪುರುಷಸ್ಯಾಂಘ್ರಿಯುಗಲಾನವರತಧ್ಯಾನಾನುಭಾವೇನಪರಿರಂಧಿತಕಷಾಯಾಶಯೋಽವದಾತೋಽಪಿ ಮಾನವರ್ಧನೋ ಮಹತಾಂ ಮಹೀತಲಮನುಶಶಾಸ ॥ ೨೩ ॥ ಅಥ ಚ ದುಹಿತರಂ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ವಿಶ್ವಕರ್ಮಣ ಉಪಯೇಮೇ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀಂ ನಾಮ ತಸ್ಯಾಮು ಹ ವಾವ ಆತ್ಮಜಾನಾತ್ಮಸಮಾನಶೀಲಗುಣಕರ್ಮರೂಪವೀರ್ಯೋದಾರಾಂದಶ ಭಾವಯಾಂಬಭೂವ ಕನ್ಯಾಂ ಚ ಯವೀಯಸೀಮೂರ್ಜಸ್ವತೀಂ ನಾಮ ॥ ೨೪ ॥ ಆಗ್ನೀಧ್ರೇಧ್ಮಜಿಹ್ವಯಜ್ಞಬಾಹುಮಹಾವೀರಹಿರಣ್ಯರೇತೋಘೃತಪೃಷ್ಠಸವನಮೇಧಾತಿಥಿವೀತಿಹೋತ್ರಕವಯ ಇತಿ ಸರ್ವ ಏವಾಗ್ನಿನಾಮಾನಃ ॥ ೨೫ ॥ ಏತೇಷಾಂ ಕವಿರ್ಮಹಾವೀರಃ ಸವನ ಇತಿ ತ್ರಯ ಆಸನ್ನೂರ್ಧ್ವರೇತಸಸ್ತ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಯಾಮ್ ಅರ್ಭಭಾವಾದಾರಭ್ಯ ಕೃತಪರಿಚಯಾಃ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮೇವಾಶ್ರಮಮಭಜನ್ ॥ ೨೬ ॥ ತಸ್ಮಿನ್ನು

ನೀನು ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪದ್ಮನಾಭನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳೆಂಬ ದುರ್ಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಈಗಾಗಲೇ ಆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಆ ಪುರಾಣಪುರುಷನು ದಯಪಾಲಿಸಿರುವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸು. ಅನಂತರ ನಿಸ್ಸಂಗನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವೆಯಂತೆ. ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜನೇ! ತ್ರಿಲೋಕಗಳ ಗುರುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಪರಮ ಭಾಗವತ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ಆ ದೇವದೇವನ ಮುಂದೆ ತಾನು ಅತಿ ಚಿಕ್ಕವನು ಎಂದು ಅರಿತು ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ 'ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ' ಎಂದು ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವದಿಂದ ಅವರ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿದನು. ॥ ೨೦ ॥ ಆಗ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದನು. ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಾಣಿಗೂ ವಿಷಯನಲ್ಲದ, ತನಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಸರ್ವವ್ಯವಹಾರ ಅತೀತನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಅವರು ತನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಆಗ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮತ್ತು ನಾರದರು ಮುಗ್ಧರಾಗಿ ಅವರ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು. ॥ ೨೧ ॥

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದಯೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮನೋರಥವು ಈಡೇರಲು ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವು ಶ್ರೀನಾರದರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತನಿಗೆ ಸಮಸ್ತ ಭೂಮಂಡಲದ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ತಾನು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳೆಂಬ ವಿಷಜಲದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮರೂಪವಾದ ದುಸ್ತರವಾದ ಭವಾಬ್ಧಿಯ ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿವೃತ್ತನಾದನು. ॥ ೨೨ ॥ ಈಗ ಆ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಭೂಪತಿಯು ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದನು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಪರಮಸಮರ್ಥನಾದ ಆದಿಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ರಾಗಾದಿ ಕಲ್ಮಶಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಆತನ ಹೃದಯವು ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅವನು ಹಿರಿಯರ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೨೩. ॥ ಅನಂತರ ಅವನು ಪ್ರಜಾಪತಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಮಗಳಾದ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಮಂದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಶೀಲ, ಗುಣ, ಕರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನರಾಗಿದ್ದರು. ಆ ಪುತ್ರರ ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ತಂಗಿಯಾಗಿ 'ಊರ್ಜಸ್ವತಿ' ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ॥ ೨೪ ॥ ಆಗ್ನೀಧ್ರ, ಇಧ್ಮಜಿಹ್ವ, ಯಜ್ಞಬಾಹು, ಮಹಾವೀರ, ಹಿರಣ್ಯರೇತಸ, ಘೃತಪೃಷ್ಠ, ಸವನ ಮೇಧಾತಿಥಿ, ವೀತಿಹೋತ್ರ ಮತ್ತು ಕವಿ ಎಂಬುವರೇ ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ಅಗ್ನಿನಾಮಕ ಹತ್ತುಮಂದಿ ಪುತ್ರರು. ॥ ೨೫ ॥ ಇವರಲ್ಲಿ ಕವಿ, ಮಹಾವೀರ, ಸವನ – ಎಂಬ ಮೂವರು ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದರು. ಇವರು ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ॥ ೨೬ ॥

ಹ ವಾ ಉಪಶಮಶೀಲಾಃ ಪರಮರ್ಷಯಃ ಸಕಲಜೀವನಿಕಾಯಾವಾಸಸ್ಯ ಭಗವತೋ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಭೀತಾನಾಂ ಶರಣಭೂತಸ್ಯ ಶ್ರೀಮಚ್ಚರಣಾರವಿಂದಾವಿರತಸ್ಮರಣಾವಿಗಲಿತಪರಮಭಕ್ತಿಯೋಗಾನುಭಾವೇನ ಪರಿಭಾವಿತಾಂತರ್ಹೃದಯಾಧಿಗತೇ ಭಗವತಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮಭೂತೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮನಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮವಿಶೇಷೇಣ ಸಮೀಯುಃ ॥ ೨೭ ॥ ಅನ್ಯಸ್ಯಾಮಪಿ ಜಾಯಾಯಾಂ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾ ಆಸನ್ನುತ್ತಮಸ್ತಾಮಸೋ ರೈವತ ಇತಿ ಮನ್ವಂತರಾಧಿಪತಯಃ ॥ ೨೮ ॥

ನಿವೃತ್ತಿ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಆ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ಜೀವರಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಮತ್ತು ಭವ ಬಂಧನದಿಂದ ಹೆದರಿದ ಜನರಿಗೆ ಆಸರೆನೀಡುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನ ಪರಮ ಸುಂದರ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಖಂಡಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಅವರ ಅಂತಃಕರಣವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದನು. ಆಗ ದೇಹವೇ ಮುಂತಾದ ಉಪಾಧಿಗಳು ತೊಲಗಿಹೋಯಿತು. ಅವರು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ॥ ೨೭ ॥ ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಡದಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ, ತಾಮಸ, ರೈವತ ಎಂಬ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮನ್ವಂತರಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದರು. ॥ ೨೮ ॥

ಏವಮುಪಶಮಾಯನೇಷು ಸ್ವತನಯೇಷ್ವಥ ಜಗತೀಪತಿರ್ಜಗತಿಮರ್ಬುದಾನ್ಯೇಕಾದಶ ಪರಿವತ್ಸರಾಣಾಮವ್ಯಾಹತಾಖಿಲಪುರುಷಕಾರಸಾರಸಂಭೃತದೋರ್ದಂಡಯುಗಲಾಪೀಡಿತಮೌರ್ವೀಗುಣಸ್ತನಿತವಿರಮಿತಧರ್ಮಪ್ರತಿಪಕ್ಷೋ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತ್ಯಾಶ್ಚಾನುದಿನಮೇಧಮಾನಪ್ರಮೋದಪ್ರಸರಣಯೌಷಿಣ್ಯವ್ರೀಡಾಪ್ರಮುಷಿತಹಾಸಾವಲೋಕರುಚಿರಕ್ಷ್ವೇಲ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪರಾಭೂಯಮಾನವಿವೇಕ ಇವಾನವಬುಧ್ಯಮಾನ ಇವ ಮಹಾಮನಾ ಬುಭುಜೇ ॥ ೨೯ ॥

ಹೀಗೆ ಕವಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ನಿವೃತ್ತಿ ಪರಾಯಣರಾದ ಬಳಿಕ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನು ಹನ್ನೊಂದು ಅರ್ಬುದವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಶಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಅಖಂಡಪುರುಷಾರ್ಥಮಯವೂ, ಪರಾಕ್ರಮನಿಧಿಯೂ ಆದ ಅವನು ತನ್ನ ಭುಜಗಳಿಂದ ಬಿಲ್ಲಿನ ನಾಣನ್ನೆಳೆದು ಟಂಕಾರ ಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ ಧರ್ಮದ್ರೋಹಿಗಳು ಗಡ-ಗಡನೆ ನಡುಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯಾದ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಿಯ ಪ್ರತಿದಿನವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಆಮೋದ-ಪ್ರಮೋದ, ಇದಿರ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಸಹಜವಾದ ಹಾವ-ಭಾವಗಳನ್ನು ತೋರುವುದು, ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಸಂಕೋಚಗೊಂಡು ಕಿರುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರುವುದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ರುಚಿಸುವ ವಿನೋದಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು – ಇವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆಕೆಗೆ ವಶನಾಗಿ ವಿವೇಕಹೀನನಾದವನಂತೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತವನಂತೆ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆತನು ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೨೯ ॥

ಯಾವದವಭಾಸಯತಿ ಸುರಗಿರಿಮನುಪರಿಕ್ರಾಮನ್ ಭಗವಾನಾದಿತ್ಯೋ ವಸುಧಾತಲಮರ್ಧೇನೈವ ಪ್ರತಪತ್ಯರ್ಧೇನಾವಚ್ಛಾದಯತಿ ತದಾ ಹಿ ಭಗವದುಪಾಸನೋಪಚಿತಾತಿಪುರುಷಪ್ರಭಾವಸ್ತದನಭಿನಂದನ್ ಸಮಜವೇನ ರಥೇನ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯೇನ ರಜನೀಮಪಿ ದಿನಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮೀತಿ ಸಪ್ತಕೃತ್ವಸ್ತರಣಿಮನುಪರ್ಯಕ್ರಾಮದ್ದ್ವಿತೀಯ ಇವ ಪತಂಗಃ ॥ ೩೦ ॥ ಯೇ ವಾ ಉ ಹ ತದ್ರಥಚರಣನೇಮಿಕೃತಪರಿಖಾತಾಸ್ತೇ ಸಪ್ತ ಸಿಂಧವ ಆಸನ್ಯತ ಏವ ಕೃತಾಃ ಸಪ್ತ ಭುವೋ ದ್ವೀಪಾಃ ॥ ೩೧ ॥ ಜಂಬೂಪ್ಲಕ್ಷಶಾಲ್ಮಲಿ-

ಒಮ್ಮೆ ಅವನು – ಸೂರ್ಯನು ಸುಮೇರು ಪರ್ವತವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಲೋಕಾಲೋಕದವರೆಗೆ ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕಾಶ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಅರ್ಧಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯು ಕವಿಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ. 'ನಾನು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಹಗಲನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ರಥವನ್ನು ಏರಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಆತನ ಹಿಂದೆ-ಹಿಂದೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಏಳು ಬಾರಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇಂತಹ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರಭಾವವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ॥ ೩೦ ॥ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ರಥದ ಚಕ್ರಗಳು ಮಾಡಿದ ಗೆರೆಗಳ ಗುರುತುಗಳೇ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳಾದವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳು ಉಂಟಾದವು. ॥ ೩೧ ॥

ಕುಶಕ್ರೌಂಚಶಾಕಪುಷ್ಕರಸಂಜ್ಞಾಸ್ತೇಷಾಂ ಪರಿಮಾಣಂ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದುತ್ತರ ಉತ್ತರೋ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ದ್ವಿಗುಣಮಾನೇನ ಬಹಿಃ ಸಮಂತತ ಉಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಃ ॥ ೩೨ ॥ ಕ್ಷಾರೋದೇಕ್ಷುರಸೋದಸುರೋದಘೃತೋದಕ್ಷೀರೋ-ದದಧಿಮಂಡೋದಶುದ್ಧೋದಾಃ ಸಪ್ತ ಜಲಧಯಃ ಸಪ್ತ ದ್ವೀಪಪರಿಖಾ ಇವಾಭ್ಯಂತರದ್ವೀಪಸಮಾನಾ ಏಕೈಕಶ್ಯೇನ ಯಥಾನುಪೂರ್ವಂ ಸಪ್ತಸ್ವಪಿ ಬಹಿರ್ದ್ವೀಪೇಷು ಪೃಥಕ್ಪರಿತ ಉಪಕಲ್ಪಿತಾಸ್ತೇಷು ಜಂಬ್ವಾದಿಷು ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀಪತಿರನು-ವ್ರತಾನಾತ್ಮಜಾನಾಗ್ನೀಧ್ರೇಧ್ಮಜಿಹ್ವಯಜ್ಞಬಾಹುಹಿರಣ್ಯರೇ-ತೋಘೃತಪೃಷ್ಠಮೇಧಾತಿಥಿವೀತಿಹೋತ್ರಸಂಜ್ಞಾನ್ ಯಥಾ-ಸಂಖ್ಯೇನೈಕೈಕಸ್ಮಿನ್ನೇಕಮೇವಾಧಿಪತಿಂ ವಿದಧೇ ॥ ೩೩ ॥ ದುಹಿತರಂ ಚೋರ್ಜಸ್ವತೀಂ ನಾಮೋಶನಸೇ ಪ್ರಾಯಚ್ಛದ್ಯ-ಸ್ಯಾಮಾಸೀದ್ದೇವಯಾನೀ ನಾಮ ಕಾವ್ಯಸುತಾ ॥ ೩೪ ॥

ನೈವಂವಿಧಃ ಪುರುಷಕಾರ ಉರುಕ್ರಮಸ್ಯ
ಪುಂಸಾಂ ತದಂಘ್ರಿರಜಸಾ ಜಿತಷಡ್ಗುಣಾನಾಮ್ ।
ಚಿತ್ರಂ ವಿದೂರವಿಗತಃ ಸಕೃದಾದದೀತ
ಯನ್ನಾಮಧೇಯಮಧುನಾ ಸ ಜಹಾತಿ ಬಂಧಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಸ ಏವಮಪರಿಮಿತಬಲಪರಾಕ್ರಮ ಏಕದಾ ತು ದೇವರ್ಷಿಚರಣಾನುಶಯನಾನುಪತಿತಗುಣವಿಸರ್ಗಸಂಸ-ರ್ಗೇಣಾನಿರ್ವೃತಮಿವಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯಮಾನ ಆತ್ಮನಿರ್ವೇದ ಇದಮಾಹ ॥ ೩೬ ॥ ಅಹೋ ಅಸಾಧ್ವನುಷ್ಠಿತಂ ಯದಭಿನಿವೇಶಿತೋಽಹಮಿಂದ್ರಿಯೈರವಿದ್ಯಾರಚಿತವಿಷಮ-ವಿಷಯಾಂಧಕೂಪೇ ತದಲಮಲಮಮುಷ್ಯಾ ವನಿತಾಯಾ ವಿನೋದಮೃಗಂ ಮಾಂ ಧಿಗ್ಧಿಗಿತಿ ಗರ್ಹಯಾಂ-ಚಕಾರ ॥ ೩೭ ॥ ಪರದೇವತಾಪ್ರಸಾದಾಧಿಗತಾತ್ಮಪ್ರತ್ಯ-

ಅವುಗಳ ಹೆಸರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಂಬೂ, ಪ್ಲಕ್ಷ, ಶಾಲ್ಮಲಿ, ಕುಶ, ಕ್ರೌಂಚ, ಶಾಕ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಕರವೆಂದಾಯಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದು-ಮುಂದಿನ ದ್ವೀಪಗಳು ಹಿಂದು-ಹಿಂದಿನ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಎರಡರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅವು ಸಮುದ್ರದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ॥ ೩೨ ॥ ಸಪ್ತ ಸಮುದ್ರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಪ್ಪುನೀರು, ಕಬ್ಬಿನ ರಸ, ಮದ್ಯರಸ, ತುಪ್ಪ, ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮತ್ತು ಶುದ್ಧೋದಕಗಳಿಂದ ತುಂಬಿವೆ. ಇವು ಏಳೂ ದ್ವೀಪಗಳಿಗೂ ಕಂದಕದಂತಿದ್ದು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಇರುವ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರ ಹೊಂದಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಏಳೂ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ. ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಿಪತಿಯಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತನು ತನಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿದ್ದ ಆಗ್ನೀಧ್ರ, ಇಧ್ಮಜಿಹ್ವ, ಯಜ್ಞಬಾಹು, ಹಿರಣ್ಯರೇತಸ, ಘೃತಪೃಷ್ಠ, ಮೇಧಾತಿಥಿ ಮತ್ತು ವೀತಿಹೋತ್ರರೆಂಬ ಏಳು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆ ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬನನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದನು. ॥ ೩೩ ॥ ತನ್ನ ಕನ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದ ಊರ್ಜಸ್ವತಿಯನ್ನು ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಅವಳಿಂದ ಶುಕ್ರಕನ್ಯೆ ದೇವಯಾನಿಯು ಜನಿಸಿದಳು. ॥ ೩೪ ॥ ರಾಜನೇ! ಯಾರು ಭಗವಚ್ಚರಣಾರವಿಂದಗಳ ರಜದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶರೀರದ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಶೋಕ-ಮೋಹ, ಮುಪ್ಪು-ಮರಣ ಎಂಬ ಆರು ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡಿರುವವನೋ, ಅಂತಹ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಇಂತಹ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಂದಲೂ ಹೊರಗಾದ ಚಾಂಡಾಲರೇ ಆದಿ ನೀಚಯೋನಿಯ ಮನುಷ್ಯರೂ ಕೂಡ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯನಾಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಬಾರಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೂ ಒಡನೆಯೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ॥ ೩೫ ॥

ಇಂತಹ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಬಲ-ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನು ತಾನು ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದರ ಅಡಿದಾವರೆಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೂ ಮತ್ತೆ ದೈವವಶದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ನೆಮ್ಮದಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನಂತೆ ಆಗಿದ್ದುದನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಗಮನಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಹೀಗೆ ಅಂದುಕೊಂಡನು. ॥ ೩೬ ॥ ಅಯ್ಯೋ! ನಾನು ಎಂತಹ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದೆ! ವಿಷಯಾಸಕ್ತವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದುಂಟಾದ ವಿಷಮಯವಾದ ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಹಾಳುಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟಿವೆಯಲ್ಲ! ಸಾಕು! ಸಾಕು! ಇದು ತುಂಬಾ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಅಕಟಾ! ನಾನು ಹೆಂಗಸಿನ ಆಟದ ಮೃಗವಾಗಿಬಿಟ್ಟೆನು. ಆಕೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಕಪಿಯಂತೆ ಕುಣಿಸಿದಳು. ನನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ! ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೩೭ ॥ ಪರಮಾರಾಧ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅವನ ವಿವೇಕವೃತ್ತಿಯು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿತು. ಅವನು ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ವಿಧೇಯರಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹಂಚಿಬಿಟ್ಟನು. ಯಾರೊಡನೆ ಅವನು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು

ವಮರ್ಶೇನಾನುಪ್ರವೃತ್ತೇಭ್ಯಃ ಪುತ್ರೇಭ್ಯ ಇಮಾಂ ಯಥಾದಾಯಂ ವಿಭಜ್ಯ ಭುಕ್ತಭೋಗಾಂ ಚ ಮಹಿಷೀಂ ಮೃತಕಮಿವ ಸಹಮಹಾವಿಭೂತಿಮಪಹಾಯ ಸ್ವಯಂ ನಿಹಿತನಿರ್ವೇದೋ ಹೃದಿ ಗೃಹೀತಹರಿವಿಹಾರಾನುಭಾವೋ ಭಗವತೋ ನಾರದಸ್ಯ ಪದವೀಂ ಪುನರೇವಾನುಸಸಾರ ॥ ೩೮ ॥

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತೇ ಶ್ಲೋಕಾಃ –

ಪ್ರಿಯವ್ರತಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಕೋ ನು ಕುರ್ಯಾದ್ವಿನೇಶ್ವರಮ್ ।
ಯೋ ನೇಮಿನಿಮ್ನೈರಕರೋಚ್ಛಾಯಾಂ ಘ್ನನ್ಸಪ್ತ ವಾರಿಧೀನ್ ॥ ೩೯ ॥

ಭೂಸಂಸ್ಥಾನಂ ಕೃತಂ ಯೇನ ಸರಿದ್ಗಿರಿವನಾದಿಭಿಃ ।
ಸೀಮಾ ಚ ಭೂತನಿರ್ವೃತ್ಯೈ ದ್ವೀಪೇ ದ್ವೀಪೇ ವಿಭಾಗಶಃ ॥ ೪೦ ॥

ಭೌಮಂ ದಿವ್ಯಂ ಮಾನುಷಂ ಚ ಮಹಿತ್ವಂ ಕರ್ಮಯೋಗಜಮ್ ।
ಯಶ್ಚಕ್ರೇ ನಿರಯೌಪಮ್ಯಂ ಪುರುಷಾನುಜನಪ್ರಿಯಃ ॥ ೪೧ ॥

ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರೋ ಆ ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯನ್ನು ಅಂತೆಯೇ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಮೃತದೇಹದಂತೆ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ತಾಳಿ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯಕಥೆಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀನಾರದರು ತೋರಿದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪುನಃ ಅನುಸರಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೩೮ ॥

ಮಹಾರಾಜಾ ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಈಶ್ವರನ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ? ಅವನು ರಾತ್ರಿಯ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ರಥದ ಗಾಲಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗೆರೆಗಳಿಂದಲೇ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನಲ್ಲವೇ ! ॥ ೩೯ ॥ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇಡೀ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ದ್ವೀಪಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ನದಿಗಳೂ ಅರಣ್ಯಗಳೂ, ಪರ್ವತಗಳೂ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತಗೊಳಿಸಿದನು. ॥ ೪೦ ॥ ಅವನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ನಾರದಾದಿಗಳ ಪ್ರೇಮೀಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಪಾತಾಳಲೋಕದ, ದೇವಲೋಕದ, ಭೂಲೋಕದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಯೋಗದಿಂದಲೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನರಕಸಮಾನವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೪೧ ॥

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಪ್ರಿಯವ್ರತವಿಜಯೇ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಚರಿತ್ರೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಪಿತರಿ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತೇ ತದನುಶಾಸನೇ ವರ್ತಮಾನ ಆಗ್ನೀಧ್ರೋ ಜಂಬೂದ್ವೀಪೌಕಸಃ ಪ್ರಜಾ ಔರಸವದ್ಧರ್ಮಾವೇಕ್ಷಮಾಣಃ ಪರ್ಯಗೋಪಾಯತ್ ॥ ೧ ॥ ಸ ಚ ಕದಾಚಿತ್ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮಃ ಸುರವರವನಿತಾಕ್ರೀಡಾಚಲದ್ರೋಣ್ಯಾಂ ಭಗವಂತಂ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಪತಿಮಾಭೃತಪರಿಚರ್ಯೋಪಕರಣ ಆತ್ಮೈಕಾಗ್ರ್ಯೇಣ ತಪಸ್ವ್ಯಾರಾಧಯಾಂಬಭೂವ ॥ ೨ ॥ ತದುಪಲಭ್ಯ ಭಗವಾನಾದಿಪುರುಷಃ ಸದಸಿ ಗಾಯಂತೀಂ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿಂ ನಾಮಾಪ್ಸರಸಮಭಿಯಾಪಯಾಮಾಸ ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ತಂದೆಯಾದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನು ತಪೋನಿಷ್ಠನಾದ ಬಳಿಕ ಮಹಾರಾಜಾ ಆಗ್ನೀಧ್ರನು ಆತನ ಆಜ್ಞೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಔರಸಪುತ್ರರಂತೆ ಪಾಲಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೧ ॥ ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ಪಿತೃಲೋಕದ ಕಾಮನೆಗಾಗಿ ಸತ್ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಪೂಜೆಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಜೊತೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಸುರಸುಂದರಿಯರ ಕ್ರೀಡಾಸ್ಥಳವಾದ ಮಂದರಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲಿಗೆ ಹೋಗಿ, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿ, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೨ ॥ ಆದಿದೇವರಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಆತನ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಸಭೆಯ ಗಾಯಕಿಯಾದ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿ ಎಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ॥ ೩ ॥

ಸಾ ಚ ತದಾಶ್ರಮೋಪವನಮತಿರಮಣೀಯಂ ವಿವಿಧನಿಬಿಡವಿಟಪಿವಿಟಪನಿಕರಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಪುರಟಲತಾರೂಢಸ್ಥಲವಿಹಂಗಮಮಿಥುನೈಃ ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನಶ್ರುತಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಬೋಧ್ಯಮಾನಸಲಿಲಕುಕ್ಕುಟಕಾರಂಡವಕಲಹಂಸಾದಿಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರಮುಪಕೂಜಿತಾಮಲಜಲಾಶಯಕಮಲಾಕರಮುಪ ಬಭ್ರಾಮ ॥ ೪ ॥

ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಆಶ್ರಮದ ಬಳಿ ಒಂದು ಅತಿರಮಣೀಯವಾದ ಉಪವನವಿತ್ತು. ಆ ಅಪ್ಸರೆಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಆ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ದಟ್ಟವಾದ ಮರಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನವಿಲುಗಳು – ಗಿಳಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿದಂಪತಿಗಳು ಕುಳಿತು ಇಂಪಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಷಡ್ಜವೇ ಮುಂತಾದ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡ ನೀರ್ಕೋಳಿ, ಕಾರಂಡವ, ಕಲಹಂಸಗಳೇ ಮುಂತಾದ ನೀರುಹಕ್ಕಿಗಳು ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಲ-ಕಲನಿನಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಕಮಲಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ ನಿರ್ಮಲ ಸರೋವರವು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೪ ॥

ತಸ್ಯಾಃ ಸುಲಲಿತಗಮನಪದವಿನ್ಯಾಸಗತಿವಿಲಾಸಾಯಾಶ್ಚಾನುಪದಂ ಖಣಖಣಾಯಮಾನರುಚಿರಚರಣಾಭರಣಸ್ವನಮುಪಾಕರ್ಣ್ಯ ನರದೇವಕುಮಾರಃ ಸಮಾಧಿಯೋಗೇನಾಮೀಲಿತನಯನನಲಿನಮುಕುಲಯುಗಲಮೀಷದ್ವಿಕಚಯ್ಯ ವ್ಯಚಷ್ಟ ॥ ೫ ॥ ತಾಮೇವಾವಿದೂರೇ ಮಧುಕರೀಮಿವ ಸುಮನಸ ಉಪಜಿಘ್ರಂತೀಂ ದಿವಿಜಮನುಜಮನೋನಯನಾಹ್ಲಾದದುಘೈರ್ಗತಿವಿಹಾರವ್ರೀಡಾವಿನಯಾವಲೋಕಸುಸ್ವರಾಕ್ಷರಾವಯವೈರ್ಮನಸಿ ನೃಣಾಂ ಕುಸುಮಾಯುಧಸ್ಯ ವಿದಧತೀಂ ವಿವರಂ ನಿಜಮುಖವಿಗಲಿತಾಮೃತಾಸವಸಹಾಸಭಾಷಣಾಮೋದಮದಾಂಧಮಧುಕರನಿಕರೋಪರೋಧೇನ ದ್ರುತಪದವಿನ್ಯಾಸೇನ ವಲ್ಗುಸ್ಪಂದನಸ್ತನಕಲಶಕಬರಭಾರರಶನಾಂ ದೇವೀಂ ತದವಲೋಕನೇನ ವಿವೃತಾವಸರಸ್ಯ ಭಗವತೋ ಮಕರಧ್ವಜಸ್ಯ ವಶಮುಪನೀತೋ ಜಡವದಿತಿ ಹೋವಾಚ ॥ ೬ ॥

ಆ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿಯು ಸುಂದರವಾದ ಮಂದಗಮನದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಾ ವೈಯ್ಯಾರದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಅವಳ ನೂಪುರಗಳು ಝುಣ-ಝುಣಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಇಂಪಾದ ನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜಕುಮಾರ ಆಗ್ನೀಧ್ರನು – ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ತನ್ನ ಕಮಲದ ಮೊಗ್ಗಿನಂತಿರುವ ಸುಂದರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ತೆರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಆ ಅಪ್ಸರೆಯು ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿದಳು. ಆ ರಮಣಿಯು ಹೆಣ್ಣು ದುಂಬಿಯಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಹೂವಿನ ಬಳಿಗೂ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಮೂಸಿನೋಡುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಾಗೂ ನಯನಗಳನ್ನು ಆಹ್ಲಾದಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ವಿಲಾಸಪೂರ್ಣವಾದ ನಡಿಗೆಯಿಂದಲೂ, ಕ್ರೀಡೆಯ ಚಾಪಲ್ಯದಿಂದಲೂ, ಲಜ್ಜೆಯಿಂದಲೂ, ವಿನಯದಿಂದಲೂ, ಓರೆನೋಟದಿಂದಲೂ, ಸುಮಧುರ ವಾಣಿಯಿಂದಲೂ, ಚೆಲುವಿನ ನೆಲೆಯಾದ ಸರ್ವಾವಯವಗಳಿಂದಲೂ ಮನುಷ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ದ್ವಾರದಂತೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ನಗು-ನಗುತ್ತಾ ಮಾತಾಡತೊಡಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ಮುಖದಿಂದ ಅಮೃತಮಯವಾದ ಮದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಜೇನು ಒಸರುವಂತಿತ್ತು. ಮುಖಕಮಲದ ಪರಿಮಳದಿಂದ ಮತ್ತೇರಿದ ದುಂಬಿಗಳು ಆ ಮುಖಕಮಲವನ್ನು ಮುತ್ತುತ್ತಿರಲು ತನ್ನನ್ನು ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬೇಗ-ಬೇಗನೇ ಹೆಜ್ಜಹಾಕುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವಳ ಸ್ತನಕಲಶಗಳೂ, ಕೇಶಪಾಶಗಳೂ, ನಡುವಿನ ಒಡ್ಯಾಣವೂ ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಸೊಬಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಂತಾಯಿತು. ಆಗ್ನೀಧ್ರನು ಕಾಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಲು ಹುಚ್ಚನಂತಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದನು. ॥ ೫-೬ ॥

ಓ ಮುನಿವರ್ಯನೇ! ನೀನು ಯಾರು? ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವೆ? ನೀನು ಪರಮಪುರುಷ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಮಾಯೆಯಲ್ಲ ತಾನೇ! ಸ್ನೇಹಿತನೇ! ನೀನು (ಈ ಹುಬ್ಬುಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ನಾಣೇ ಇಲ್ಲದ ಎರಡು ಧನುಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಧರಿಸಿದ್ದೀಯೇ? ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಏನಾದರೂ

ಕಾ ತ್ವಂ ಚಿಕೀರ್ಷಸಿ ಚ ಕಿಂ ಮುನಿವರ್ಯ ಶೈಲೇ
ಮಾಯಾಸಿ ಕಾಪಿ ಭಗವತ್ಪರದೇವತಾಯಾಃ ।
ವಿಜ್ಯೇ ಬಿಭರ್ಷಿ ಧನುಷೀ ಸುಹೃದಾತ್ಮನೋಽರ್ಥೇ
ಕಿಂ ವಾ ಮೃಗಾನ್ಮೃಗಯಸೇ ವಿಪಿನೇ ಪ್ರಮತ್ತಾನ್ ॥ ೭ ॥

ಬಾಣಾವಿಮೌ ಭಗವತಃ ಶತಪತ್ರಪತ್ರೌ
ಶಾಂತಾವಪುಂಖರುಚಿರಾವತಿತಿಗ್ಮದಂತೌ ।
ಕಸ್ಮೈಯುಯುಂಕ್ಷಸಿ ವನೇ ವಿಚರನ್ನ ವಿದ್ಮಃ
ಕ್ಷೇಮಾಯ ನೋ ಜಡಧಿಯಾಂ ತವ ವಿಕ್ರಮೋಽಸ್ತು ॥ ೮ ॥

ಶಿಷ್ಯಾ ಇಮೇ ಭಗವತಃ ಪರಿತಃ ಪಠಂತಿ
ಗಾಯಂತಿ ಸಾಮ ಸರಹಸ್ಯಮಜಸ್ರಮೀಶಮ್ ।
ಯುಷ್ಮಚ್ಛಿಖಾವಿಲುಲಿತಾಃ ಸುಮನೋಽಭಿವೃಷ್ಟೀಃ
ಸರ್ವೇ ಭಜಂತ್ಯೃಷಿಗಣಾ ಇವ ವೇದಶಾಖಾಃ ॥ ೯ ॥

ವಾಚಂ ಪರಂ ಚರಣಪಂಜರತಿತ್ತಿರೀಣಾಂ
ಬ್ರಹ್ಮನ್ನರೂಪಮುಖರಾಂ ಶೃಣವಾಮ ತುಭ್ಯಮ್ ।
ಲಬ್ಧಾ ಕದಂಬರುಚಿರಂಕವಿಟಂಕಬಿಂಬೇ
ಯಸ್ಯಾಮಲಾತಪರಿಧಿಃ ಕ್ವ ಚ ವಲ್ಕಲಂ ತೇ ॥ ೧೦ ॥

ಕಿಂ ಸಂಭೃತಂ ರುಚಿರಯೋರ್ದ್ವಿಜ ಶೃಂಗಯೋಸ್ತೇ
ಮಧ್ಯೇ ಕೃಶೋ ವಹಸಿ ಯತ್ರ ದೃಶಿಃ ಶ್ರಿತಾ ಮೇ ।
ಪಂಕೋಽರುಣಃ ಸುರಭಿರಾತ್ಮವಿಷಾಣ ಈದೃಗ್
ಯೇನಾಶ್ರಮಂ ಸುಭಗ ಮೇ ಸುರಭೀಕರೋಷಿ ॥ ೧೧ ॥

ಲೋಕಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ ಸುಹೃತ್ತಮ ತಾವಕಂ ಮೇ
ಯತ್ರತ್ಯ ಇತ್ಥಮುರಸಾವಯವಾವಪೂರ್ವೌ ।
ಅಸ್ಮದ್ವಿಧಸ್ಯ ಮನಉನ್ನಯನೌ ಬಿಭರ್ತಿ
ಬಹ್ವದ್ಭುತಂ ಸರಸರಾಸಸುಧಾದಿ ವಕ್ತ್ರೇ ॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟೇ ? ಅಥವಾ ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಆರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನಂತಹ ಉನ್ಮತ್ತ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಬಯಸು ತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ॥ ೭॥ ನಿನ್ನ ಈ (ಕಡೆಗಣ್ಣುಗಳ ನೋಟವೆಂಬ) ಎರಡು ಬಾಣಗಳು ಎಷ್ಟು ಚೂಪಾಗಿ ಚೆಲುವಾಗಿವೆ! ಆಹಾ! ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಮಲದಳಗಳಂತೆ ಪಂಖಗಳಿವೆ. ನೋಡಲೂ ಶಾಂತವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಭಾಗವು ಪಂಖಹೀನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ನೀನು ಇದನ್ನು ಯಾರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋ ಗಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವೆ? ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಇದಿರಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ನಿನ್ನ ಈ ಪರಾಕ್ರಮವು ನಮ್ಮಂತಹ ಜಡ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಿಯಾಗಲೀ. ॥ ೮ ॥ (ದುಂಬಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ) ಪೂಜ್ಯರೇ! ನಿಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಶಿಷ್ಯರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ರಹಸ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸು ತ್ತಿರುವರಲ್ಲ! ಋಷಿಗುಣಗಳು ವೇದಗಳ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಅನು ಸರಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿನ್ನ ತುರುಬಿನಿಂದ ಜಾರು ತ್ತಿರುವ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವರು. ॥ ೯ ॥ (ಆಕೆಯ ಕಾಲಂದುಗೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಕೈತೋರಿಸಿ) ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಣೋತ್ತಮನೇ! ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳೆಂಬ ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ತಿತ್ತಿರಿಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ರತ್ನಗಳ ನೂಪುರಗಳು ಹೊರತೋರದೆ ಶಬ್ದಮಾತ್ರ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ! (ಆಕೆಯ ಒಡ್ಯಾಣಸಹಿತವಾದ ಪೀತಾಂಬರದಲ್ಲಿ ಅಂಗದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ) ನಿನ್ನ ನಿತಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಕದಂಬ ಕುಸುಮದ ಕಾಂತಿಯು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿದೆ? ಇವುಗಳ ಮೇಲಂತೂ (ರತ್ನದ ಒಡ್ಯಾಣವೆಂಬ) ಜ್ವಾಲೆಗಳ ಮಂಡಲವೇ ತೊಳ-ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ! ಆದರೆ ನಿನ್ನ ನಾರುಮಡಿಯ ಉಡಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ? ॥ ೧೦ ॥ (ಕುಂಕುಮ ಮಂಡಿತ ಕುಚಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತಾ) ದ್ವಿಜವರ್ಯನೇ! ಅತಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಕೊಂಬು ಗಳಲ್ಲಿ ಏನು ತುಂಬಿದೆ? ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ರತ್ನಗಳೇ ತುಂಬಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ನಡುವು ಕೃಶವಾಗಿದ್ದರೂ ನೀನು ಇವುಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಅಲ್ಲೇ ನೆಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ಎಲೈ ಸುಭಗನೇ! ಈ ಕೊಂಬುಗಳ ಮೇಲೆ ನೀನು ಕೆಂಪಾದ ಲೇಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಅದು ಏನು ? ಅದರ ಸುಗಂಧದಿಂದ ನನ್ನ ಆಶ್ರಮವೆಲ್ಲ ಘಮ-ಘಮಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ! ॥ ೧೧ ॥ ಮಿತ್ರನೇ! ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತ ದೇಶ ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ನನಗೆ ತೋರಿಸು. ಅಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮಂತಹ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕಲಕುವ ಅದ್ಭುತವಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ಹಾಗೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಹಾವ-ಭಾವ, ವಿಲಾಸ, ಸವಿ ಮಾತು ಮತ್ತು ಅಧರಾಮೃತದಂತಹ ಅದ್ಭುತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರಿಯನೇ! ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮುಖದಿಂದ ಈ ಸುವಾಸನೆಯು ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದೆ? ನಿನ್ನ

ಕಾ ವಾಽಽತ್ಮವೃತ್ತಿರದನಾದ್ಧವಿರಂಗ ವಾತಿ
ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಲಾಸ್ಯನಿಮಿಷೋನ್ಮಕರೌ ಚ ಕರ್ಣೌ ।
ಉದ್ವಿಗ್ನಮೀನಯುಗಲಂ ದ್ವಿಜಪಂಕ್ತಿಶೋಚಿ-
ರಾಸನ್ನಭೃಂಗನಿಕರಂ ಸರ ಇನ್ಮುಖಂ ತೇ ॥ ೧೩ ॥

ಯೋಽಸೌ ತ್ವಯಾ ಕರಸರೋಜಹತಃ ಪತಂಗೋ
ದಿಕ್ಷು ಭ್ರಮನ್ ಭ್ರಮತ ಏಜಯತೇಽಕ್ಷಿಣೀ ಮೇ ।
ಮುಕ್ತಂ ನ ತೇ ಸ್ಮರಸಿ ವಕ್ರಜಟಾವರೂಥಂ
ಕಷ್ಟೋಽನಿಲೋ ಹರತಿ ಲಂಪಟ ಏಷ ನೀವೀಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ರೂಪಂ ತಪೋಧನ ತಪಶ್ಚರತಾಂ ತಪೋಘ್ನಂ
ಹ್ಯೇತತ್ತು ಕೇನ ತಪಸಾ ಭವತೋಪಲಬ್ಧಮ್ ।
ಚರ್ತುಂ ತಪೋಽರ್ಹಸಿ ಮಯಾ ಸಹ ಮಿತ್ರ ಮಹ್ಯಂ
ಕಿಂ ವಾ ಪ್ರಸೀದತಿ ಸ ವೈ ಭವಭಾವನೋ ಮೇ ॥ ೧೫ ॥

ನ ತ್ವಾಂ ತ್ಯಜಾಮಿ ದಯಿತಂ ದ್ವಿಜದೇವದತ್ತಂ
ಯಸ್ಮಿನ್ಮನೋ ದೃಗಪಿ ನೋ ನ ವಿಯಾತಿ ಲಗ್ನಮ್ ।
ಮಾಂ ಚಾರುಶೃಂಗ್ಯರ್ಹಸಿ ನೇತುಮನುವ್ರತಂ ತೇ
ಚಿತ್ತಂ ಯತಃ ಪ್ರತಿಸರಂತು ಶಿವಾಃ ಸಚಿವ್ಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಲಲನಾನುನಯಾತಿವಿಶಾರದೋ ಗ್ರಾಮ್ಯವೈದಗ್ಧ್ಯಯಾ ಪರಿಭಾಷಯಾ ತಾಂ ವಿಬುಧವಧೂಂ ವಿಬುಧಮತಿರಧಿಸಭಾಜಯಾಮಾಸ ॥ ೧೭ ॥ ಸಾ ಚ ತತಸ್ತಸ್ಯ ವೀರಯೂಥಪತೇರ್ಬುದ್ಧಿಶೀಲರೂಪವಯಃಶ್ರಿಯೌದಾರ್ಯೇಣ ಪರಾಕ್ಷಿಪ್ತಮನಾಸ್ತೇನ ಸಹಾಯುತಾಯುತಪರಿವತ್ಸರೋಪಲಕ್ಷಣಂ ಕಾಲಂ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಪತಿನಾ ಭೌಮಸ್ವರ್ಗಭೋಗಾನ್ ಬುಭುಜೇ ॥ ೧೮ ॥ ತಸ್ಯಾ ಮು ಹ ವಾ ಆತ್ಮಜಾನ್ ಸ ರಾಜವರ ಆಗ್ನೀಧ್ರೋ ನಾಭಿ-ಕಿಂಪುರುಷಹರಿವರ್ಷೇಲಾವೃತರಮ್ಯಕಹಿರಣ್ಮಯಕುರು-ಭದ್ರಾಶ್ವಕೇತುಮಾಲಸಂಜ್ಞಾನ್ನವ ಪುತ್ರಾನಜನಯತ್ ॥ ೧೯ ॥

ಆಹಾರವು ಯಾವುದು? ನೀನು ಮಹಾವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಲೆಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುವಂತಹ ಎರಡು ಮಕರಾಕೃತಿಯ ಕುಂಡಲಗಳು ಥಳಥಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ನಿನ್ನ ಮುಖವು ಒಂದು ಸುಂದರ ಸರೋವರದಂತೆ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಚಂಚಲವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಭಯದಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಎರಡು ಮೀನುಗಳು. ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳೇ ಹಂಸಗಳು. ಕಪ್ಪಾದ ಮುಂಗರುಳುಗಳೇ ಭ್ರಮರದಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿವೆ. ॥ ೧೩ ॥ ನೀನು ಕರಕಮಲಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು ಪುಟಹಾರಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ಆಟದ ಚೆಂಡು ದಿಕ್ಕು-ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಚಂಚಲಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಲಿಬಿಲಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೊಂಕಾದ ಜಡೆಕೂದಲು ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ನೀನು ಗಮನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಅರೇ! ಈ ಧೂರ್ತನಾದ ವಾಯುವು ಬಾರಿ-ಬಾರಿಗೂ ನಿನ್ನ ಮೇಲುವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ! ॥ ೧೪ ॥ ತಪೋಧನನೇ! ತಪಸ್ವಿಗಳ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭ್ರಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ಈ ಅನುಪಮವಾದ ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯಗಳನ್ನು ನೀನು ಯಾವ ತಪಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪಡೆದಿರುವೆ? ಮಿತ್ರನೇ! ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾ! ಕೆಲವು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಇದ್ದು ತಪಸ್ಸುಮಾಡು. ಅಥವಾ ವಿಶ್ವವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆ ಮಾಡಿರಬಹುದೇ? ॥ ೧೫ ॥ ನಿಜವಾಗಿ ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕರುಣಿಸಿದ ಪ್ರಿಯ ಕೊಡುಗೆಯೇ ಆಗಿರುವೆ. ಈಗ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಾರೆ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳು ಬೇರೆಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಲು ಬಯಸದಷ್ಟು ನೆಟ್ಟುಹೋಗಿವೆ. ಮನೋಹರವಾದ ಕೊಂಬುಗಳುಳ್ಳವಳೇ! ನಿನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರಕೊಂಡುಹೋಗು. ನಾನಾದರೋ ನಿನ್ನ ಅನುಚರನು. ನಿನ್ನ ಈ ಮಂಗಳಮಯರಾದ ಸಖಿಯರೂ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಇರಲಿ. ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ಆಗ್ನೀಧ್ರನು ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿಕುಶಲನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರತಿಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸವಿಮಾತುಗಳಿಂದ ಆ ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೧೭ ॥ ವೀರಾಧಿವೀರರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಬುದ್ಧಿ, ಶೀಲ, ರೂಪ, ವಯಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ ಔದಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಕರ್ಷಿತಳಾದ ಆ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿಯು ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪಾಧಿಪತಿಯೊಡನೆ ಅನೇಕ ಸಾವಿರವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪೃಥ್ವಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ॥ ೧೮ ॥ ಅನಂತರ ಆಗ್ನೀಧ್ರನು ಆಕೆಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ನಾಭಿ, ಕಿಂಪುರುಷ, ಹರಿವರ್ಷ, ಇಲಾವೃತ, ರಮ್ಯಕ, ಹಿರಣ್ಮಯ, ಕುರು, ಭದ್ರಾಶ್ವ ಮತ್ತು ಕೇತುಮಾಲ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ॥ ೧೯ ॥

ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿಯು ಹೀಗೆ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರಂತೆ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದು, ಅವರನ್ನು ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ

ಸಾ ಸೂತ್ವಾಥ ಸುತಾನ್ನವಾನುವತ್ಸರಂ ಗೃಹ ಏವಾಪಹಾಯ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಿರ್ಭೂಯ ಏವಾಜಂ ದೇವಮುಪತಸ್ಥೇ ॥ ೨೦ ॥ ಆಗ್ನೀಧ್ರಸುತಾಸ್ತೇ ಮಾತುರನುಗ್ರಹಾದೌತ್ಪತ್ತಿಕೇನೈವ ಸಂಹನನಬಲೋಪೇತಾಃ ಪಿತ್ರಾ ವಿಭಕ್ತಾ ಆತ್ಮತುಲ್ಯನಾಮಾನಿ ಯಥಾಭಾಗಂ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವರ್ಷಾಣಿ ಬುಭುಜುಃ ॥ ೨೧ ॥ ಆಗ್ನೀಧ್ರೋ ರಾಜಾತೃಪ್ತಃ ಕಾಮಾನಾಮಪ್ಸರಸಮೇವಾನುದಿನಮಧಿಮನ್ಯಮಾನಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಸಲೋಕತಾಂ ಶ್ರುತಿಭಿರವಾರುಂಧ ಯತ್ರ ಪಿತರೋ ಮಾದಯಂತೇ ॥ ೨೨ ॥ ಸಂಪರೇತೇ ಪಿತರಿ ನವ ಭ್ರಾತರೋ ಮೇರುದುಹಿತೃರ್ಮೇರುದೇವೀಂ ಪ್ರತಿರೂಪಾಮುಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರೀಂ ಲತಾಂ ರಮ್ಯಾಂ ಶ್ಯಾಮಾಂ ನಾರೀಂ ಭದ್ರಾಂ ದೇವವೀತಿಮಿತಿಸಂಜ್ಞಾ ನವೋದವಹನ್ ॥ ೨೩ ॥

ತೊಡಗಿದಳು. ॥ ೨೦ ॥ ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಆ ಪುತ್ರರು ತಾಯಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಸುಂದರ ಸುದೃಢ ದೇಹಪರಾಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ್ನೀಧ್ರನು ಜಂಬೂದ್ವೀಪವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಆಯಾಪುತ್ರರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷ (ಭೂಖಂಡ)ಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸ ತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೧ ॥ ಮಹಾರಾಜಾ ಆಗ್ನೀಧ್ರನಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆತನು ಆ ಅಪ್ಸರೆಯನ್ನೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಗಣಗಳು ತಮ್ಮ ಸುಕೃತಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಸುಖ-ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ದಿವ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ॥ ೨೨ ॥ ತಂದೆಯು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನಂತರ ನಾಭಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಒಂಭತ್ತುಮಂದಿ ಸೋದರರು ಮೇರುವಿನ ಪುತ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದ ಮೇರುದೇವೀ, ಪ್ರತಿರೂಪಾ, ಉಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರೀ, ಲತಾ, ರಮ್ಯಾ, ಶ್ಯಾಮಾ, ನಾರೀ, ಭದ್ರಾ ಮತ್ತು ದೇವವೀತಿ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ವಿವಾಹವಾದರು. ॥ ೨೩ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಆಗ್ನೀಧ್ರವರ್ಣನಂ ನಾಮ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ನಾಭಿರಪತ್ಯಕಾಮೋಽಪ್ರಜಯಾ ಮೇರುದೇವ್ಯಾ ಭಗವಂತಂ ಯಜ್ಞಪುರುಷಮವಹಿತಾತ್ಮಾಯಜತ ॥ ೧ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ವಾವ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ವಿಶುದ್ಧಭಾವೇನ ಯಜತಃ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯೇಷು ಪ್ರಚರತ್ಸು ದ್ರವ್ಯದೇಶಕಾಲಮಂತ್ರರ್ತ್ವಿಗ್ದಕ್ಷಿಣಾವಿಧಾನಯೋಗೋಪಪತ್ತ್ಯಾ ದುರಧಿಗಮೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ಭಾಗವತವಾತ್ಸಲ್ಯತಯಾ ಸುಪ್ರತೀಕ ಆತ್ಮಾನಮಪರಾಜಿತಂ ನಿಜಜನಾಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥವಿಧಿತ್ಸಯಾ ಗೃಹೀತಹೃದಯೋ ಹೃದಯಂಗಮಂ ಮನೋನಯನಾನಂದನಾವಯವಾಭಿರಾಮಮಾವಿಶ್ಚಕಾರ ॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಆಗ್ನೀಧ್ರನ ಪುತ್ರನಾದ ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಸಂತಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಮೇರುದೇವಿಯೊಂದಿಗೆ ಪುತ್ರಕಾಮನೆಯಿಂದ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನು. ॥ ೧ ॥ ಸುಂದರಾಂಗನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು – ದ್ರವ್ಯ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಮಂತ್ರ, ಋತ್ವಿಜ, ದಕ್ಷಿಣೆ ಮತ್ತು ವಿಧಿ ಮುಂತಾದ ಯಜ್ಞದ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ದೊರಕುವವನಲ್ಲವಾದರೂ ಅವನು ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆ ಮಾಡುವವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಅವನ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನ ಚಿತ್ತವು ತನ್ನ ಭಕ್ತನ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಉತ್ಸುಕವಾಯಿತು. ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ಸರ್ವಥಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನು ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಅನುಷ್ಠಾನ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಣ್ಣಿನಗಳಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಈಯುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅವನು ಅತಿಸುಂದರವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವ ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳ

ಅಥ ಹ ತಮಾವಿಷ್ಕೃತಭುಜಯುಗಲದ್ವಯಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಪುರುಷವಿಶೇಷಂ ಕಪಿಶಕೌಶೇಯಾಂಬರಧರಮುರಸಿ ವಿಲಸಚ್ಛ್ರೀವತ್ಸಲಲಾಮಂ ದರವರವನರುಹವನಮಾಲಾಚ್ಛೂರ್ಯಮೃತಮಣಿಗದಾದಿಭಿರುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಸ್ಫುಟಕಿರಣಪ್ರವರಮುಕುಟಕುಂಡಲಕಟಕಕಟಿಸೂತ್ರಹಾರಕೇಯೂರನೂಪುರಾದ್ಯಂಗಭೂಷಣವಿಭೂಷಿತಮೃತ್ವಿಕ್ಸದಸ್ಯಗೃಹಪತಯೋಽಧನಾ ಇವೋತ್ತಮಧನಮುಪಲಭ್ಯ ಸಬಹುಮಾನಮರ್ಹಣೇನಾವನತಶೀರ್ಷಾಣ ಉಪತಸ್ಥುಃ ॥ ೩ ॥

ಋತ್ವಿಜ ಊಚುಃ

ಅರ್ಹಸಿ ಮುಹುರರ್ಹತ್ತಮಾರ್ಹಣಮಸ್ಮಾಕಮನುಪಥಾನಾಂ ನಮೋ ನಮ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ಸದುಪಶಿಕ್ಷಿತಂ ಕೋಽರ್ಹತಿ ಪುಮಾನ್ ಪ್ರಕೃತಿಗುಣವ್ಯತಿಕರಮತಿರನೀಶ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಯೋರರ್ವಾಕ್ತನಾಭಿರ್ನಾಮರೂಪಾಕೃತಿಭಿಃ ರೂಪನಿರೂಪಣಮ್ ॥ ೪ ॥ ಸಕಲಜನನಿಕಾಯವೃಜಿನನಿರಸನಶಿವತಮಪ್ರವರಗುಣಗಣೈಕದೇಶಕಥನಾದೃತೇ ॥ ೫ ॥ ಪರಿಜನಾನುರಾಗವಿರಚಿತಶಬಲಸಂಶಬ್ದಸಲಿಲಸಿತಕಿಸಲಯತುಲಸಿಕಾದೂರ್ವಾಂಕುರೈರಪಿ ಸಂಭೃತಯಾ ಸಪರ್ಯಯಾ ಕಿಲ ಪರಮ ಪರಿತುಷ್ಯಸಿ ॥ ೬ ॥

ಅಥಾನಯಾಪಿ ನ ಭವತ ಇಜ್ಯಯೋರುಭಾರಭರಯಾ ಸಮುಚಿತಮರ್ಥಮಿಹೋಪಲಭಾಮಹೇ ॥ ೭ ॥ ಆತ್ಮನ ಏವಾನುಸವನಮಂಜಸಾವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ಬೋಭೂಯಮಾನಾಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಕಿಂತು ನಾಥಾಶಿಷ

ವಿಗ್ರಹದೊಡನೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡನು. ॥ ೨ ॥ ಶ್ರೀಸ್ವಾಮಿಯು ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಪೀತಾಂಬರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಆತನ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಮನೋಹರವಾದ ಶ್ರೀವತ್ಸಲಾಂಛನ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದೆ, ಪದ್ಮಗಳೂ ಹಾಗೂ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ವನಮಾಲೆಯೂ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವನ ಇಡೀ ಶರೀರವು – ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಿರಣಜಾಲಗಳಿಂದ ಮಂಡಿತವಾಗಿ ಮಣಿಮಯವಾಗಿದ್ದ ಕಿರೀಟ, ಕುಂಡಲ, ಕಂಕಣ, ಉಡಿದಾರ, ಹಾರ, ತೋಳ್ಬಳೆ, ನೂಪುರ ಮುಂತಾದ ಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾಗಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಪರಮತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಚತುರ್ಭುಜನಾದ ಪರಮಪುರುಷನ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡೊಡನೆಯೇ ಋತ್ವಿಜರು, ಸದಸ್ಯರು ಮತ್ತು ಯಜಮಾನರೇ ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಧನರಾಶಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಕಡುಬಡವನಂತೆ ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಹಿರಿ-ಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಿದರು. ಅನಂತರ ಎಲ್ಲರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಆದರದಿಂದ ಪ್ರಭುವನ್ನು ಅರ್ಘ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದರು. ಋತ್ವಿಜರು ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೩ ॥

ಋತ್ವಿಜರೆಂದರು – ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯತಮನಾದ ಪ್ರಭುವೇ! ನಿನ್ನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರಾದ ನಮಗೆ ನೀನು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಪೂಜನೀಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ನಾವೇನು ಬಲ್ಲೆವು ? ಮಹಾಪುರುಷರು ನಮಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು 'ನಮೋ ನಮಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಈ ವಂದನೆಯನ್ನೇ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ಸ್ವಾಮಿ ! ನೀನು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪುರುಷನನ್ನು ಮೀರಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು. ಅಪ್ರಾಕೃತನಾಗಿರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಪ್ರಾಕೃತ ಗುಣಗಳ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡಲು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವ ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನಾಮ, ರೂಪ, ಆಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿಯಾನು ? ॥ ೪ ॥ ನಿನ್ನ ಪರಮ ಮಂಗಲಮಯ ಗುಣಗಳು ಎಲ್ಲ ಜನರ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತಹುದು. ಯಾರಾದರೂ ಅದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದರೆ ಕೇವಲ ಅತ್ಯಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವರ್ಣಿಸಬಲ್ಲನು. ॥ ೫ ॥ ಆದರೆ ಪ್ರಭುವೇ ! ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಗದ್ಗದವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನೀರು, ಶುದ್ಧವಾದ ಎಳೆ ತುಲಸೀದಳ ಮತ್ತು ಗರಿಕೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡಿದರೂ ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೋಷಪಡುವೆ. ॥ ೬ ॥

ಭಕ್ತಿಯೊಂದು ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ದ್ರವ್ಯ-ಕಾಲಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೂ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವು ಬಲ್ಲೆವು. ॥ ೭ ॥ ಏಕೆಂದರೆ, ತನಗೆ ತಾನೇ ಸದಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವಾದ ಯಾವ ಪರಮಾನಂದ ವಿದೆಯೋ ಆ ಪರಮಾನಂದದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವರೂಪವೇ ನೀನು. ನಿನಗೆ ಈ ಪೂಜಾದಿ

ಆಶಾಸಾನಾನಾಮೇತದಭಿಸಂರಾಧನಮಾತ್ರಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ॥ ೮ ॥ ತದ್ಯಥಾ ಬಾಲಿಶಾನಾಂ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮನಃ ಶ್ರೇಯಃ ಪರಮವಿದುಷಾಂ ಪರಮಪರಮಪುರುಷಪ್ರಕರ್ಷಕರುಣಯಾ ಸ್ವಮಹಿಮಾನಂ ಚಾಪವರ್ಗಾಖ್ಯಮುಪಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯನ್. ಸ್ವಯಂ ನಾಪಚಿತ ಏವೇತರವದಿಹೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ॥ ೯ ॥ ಅಥಾಯಮೇವ ವರೋ ಹ್ಯರ್ಹತ್ತಮ ಯರ್ಹಿ ಬರ್ಹಿಷಿ ರಾಜರ್ಷೇರ್ವರದರ್ಷಭೋಭವಾನ್ನಿಜಪುರುಷೇಕ್ಷಣವಿಷಯ ಆಸೀತ್ ॥ ೧೦ ॥

ಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾಮನೆಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ನಮ್ಮಂತಹವರಿಗೆ ಮನೋರಥಸಿದ್ಧಿಯ ಸಾಧನೆ ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೮ ॥ ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮುಂತಾದ ಪರಮಪುರುಷರಿಗಿಂತಲೂ ಪರಮಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವೆ. ನಮ್ಮ ಪರಮ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಯಾವುದರಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುನ್ನು ನಾವು ಅರಿಯೆವು. ಯಥೋಚಿತವಾದ ನಿನ್ನ ಪೂಜೆಯೂ ನಮ್ಮಿಂದ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಾದ ಪುರುಷರು ಕರೆಯದೇ ಕೇವಲ ಕರುಣಾವಶರಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ನೀನೂ ಕೂಡ ನಮಗೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ತನ್ನ ಪರಮಪದವನ್ನು ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆ ಸಾಧಾರಣ ಯಜ್ಞದರ್ಶಕರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನಾಗಿರುವೆ. ॥ ೯ ॥ ಪೂಜ್ಯತಮನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವರಪ್ರದರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದರೂ ನೀನು ರಾಜರ್ಷಿ ನಾಭಿಯ ಈ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳ ಮುಂದೆ ಪ್ರಕಟನಾಗಿರುವೆಯಲ್ಲ! ಇದೇ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ವರವನ್ನು ನೀನು ಕೊಟ್ಟಿರುವೆ. ಈಗ ನಾವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ವರವನ್ನು ಬೇಡಲಿ ? ॥ ೧೦ ॥

ಅಸಂಗನಿಶಿತಜ್ಞಾನಾನಲವಿಧೂತಾಶೇಷಮಲಾನಾಂ ಭವತ್ ಸ್ವಭಾವಾನಾಮಾತ್ಮಾರಾಮಾಣಾಂ ಮುನೀನಾಮನವರತಪರಿಗುಣಿತಗುಣಗಣ ಪರಮಮಂಗಲಾಯನಗುಣಗಣಕಥನೋಽಸಿ ॥ ೧೧ ॥ ಅಥ ಕಥಂಚಿತ್ ಸ್ಖಲನಕ್ಷುತ್ಪತನಜೃಂಭಣದುರವಸ್ಥಾನಾದಿಷು ವಿವಶಾನಾಂ ನಃ ಸ್ಮರಣಾಯ ಜ್ವರಮರಣದಶಾಯಾಮಪಿ ಸಕಲಕಶ್ಮಲನಿರಸನಾನಿ ತವ ಗುಣಕೃತನಾಮಧೇಯಾನಿ ವಚನಗೋಚರಾಣಿ ಭವಂತು ॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರಭೋ! ನಿನ್ನ ಗುಣಗಣಗಳ ಗಾನವು ಪರಮ ಮಂಗಳಮಯವಾದುದು. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣದ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿಕೊಂಡು, ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಪ್ರಶಾಂತಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮಾರಾಮ ಮುನಿಗಳೂ ಕೂಡ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು, ಎಡವುದು, ಸೀನುವುದು, ಆಕಳಿಸುವುದು, ಮಹಾ ಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದು, ಜ್ವರಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುವುದು, ಮರಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವುದು ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆ ಆಗದಿದ್ದರೂ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಕಲಕಲಿಮಲನಾಶಕವಾದ 'ಭಕ್ತವತ್ಸಲಾ', 'ದೀನಬಂಧು' ಮುಂತಾದ ಗುಣದ್ಯೋತಕ ನಾಮಗಳನ್ನು ನಾವು ಉಚ್ಚರಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬುದೇ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನಾವು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇವೆ. ॥ ೧೨ ॥

ಕಿಂಚಾಯಂ ರಾಜರ್ಷಿರಪತ್ಯಕಾಮಃ ಪ್ರಜಾಂ ಭವಾದೃಶೀಮಾಶಾಸಾನ ಈಶ್ವರಮಾಶಿಷಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಯೋರಪಿ ಭವಂತಮುಪಧಾವತಿ ಪ್ರಜಾಯಾಮರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯೋ ಧನದಮಿವಾಧನಃ ಫಲೀಕರಣಮ್ ॥ ೧೩ ॥ ಕೋ ವಾ ಇಹ ತೇಽಪರಾಜಿತೋಽಪರಾಜಿತಯಾ ಮಾಯಯಾನವಸಿತಪದವ್ಯಾನಾವೃತಮತಿರ್ವಿಷಯವಿಷರ-

ಇದಲ್ಲದೆ ನಮ್ಮದು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯುಂಟು. ಪ್ರಭುವೇ! ಈ ರಾಜರ್ಷಿನಾಭಿಯು ಸಂತಾನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾ ನಿನ್ನಂತಹ ಪುತ್ರನೇ ಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಸರ್ವಫಲಪ್ರದನೂ, ಸ್ವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲವನೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ಆದರೆ ಕಡುಬಡವನಾದವನು ಕೊಡುಗೈಯುಳ್ಳ ಧನಿಕನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರೂ ಆತನಿಂದ ಹೊಟ್ಟು, ನುಚ್ಚುಗಳನ್ನೇ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಈ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಸಂತಾನವೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಇದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯ ಅಂತವನ್ನು ಯಾರೂ ಕಾಣಲಾರರು. ಅದು ಯಾರ ವಶಕ್ಕೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಪುರುಷರ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯದೇ ಇದ್ದ ಯಾವನೂ ಅದಕ್ಕೆ

ಯಾನಾವೃತಪ್ರಕೃತಿರನುಪಾಸಿತಮಹಚ್ಚರಣಃ ॥ ೧೪ ॥ ಯದು ಹ ವಾವ ತವ ಪುನರದಭ್ರಕರ್ತರಿಹ ಸಮಾಹೂತಸ್ತತ್ರಾರ್ಥಧಿಯಾಂ ಮಂದಾನಾಂ ನಸ್ತದ್ಯದ್ದೇವಹೇಲನಂ ದೇವದೇವಾರ್ಹಸಿ ಸಾಮ್ಯೇನ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರತಿವೋಢುಮವಿದುಷಾಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತಿ ನಿಗದೇನಾಭಿಷ್ಟೂಯಮಾನೋ ಭಗವಾನನಿಮಿಷರ್ಷಭೋ ವರ್ಷಧರಾಭಿವಾದಿತಾಭಿವಂದಿತಚರಣಃ ಸದಯಮಿದಮಾಹ ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅಹೋ ಬತಾಹಮೃಷಯೋ ಭವದ್ಭಿರವಿತಥಗೀರ್ಭಿರ್ವರಮಸುಲಭಮಭಿಯಾಚಿತೋ ಯದಮುಷ್ಯಾತ್ಮಜೋ ಮಯಾ ಸದೃಶೋ ಭೂಯಾದಿತಿ ಮಮಾಹಮೇವಾಭಿರೂಪಃ ಕೈವಲ್ಯಾದಥಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದೋ ನ ಮೃಷಾ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ ಮಮೈವ ಹಿ ಮುಖಂ ಯದ್ ದ್ವಿಜದೇವಕುಲಮ್ ॥ ೧೭ ॥ ತತ ಆಗ್ನೀಧ್ರೀಯೇಽಂಶಕಲಯಾವತರೀಷ್ಯಾಮ್ಯಾತ್ಮತುಲ್ಯ ಮನುಪಲಭಮಾನಃ ॥ ೧೮ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತಿ ನಿಶಾಮಯಂತ್ಯಾ ಮೇರುದೇವ್ಯಾಃ ಪತಿಮಭಿಧಾಯಾಂತರ್ದಧೇ ಭಗವಾನ್ ॥ ೧೯ ॥ ಬರ್ಹಿಷಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವಿಷ್ಣುದತ್ತ ಭಗವಾನ್ಪರಮರ್ಷಿಭಿಃ ಪ್ರಸಾದಿತೋ ನಾಭೇಃ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷಯಾ ತದವರೋಧಾಯನೇ ಮೇರುದೇವ್ಯಾಂ ಧರ್ಮಾಂದರ್ಶಯಿತುಕಾಮೋ ವಾತರಶನಾನಾಂ ಶ್ರಮಣಾನಾಮೃಷೀಣಾಮೂರ್ಧ್ವ ಮಂಥಿನಾಂ ಶುಕ್ಲಯಾ ತನುವಾವತತಾರ ॥ ೨೦ ॥

ವಶನಾಗದೆ ಇರಲಾರನು. ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಆದರ ತೆರೆಯು ಬೀಳದಂತೆ ಮಾಡಲಾರನು. ವಿಷಯವೆಂಬ ವಿಷದ ವೇಗದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವು ದೂಷಿತವಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ॥ ೧೪ ॥ ಓ ದೇವದೇವನೇ! ನೀನು ಭಕ್ತರ ಮಹಾ-ಮಹಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಸರ್ವಶಕ್ತನು. ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ನಾವು ಕಾಮನೆಗೆ ವಶರಾಗಿ ಈ ಅಲ್ಪಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಆವಾಹನೆಮಾಡಿ ನಿನಗೆ ಅಗೌರವ ತೋರಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಸಮದರ್ಶಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಈ ದಿಟ್ಟತನವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು, ಭಗವಂತನೇ! ॥ ೧೫ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ವರ್ಷಾಧಿಪತಿಯಾದ ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಋತ್ವಿಜರು ಪ್ರಭುವಿನ ಅಡಿಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಲು ದೇವದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದನು. ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಹೇಳಿದನು – ಎಲೈ ಋಷಿಗಳೇ! ನೀವು ಸತ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಮಹಾತ್ಮರು. ಆದರೆ ರಾಜರ್ಷಿನಾಭಿಗೆ ನನ್ನಂತಹ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟಬೇಕು ಎಂಬ ದುರ್ಲಭವಾದ ವರವನ್ನು ಬೇಡಿದಿರಲ್ಲ, ಮುನಿಗಳೇ! ನನಗೆ ಸಮಾನನಾದರೋ ನಾನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾನು ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಚನವು ಸುಳ್ಳಾಗಬಾರದು. ದ್ವಿಜಕುಲವು ನನ್ನದೇ ಮುಖವಾಗಿದ್ದಾರಲ್ಲ. ॥ ೧೭ ॥ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಸ್ವತಃ ನನ್ನ ಅಂಶಕಲೆಯಿಂದ ಆಗ್ನೀಧ್ರನಂದನ ನಾಭಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುವೆನು. ಏಕೆಂದರೆ, ನನಗೆ ಸಮಾನರಾದವರು ಬೇರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಮೇರುದೇವಿಯು ಕೇಳುವಂತೆ ಆಕೆಯ ಪತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದಿದನು. ॥ ೧೯ ॥ ವಿಷ್ಣುದತ್ತ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಹೀಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಆತನ ಮಹಾರಾಣಿ ಮೇರುದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಣ (ದಿಗಂಬರ) ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ಮತ್ತು ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವುಳ್ಳ ಮುನಿಗಳ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಮಯವಾದ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿದನು. ॥ ೨೦ ॥

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ***॥ ೩ ॥***

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ನಾಭಿಚರಿತೇ ಋಷಭಾವತಾರೋ ನಾಮ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಋಷಭದೇವರ ಮಹಿಮೆ – ರಾಜ್ಯಶಾಸನ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಅಥ ಹ ತಮುತ್ಪತ್ತ್ಯೈವಾಭಿವ್ಯಜ್ಯಮಾನಭಗವಲ್ಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮ್ಯೋಪಶಮವೈರಾಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯಮಹಾವಿಭೂತಿಭಿರನುದಿನಮೇಧಮಾನಾನುಭಾವಂ ಪ್ರಕೃತಯಃ ಪ್ರಜಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ದೇವತಾಶ್ಚಾವನಿತಲಸಮವನಾಯಾತಿತರಾಂ ಜಗೃಧುಃ ॥ ೧ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಇತ್ಥಂ ವರ್ಷ್ಮಣಾ ವರೀಯಸಾ ಬೃಹಚ್ಛ್ಲೋಕೇನ ಚೌಜಸಾ ಬಲೇನ ಶ್ರಿಯಾ ಯಶಸಾ ವೀರ್ಯಶೌರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಪಿತಾ ಋಷಭ ಇತೀದಂ ನಾಮ ಚಕಾರ ॥ ೨ ॥

ತಸ್ಯ ಹೀಂದ್ರಃ ಸ್ಪರ್ಧಮಾನೋ ಭಗವಾನ್ ವರ್ಷೇ ನ ವವರ್ಷ ತದವಧಾರ್ಯ ಭಗವಾನೃಷಭದೇವೋ ಯೋಗೇಶ್ವರಃ ಪ್ರಹಸ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಮಾಯಯಾ ಸ್ವವರ್ಷಮಜನಾಭಂ ನಾಮಾಭ್ಯವರ್ಷತ್ ॥ ೩ ॥ ನಾಭಿಸ್ತು ಯಥಾಭಿಲಷಿತಂ ಸುಪ್ರಜಸ್ತ್ವಮವರುಧ್ಯಾತಿಪ್ರಮೋದಭರವಿಹ್ವಲೋ ಗದ್ಗದಾಕ್ಷರಯಾ ಗಿರಾ ಸ್ವೈರಂ ಗೃಹೀತನರಲೋಕಸಧರ್ಮಂ ಭಗವಂತಂ ಪುರಾಣಪುರುಷಂ ಮಾಯಾವಿಲಸಿತಮತಿರ್ವತ್ಸ ತಾತೇತಿ ಸಾನುರಾಗಮುಪಲಾಲಯನ್ ಪರಾಂ ನಿರ್ವೃತಿಮುಪಗತಃ ॥ ೪ ॥

ವಿದಿತಾನುರಾಗಮಾಪೌರಪ್ರಕೃತಿ ಜನಪದೋ ರಾಜಾ ನಾಭಿರಾತ್ಮಜಂ ಸಮಯಸೇತುರಕ್ಷಾಯಾಮಭಿಷಿಚ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷೂಪನಿಧಾಯ ಸಹ ಮೇರುದೇವ್ಯಾ ವಿಶಾಲಾಯಾಂ ಪ್ರಸನ್ನನಿಪುಣೇನ ತಪಸಾ ಸಮಾಧಿಯೋಗೇನ ನರನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ ಭಗವಂತಂ ವಾಸುದೇವಮುಪಾಸೀನಃ ಕಾಲೇನ ತನ್ಮಹಿಮಾನಮವಾಪ ॥ ೫ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ ! ನಾಭಿರಾಜನ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣನ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾದ ವಜ್ರ, ಅಂಕುಶ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನಾಗಿದ್ದು, ಶಾಂತಿ, ಸಮತೆ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯ ಮುಂತಾದ ದಿವ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ದಿನೇ-ದಿನೇ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಂತ್ರಿ, ಪುರೋಹಿತರೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೂ (ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೂ), ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಈತನೇ ಮುಂದೆ ರಾಜನಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಂಟಾಯಿತು. ॥ ೧ ॥ ಆ ಶಿಶುವಿನ ಸುಂದರವೂ, ಸುಲಕ್ಷಣವೂ, ಸುದೃಢವೂ ಆದ ದೇಹವನ್ನೂ, ತೇಜಸ್ಸು, ಯಶಸ್ಸು, ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಪರಾಕ್ರಮ, ಶೌರ್ಯ, ವೀರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಮಹಾರಾಜಾ ನಾಭಿಯು ಅವನಿಗೆ 'ಋಷಭ' (ಶ್ರೇಷ್ಠ) ಎಂಬ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೨ ॥

ಒಮ್ಮೆ ಭಗವಾನ್ ಇಂದ್ರನು ಅಸೂಯೆಗೊಂಡು ಆತನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಸುರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಯೋಗೇಶ್ವರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವನು ಇಂದ್ರನ ಮೂರ್ಖತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನಗುತ್ತಾ ತನ್ನ ಯೋಗಮಾಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಜನಾಭವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತನ್ನ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಿದನು. ॥ ೩ ॥ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನು ದೊರಕಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಪರಮಾನಂದವಾಯಿತು. ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯ-ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ ಆ ಪುರಾಣಪುರುಷನ ಮಾಯಾವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ ಆತನು ಆ ಶಿಶುವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಾ ಅಪ್ಪ! ಮಗು ! ಎಂದು ಮೃದುವಾಗಿ ಗದ್ಗದ ಕಂಠದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾ ಸುಖಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಓಲಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೪ ॥

ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲವೂ, ನಾಗರೀಕರೂ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜನತೆಯೂ ಆ ಋಷಭದೇವನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡಾಗ ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನು ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು. ತಾನು ಪತ್ನಿಯಾದ ಮೇರುದೇವಿಯೊಡನೆ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಉದ್ವೇಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವ ಅಹಿಂಸಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ, ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ತೀವ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಸಮಾಧಿಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನ ನರ-ನಾರಾಯಣರೂಪವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋದನು. ॥ ೫ ॥

ಯಸ್ಯ ಹ ಪಾಂಡವೇಯ ಶ್ಲೋಕಾವುದಾಹರಂತಿ –

ಕೋ ನು ತತ್ಕರ್ಮ ರಾಜರ್ಷೇರ್ನಾಭೇರನ್ವಾಚರೇತ್ಪುಮಾನ್ ।
ಅಪತ್ಯತಾಮಗಾದ್ಯಸ್ಯ ಹರಿಃ ಶುದ್ಧೇನ ಕರ್ಮಣಾ ॥ ೬ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೋಽನ್ಯಃ ಕುತೋ ನಾಭೇರ್ವಿಪ್ರಾ ಮಂಗಲಪೂಜಿತಾಃ ।
ಯಸ್ಯ ಬರ್ಹಿಷಿ ಯಜ್ಞೇಶಂ ದರ್ಶಯಾಮಾಸುರೋಜಸಾ ॥ ೭ ॥

ಅಥ ಹ ಭಗವಾನೃಷಭದೇವಃ ಸ್ವವರ್ಷಂ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ-ಮನುಮನ್ಯಮಾನಃ ಪ್ರದರ್ಶಿತಗುರುಕುಲವಾಸೋ ಲಬ್ಧ-ವರೈರ್ಗುರುಭಿರನುಜ್ಞಾತೋ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಂ ಧರ್ಮಾ-ನನುಶಿಕ್ಷಮಾಣೋ ಜಯಂತ್ಯಾಮಿಂದ್ರದತ್ತಾಯಾಮುಭ-ಯಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಸಮಾಮ್ನಾಯಾಮ್ನಾತಮಭಿಯುಂ-ಜನ್ನಾತ್ಮಜಾನಾಮಾತ್ಮಸಮಾನಾನಾಂ ಶತಂ ಜನಯಾ-ಮಾಸ ॥ ೮ ॥ ಯೇಷಾಂ ಖಲು ಮಹಾಯೋಗೀ ಭರತೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಃ ಶ್ರೇಷ್ಠಗುಣ ಆಸೀದ್ಯೇನೇದಂ ವರ್ಷಂ ಭಾರತಮಿತಿ ವ್ಯಪದಿಶಂತಿ ॥ ೯ ॥ ತಮನು ಕುಶಾವರ್ತ ಇಲಾವರ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತೋ ಮಲಯಃ ಕೇತುರ್ಭ-ದ್ರಸೇನ ಇಂದ್ರಸ್ಪೃಗ್ವಿದರ್ಭಃ ಕೀಕಟ ಇತಿ ನವ ನವತಿ-ಪ್ರಧಾನಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಕವಿರ್ಹರಿರಂತರಿಕ್ಷಃ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ ಪಿಪ್ಪಲಾಯನಃ ।
ಆವಿರ್ಹೋತ್ರೋಽಥ ದ್ರುಮಿಲಶ್ಚಮಸಃ ಕರಭಾಜನಃ ॥ ೧೧ ॥

ಇತಿ ಭಾಗವತಧರ್ಮದರ್ಶನಾ ನವ ಮಹಾಭಾಗವ-ತಾಸ್ತೇಷಾಂ ಸುಚರಿತಂ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೋಪಬೃಂಹಿತಂ ವಸುದೇವನಾರದಸಂವಾದಮುಪಶಮಾಯನಮುಪರಿ-ಷ್ಟಾದ್ವರ್ಣಯಿಷ್ಯಾಮಃ ॥ ೧೨ ॥ ಯವೀಯಾಂಸ ಏಕಾ-ಶೀತಿರ್ಜಾಯಂತೇಯಾಃ ಪಿತುರಾದೇಶಕರಾ ಮಹಾಶಾ-ಲೀನಾ ಮಹಾಶ್ರೋತ್ರಿಯಾ ಯಜ್ಞಶೀಲಾಃ ಕರ್ಮವಿಶುದ್ಧಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಬಭೂವುಃ ॥ ೧೩ ॥

ಪಾಂಡುನಂದನನೇ! ಆ ನಾಭಿರಾಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ –

ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ನಾಭಿರಾಜನ ಉದಾರವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೆ ತಾನೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ? ಆತನ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆತನಿಗೆ ಪುತ್ರನಾದನಲ್ಲ! ॥ ೬ ॥ ಆ ನಾಭಿಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭಕ್ತನು ಬೇರೆ ಯಾರು ಇದ್ದಾರೆ? ಮಂಗಳಕರ್ಮ-ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ತಮ್ಮ ಮಂತ್ರ ಬಲದಿಂದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮಹಾ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದರು. ॥ ೭ ॥

ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವನು ತನ್ನ ದೇಶವಾದ ಅಜನಾಭ ಖಂಡವನ್ನು ಕರ್ಮಭೂಮಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಂಚಕಾಲ ಗುರುಕುಲವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಗುರುಗಳಿಗೆ ಯಥೋಚಿತವಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಅವರಿಂದ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಮತ್ತೆ ಜನರಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಆದರ್ಶವನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವ ರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನು ತನಗೆ ಕನ್ಯಾದಾನಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಜಯಂತೀ ದೇವಿಯನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿ ಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ಶ್ರೌತ, ಸ್ಮಾರ್ತ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಜಯಂತಿಯಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ನೂರು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ॥ ೮ ॥ ಮಹಾಯೋಗೀ ಭರತನು ಆ ನೂರುಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಹಿರಿಯವನಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಂದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದನು. ಆ ಭರತನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಈ ಅಜನಾಭಖಂಡಕ್ಕೆ ''ಭಾರತವರ್ಷ'' ಎಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು. ॥ ೯ ॥ ಅವನಿಂದ ಕಿರಿಯವರಾದ ಕುಶಾವರ್ತ, ಇಳಾವರ್ತ, ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತ, ಮಲಯ, ಕೇತು, ಭದ್ರಸೇನ, ಇಂದ್ರಸ್ಪೃಕ್, ವಿದರ್ಭ ಮತ್ತು ಕೀಕಟ ಎಂಬ ಈ ಒಂಭತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರರು ಉಳಿದ ತೊಂಭತ್ತು ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ಹಿರಿಯವರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ॥ ೧೦ ॥ ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಕಿರಿಯವರಾದ ಕವಿ, ಹರಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಪ್ರಬುದ್ಧ, ಪಿಪ್ಪಲಾಯನ, ಆವಿರ್ಹೋತ್ರ, ದ್ರುಮಿಲ, ಚಮಸ ಮತ್ತು ಕರಭಾಜನ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ರಾಜ ಕುಮಾರರು ಭಾಗವತಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಶಿರೋಮಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮಹಿ ಮಾನ್ವಿತರಾಗಿ ಪರಮಶಾಂತಿಯಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿದ್ದ ಇವರ ಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾವು ಮುಂದೆ ನಾರದ-ವಸುದೇವರ ಸಂವಾದದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ (ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ) ಹೇಳುವೆವು. ॥ ೧೧-೧೨ ॥ ಇವರಿಂದಲೂ ಕಿರಿಯವರಾಗಿದ್ದ ಎಂಭತ್ತೊಂದು ಮಂದಿ ಜಯಂ ತಿಯ ಪುತ್ರರು ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರೂ, ಅತ್ಯಂತ ವಿನಯಶಾಲಿಗಳೂ, ವೇದಜ್ಞರೂ ಆಗಿದ್ದು ನಿರಂತರ ಯಜ್ಞ ಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧರಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ॥ ೧೩ ॥

ಭಗವಾನೃಷಭಸಂಜ್ಞ ಆತ್ಮತಂತ್ರಃ ಸ್ವಯಂ ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತಾನರ್ಥಪರಂಪರಃ ಕೇವಲಾನಂದಾನುಭವ ಈಶ್ವರ ಏವ ವಿಪರೀತವತ್ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾರಭಮಾಣಃ ಕಾಲೇನಾನುಗತಂ ಧರ್ಮಮಾಚರಣೇನೋಪಶಿಕ್ಷಯನ್ನತದ್ವಿದಾಂ ಸಮ ಉಪಶಾಂತೋಮೈತ್ರಃಕಾರುಣಿಕೋ ಧರ್ಮಾರ್ಥಯಶಃಪ್ರಜಾನಂದಾಮೃತಾವರೋಧೇನ ಗೃಹೇಷು ಲೋಕಂ ನಿಯಮಯತ್ ॥ ೧೪ ॥ ಯದ್ಯಚ್ಛೀರ್ಷಣ್ಯಾಚರಿತಂ ತತ್ತದನುವರ್ತತೇ ಲೋಕಃ ॥ ೧೫ ॥ ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವವಿದಿತಂ ಸಕಲಧರ್ಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರ್ದರ್ಶಿತಮಾರ್ಗೇಣ ಸಾಮಾದಿಭಿರುಪಾಯೈರ್ಜನತಾಮನುಶಶಾಸ ॥ ೧೬ ॥ ದ್ರವ್ಯದೇಶಕಾಲವಯಃಶ್ರದ್ಧರ್ತ್ವಿಗ್ವಿವಿಧೋದ್ದೇಶೋಪಚಿತೈಃ ಸರ್ವೈರಪಿ ಕ್ರತುಭಿರ್ಯಥೋಪದೇಶಂ ಶತಕೃತ್ವ ಇಯಾಜ ॥ ೧೭ ॥ ಭಗವತರ್ಷಭೇಣ ಪರಿರಕ್ಷ್ಯಮಾಣ ಏತಸ್ಮಿನ್ವರ್ಷೇ ನ ಕಶ್ಚನ ಪುರುಷೋ ವಾಂಛತ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಮಿವಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಮಾತ್ಕಥಂಚನ ಕಿಮಪಿ ಕರ್ಹಿಚಿದವೇಕ್ಷತೇ ಭರ್ತರ್ಯನುಸವನಂ ವಿಜೃಂಭಿತಸ್ನೇಹಾತಿಶಯಮಂತರೇಣ ॥ ೧೮ ॥ ಸ ಕದಾಚಿದಟಮಾನೋ ಭಗವಾನೃಷಭೋ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಗತೋ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಪ್ರವರಸಭಾಯಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ನಿಶಾಮಯಂತೀನಾಮಾತ್ಮಜಾನವಹಿತಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಶ್ರಯಪ್ರಣಯಭರಸುಯಂತ್ರಿತಾನಪ್ಯುಪಶಿಕ್ಷಯನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚ ॥ ೧೯ ॥

ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ಭಗವದವತಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಆತ್ಮತಂತ್ರರಾಗಿದ್ದವರು. ಎಂದಿಗೂ ಯಾವ ಅನರ್ಥಪರಂಪರೆಗೂ ಸಿಲುಕದೆ ಕೇವಲ ಆನಂದಾನುಭವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾ, ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಅದರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದ ಜನರಿಗೆ ಆ ಬಗೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೊತೆಗೆ ಸರ್ವಸಮರೂ, ಶಾಂತರೂ, ಸುಹೃದಯರೂ, ಕಾರುಣಿಕರೂ ಆಗಿದ್ದು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಯಶಸ್ಸು, ಸಂತಾನ, ಭೋಗಸುಖ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ ಜನರನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೧೪ ॥ ಮಹಾಪುರುಷರು ಹೇಗೆ-ಹೇಗೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೋ ಬೇರೆ ಜನರು ಅದನ್ನೇ ಅನುಕರಣ ಮಾಡತೊಡಗುವರು. ॥ ೧೫ ॥ ಧರ್ಮಗಳ ಸಾರರೂಪವಾದ ವೇದಗಳ ಗೂಢರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಾವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಿಳಿಸಿದ ವಿಧಿಯಂತೆ ಸಾಮ-ದಾನಗಳೇ ಮುಂತಾದ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಜನರನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೧೬ ॥ ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಪದೇಶಗಳಂತೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ದ್ರವ್ಯ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ವಯಸ್ಸು, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಋತ್ವಿಜರು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾದ ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನೂರು ಬಾರಿ ಆಚರಿಸಿದರು. ॥ ೧೭ ॥ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತವರ್ಷದ ಜನರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅನುರಾಗವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಎಂದೂ ಬಯಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪರರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಕಾಶಕುಸುಮವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೇ ಭಾವಿಸಿ ಯಾರೂ ಬಯಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಹರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಒಮ್ಮೆ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳ ಎದುರಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳುವಂತೇ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೂ, ವಿನಯಶಾಲಿಗಳೂ, ಪಿತೃಭಕ್ತಿಸಂಪನ್ನರೂ ಆದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು. ॥ ೧೯ ॥

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೪ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಋಷಭದೇವರು ಪುತ್ರರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶ ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂ ಅವಧೂತವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದು

ಋಷಭ ಉವಾಚ

ನಾಯಂ ದೇಹೋ ದೇಹಭಾಜಾಂ ನೃಲೋಕೇ
ಕಷ್ಟಾನ್ಕಾಮಾನರ್ಹತೇ ವಿಡ್ಭುಜಾಂ ಯೇ ।
ತಪೋ ದಿವ್ಯಂ ಪುತ್ರಕಾ ಯೇನ ಸತ್ತ್ವಂ
ಶುದ್ಧ್ಯೇದ್ಯಸ್ಮಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೌಖ್ಯಂ ತ್ವನಂತಮ್ ॥ ೧ ॥

ಮಹತ್ಸೇವಾಂ ದ್ವಾರಮಾಹುರ್ವಿಮುಕ್ತೇ-
ಸ್ತಮೋದ್ವಾರಂ ಯೋಷಿತಾಂ ಸಂಗಿಸಂಗಮ್ ।
ಮಹಾಂತಸ್ತೇ ಸಮಚಿತ್ತಾಃ ಪ್ರಶಾಂತಾ
ವಿಮನ್ಯವಃ ಸುಹೃದಃ ಸಾಧವೋ ಯೇ ॥ ೨ ॥

ಯೇ ವಾ ಮಯೀಶೇ ಕೃತಸೌಹೃದಾರ್ಥಾ
ಜನೇಷು ದೇಹಂಭರವಾರ್ತಿಕೇಷು ।
ಗೃಹೇಷು ಜಾಯಾತ್ಮಜರಾತಿಮತ್ಸು
ನ ಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತಾ ಯಾವದರ್ಥಾಶ್ಚ ಲೋಕೇ ॥ ೩ ॥

ನೂನಂ ಪ್ರಮತ್ತಃ ಕುರುತೇ ವಿಕರ್ಮ
ಯದಿಂದ್ರಿಯಪ್ರೀತಯ ಆಪೃಣೋತಿ ।
ನ ಸಾಧು ಮನ್ಯೇ ಯತ ಆತ್ಮನೋಽಯ-
ಮಸನ್ನಪಿ ಕ್ಲೇಶದ ಆಸ ದೇಹಃ ॥ ೪ ॥

ಪರಾಭವಸ್ತಾವದಬೋಧಜಾತೋ
ಯಾವನ್ನ ಜಿಜ್ಞಾಸತ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವಮ್ ।
ಯಾವತ್ಕ್ರಿಯಾಸ್ತಾವದಿದಂ ಮನೋ ವೈ
ಕರ್ಮಾತ್ಮಕಂ ಯೇನ ಶರೀರಬಂಧಃ ॥ ೫ ॥

ಏವಂ ಮನಃ ಕರ್ಮವಶಂ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇ
ಅವಿದ್ಯಯಾಽಽತ್ಮನ್ಯುಪಧೀಯಮಾನೇ ।
ಪ್ರೀತಿರ್ನ ಯಾವನ್ಮಯಿ ವಾಸುದೇವೇ
ನ ಮುಚ್ಯತೇ ದೇಹಯೋಗೇನ ತಾವತ್ ॥ ೬ ॥

ಯದಾ ನ ಪಶ್ಯತ್ಯಯಥಾ ಗುಣೇಹಾಂ
ಸ್ವಾರ್ಥೇ ಪ್ರಮತ್ತಃ ಸಹಸಾ ವಿಪಶ್ಚಿತ್ ।
ಗತಸ್ಮೃತಿರ್ವಿಂದತಿ ತತ್ರ ತಾಪಾ-
ನಾಸಾದ್ಯ ಮೈಥುನ್ಯಮಗಾರಮಜ್ಞಃ ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಋಷಭದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಪುತ್ರರೇ ! ಮನುಷ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಮನುಷ್ಯಶರೀರವು ಕೇವಲ ದುಃಖ ಮಯವಾದ ವಿಷಯಸುಖಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡಿರಿ. ಈ ಭೋಗಗಳನ್ನಾದರೋ ಅಮೇಧ್ಯವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ಹಂದಿ-ನಾಯಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶರೀರದಿಂದ ದಿವ್ಯ ತಪಸ್ಸನ್ನೇ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ಅನಂತ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ದೊರೆಯುವುದು. ॥ ೧ ॥ ಮಹಾಪುರುಷರ ಸೇವೆಯು ಮುಕ್ತಿಗೆ ದ್ವಾರವೆಂದೂ, ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟರಾದ ಕಾಮುಕರ ಸಂಗವು ನರಕದ ದ್ವಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಮಚಿತ್ತರೂ, ಪ್ರಶಾಂತರೂ, ಕ್ರೋಧರಹಿತರೂ, ಸರ್ವರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುವವರೂ, ಸದಾಚಾರಸಂಪನ್ನರೂ ಆದವರೇ ಮಹಾಪುರುಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೨ ॥ ಅಥವಾ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನನ್ನ ಪ್ರೇಮವನ್ನೇ ಏಕೈಕ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯುವವರೂ, ಕೇವಲ ವಿಷಯಗಳ ಚರ್ಚೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರ, ಧನಾದಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವರೂ, ತಮ್ಮ ಶರೀರದ ನಿರ್ವಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಕಷ್ಟೇ ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾದವರೂ ಮಹಾತ್ಮರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೩ ॥ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರಮಾದವಶನಾಗಿ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ನಾನು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದರಿಂದಲೇ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಅಸತ್ತಾದ ದುಃಖಮಯ ಶರೀರವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ॥ ೪ ॥ ಜೀವಿಗೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಉಂಟಾಗುವವರೆಗೆ ಅಜ್ಞಾನವಶದಿಂದ ದೇಹಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವು ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಲೌಕಿಕ- ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವವರೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳ ವಾಸನೆಗಳು ಇದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಆದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರ ಬಂಧನವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ॥ ೫ ॥ ಹೀಗೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಚಿತ್ತವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪುನಃ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವಿಗೆ ವಾಸುದೇವನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗುವ ವರೆಗೆ ದೇಹಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲಾರನು. ॥ ೬॥ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮರುಳಾದ ಜೀವನು ವಿವೇಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆಗಳೆಂದು ನೋಡುವವರೆಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನು ಅಜ್ಞಾನವಶನಾಗಿ ವಿಷಯ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಮನೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ನಾನಾರೀತಿಯ ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೭ ॥

ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರ ದಾಂಪತ್ಯಭಾವವೆಂಬುದು ಅವರ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥೂಲವಾದ ಹಾಗೂ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗದ

ಪುಂಸಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಮಿಥುನೀಭಾವಮೇತಂ
ತಯೋರ್ಮಿಥೋ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಮಾಹುಃ ।
ಅತೋ ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಸುತಾಪ್ತವಿತ್ತೈ-
ರ್ಜನಸ್ಯ ಮೋಹೋಽಯಮಹಂ ಮಮೇತಿ ॥ ೮ ॥

ಯದಾ ಮನೋಹೃದಯಗ್ರಂಥಿರಸ್ಯ
ಕರ್ಮಾನುಬದ್ಧೋ ದೃಢ ಆಶ್ಲಥೇತ ।
ತದಾ ಜನಃ ಸಂಪರಿವರ್ತತೇಽಸ್ಮಾದ್
ಮುಕ್ತಃ ಪರಂ ಯಾತ್ಯತಿಹಾಯ ಹೇತುಮ್ ॥ ೯ ॥

ಹಂಸೇ ಗುರೌ ಮಯಿ ಭಕ್ತ್ಯಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ
ವಿತೃಷ್ಣಯಾ ದ್ವಂದ್ವತಿತಿಕ್ಷಯಾ ಚ ।
ಸರ್ವತ್ರ ಜಂತೋರ್ವ್ಯಸನಾವಗತ್ಯಾ
ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾ ತಪಸೇಹಾನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ॥ ೧೦ ॥

ಮತ್ಕರ್ಮಭಿರ್ಮತ್ಕಥಯಾ ಚ ನಿತ್ಯಂ
ಮದ್ದೇವಸಂಗಾದ್ಗುಣಕೀರ್ತನಾನ್ಮೇ ।
ನಿರ್ವೈರಸಾಮ್ಯೋಪಶಮೇನ ಪುತ್ರಾ
ಜಿಹಾಸಯಾ ದೇಹಗೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧೇಃ ॥ ೧೧ ॥

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗೇನ ವಿವಿಕ್ತಸೇವಯಾ
ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಾಭಿಜಯೇನ ಸಧ್ರ್ಯಕ್ ।
ಸಚ್ಛ್ರದ್ಧಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಶಶ್ವದ್
ಅಸಂಪ್ರಮಾದೇನ ಯಮೇನ ವಾಚಾಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಸರ್ವತ್ರ ಮದ್ಭಾವವಿಚಕ್ಷಣೇನ
ಜ್ಞಾನೇನ ವಿಜ್ಞಾನವಿರಾಜಿತೇನ ।
ಯೋಗೇನ ಧೃತ್ಯುದ್ಯಮಸತ್ತ್ವಯುಕ್ತೋ
ಲಿಂಗಂ ವ್ಯಪೋಹೇತ್ಕುಶಲೋಽಹಮಾಖ್ಯಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಕರ್ಮಾಶಯಂ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಬಂಧ-
ಮವಿದ್ಯಯಾಽಽಸಾದಿತಮಪ್ರಮತ್ತಃ ।
ಅನೇನ ಯೋಗೇನ ಯಥೋಪದೇಶಂ
ಸಮ್ಯಗ್ವ್ಯಪೋಹ್ಯೋಪರಮೇತ ಯೋಗಾತ್ ॥ ೧೪ ॥

ಗಂಟು ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದೇಹಾಭಿಮಾನ ರೂಪವಾದ ಒಂದೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಂಟುಗಳಾದರೋ ಅವನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಇವೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಜೀವಿಗೆ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲದೆ ಮನೆ, ಹೊಲ, ಪುತ್ರರು, ಸ್ವಜನರು ಮತ್ತು ಧನ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ನಾನು- ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಮೋಹವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ॥ ೮ ॥ ಕರ್ಮ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಬಿದ್ದಿರುವ ಇವನ ಈ ಬಲವಾದ ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಿಯು ಸಡಿಲವಾದಾಗ ಈ ದಾಂಪತ್ಯಭಾವದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಸಾರಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಎಲ್ಲವಿಧದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮಪದವನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೯ ॥ ಪುತ್ರರೇ! ಸಂಸಾರಸಾಗರದಿಂದ ದಾಟಲು ಕುಶಲನಾದ ಹಾಗೂ ಧೈರ್ಯ, ಉದ್ಯಮ, ಸತ್ತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಮನುಷ್ಯನು – ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪನೂ, ಗುರುಸ್ವರೂಪನೂ ಆ ಭಗವಂತನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಭಾವವನ್ನು ಇರಿಸುವುದರಿಂದ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪರಾಯಣನಾಗುವುದರಿಂದ, ತೃಷ್ಣೆಯ ತ್ಯಾಗದಿಂದ, ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದರಿಂದ, 'ಜೀವಿಯ ಎಲ್ಲ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವೇ ತುಂಬಿದೆ' ಎಂಬ ವಿಚಾರದಿಂದ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ, ಸಕಾಮಕರ್ಮಗಳ ತ್ಯಾಗದಿಂದ, ನನಗಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶ್ರವಣಿಸುವುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಮಾಗಮ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಗುಣಗಳ ಕೀರ್ತನದಿಂದ, ವೈರತ್ಯಾಗದಿಂದ, ಸಮತೆಯಿಂದ, ಶಾಂತಿಯಿಂದ, ಶರೀರ ಮತ್ತು ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಏಕಾಂತ ಸೇವನೆಯಿಂದ, ಪ್ರಾಣ-ಇಂದ್ರಿಯಗಳು-ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಸಂಯಮ ದಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಪುರುಷರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡು ವುದರಿಂದ, ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ, ಕರ್ತವ್ಯ- ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಸಾವಧಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಾತಿನ ಸಂಯಮದಿಂದ, ಎಲ್ಲೆಡೆ ನನ್ನದೇ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೋಡುವುದರಿಂದ, ಅನುಭವಜ್ಞಾನ ಸಹಿತ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರದಿಂದ ಮತ್ತು ಯೋಗಸಾಧನೆಯಿಂದ ಅಹಂ ಕಾರರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಲೀನವಾಗಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ॥ ೧೦-೧೩ ॥ ಮನುಷ್ಯನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಹೃದಯದ ಗ್ರಂಥಿರೂಪವಾದ ಬಂಧನವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಸಾಧನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ಇದೇ ಕರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಬಿಡಬೇಕು. ॥ ೧೪ ॥

ನನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದಿರು ವವನು ರಾಜನಾಗಿದ್ದರೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ-ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮತ್ತು ತಂದೆಯು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡು ವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅವರೇನಾದರೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯದೇ ಕರ್ಮ

ಪುತ್ರಾಂಶ್ಚ ಶಿಷ್ಯಾಂಶ್ಚ ನೃಪೋ ಗುರುರ್ವಾ
ಮಲ್ಲೋಕಕಾಮೋ ಮದನುಗ್ರಹಾರ್ಥಃ ।
ಇತ್ಥಂ ವಿಮನ್ಯುರನುಶಿಷ್ಯಾದತಜ್ಞಾನ್
ನ ಯೋಜಯೇತ್ಕರ್ಮಸು ಕರ್ಮಮೂಢಾನ್ ।
ಕಂ ಯೋಜಯನ್ಮನುಜೋಽರ್ಥಂ ಲಭೇತ
ನಿಪಾತಯನ್ನಷ್ಟದೃಶಂ ಹಿ ಗರ್ತೇ ॥ ೧೫ ॥

ಲೋಕಃ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೇಯಸಿ ನಷ್ಟದೃಷ್ಟಿ-
ರ್ಯೋಽರ್ಥಾನ್ ಸಮೀಹೇತ ನಿಕಾಮಕಾಮಃ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯವೈರಃ ಸುಖಲೇಶಹೇತೋ-
ರನಂತದುಃಖಂ ಚ ನ ವೇದ ಮೂಢಃ ॥ ೧೬ ॥

ಕಸ್ತಂ ಸ್ವಯಂ ತದಭಿಜ್ಞೋ ವಿಪಶ್ಚಿದ್
ಅವಿದ್ಯಾಯಾಮಂತರೇ ವರ್ತಮಾನಮ್ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುನಸ್ತಂ ಸಘೃಣಃ ಕುಬುದ್ಧಿಂ
ಪ್ರಯೋಜಯೇದುತ್ಪಥಗಂ ಯಥಾಂಧಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಗುರುರ್ನ ಸ ಸ್ಯಾತ್ಸ್ವಜನೋ ನ ಸ ಸ್ಯಾತ್
ಪಿತಾ ನ ಸ ಸ್ಯಾಜ್ಜನನೀ ನ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ ।
ದೈವಂ ನ ತತ್ಸ್ಯಾನ್ನ ಪತಿಶ್ಚ ಸ ಸ್ಯಾ-
ನ್ನ ಮೋಚಯೇದ್ಯಃ ಸಮುಪೇತಮೃತ್ಯುಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಇದಂ ಶರೀರಂ ಮಮ ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಂ
ಸತ್ತ್ವಂ ಹಿ ಮೇ ಹೃದಯಂ ಯತ್ರ ಧರ್ಮಃ ।
ಪೃಷ್ಠೇ ಕೃತೋ ಮೇ ಯದಧರ್ಮ ಆರಾದ್
ಅತೋ ಹಿ ಮಾಂ ಋಷಭಂ ಪ್ರಾಹುರಾರ್ಯಾಃ ॥ ೧೯ ॥

ತಸ್ಮಾದ್ಭವಂತೋ ಹೃದಯೇನ ಜಾತಾಃ
ಸರ್ವೇ ಮಹೀಯಾಂಸಮಮುಂ ಸನಾಭಮ್ ।
ಅಕ್ಲಿಷ್ಟಬುದ್ಧ್ಯಾ ಭರತಂ ಭಜಧ್ವಂ
ಶುಶ್ರೂಷಣಂ ತದ್ಭರಣಂ ಪ್ರಜಾನಾಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಭೂತೇಷು ವೀರುದ್ಭ್ಯ ಉದುತ್ತಮಾ ಯೇ
ಸರೀಸೃಪಾಸ್ತೇಷು ಸಬೋಧನಿಷ್ಠಾಃ ।
ತತೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಥಾಸ್ತತೋಽಪಿ
ಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧಾ ವಿಬುಧಾನುಗಾ ಯೇ ॥ ೨೧ ॥

ವನ್ನೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗದೆ ಅವರನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ತೊಡಗದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರನ್ನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವುದು ಕುರುಡನನ್ನು ಬೇಕೆಂತಲೇ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿದಂತೆ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಿದ್ಧಿಯಾದಂತಾದೀತು ? ॥ ೧೫ ॥ ತಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಯಾವುದರಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜನರು ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಇದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಭೋಗ-ಕಾಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ತುಚ್ಛವಾದ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಪರಸ್ಪರ ವೈರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ವೈರ-ವಿರೋಧದಿಂದ ನರಕಾದಿ ಅನಂತ ಘೋರ ದುಃಖಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಆ ಮೂರ್ಖರು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೬ ॥ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತಹ ತಪ್ಪುದಾರಿಯಿಂದ ಕುರುಡನೊಬ್ಬನು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ದುಃಖದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಯಾವ ದಯಾಳುವಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ತಿಳಿದು-ತಿಳಿದು ಆತನನ್ನು ಆ ತಪ್ಪುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಬಿಡುವನು ಅಥವಾ ಹೋಗಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬಹುದು ? ॥ ೧೭ ॥ ತನಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಸಂಬಂಧಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೃತ್ಯುವಿನ ದವಡೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸದಿರುವ ಗುರುವು ನಿಜವಾದ ಗುರುವೇ ಅಲ್ಲ. ಸ್ವಜನನು-ಸ್ವಜನನಲ್ಲ. ತಂದೆಯು-ತಂದೆಯಲ್ಲ. ತಾಯಿಯು-ತಾಯಿಯಲ್ಲ. ದೈವವು-ಇಷ್ಟದೇವರಲ್ಲ. ಪತಿಯು- ಪತಿಯೇ ಅಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥

ಎಲೈ ಪುತ್ರರೇ ! ನನ್ನ ಈ ಅವತಾರ ಶರೀರದ ರಹಸ್ಯವು ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಟುಕುವುದಲ್ಲ. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವವೇ ನನ್ನ ಹೃದಯವು. ಅಧರ್ಮವನ್ನು ನಾನು ಬಹಳ ದೂರ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವೆನು. ಇದರಿಂದ ಸತ್ಪುರುಷರು ನನ್ನನ್ನು 'ಋಷಭ'ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೯ ॥ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಆ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಮಯ ಹೃದಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿರುವಿರಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ಸರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಭರತನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರಿ. ಅವನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ನನ್ನ ಸೇವೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಹಾಗೂ ಇದೇ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ॥ ೨೦ ॥ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಾವರಗಳಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೀಟಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಪಶುಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಪಶುಗಳಿಗಿಂತ ಮನುಷ್ಯ, ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಪ್ರಮಥಗಣಗಳು, ಪ್ರಮಥರಿಗಿಂತ ಗಂಧರ್ವರು, ಗಂಧರ್ವರಿಗಿಂತ ಸಿದ್ಧರು, ಸಿದ್ಧರುಗಳಿಗಿಂತ ದೇವತೆಗಳ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಕಿನ್ನರರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಆ ಕಿನ್ನರರಿಗಿಂತಲೂ ಅಸುರರು, ಅಸುರರಿಗಿಂತಲೂ ದೇವತೆಗಳು, ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ

ದೇವಾಸುರೇಭ್ಯೋ ಮಘವತ್ಪ್ರಧಾನಾ
ದಕ್ಷಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಸುತಾಸ್ತು ತೇಷಾಮ್ ।
ಭವಃ ಪರಃ ಸೋಽಥ ವಿರಿಂಚವೀರ್ಯಃ
ಸ ಮತ್ಪರೋಽಹಂ ದ್ವಿಜದೇವದೇವಃ ॥ ೨೨ ॥

ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಸ್ತುಲಯೇ ಭೂತಮನ್ಯತ್
ಪಶ್ಯಾಮಿ ವಿಪ್ರಾಃ ಕಿಮತಃ ಪರಂ ತು ।
ಯಸ್ಮಿನ್ನೃಭಿಃ ಪ್ರಹುತಂ ಶ್ರದ್ಧಯಾಹ-
ಮಶ್ನಾಮಿ ಕಾಮಂ ನ ತಥಾಗ್ನಿಹೋತ್ರೇ ॥ ೨೩ ॥

ಧೃತಾ ತನೂರುಶತೀ ಮೇ ಪುರಾಣೀ
ಯೇನೇಹ ಸತ್ತ್ವಂ ಪರಮಂ ಪವಿತ್ರಮ್ ।
ಶಮೋ ದಮಃಸತ್ಯಮನುಗ್ರಹಶ್ಚ
ತಪಸ್ತಿತಿಕ್ಷಾನುಭವಶ್ಚ ಯತ್ರ ॥ ೨೪ ॥

ಮತ್ತೋಽಪ್ಯನಂತಾತ್ಪರತಃ ಪರಸ್ಮಾ-
ತ್ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಾಧಿಪತೇರ್ನ ಕಿಂಚಿತ್ ।
ಯೇಷಾಂ ಕಿಮು ಸ್ಯಾದಿತರೇಣ ತೇಷಾ-
ಮಕಿಂಚನಾನಾಂ ಮಯಿ ಭಕ್ತಿಭಾಜಾಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಸರ್ವಾಣಿ ಮದ್ಧಿಷ್ಣ್ಯತಯಾ ಭವದ್ಭಿ-
ಶ್ಚರಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಸುತಾ ಧ್ರುವಾಣಿ ।
ಸಂಭಾವಿತವ್ಯಾನಿ ಪದೇ ಪದೇ ವೋ
ವಿವಿಕ್ತದೃಗ್ಭಿಸ್ತದುಹಾರ್ಹಣಂ ಮೇ ॥ ೨೬ ॥

ಮನೋವಚೋದೃಕ್ಕರಣೇಹಿತಸ್ಯ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಂ ಮೇ ಪರಿಬರ್ಹಣಂ ಹಿ ।
ವಿನಾ ಪುಮಾನ್ಯೇನ ಮಹಾವಿಮೋಹಾತ್
ಕೃತಾಂತಪಾಶಾನ್ನ ವಿಮೋಕ್ತುಮೀಶೇತ್ ॥ ೨೭ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏವಮನುಶಾಸ್ಯಾತ್ಮಜಾನ್ ಸ್ವಯಮನುಶಿಷ್ಟಾನಪಿ ಲೋಕಾನುಶಾಸನಾರ್ಥಂ ಮಹಾನುಭಾವಃ ಪರಮ-ಸುಹೃದ್ಭಗವಾನೃಷಭಾಪದೇಶ ಉಪಶಮಶೀಲಾನಾ-ಮುಪರತಕರ್ಮಣಾಂ ಮಹಾಮುನೀನಾಂ ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾನ-ವೈರಾಗ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಧರ್ಮಮುಪಶಿಕ್ಷಮಾಣಃ ಸ್ವತನಯಶತಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಪರಮಭಾಗವತಂ ಭಗವಜ್ಜನ-

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಾದ ದಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರು ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಅವರೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರು ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನೇ ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ, ಆದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನನಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿ ದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವರನ್ನು ನಾನು ಪೂಜ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯು ತ್ತೇನೆ. ॥ ೨೨ ॥

(ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು –) ಎಲೈ ವಿಪ್ರಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಇತರ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಾಟಿಯೇ ಅಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅವ ರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನವರೆಂದು ಯಾರನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು ? ಜನರು ಶ್ರದ್ಧಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಅನ್ನವೇ ಮುಂತಾದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ನಾನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದ ಆಹುತಿ ಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ॥ ೨೩ ॥ ಯಾರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ವೇದರೂಪವಾದ ಅತಿಸುಂದರವೂ, ಪುರಾತನವೂ ಆದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರೋ, ಯಾರು ಪರಮಪವಿತ್ರ ಸತ್ತ್ವಗುಣ, ಶಮ, ದಮ, ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ತಪಸ್ಸು, ತಿತಿಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೇ ಮುಂತಾದ ಎಂಟು ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿರುವರೋ ಅಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದವರು ಯಾರು ತಾನೇ ಇರಬಲ್ಲರು ? ॥ ೨೪ ॥ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಅನಂತನೂ ಆಗಿರುವೆನು ಹಾಗೂ ಸ್ವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಆಕಿಂಚನರಾದ ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತರು ನನ್ನಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಏನನ್ನೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ನಿಸ್ಪೃಹರಾದವರು ರಾಜ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಇಚ್ಛಿಸಬಲ್ಲರು ? ॥ ೨೫ ॥

ಎಲೈ ಪುತ್ರರೇ! ನೀವು ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ನನ್ನದೇ ಶರೀರವೆಂದರಿತು ಶುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿರಿ. ಇದೇ ನಿಜವಾದ ನನ್ನ ಪೂಜೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಮನಸ್ಸು ಮಾತು ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕರ್ಮ ಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಆರಾಧನೆಯೇ ಫಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನನ್ನು ಮಹಾಮೋಹಮಯ ಕಾಲಪಾಶದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರನು. ॥ ೨೭ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ಋಷಭದೇವರ ಪುತ್ರರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವತಃ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಪರಮ ಸುಹೃದ್ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭ ದೇವರು ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಋಷಭದೇವರ ನೂರು ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಭರತನು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹಿರಿಯ ವನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಭಗವಂತನ ಪರಮ ಭಕ್ತನೂ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಪರಾಯಣನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಋಷಭದೇವರು-ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಪಾಲಿ ಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅವನನ್ನು ರಾಜಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಸ್ವತಃ ಶಮ-ದಮಾದಿ ಸಂಪನ್ನರಾದ, ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮ

ಪರಾಯಣಂ ಭರತಂ ಧರಣಿಪಾಲನಾಯಾಭಿಷಿಚ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಭವನ ಏವೋರ್ವರಿತಶರೀರಮಾತ್ರಪರಿಗ್ರಹ ಉನ್ಮತ್ತ ಇವ ಗಗನಪರಿಧಾನಃ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕೇಶ ಆತ್ಮನ್ಯಾರೋಪಿತಾಹವನೀಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತಾತ್ಪ್ರವವ್ರಾಜ ॥ ೨೮ ॥ ಜಡಾಂಧಮೂಕಬಧಿರಪಿಶಾಚೋನ್ಮಾದಕವದವಧೂತವೇಷೋಽಭಿಭಾಷ್ಯಮಾಣೋಽಪಿ ಜನಾನಾಂ ಗೃಹೀತಮೌನವ್ರತಸ್ತೂಷ್ಣೀಂ ಬಭೂವ ॥ ೨೯ ॥ ತತ್ರ ತತ್ರ ಪುರಗ್ರಾಮಾಕರಖೇಟವಾಟಖರ್ವಟಶಿಬಿರವ್ರಜಘೋಷಸಾರ್ಥಗಿರಿವನಾಶ್ರಮಾದಿಷ್ವನುಪಥಮವನಿಚರಾಪಸದೈಃ ಪರಿಭೂಯಮಾನೋ ಮಕ್ಷಿಕಾಭಿರಿವ ವನಗಜಸ್ತರ್ಜನತಾಡನಾವಮೇಹನಷ್ಠೀವನಗ್ರಾವಶಕೃದ್ರಜಃಪ್ರಕ್ಷೇಪಪೂತಿವಾತದುರುಕ್ತೈಸ್ತದವಿಗಣಯನ್ನೇವಾಸತ್ಸಂಸ್ಥಾನ ಏತಸ್ಮಿನ್ ದೇಹೋಪಲಕ್ಷಣೇ ಸದಪದೇಶ ಉಭಯಾನುಭವಸ್ವರೂಪೇಣ ಸ್ವಮಹಿಮಾವಸ್ಥಾನೇನಾಸಮಾರೋಪಿತಾಹಂಮಮಾಭಿಮಾನತ್ವಾದವಿಖಂಡಿತಮನಾಃ ಪೃಥಿವೀಮೇಕಚರಃ ಪರಿಬಭ್ರಾಮ ॥ ೩೦ ॥ ಅತಿಸುಕುಮಾರಕರಚರಣೋರಃಸ್ಥಲವಿಪುಲಬಾಹ್ವಂಸಗಲವದನಾದ್ಯವಯವವಿನ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಕೃತಿಸುಂದರಸ್ವಭಾವಹಾಸಸುಮುಖೋ ನವನಲಿನದಲಾಯಮಾನಶಿಶಿರತಾರಾರುಣಾಯತನಯನರುಚಿರಃ ಸದೃಶಸುಭಗಕಪೋಲಕರ್ಣಕಂಠನಾಸೋ ವಿಗೂಢಸ್ಮಿತವದನಮಹೋತ್ಸವೇನ ಪುರವನಿತಾನಾಂ ಮನಸಿ ಕುಸುಮಶರಾಸನಮುಪದಧಾನಃ ಪರಾಗವಲಂಬಮಾನಕುಟಿಲಜಟಿಲಕಪಿಶಕೇಶಭೂರಿಭಾರೋಽವಧೂತಮಲಿನನಿಜಶರೀರೇಣ ಗ್ರಹಗೃಹೀತ ಇವಾದೃಶ್ಯತ ॥ ೩೧ ॥

ಪರಾಯಣರಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯರೂಪವಾದ ಪರಮಹಂಸೋಚಿತವಾದ ಧರ್ಮದ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿರಕ್ತರಾದರು. ಕೇವಲ ಶರೀರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಈಗ ಅವರು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಸರ್ವಥಾ ದಿಗಂಬರರಾದರು. ಆಗ ಅವರ ತಲೆ ಕೆದರಿತ್ತು, ಉನ್ಮತ್ತನಂತೆ ವೇಷವಿತ್ತು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಆಹವನೀಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತ ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ॥ ೨೮ ॥ ಅವರು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಯಾರಾದರೂ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೂರ್ಖರಂತೆ, ಕುರುಡರಂತೆ, ಕಿವುಡರಂತೆ ಮೂಗರಂತೆ, ಪಿಶಾಚಿಗಳಂತೆ ಹಾಗೂ ಹುಚ್ಚರಂತೆ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರು ಅವಧೂತರಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿದರು. ॥ ೨೯ ॥ ಕೆಲವು ಸಲ ನಗರಗಳಿಗೋ, ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೋ ಹೋದರೆ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಣಿಗಳಿಗೋ, ರೈತರ ವಸತಿಗಳಿಗೋ, ತೋಟಗಳಿಗೋ, ಬೆಟ್ಟದ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೋ, ಸೇನಾ ಶಿಬಿರಗಳಿಗೋ, ಗೋಶಾಲೆಗಳಿಗೋ, ಗೊಲ್ಲರ ಕೇರಿಗಳಿಗೋ, ಯಾತ್ರಿಕರು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೂ, ಆರಣ್ಯಗಳಲ್ಲೂ, ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಯಾವುದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋದರೂ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಆನೆಯನ್ನು ನೊಣಗಳು ಮುತ್ತುವಂತೆ – ಮೂರ್ಖರೂ, ದುಷ್ಟರೂ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಕಿರುಕುಳಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಗದರಿಸಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಇವರ ಮುಂದೆ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಉಗುಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಮಣ್ಣುಹೆಂಟೆಗಳನ್ನು ಎಸೆದರೆ, ಕೆಲವರು ಮಲವನ್ನೂ, ಧೂಳನ್ನೂ ಎರಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಅಧೋವಾಯು ಇವರಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕೆಲವರು ಮನಸ್ವೀಯಾಗಿ ಬೈದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ಆದರೆ ಅವರು ಇವೆಲ್ಲದರ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡದೆ ಉದಾಸೀನರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾರಣ – ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅಹಂತೆ-ಮಮತೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಸ್ಥಿರರಾಗಿದ್ದರು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಅಖಂಡ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬಂಟಿಗರಾಗಿಯೇ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ॥೩೦॥

ಋಷಭದೇವರು ಆಗಲೂ ಸುಂದರ ಸುಕುಮಾರವಾದ ದೇಹಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈ-ಕಾಲುಗಳು, ಎದೆ, ನೀಡು ತೋಳುಗಳು, ಹೆಗಲು, ಕೊರಳು, ಮುಖ-ಮುಂತಾದ ಸರ್ವಾಂಗಗಳೂ ಅತ್ಯಂತ ಕೋಮಲವಾಗಿದ್ದವು. ಅವರ ಸಹಜ ಸುಂದರ ಮುಖವು ಮಧುರ ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಕಣ್ಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ನೇತ್ರಗಳು ಹೊಸ ಕಮಲದಳಗಳಂತೆ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಕೊಂಚ ಕೆಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಶೀತಲವೂ, ಸಂತಾಪಹರವೂ ಆದ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆನ್ನೆ, ಕಿವಿ, ಮತ್ತು ಮೂಗುಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದು ಸೌಂದರ್ಯದ ರಸದೌತಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇವೆಲ್ಲದರ

ಯರ್ಹಿ ವಾವ ಸ ಭಗವಾನ್ ಲೋಕಮಿಮಂ ಯೋಗಸ್ಯಾದ್ಧಾ ಪ್ರತೀಪಮಿವಾಚಕ್ಷಾಣಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮ-ಬೀಭತ್ಸಿತಮಿತಿ ವ್ರತಮಾಜಗರಮಾಸ್ಥಿತಃ ಶಯಾನ ಏವಾ-ಶ್ನಾತಿ ಪಿಬತಿ ಖಾದತ್ಯವಮೇಹತಿ ಹದತಿ ಸ್ಮ ಚೇಷ್ಟಮಾನ ಉಚ್ಚರಿತ ಆದಿಗ್ಧೋದ್ದೇಶಃ ॥ ೩೨ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ಯಃ ಪುರೀಷಸುರಭಿಸೌಗಂಧ್ಯವಾಯುಸ್ತಂ ದೇಶಂ ದಶಯೋ-ಜನಂ ಸಮಂತಾತ್ ಸುರಭಿಂ ಚಕಾರ ॥ ೩೩ ॥ ಏವಂ ಗೋಮೃಗಕಾಕಚರ್ಯಯಾ ವ್ರಜಂಸ್ತಿಷ್ಠನ್ನಾಸೀನಃ ಶಯಾನಃ ಕಾಕಮೃಗಗೋಚರಿತಃ ಪಿಬತಿ ಖಾದತ್ಯ-ವಮೇಹತಿ ಸ್ಮ ॥ ೩೪ ॥ ಇತಿ ನಾನಾಯೋಗಚರ್ಯಾ-ಚರಣೋ ಭಗವಾನ್ಕೈವಲ್ಯಪತಿರ್ಋಷಭೋಽವಿರತ-ಪರಮಮಹಾನಂದಾನುಭವ ಆತ್ಮನಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮಭೂತೇ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವ ಆತ್ಮನೋಽವ್ಯವಧಾನಾನಂತರೋದರಭಾವೇನ ಸಿದ್ಧಸ-ಮಸ್ತಾರ್ಥಪರಿಪೂರ್ಣೋ ಯೋಗೈಶ್ವರ್ಯಾಣಿ ವೈಹಾಯಸ-ಮನೋಜವಾಂತರ್ಧಾನಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶದೂರಗ್ರಹ-ಣಾದೀನಿ ಯದೃಚ್ಛಯೋಪಗತಾನಿ ನಾಂಜ ಸಾ ನೃಪ ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನಂದತ್ ॥ ೩೫ ॥

ಜೊತೆಗೆ ಆತನ ಕಿರುನಗೆಯ ಬೆಡಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಖಾರ ವಿಂದದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಪುರನಾರಿಯರ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮ ದೇವನ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಮುಖದ ಮುಂದೆ ಜೋಲಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಉದ್ದವಾದ, ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಗುಂಗುರು ಕೂದಲುಗಳ ಭಾರದಿಂದಲೂ, ಅವಧೂತರಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಧೂಳು ಮುಸುಕಿದ ದೇಹದಿಂದಲೂ ಅವರು ಗ್ರಹಣಹಿಡಿದವರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೧ ॥

ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ಈ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನೋಡಿ ಇವರಿಂದ ಬದುಕುಳಿಯಲು ಬೀಭತ್ಸವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಇರುವುದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವರು ಅಜಗರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದರು. ಅವರು ಮಲಗಿಕೊಂಡೇ ತಿನ್ನುವುದು, ಕುಡಿಯುವುದು, ಅಗಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಮಲ-ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ತಾನು ವಿಸರ್ಜನೆಮಾಡಿದ ಮಲ ದಲ್ಲೇ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಾ ಅದನ್ನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ ದ್ದರು. ॥ ೩೨ ॥ ಆದರೆ ಅವರ ಮಲಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಂಧವಿರಲಿಲ್ಲ, ಸುಗಂಧವೇ ಇತ್ತು. ವಾಯುವು ಆ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಹತ್ತೂ ಯೋಜನಗಳವರೆಗೆ ಇಡೀ ದೇಶವನ್ನೇ ಸುಗಂಧಿತವಾಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೩೩ ॥ ಹೀಗೆಯೇ ಅವರು ಗೋವು ಗಳು, ಜಿಂಕೆಗಳು, ಕಾಗೆಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಿಂತಿರುವಾಗಲೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕುಳಿತಿರುವಾಗಲೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಲಗಿರುವಾಗಲೂ ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ-ಕುಡಿ ಯುತ್ತಾ ಮಲ-ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ॥ ೩೪ ॥ ಎಲೈ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ತ್ಯಾಗದ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಪತಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭ ದೇವರು ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಯೋಗಚರ್ಯೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು. ಅವರು ನಿರಂತರ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಹಾ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿರುಪಾಧಿಕರೂಪದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆತ್ಮನು - ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಭಗವಾನ್ ವಾಸು ದೇವನಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಭೇದವು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದವು. ಅವರ ಬಳಿ ಆಕಾಶಗಮನ, ಮನೋವೇಗದಿಂದ ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಶಕ್ತಿ, ಅಂತರ್ಧಾನಹೊಂದುವ ಸಿದ್ಧಿ, ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ, ದೂರಶ್ರವಣ, ದೂರದರ್ಶನ ಮುಂ ತಾದ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಸೇವೆಮಾಡಲು ಬಂದವು. ಆದರೆ ಅವರು ಅವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಶಿಸಲಿಲ್ಲ, ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲ, ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೩೫ ॥

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಋಷಭದೇವಾನುಚರಿತೇ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೫ ॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಋಷಭದೇವರ ದೇಹತ್ಯಾಗ

ರಾಜೋವಾಚ

ನ ನೂನಂ ಭಗವ ಆತ್ಮಾರಾಮಾಣಾಂ ಯೋಗಸಮೀರಿತಜ್ಞಾನಾವಭರ್ಜಿತಕರ್ಮಬೀಜಾನಾಮೈಶ್ವರ್ಯಾಣಿ ಪುನಃ ಕ್ಲೇಶದಾನಿ ಭವಿತುಮರ್ಹಂತಿ ಯದೃಚ್ಛಯೋಪಗತಾನಿ ॥ ೧ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಸತ್ಯಮುಕ್ತಂ ಕಿಂತ್ವಿಹ ವಾ ಏಕೇ ನ ಮನಸೋಽದ್ಧಾ ವಿಶ್ರಂಭಮನವಸ್ಥಾನಸ್ಯ ಶಠಕಿರಾತ ಇವ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ ॥ ೨ ॥

ತಥಾ ಚೋಕ್ತಮ್ –

ನ ಕುರ್ಯಾತ್ಕರ್ಹಿಚಿತ್ಸಖ್ಯಂ ಮನಸಿ ಹ್ಯನವಸ್ಥಿತೇ ।
ಯದ್ವಿಶ್ರಂಭಾಚ್ಚಿರಾಚ್ಚೀರ್ಣಂ ಚಸ್ಕಂದ ತಪ ಐಶ್ವರಮ್ ॥ ೩ ॥

ನಿತ್ಯಂ ದದಾತಿ ಕಾಮಸ್ಯ ಚ್ಛಿದ್ರಂ ತಮನು ಯೇಽರಯಃ ।
ಯೋಗಿನಃ ಕೃತಮೈತ್ರಸ್ಯ ಪತ್ಯುರ್ಜಾಯೇವ ಪುಂಶ್ಚಲೀ ॥ ೪ ॥

ಕಾಮೋ ಮನ್ಯುರ್ಮದೋ ಲೋಭಃ ಶೋಕಮೋಹಭಯಾದಯಃ ।
ಕರ್ಮಬಂಧಶ್ಚ ಯನ್ಮೂಲಃ ಸ್ವೀಕುರ್ಯಾತ್ಕೋನು ತದ್ಬುಧಃ ॥ ೫ ॥

ಅಥೈವಮಖಿಲಲೋಕಪಾಲಲಲಾಮೋಽಪಿ ವಿಲಕ್ಷಣೈರ್ಜಡವದವಧೂತವೇಷಭಾಷಾಚರಿತೈರವಿಲಕ್ಷಿತಭಗವತ್ಪ್ರಭಾವೋ ಯೋಗಿನಾಂ ಸಾಂಪರಾಯವಿಧಿಮನುಶಿಕ್ಷಯನ್ ಸ್ವಕಲೇವರಂ ಜಿಹಾಸುರಾತ್ಮನ್ಯಾತ್ಮಾನಮಸಂವ್ಯವಹಿತಮನರ್ಥಾಂತರಭಾವೇನಾನ್ವೀಕ್ಷಮಾಣ ಉಪರತಾನುವೃತ್ತಿರುಪರರಾಮ ॥ ೬ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏವಂ ಮುಕ್ತಲಿಂಗಸ್ಯ ಭಗವತ ಋಷಭಸ್ಯ ಯೋಗಮಾಯಾವಾಸನಯಾ ದೇಹ ಇಮಾಂ ಜಗತೀಮಭಿಮಾನಾಭಾಸೇನ ಸಂಕ್ರಮಮಾಣಃ ಕೊಂಕವೇಂಕಕುಟಕಾನ್ದಕ್ಷಿಣಕರ್ಣಾಟಕಾನ್ದೇಶಾನ್ಯದೃಚ್ಛಯೋಪಗತಃ ಕುಟಕಾ-

ರಾಜಾ ಪರೀಕ್ಷಿತನು ಕೇಳಿದನು – ಮುನಿವರ್ಯರೇ! ಯೋಗರೂಪವಾದ ವಾಯುವಿನ ಮೂಲಕ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ರಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಬೀಜಗಳು ಸುಟ್ಟುಹೋಗಿರುವಂತಹ ಆತ್ಮಾರಾಮ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ದೈವವಶಾತ್ ಸ್ವತಃ ಅಣಿಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳು ದೊರಕಿದರೆ, ಅವು ಅವರಿಗೆ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ಅವನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ? ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ನೀನು ಹೇಳಿರುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಧೂರ್ತನಾದ ಬೇಡನು ಮೃಗಗಳು ತನ್ನ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬಿದ್ದು ತನ್ನ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಇಡುವುದಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ಈ ಚಂಚಲವಾದ ಚಿತ್ತದ ಮೇಲೆ ಭರವಸೆಯನ್ನಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತಿವೆ –

ಈ ಚಂಚಲವಾದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಸ್ನೇಹ-ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನಿಡಬಾರದು. ಇದರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಬಹುಮಂದಿ ಯೋಗೀಶ್ವರರು ತಾವು ಚಿರಕಾಲದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕಳಕೊಂಡರು. ಅವರ ತಪಶ್ಶಕ್ತಿಯು ಕ್ಷಯಹೊಂದಿತು. ॥ ೩ ॥ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ಜಾರಪುರುಷರಿಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಪತಿಯನ್ನು ಅವರ ಮೂಲಕ ಕೊಲ್ಲಿಸುವಂತೆಯೇ ಯೋಗಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಆ ಮನಸ್ಸು ಕಾಮಕ್ಕೂ, ಅದರ ಜೊತೆಗಾರರಾದ ಕ್ರೋಧವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಆ ಯೋಗಿಯ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ನಷ್ಟ-ಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ॥ ೪॥ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ-ಮದ-ಲೋಭ-ಶೋಕ-ಮೋಹ ಮತ್ತು ಭಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಶತ್ರುಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಬಂಧನಕ್ಕೂ ಈ ಮನಸ್ಸೇ ಮೂಲವಾದುದು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಭರವಸೆಯನ್ನಿಡಬಾರದು. ॥ ೫ ॥

ಇದರಿಂದಲೇ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ಭೂಷಣಸ್ವರೂಪರಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರು ಜಡ-ಮೂರ್ಖಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಅವಧೂತರಿಗೆ ಸರಿಹೋಲುವ ನಾನಾ ವೇಷ, ಭಾಷೆ, ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಈಶ್ವರೀಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರು ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ದೇಹತ್ಯಾಗದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಬಯಸಿದರು. ಅವರು ತನ್ನ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪದಿಂದ ಸ್ಥಿತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅಭಿನ್ನರೂಪದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ವಾಸನೆಗಳ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲಿಂಗದೇಹದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊರೆದಿದ್ದರು. ॥ ೬ ॥ ಹೀಗೆ ಲಿಂಗದೇಹದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರ ಶರೀರವು ಯೋಗಮಾಯೆಯ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೇವಲ ಅಭಿಮಾನದ ಆಭಾಸವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು

ಚಲೋಪವನ ಅಸ್ಯಕೃತಾಶ್ಮಕವಲ ಉನ್ಮಾದ ಇವ ಮುಕ್ತ-ಮೂರ್ಧಜೋऽಸಂವೀತ ಏವ ವಿಚಚಾರ ॥ ೭ ॥ ಅಥ ಸಮೀರವೇಗವಿಧೂತ ವೇಣುವಿಕರ್ಷಣಜಾತೋಗ್ರದಾವಾ-ನಲಸ್ತದ್ವನಮಾಲೇಲಿಹಾನಃ ಸಹ ತೇನ ದದಾಹ ॥ ೮ ॥

ಯಸ್ಯ ಕಿಲಾನುಚರಿತಮುಪಾಕರ್ಣ್ಯ ಕೊಂಕವೇಂಕ-ಕುಟಕಾನಾಂ ರಾಜಾರ್ಹನ್ನಾಮೋಪಶಿಕ್ಷ್ಯ ಕಲಾವಧರ್ಮ ಉತ್ಕೃಷ್ಯಮಾಣೇ ಭವಿತವ್ಯೇನ ವಿಮೋಹಿತಃ ಸ್ವಧರ್ಮ-ಪಥಮಕುತೋಭಯ ಮಪಹಾಯ ಕುಪಥಪಾಖಂಡ-ಮಸಮಂಜಸಂ ನಿಜಮನೀಷಯಾ ಮಂದಃ ಸಂಪ್ರವರ್ತ-ಯಿಷ್ಯತೇ ॥ ೯ ॥ ಯೇನ ಹ ವಾವ ಕಲೌ ಮನುಜಾಪ-ಸದಾ ದೇವಮಾಯಾ ಮೋಹಿತಾಃ ಸ್ವವಿಧಿನಿಯೋಗ-ಶೌಚಚಾರಿತ್ರವಿಹೀನಾ ದೇವಹೇಲನಾನ್ಯಪವ್ರತಾನಿ ನಿಜ-ನಿಜೇಚ್ಛಯಾ ಗೃಹ್ಣಾನಾ ಅಸ್ನಾನಾನಾಚಮನಾಶೌಚಕೇ-ಶೋಲ್ಲುಂಚನಾದೀನಿ ಕಲಿನಾಧರ್ಮಬಹುಲೇನೋಪ-ಹತಧಿಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಬ್ರಾಹ್ಮಣಯಜ್ಞಪುರುಷಲೋಕವಿದೂಷಕಾಃ ಪ್ರಾಯೇಣ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ॥ ೧೦ ॥ ತೇ ಚ ಹ್ಯರ್ವಾಕ್ತನಯಾ ನಿಜಲೋಕಯಾತ್ರಯಾಂಧಪರಂಪರಯಾऽऽಶ್ವಸ್ತಾಸ್ತಮ-ಸ್ಯಂಧೇ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಪತಿಷ್ಯಂತಿ ॥ ೧೧ ॥

ಅಯಮವತಾರೋ ರಜಸೋಪಪ್ಲುತಕೈವಲ್ಯೋಪ-ಶಿಕ್ಷಣಾರ್ಥಃ ॥ ೧೨ ॥ ತಸ್ಯಾನುಗುಣಾನ್ ಶ್ಲೋಕಾನ್ ಗಾಯಂತಿ –

ಅಹೋ ಭುವಃ ಸಪ್ತಸಮುದ್ರವತ್ಯಾ
　ದ್ವೀಪೇಷು ವರ್ಷೇಷ್ವಧಿಪುಣ್ಯಮೇತತ್ ।
ಗಾಯಂತಿ ಯತ್ರತ್ಯಜನಾ ಮುರಾರೇಃ
　ಕರ್ಮಾಣಿ ಭದ್ರಾಣ್ಯವತಾರವಂತಿ ॥ ೧೩ ॥

ಅಹೋ ನು ವಂಶೋ ಯಶಸಾವದಾತಃ
　ಪ್ರೈಯವ್ರತೋ ಯತ್ರ ಪುಮಾನ್ಪುರಾಣಃ ।
ಕೃತಾವತಾರಃ ಪುರುಷಃ ಸ ಆದ್ಯಃ
　ಚಚಾರ ಧರ್ಮಂ ಯದಕರ್ಮಹೇತುಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಕೋ ನ್ವಸ್ಯ ಕಾಷ್ಠಾಮಪರೋऽನುಗಚ್ಛೇ-
　ನ್ಮನೋರಥೇನಾಪ್ಯಭವಸ್ಯ ಯೋಗೀ ।
ಯೋ ಯೋಗಮಾಯಾಃ ಸ್ಪೃಹಯತ್ಯುದಸ್ತಾ
　ಹ್ಯಸತ್ತಯಾ ಯೇನ ಕೃತಪ್ರಯತ್ನಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ದೈವವಶದಿಂದ ಕೊಂಕಣ ವೆಂಕಟಾಚಲ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಕನ್ನಡದ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಟಕಗಿರಿಯ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಕೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು ಉನ್ಮತ್ತರಂತೆ ದಿಗಂಬರ ರಾಗಿ ತಿರುಗಾಡತೊಡಗಿದರು. ॥ ೭ ॥ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿರುಗಾಳಿಯೊಂದು ಭರ್ರನೇ ಬೀಸಿ ಬಿದಿರುಮೆಳೆಗಳ ತಿಕ್ಕಾಟ ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಭುಗಿಲೆದ್ದು ಕೆಂಪುಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಇಡೀ ಅರಣ್ಯವನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಋಷಭದೇವರ ದೇಹವನ್ನೂ ಕಬಳಿಸಿ ಭಸ್ಮಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೮ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ ! ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿದಾಗ ಕೊಂಕ, ವೆಂಕ ಮತ್ತು ಕುಟಕದೇಶಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮಂದಮತಿಯಾದ ಓರ್ವ ರಾಜನಾದ ಅರ್ಹತ್ ಎಂಬುವನು ಶ್ರೀಋಷಭದೇವರ ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಆಚರಣೆಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ, ತಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಅನುಕರಿಸುತ್ತಾ ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಾಷಂಡಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವನು. ॥ ೯ ॥ ಅದರಿಂದ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ದೇವಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತರಾದ ಅನೇಕ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಶೌಚಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವರು. ವೇದವನ್ನೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನೂ, ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನೂ ನಿಂದಿಸತೊಡಗುವರು ಹಾಗೂ ವೇದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಂಧಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿತರಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಿಟ್ಟು, ಸ್ನಾನಮಾಡದಿರುವುದು, ಆಚಮನ ಮಾಡದಿರುವುದು, ಅಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು, ಕೇಶಗಳನ್ನು ಕೀಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾ ತಾವಾಗಿಯೇ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವರು. ಅದು ಅವರ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು. ॥ ೧೦-೧೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಜನರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಶಿಕ್ಷಣಕೊಡಲು ಈ ಋಷಭಾವತಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ॥ ೧೨ ॥ ಈ ಅವತಾರದ ದಿವ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ –

ಅಹಾ ! ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಮಸ್ತ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭಾರತವರ್ಷವು ಎಂತಹ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ ! ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂಗಳಮಯ ಅವತಾರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಆಹಾ ! ಮಹಾರಾಜಾ ಪ್ರಿಯವ್ರತನ ವಂಶವು ಉಜ್ವಲವಾದ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ ಆದಿನಾರಾಯಣನು ಋಷಭಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವಂತಹ ಪರಮಹಂಸಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. ॥ ೧೪ ॥ ಆಹಾ ! ಈ ಜನ್ಮರಹಿತ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆಯನ್ನು ಇತರ ಯೋಗಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಮುಟ್ಟಲಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಯೋಗಿಗಳು ಯಾವ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳಿಗಾಗಿ ಆಶಿಸಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೋ, ಆ ಸಿದ್ಧಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಾವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಅಸತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೧೫ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜೇಂದ್ರಾ ! ಹೀಗೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳು, ಲೋಕಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮತ್ತು ಗೋವುಗಳು ಇವರೆಲ್ಲ

ಇತಿ ಹ ಸ್ಮ ಸಕಲವೇದಲೋಕದೇವಬ್ರಾಹ್ಮಣಗವಾಂ ಪರಮಗುರೋರ್ಭಗವತ ಋಷಭಾಖ್ಯಸ್ಯ ವಿಶುದ್ಧಾಚರಿತ-ಮೀರಿತಂ ಪುಂಸಾಂ ಸಮಸ್ತದುಶ್ಚರಿತಾಭಿಹರಣಂ ಪರಮ-ಮಹಾಮಂಗಲಾಯನಮಿದಮನು ಶ್ರದ್ಧಯೋಪಚಿತ-ಯಾನುಶೃಣೋತ್ಯಾಶ್ರಾವಯತಿವಾವಹಿತೋ ಭಗವತಿ ತಸ್ಮಿನ್ವಾಸುದೇವ ಏಕಾಂತತೋ ಭಕ್ತಿರನಯೋರಪಿ ಸಮ-ನುವರ್ತತೇ ॥ ೧೬ ॥ ಯಸ್ಯಾಮೇವ ಕವಯ ಆತ್ಮಾನ-ಮವಿರತಂ ವಿವಿಧವೃಜಿನಸಂಸಾರಪರಿತಾಪೋಪತಪ್ಯ-ಮಾನಮನುಸವನಂ ಸ್ನಾಪಯಂತಸ್ತಯೈವ ಪರಯಾ ನಿರ್ವೃತ್ಯಾ ಹ್ಯಪವರ್ಗಮಾತ್ಯಂತಿಕಂ ಪರಮ ಪುರುಷಾ-ರ್ಥಮಪಿ ಸ್ವಯಮಾಸಾದಿತಂ ನೋ ಏವಾದ್ರಿಯಂತೇ ಭಗವದೀಯತ್ವೇನೈವ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಸರ್ವಾರ್ಥಾಃ ॥ ೧೭ ॥

ರಾಜನ್ ಪತಿರ್ಗುರುರಲಂ ಭವತಾಂ ಯದೂನಾಂ
ದೈವಂ ಪ್ರಿಯಃ ಕುಲಪತಿಃ ಕ್ವ ಚ ಕಿಂಕರೋ ವಃ ।
ಅಸ್ತ್ವೇವಮಂಗ ಭಗವಾನ್ ಭಜತಾಂ ಮುಕುಂದೋ
ಮುಕ್ತಿಂ ದದಾತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ಸ್ಮ ನ ಭಕ್ತಿಯೋಗಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ನಿತ್ಯಾನುಭೂತನಿಜಲಾಭನಿವೃತ್ತತೃಷ್ಣಃ
ಶ್ರೇಯಸ್ಯತದ್ರಚನಯಾ ಚಿರಸುಪ್ತಬುದ್ಧೇಃ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಯಃ ಕರುಣಯಾಭಯಮಾತ್ಮಲೋಕ-
ಮಾಖ್ಯಾನ್ನಮೋ ಭಗವತೇ ಋಷಭಾಯ ತಸ್ಮೈ ॥ ೧೯ ॥

ರಿಗೂ ಪರಮಗುರುವಾಗಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಋಷಭದೇವರ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವೆನು. ಇದು ಮನುಷ್ಯರ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವಂತಹುದು. ಪರಮ ಮಂಗಳ ಮಯವಾದ ಈ ಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಶ್ರದ್ಧಾ ಪೂರ್ವಕ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೇಳುವ, ಹೇಳುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗು ವುದು. ॥ ೧೬ ॥ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಪಾಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಸಾಂಸಾರಿಕ ತಾಪಗಳಿಂದ ಬೆಂದು-ನೊಂದಿರುವ ಪಂಡಿತರು ತಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಈ ಭಕ್ತಿರಸವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮೀಯಿಸುವರು. ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಪರಮ ಶಾಂತಿಯು ವರ್ಣನಾತೀತವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಪಡೆದ ಸುಕೃತಿ ಗಳು ತಾನಾಗಿಯೇ ಒದಗಿ ಬರುವ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಪರಮಪುರು ಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡ ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಭಗವಂತನಿಗೆ ಸ್ವಕೀಯ ರಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು ಈಡೇರು ತ್ತವೆ. ॥ ೧೭ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ವಯಂ ಪಾಂಡವರ ಮತ್ತು ಯದುವಂಶೀಯರ ರಕ್ಷಕನೂ, ಗುರುವೂ, ಇಷ್ಟದೇವನೂ, ಸಖನೂ, ಕುಲಪತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಕೆಲ ವೊಮ್ಮೆ ನಿಮ್ಮ ಆಜ್ಞಾಕಾರಿ ಸೇವಕನೂ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಇತರ ಭಕ್ತರಿಗೂ ಈ ಉಪಕಾರ ಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವನು. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊಡು ವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಆತ್ಮಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವ ನಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವ ನಾಗಿದ್ದ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ ಮಹಾ ಪುರುಷನು-ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತಮ್ಮ ವಾಸ್ತವಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಮರೆತಿರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ದಯೆದೋರಿ ಅವರಿಗೆ ನಿರ್ಭಯವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದ ಆ ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೧೯॥

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಋಷಭದೇವಾನುಚರಿತೇ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೬ ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭರತೋಪಾಖ್ಯಾನ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಭರತಸ್ತು ಮಹಾಭಾಗವತೋ ಯದಾ ಭಗವತಾವ-ನಿತಲಪರಿಪಾಲನಾಯ ಸಂಚಿಂತಿತಸ್ತದನುಶಾಸನಪರಃ ಪಂಚಜನೀಂ ವಿಶ್ವರೂಪದುಹಿತರಮುಪಯೇಮೇ ॥ ೧ ॥ ತಸ್ಯಾಮು ಹ ವಾ ಆತ್ಮಜಾನ್ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾನುರೂಪಾನಾತ್ಮನಃ

ಶ್ರೀಶುಕಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಅಯ್ಯಾ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಭರತಮಹಾರಾಜನು ದೊಡ್ಡ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಭಗವಾನ್ ಋಷಭದೇವರು ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಅವನನ್ನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ್ದರು. ಭರತನು ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ, ವಿಶ್ವರೂಪನ ಕನ್ಯೆಯಾದ ಪಂಚಜನಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾದನು. ॥ ೧ ॥ ತಾಮಸಾಹಂಕಾರವು ಶಬ್ದವೇ

ಪಂಚ ಜನಯಾಮಾಸ ಭೂತಾದಿರಿವ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ॥ ೨ ॥ ಸುಮತಿಂ ರಾಷ್ಟ್ರಭೃತಂ ಸುದರ್ಶನಮಾವರಣಂ ಧೂಮ್ರಕೇತುಮಿತಿ । ಅಜನಾಭಂ ನಾಮೈತದ್ವರ್ಷಂ ಭಾರತಮಿತಿ ಯತ ಆರಭ್ಯ ವ್ಯಪದಿಶಂತಿ ॥ ೩ ॥

ಮುಂತಾದ ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡುವಂತೆ, ಭರತನು ಪಂಚಜನಿಯಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಸುಮತಿ, ರಾಷ್ಟ್ರಭೃತ್, ಸುದರ್ಶನ, ಆವರಣ ಮತ್ತು ಧೂಮ್ರಕೇತು ಎಂಬ ಐದು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅಜನಾಭವರ್ಷವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದಿಂದ 'ಭಾರತವರ್ಷ' ಎಂಬ ಹೆಸರಾಯಿತು. ॥ ೨-೩ ॥

ಸ ಬಹುವಿನ್ಮಹೀಪತಿಃ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹವದುರುವತ್ಸಲತಯಾ ಸ್ವೇ ಸ್ವೇ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸ್ವಧರ್ಮಮನುವರ್ತಮಾನಃ ಪರ್ಯಪಾಲಯತ್ ॥ ೪ ॥ ಈಜೇ ಚ ಭಗವಂತಂ ಯಜ್ಞಕ್ರತುರೂಪಂ ಕ್ರತುಭಿರುಚ್ಚಾವಚೈಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽಽಹೃತಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಪಶುಸೋಮಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕೃತಿಭಿರನುಸವನಂ ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರವಿಧಿನಾ ॥ ೫ ॥ ಸಂಪ್ರಚರತ್ಸು ನಾನಾಯಾಗೇಷು ವಿರಚಿತಾಂಗಕ್ರಿಯೇಷ್ವಪೂರ್ವಂ ಯತ್ತತ್ಕ್ರಿಯಾಫಲಂ ಧರ್ಮಾಖ್ಯಂ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯಜ್ಞಪುರುಷೇ ಸರ್ವದೇವತಾಲಿಂಗಾನಾಂ ಮಂತ್ರಾಣಾಮರ್ಥನಿಯಾಮಕತಯಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರ್ತರಿ ಪರದೇವತಾಯಾಂ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವ ಏವ ಭಾವಯಮಾನ ಆತ್ಮನೈಪುಣ್ಯಮೃದಿತಕಷಾಯೋ ಹವಿಃಷ್ವಧ್ವರ್ಯುಭಿರ್ಗೃಹ್ಯಮಾಣೇಷು ಸ ಯಜಮಾನೋ ಯಜ್ಞಭಾಜೋ ದೇವಾಂಸ್ತಾನ್ಪುರುಷಾವಯವೇಷ್ವಭ್ಯಧ್ಯಾಯತ್ ॥ ೬ ॥ ಏವಂ ಕರ್ಮವಿಶುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಸ್ಯಾಂತರ್ಹೃದಯಾಕಾಶಶರೀರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವೇ ಮಹಾಪುರುಷರೂಪೋಪಲಕ್ಷಣೇಶ್ರೀವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭವನಮಾಲಾರಿದರಗದಾದಿಭಿರುಪಲಕ್ಷಿತೇ ನಿಜಪುರುಷಹೃಲ್ಲಿಖಿತೇನಾತ್ಮನಿ ಪುರುಷರೂಪೇಣ ವಿರೋಚಮಾನ ಉಚ್ಚೈಸ್ತರಾಂ ಭಕ್ತಿರನುದಿನಮೇಧಮಾನರಯಾಜಾಯತ ॥ ೭ ॥

ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಆ ಭರತಸಾರ್ವಭೌಮನು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ತಂದೆ, ತಾತಂದಿರಂತೆ ತಾನೂ ಸ್ವಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದು, ಅತ್ಯಂತ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಪಾಲಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೪ ॥ ಅವನು ಹೋತಾ, ಅಧ್ವರ್ಯು, ಉದ್ಗಾತಾ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾ ಎಂಬ ನಾಲ್ವರು ಋತ್ವಿಜರಿಂದ ನಡೆಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರವೆಂಬ ಕರ್ಮವಿಧಿಯಂತೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ದರ್ಶ, ಪೂರ್ಣಮಾಸ, ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ, ಪಶು ಮತ್ತು ಸೋಮಗಳೆಂಬ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ವಿಕೃತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಾನಗಳಿಂದಲೂ ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕ ಆಚರಿಸಿ ಯಜ್ಞರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನು. ॥ ೫ ॥ ಹೀಗೆ ಅಂಗ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡುವಾಗ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಆಹುತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಾಗ ಯಜಮಾನನಾದ ಭರತನು ಆ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಿಂದ ಒದಗುವ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕನೂ, ಮಂತ್ರಗಳ ನಿಜವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಹಾಗೂ ಆ ದೇವತೆಗಳ ನಿಯಾಮಕನೂ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಕರ್ತನೂ, ಪ್ರಧಾನದೇವನೂ ಆತನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಭಗವದರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿರೂಪವಾದ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಹೃದಯದ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿ ಕಶ್ಮಲಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಅವನು ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ಸೂರ್ಯನೇ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ನೇತ್ರವೇ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೬ ॥ ಈ ರೀತಿಯ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಆತನ ಅಂತಃಕರಣವು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಯಿತು. ಆಗ ಆತನಿಗೆ-ಶ್ರೀವತ್ಸ, ಕೌಸ್ತುಭ, ವನಮಾಲೆ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ ಮತ್ತು ಗದೆ ಮುಂತಾದ ದಿವ್ಯಾಭರಣ ಮತ್ತು ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಾ, ನಾರದರೇ ಮುಂತಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ನೆಲೆಸುವವನಾಗಿ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನೂ, ಮಹಾಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ದಿನ-ದಿನವೂ ವೇಗವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ॥ ೭ ॥

ಏವಂ ವರ್ಷಾಯುತಸಹಸ್ರಪರ್ಯಂತಾವಸಿತಕರ್ಮನಿರ್ವಾಣಾವಸರೋಽಧಿಭುಜ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವತನಯೇಭ್ಯೋ ರಿಕ್ಥಂ ಪಿತೃಪೈತಾಮಹಂ ಯಥಾದಾಯಂ ವಿಭಜ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಸಕಲಸಂಪನ್ನಿಕೇತಾತ್ಸ್ವನಿಕೇತಾತ್ಪುಲಹಾಶ್ರಮಂ ಪ್ರವವ್ರಾಜ ॥ ೮ ॥ ಯತ್ರ ಹ ವಾವ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರದ್ಯಾಪಿ ತತ್ರ-

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದುಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆಯಲು, ಆತನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಭೋಗದ ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಕ್ಷೀಣಿಸಿಹೋಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿದು, ತಾನು ಅನುಭವಿಸಿದ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತವಾದ ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಟ್ಟನು. ಮತ್ತೆ ಸರ್ವಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ತನ್ನ ಅರಮನೆಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅವನು ಪುಲಹಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ॥ ೮ ॥ ಈ ಪುಲಹಾಶ್ರಮ

ತ್ಯಾನಾಂ ನಿಜಜನಾನಾಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯೇನ ಸಂನಿಧಾಪ್ಯತ ಇಚ್ಛಾರೂಪೇಣ ॥ ೯ ॥ ಯತ್ರಾಶ್ರಮಪದಾನ್ಯುಭಯತೋನಾಭಿಭಿರ್ದೃಷಚ್ಚಕ್ರೈಶ್ಚಕ್ರನದೀ ನಾಮ ಸರಿತ್ಪ್ರವರಾ ಸರ್ವತಃ ಪವಿತ್ರೀಕರೋತಿ ॥ ೧೦॥

ತಸ್ಮಿನ್ ವಾವ ಕಿಲ ಸ ಏಕಲಃ ಪುಲಹಾಶ್ರಮೋಪವನೇ ವಿವಿಧಕುಸುಮಕಿಸಲಯತುಲಸಿಕಾಂಬುಭಿಃ ಕಂದಮೂಲಫಲೋಪಹಾರೈಶ್ಚ ಸಮೀಹಮಾನೋ ಭಗವತ ಆರಾಧನಂ ವಿವಿಕ್ತ ಉಪರತ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷ ಉಪಭೃತೋಪಶಮಃ ಪರಾಂ ನಿರ್ವೃತಿಮವಾಪ ॥ ೧೧ ॥ ತಯೇತ್ಥಮವಿರತಪುರುಷಪರಿಚರ್ಯಯಾ ಭಗವತಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಾನುರಾಗಭರದ್ರುತಹೃದಯಶೈಥಿಲ್ಯಃ ಪ್ರಹರ್ಷವೇಗೇನಾತ್ಮನ್ಯುದ್ಭಿದ್ಯಮಾನರೋಮಪುಲಕಕುಲಕ ಔತ್ಕಂಠ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಪ್ರಣಯಬಾಷ್ಪನಿರುದ್ಧಾವಲೋಕನಯನ ಏವಂ ನಿಜರಮಣಾರುಣಚರಣಾರವಿಂದಾನುಧ್ಯಾನಪರಿಚಿತಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಪರಿಪ್ಲುತಪರಮಾಹ್ಲಾದಗಂಭೀರಹೃದಯಹ್ರದಾವಗಾಢಧಿಷಣಸ್ತಾಮಪಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಂ ಭಗವತ್ಸಪರ್ಯಾಂ ನ ಸಸ್ಮಾರ ॥ ೧೨ ॥ ಇತ್ಥಂ ಧೃತಭಗವದ್ವ್ರತ ಐಣೇಯಾಜಿನವಾಸಸಾನುಸವನಾಭಿಷೇಕಾರ್ದ್ರಕಪಿಶಕುಟಿಲಜಟಾಕಲಾಪೇನ ಚ ವಿರೋಚಮಾನಃ ಸೂರ್ಯರ್ಚಾ ಭಗವಂತಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ಪುರುಷಮುಜ್ಜಿಹಾನೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲೇಽಭ್ಯುಪತಿಷ್ಠನ್ನೇತದು ಹೋವಾಚ ॥ ೧೩॥

ಪರೋರಜಃ ಸವಿತುರ್ಜಾತವೇದೋ
ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮನಸೇದಂ ಜಜಾನ ।
ಸುರೇತಸಾದಃ ಪುನರಾವಿಶ್ಯ ಚಷ್ಟೇ
ಹಂಸಂ ಗೃಧ್ರಾಣಂ ನೃಷದ್ರಿಂಗಿರಾಮಿಮಃ ॥ ೧೪॥

ದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಭಕ್ತರಮೇಲೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನಿಗೆ ಅತೀವ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿದೆ. ಅವನು ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಾನೆ. ॥ ೯ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಚಕ್ರನದಿ (ಗಂಡಕೀ) ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನದಿಯು ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಗೆ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಭಿಯಂತಹ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಚಕ್ರಾಕಾರವಾದ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಯೊಡನೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ॥ ೧೦ ॥

ಆ ಪುಲಹಾಶ್ರಮದ ಉಪವನದಲ್ಲಿ ಭರತನು ಏಕಾಂತವಾದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಪತ್ರ, ಪುಷ್ಪ, ತುಳಸೀದಳ, ಜಲ ಮತ್ತು ಗೆಡ್ಡೆ-ಗೆಣಸುಗಳೇ ಮುಂತಾದ ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಅಂತಃಕರಣವು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಕಳೆಕೊಂಡು ಪ್ರಶಾಂತವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾನಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ॥ ೧೧ ॥ ಹೀಗೆ ಅವನು ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಲು, ಅದರಿಂದ ಪ್ರೇಮದ ವೇಗವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೃದಯವು ಕರಗಿ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಆನಂದದ ಪ್ರಬಲವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರೋಮಾಂಚನವುಂಟಾಯಿತು. ಉತ್ಕಂಠತೆಯ ಕಾರಣ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಗಳು ಹರಿದುಬಂದು ಕಣ್ಣುಗಳ ನೋಟವು ಮಂದವಾಯಿತು. ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನ ಕೆಂಪಾದ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಆಳವಾದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಮುಳುಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಪೂಜೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ ॥ ೧೨ ॥ ಹೀಗೆ ಆತನು ಭಗವತ್ಸೇವೆಯ ನಿಯಮದಲ್ಲಿಯೇ ತತ್ಪರನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ತ್ರಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ನೆನೆಯುತ್ತಲೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಕೂದಲುಗಳು ಬೂದುಬಣ್ಣದ ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಗಳು ಜಟೆಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ಅವನು ಬಹುಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ಉದಯಗೊಂಡ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲಕ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯ ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೩ ॥

ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯನ ಕರ್ಮಫಲದಾಯಕನಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಅತೀತವಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪದ ಮೂಲಕ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಅವನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪದಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ತನ್ನ ಚಿತ್‌ಶಕ್ತಿಯಮೂಲಕ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ಬುದ್ಧಿಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಆ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದುವೆನು. ॥ ೧೪ ॥

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಭರತಚರಿತೇ ಭಗವತ್ಪರಿಚರ್ಯಾಯಾಂ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೭ ॥

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭರತನು ಜಿಂಕೆಯ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ – ಜಿಂಕೆಯ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳುವುದು

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏಕದಾ ತು ಮಹಾನದ್ಯಾಂ ಕೃತಾಭಿಷೇಕನೈಯಮಿಕಾವಶ್ಯಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಕ್ಷರಮಭಿಗೃಣಾನೋ ಮುಹೂರ್ತತ್ರಯಮುದಕಾಂತ ಉಪವಿವೇಶ ॥ ೧ ॥ ತತ್ರ ತದಾ ರಾಜನ್ ಹರಿಣೀ ಪಿಪಾಸಯಾ ಜಲಾಶಯಾಭ್ಯಾಶಮೇಕೈವೋಪಜಗಾಮ ॥ ೨ ॥ ತಯಾ ಪೇಪೀಯಮಾನ ಉದಕೇ ತಾವದೇವಾವಿದೂರೇಣ ನದತೋ ಮೃಗಪತೇರುನ್ನಾದೋ ಲೋಕಭಯಂಕರ ಉದಪತತ್ ॥ ೩ ॥ ತಮುಪಶ್ರುತ್ಯ ಸಾ ಮೃಗವಧೂಃ ಪ್ರಕೃತಿವಿಕ್ಲವಾ ಚಕಿತನಿರೀಕ್ಷಣಾ ಸುತರಾಮಪಿ ಹರಿಭಯಾಭಿನಿವೇಶವ್ಯಗ್ರಹೃದಯಾ ಪಾರಿಪ್ಲವದೃಷ್ಟಿರಗತತೃಷಾ ಭಯಾತ್ಸಹಸೈವೋಚ್ಚಕ್ರಾಮ ॥ ೪ ॥

ತಸ್ಯಾ ಉತ್ಪತಂತ್ಯಾ ಅಂತರ್ವತ್ನ್ಯಾ ಉರುಭಯಾವಗಲಿತೋ ಯೋನಿನಿರ್ಗತೋ ಗರ್ಭಃ ಸ್ರೋತಸಿ ನಿಪಪಾತ ॥ ೫ ॥ ತತ್ಪ್ರಸವೋತ್ಸರ್ಪಣಭಯಖೇದಾತುರಾ ಸ್ವಗಣೇನ ವಿಯುಜ್ಯಮಾನಾ ಕಸ್ಯಾಂಚಿದ್ದರ್ಯಾಂ ಕೃಷ್ಣಸಾರಸತೀ ನಿಪಪಾತಾಥ ಚ ಮಮಾರ ॥ ೬ ॥

ತಂ ತ್ವೇಣಕುಣಕಂ ಕೃಪಣಂ ಸ್ರೋತಸಾನೂಹ್ಯಮಾನಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯಾಪವಿದ್ಧಂ ಬಂಧುರಿವಾನುಕಂಪಯಾ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಭರತ ಆದಾಯ ಮೃತಮಾತರಮಿತ್ಯಾಶ್ರಮಪದಮನಯತ್ ॥ ೭ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏಣಕುಣಕ ಉಚ್ಚೈರೇತಸ್ಮಿನ್ ಕೃತನಿಜಾಭಿಮಾನಸ್ಯಾಹರಹಸ್ತತ್ಪೋಷಣಪಾಲನಲಾಲನಪ್ರೀಣನಾನುಧ್ಯಾನೇನಾತ್ಮನಿಯಮಾಃ ಸಹಯಮಾಃ ಪುರುಷಪರಿಚರ್ಯಾದಯ ಏಕೈಕಶಃ ಕತಿಪಯೇನಾಹರ್ಗಣೇನ ವಿಯುಜ್ಯಮಾನಾಃ ಕಿಲ ಸರ್ವ ಏವೋದವಸನ್ ॥ ೮ ॥ ಅಹೋ ಬತಾಯಂ ಹರಿಣಕುಣಕಃ ಕೃಪಣ

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಒಂದು ದಿನ ಆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಭರತನು ಗಂಡಕೀನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕಾದಿ ಆಹ್ನಿಕಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಣವವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಮೂರುಮುಹೂರ್ತಗಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ನದಿಯ ಧಾರೆಯ ಬಳಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ॥ ೧ ॥ ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಜಿಂಕೆಯು ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪೀಡಿತವಾಗಿ ನೀರು ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿಯೇ ನದಿತೀರಕ್ಕೆ ಬಂತು. ॥ ೨ ॥ ಅದು ಇನ್ನೇನು ನೀರು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂದಾಗ ಇದ್ದಕಿದ್ದಂತೆ ಲೋಕಭಯಂಕರವಾದ ಒಂದು ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆ ಕೇಳಿಬಂತು. ॥ ೩ ॥ ಜಿಂಕೆಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ಅಂಜುಬುರುಕುತನವಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅದು ಮೊದಲೇ ಚಕಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಭೀಕರವಾದ ಶಬ್ದವು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೆ ಸಿಂಹದ ಭಯದಿಂದ ಎದೆಯು ಡವಗುಟ್ಟುತ್ತಿರಲು, ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ತಣಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಲೆಂದು ಛಂಗನೆ ಮೇಲೆ ನೆಗೆಯಿತು. ॥ ೪ ॥

ಅದು ಗರ್ಭಧರಿಸಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹಾರಿದಾಗ ಭಯದಿಂದ ಅದರ ಗರ್ಭವು ತನ್ನ ಜಾಗದಿಂದ ಜಾರಿ ಯೋನಿದ್ವಾರದಿಂದ ಹೊರಬಂದು ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು. ॥ ೫ ॥ ಹಾಗೆ ಗರ್ಭಭಾರವು ಬಿದ್ದುಹೋದ ಆಯಾಸದಿಂದಲೂ, ಸಿಂಹದ ಭಯದಿಂದಲೂ ಅತಿಪೀಡಿತವಾದ ಆ ಜಿಂಕೆಯು ತನ್ನ ಹಿಂಡನ್ನು ಅಗಲಿ ಓಡುತ್ತಾ ಒಂದು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತುಹೋಯಿತು. ॥ ೬ ॥

ಆಗ ಆ ಬಡಪಾಯಿಯಾದ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯು ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳನ್ನಗಲಿ ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡ ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ಭರತನಿಗೆ ಕರುಣೆಯುಂಟಾಗಿ ಆತನು ತಬ್ಬಲಿಯಾದ ಆ ಮರಿಯನ್ನು ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ॥ ೭ ॥ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಮೇಲೆ ದಿನ-ದಿನಕ್ಕೆ ಭರತನ ಮಮತೆಯು ಹೆಚ್ಚತೊಡಗಿತು. ಆತನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು, ಅದನ್ನು ಹುಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಮೈದಡವಿ ಮುದ್ದಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಚಿಂತೆಗಳಲ್ಲೇ ಮುಳುಗತೊಡಗಿದನು. ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಯಮ, ನಿಯಮ, ಭಗವತ್ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ವಿಧಿಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಾ, ಕೊನೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬಿಟ್ಟುಹೋಯಿತು. ॥ ೮ ॥ ಆತನು ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡತೊಡಗಿದನು – "ಅಹಾ! ಈ ಬಡಪಾಯಿಯಾದ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯು ಭಗವಂತನ ಕಾಲಚಕ್ರದ ವೇಗದಿಂದ ತನ್ನ ಹಿಂಡನ್ನೂ, ಗೆಳೆಯರನ್ನೂ, ನೆಂಟರಿಷ್ಟರನ್ನೂ ಅಗಲಿ ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ಆಸರೆಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತಲ್ಲ!

ಈಶ್ವರರಥಚರಣಪರಿಭ್ರಮಣರಯೇಣ ಸ್ವಗಣಸುಹೃದ್ಬಂಧುಭ್ಯಃ ಪರಿವರ್ಜಿತಃ ಶರಣಂ ಚ ಮೋಪಸಾದಿತೋ ಮಾಮೇವ ಮಾತಾಪಿತರೌ ಭ್ರಾತೃಜ್ಞಾತೀನ್ ಯೌಥಿಕಾಂಶ್ಚೈವೋಪೇಯಾಯ ನಾನ್ಯಂ ಕಂಚನ ವೇದ ಮಯ್ಯತಿವಿಸ್ರಬ್ಧಶ್ಚಾತ ಏವ ಮಯಾ ಮತ್ಪರಾಯಣಸ್ಯ ಪೋಷಣಪಾಲನಪ್ರೀಣನಲಾಲನಮನಸೂಯುನಾನುಷ್ಠೇಯಂಶರಣ್ಯೋಪೇಕ್ಷಾದೋಷವಿದುಷಾ ॥ ೯ ॥ ನೂನಂ ಹ್ಯಾರ್ಯಾಃ ಸಾಧವ ಉಪಶಮಶೀಲಾಃ ಕೃಪಣಸುಹೃದ್ ಏವಂವಿಧಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥಾನಪಿ ಗುರುತರಾನುಪೇಕ್ಷಂತೇ ॥ ೧೦ ॥

ಇತಿ ಕೃತಾನುಷಂಗ ಆಸನಶಯನಾಟನಸ್ನಾನಾಶನಾದಿಷು ಸಹ ಮೃಗಜಹುನಾ ಸ್ನೇಹಾನುಬದ್ಧಹೃದಯ ಆಸೀತ್ ॥ ೧೧ ॥ ಕುಶಕುಸುಮಸಮಿತ್ಪಲಾಶಫಲಮೂಲೋದಕಾನ್ಯಾಹರಿಷ್ಯಮಾಣೋ ವೃಕಸಾಲಾವೃಕಾದಿಭ್ಯೋ ಭಯಮಾಶಂಸಮಾನೋ ಯದಾ ಸಹ ಹರಿಣಕುಣಕೇನ ವನಂ ಸಮಾವಿಶತಿ ॥ ೧೨ ॥ ಪಥಿಷು ಚ ಮುಗ್ಧಭಾವೇನ ತತ್ರ ತತ್ರ ವಿಷಕ್ತಮತಿಪ್ರಣಯ ಭರಹೃದಯಃ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಾತ್ಸ್ಕಂಧೇನೋದ್ವಹತಿ ಏವಮುತ್ಸಂಗ ಉರಸಿ ಚಾಧಾಯೋಪಲಾಲಯನ್ಮುದಂ ಪರಮಾಮವಾಪ ॥ ೧೩ ॥ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಮಾನಾಯಾಮಂತರಾಲೇಽಪ್ಯುತ್ಥಾಯೋತ್ಥಾಯ ಯದ್ಯೈನಮಭಿಚಕ್ಷೀತ ತರ್ಹಿ ವಾವ ಸ ವರ್ಷಪತಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೇನ ಮನಸಾ ತಸ್ಮಾ ಆಶಿಷ ಆಶಾಸ್ತೇ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸ್ತಾದ್ವತ್ಸ ತೇ ಸರ್ವತ ಇತಿ ॥ ೧೪ ॥

ಅನ್ಯದಾ ಭೃಶಮುದ್ವಿಗ್ನಮನಾ ನಷ್ಟದ್ರವಿಣ ಇವ ಕೃಪಣಃ ಸಕರುಣಮತಿತರ್ಷೇಣ ಹರಿಣಕುಣಕವಿರಹವಿಹ್ವಲಹೃದಯಸಂತಾಪಸ್ತಮೇವಾನುಶೋಚನ್ಕಿಲ ಕಶ್ಮಲಂ ಮಹದಭಿರಂಭಿತ ಇತಿ ಹೋವಾಚ ॥ ೧೫ ॥ ಅಪಿ ಬತ ಸ ವೈ ಕೃಪಣ ಏಣಬಾಲಕೋ ಮೃತಹರಿಣೀಸುತೋಽಹೋ ಮಮಾನಾರ್ಯಸ್ಯ ಶಠಕಿರಾತಮತೇರಕೃತಸುಕೃತಸ್ಯ ಕೃತವಿಸ್ರಂಭ ಆತ್ಮಪ್ರತ್ಯಯೇನ ತದವಿಗಣಯನ್ಸುಜನ ಇವಾಗಮಿಷ್ಯತಿ ॥ ೧೬ ॥ ಅಪಿ ಕ್ಷೇಮೇಣಾಸ್ಮಿನ್ನಾಶ್ರಮೋಪವನೇ ಶಷ್ಪಾಣಿ ಚರಂತಂ ದೇವಗುಪ್ತಂ ದ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ॥ ೧೭ ॥ ಅಪಿ ಚ ನ ವೃಕಃ ಸಾಲಾವೃಕೋಽನ್ಯತಮೋ ವಾ ನೈಕಚರ ಏಕಚರೋ ವಾ ಭಕ್ಷಯತಿ ॥ ೧೮ ॥

ಈಗ ಇದು ನನ್ನನ್ನೇ ತನ್ನ ತಾಯಿಯೆಂದೂ, ತಂದೆಯೆಂದೂ, ಬಂಧುಬಳಗವೆಂದೂ, ಹಿಂಡಿನ ಗೆಳೆಯನೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿದೆ. ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾರ ಪರಿಚಯವೂ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಶರಣು ಬಂದವರನ್ನು ಕೈಬಿಡುವುದು ಮಹಾದೋಷವೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಶರಣಾದ ಈ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲ ದೋಷಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಕಿ-ಸಲಹಿ ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಾ ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ॥ ೯ ॥ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದವರೂ, ದೀನರಕ್ಷಕರೂ ಆದ ಪರೋಪಕಾರಿಗಳಾದ ಸಜ್ಜನರು ಇಂತಹ ಶರಣಾಗತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೦ ॥

ಹೀಗೆ ಆ ಹುಲ್ಲೆಮರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಮೋಹವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಮನಸ್ಸು ಕುಳಿತಿರುವಾಗಲೂ, ಮಲಗುವಾಗಲೂ, ನಿಲ್ಲುವಾಗಲೂ, ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುವಾಗಲೂ ಸದಾ ಅದನ್ನೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ ಸ್ನೇಹಪಾಶಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದಿತು. ॥ ೧೧ ॥ ದರ್ಭೆ, ಸಮಿತ್ತು, ಪತ್ರ, ಪುಷ್ಪ, ಗೆಡ್ಡೆ ಗೆಣಸುಗಳನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗಲೂ ಆತನು – ತೋಳ, ನಾಯಿಗಳು ಮುತ್ತಬಹುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೨ ॥ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಆ ಹುಲ್ಲೆಯ ಮರಿಯು ಮೃದುವಾದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಕಂಡು ಮುಗ್ಧಭಾವದಿಂದ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ ಮೊಂಡುಬಿದ್ದಾಗ, ಭರತನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇಮಪೂರ್ಣವಾದ ಹೃದಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಏರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆಯೇ ಅದನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಾಡುವುದು ಇವುಗಳಿಂದ ಆವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೧೩ ॥ ನಿತ್ಯ-ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ನಡು-ನಡುವೆ ಎದ್ದು ಆ ಮರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡಾಗಲೇ ಆತನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಆತನು 'ಮಗೂ ! ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗಲಿ' ಎಂದು ಶುಭ ಹಾರೈಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೪ ॥

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅದು ಏನಾದರೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೇ ಹೋದರೆ – ಹಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕೃಪಣನಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಅದರ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಕಡುನೊಂದವನಾಗಿ ಮೋಹಾವೇಶಗೊಂಡು ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೀಗೆ ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೫ ॥ ಅಯ್ಯೋ ! ತಾಯಿಯಿಲ್ಲದ ಆ ದೀನವಾದ ಹುಲ್ಲೆಮರಿಯು ದುಷ್ಟಕಿರಾತನಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಪುಣ್ಯಹೀನ, ಅನಾರ್ಯನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸತ್ಪುರುಷರಂತೆ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವುದು ತಾನೇ ! ॥ ೧೬ ॥ ಅದು ಈ ಆಶ್ರಮದ ಉಪವನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಹಸಿರುಹುಲ್ಲನ್ನು ಮೇಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ಕಾಣುವೆನು ತಾನೇ ! ॥ ೧೭ ॥ ಯಾವುದಾದರೂ

ನಿಮ್ಲೋಚತಿ ಹ ಭಗವಾನ್ಸಕಲಜಗತ್ ಕ್ಷೇಮೋದಯಸ್ತ್ರಯ್ಯಾತ್ಮಾದ್ಯಾಪಿ ಮಮ ನ ಮೃಗವಧೂನ್ಯಾಸ ಆಗಚ್ಛತಿ ॥ ೧೮ ॥ ಅಪಿಸ್ವಿದಕೃತಸುಕೃತಮಾಗತ್ಯ ಮಾಂ ಸುಖಯಿಷ್ಯತಿ ಹರಿಣ ರಾಜಕುಮಾರೋ ವಿವಿಧರುಚಿರದರ್ಶನೀಯನಿಜಮೃಗದಾರಕವಿನೋದೈರಸಂತೋಷಂ ಸ್ವಾನಾಮಪನುದನ್ ॥ ೨೦ ॥ ಕ್ಷ್ವೇಲಿಕಾಯಾಂ ಮಾಂ ಮೃಷಾಸಮಾಧಿನಾಽಽಮೀಲಿತದೃಶಂ ಪ್ರೇಮಸಂರಂಭೇಣ ಚಕಿತಚಕಿತ ಆಗತ್ಯ ಪೃಷದಪರುಷವಿಷಾಣಾಗ್ರೇಣ ಲುಠತಿ ॥ ೨೧ ॥ ಆಸಾದಿತಹವಿಷಿ ಬರ್ಹಿಷಿ ದೂಷಿತೇ ಮಯೋಪಾಲಬ್ಧೋ ಭೀತಭೀತಃ ಸಪದ್ಯುಪರತರಾಸ ಋಷಿಕುಮಾರವದವಹಿತಕರಣಕಲಾಪ ಆಸ್ತೇ ॥ ೨೨ ॥

ಕಿಂ ವಾ ಅರೇ ಆಚರಿತಂ ತಪಸ್ತಪಸ್ವಿನ್ಯಾನಯಾ ಯದಿಯಮವನಿಃ ಸವಿನಯಕೃಷ್ಣಸಾರತನಯತನುತರಸುಭಗಶಿವತಮಾಖರಖುರಪದಪಂಕ್ತಿಭಿರ್ದ್ರವಿಣವಿಧುರಾತುರಸ್ಯ ಕೃಪಣಸ್ಯ ಮಮ ದ್ರವಿಣಪದವೀಂ ಸೂಚಯಂತ್ಯಾತ್ಮಾನಂ ಚ ಸರ್ವತಃ ಕೃತಕೌತುಕಂ ದ್ವಿಜಾನಾಂ ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಕಾಮಾನಾಂ ದೇವಯಜನಂ ಕರೋತಿ ॥ ೨೩ ॥ ಅಪಿಸ್ವಿದಸೌ ಭಗವಾನುಡುಪತಿರೇನಂ ಮೃಗಪತಿಭಯಾನ್ಮೃತಮಾತರಂ ಮೃಗಬಾಲಕಂ ಸ್ವಾಶ್ರಮಪರಿಭ್ರಷ್ಟಮನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಣಜನವತ್ಸಲಃ ಪರಿಪಾತಿ ॥ ೨೪ ॥ ಕಿಂ ವಾಽಽತ್ಮಜವಿಶ್ಲೇಷಜ್ವರದ ವದಹನಶಿಖಾಭಿ-

ತೋಳವೋ, ನಾಯಿಯೋ, ಹಿಂಡುಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡು ಓಡಾಡುವ ಹಂದಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೋ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹುಲಿಯೇ ಅದನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿಲ್ಲ ತಾನೇ! ಆದರೆ ಹೀಗಾಗದಿರಲಿ. ॥ ೧೮ ॥ ಅಯ್ಯೋ! ಇದೇನಿದು! ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುವ ವೇದತ್ರಯ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಆ ತಾಯಿಜಿಂಕೆಯು ನನ್ನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ನಿಧಿಯು ಇನ್ನೂ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ॥ ೧೯ ॥ ಆ ಹರಿಣ ರಾಜಕುಮಾರನು ಪುಣ್ಯಹೀನನಾದ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ತನ್ನ ವಯಸ್ಸಿಗೂ, ಜಾತಿಗೂ ಉಚಿತವಾದ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಮನೋಹರವಾದ ಆಟ-ಪಾಟಗಳಿಂದ ಸ್ವಜನರ ಶೋಕವನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಾ ನನ್ನನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸಿತೇ ? ॥ ೨೦ ॥ ಆಹಾ! ನಾನೇನಾದರೂ ಪ್ರೀತಿಯ ಕೋಪದಿಂದ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಸುಳ್ಳು-ಸುಳ್ಳೇ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೆಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ, ಅದು ಚಕಿತವಾದ ಚಿತ್ತದಿಂದ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ನೀರಿನ ಹನಿಯಂತೆ ಮೃದುವಾದ ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಕೊಂಬಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ನನ್ನ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ತುರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨೧ ॥ ನಾನು ಎಂದಾದರೂ ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹವನ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವಾಗ ಅದು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಎಳೆದು ಅಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿದಾಗ ನಾನು ಅದನ್ನು ಗದರಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆಗ ಅದು ತುಂಬಾ ಭಯ-ಭೀತವಾಗಿ ಒಡನೆಯೇ ತನ್ನ ಜಿಗಿತ-ಕುಣಿತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಋಷಿಕುಮಾರನಂತೆ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಿತ್ತು. ॥ ೨೨ ॥

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಗುರುತುಗಳು ಕಾಣಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಭರತನು ಹೀಗೆ ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು – ಓಹೋ ! ಈ ಭೂದೇವಿಯು ಎಂತಹ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿರುವಳೋ ! ಅದಕ್ಕೆ ಈಕೆಯು ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯೆಂಬ ಮಹಾಧನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕಳವಳಗೊಂಡು ದೀನನಾಗಿರುವ ನನಗೆ ಅದರ ಸುಂದರವೂ, ಸುಖಕರವೂ ಆದ ಗೊರಸುಗಳುಳ್ಳ ಪುಟ್ಟ ಪದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಆ ದ್ರವ್ಯವು ದೊರಕುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಮತ್ತು ತಾನೂ ಸ್ವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಬಯಸುವ ದ್ವಿಜರಿಗೆ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನದ ಸ್ಥಳವನ್ನು * ಸೂಚಿಸುವ ಆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಪಾದಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ॥ ೨೩ ॥ (ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಗುರುತನ್ನು ಕಂಡು ಅದನ್ನೇ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಜಿಂಕೆಮರಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ) 'ಅಯ್ಯೋ ! ಸಿಂಹದ ಭಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಕಳೆದುಕೊಂಡ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯು ಈಗ ನನ್ನ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಅಗಲಿಹೋಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನಾಥವೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ದೀನವತ್ಸಲನಾದ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರನು ದಯೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲ!' ॥ ೨೪ ॥

* ಕೃಷ್ಣಮೃಗವು ಎಲ್ಲಿ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದೋ, ಅದು ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

'ಮಿಥಿಲಾಸ್ಥಃ ಸ ಯೋಗೀಂದ್ರಃ ಕ್ಷಣಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಬ್ರವೀನ್ಮುನೀನ್ । ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇಶೇ ಮೃಗಃ ಕೃಷ್ಣಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಧರ್ಮಾನ್ನಿಬೋಧತ ॥' *(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿ)*

ರುಪತಪ್ಯಮಾನಹೃದಯಸ್ಥಲನಲಿನೀಕಂ ಮಾಮುಪಸೃತಮೃಗೀತನಯಂ ಶಿಶಿರಶಾಂತಾನುರಾಗಗುಣಿತನಿಜವದನಸಲಿಲಾಮೃತಮಯಗಭಸ್ತಿಭಿಃ ಸ್ವಧಯತೀತಿ ಚ ॥ ೨೫ ॥

ಏವಮಘಟಮಾನಮನೋರಥಾಕುಲಹೃದಯೋ ಮೃಗದಾರಕಾಭಾಸೇನ ಸ್ವಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾಯೋಗಾರಂಭಣತೋ ವಿಭ್ರಂಶಿತಃ ಸ ಯೋಗತಾಪಸೋ ಭಗವದಾರಾಧನಲಕ್ಷಣಾಚ್ಚ ಕಥಮಿತರಥಾ ಜಾತ್ಯಂತರ ಏಣಕುಣಕ ಆಸಂಗಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿಃಶ್ರೇಯಸಪ್ರತಿಪಕ್ಷತಯಾ ಪ್ರಾಕ್ಪರಿತ್ಯಕ್ತದುಸ್ತ್ಯಜಹೃದಯಾಭಿಜಾತಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವಮಂತರಾಯವಿಹತಯೋಗಾರಂಭಣಸ್ಯರಾಜರ್ಷೇರ್ಭರತಸ್ಯ ತಾವನ್ಮೃಗಾರ್ಭಕಪೋಷಣಪಾಲನಪ್ರೀಣನಲಾಲನಾನುಷಂಗೇಣಾವಿಗಣಯತ ಆತ್ಮಾನಮಹಿರಿವಾಖುಬಿಲಂ ದುರತಿಕ್ರಮಃ ಕಾಲಃ ಕರಾಲರಭಸ ಆಪದ್ಯತ ॥ ೨೬ ॥

ತದಾನೀಮಪಿ ಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿನಮಾತ್ಮಜಮಿವಾನುಶೋಚಂತಮಭಿವೀಕ್ಷಮಾಣೋ ಮೃಗ ಏವಾಭಿನಿವೇಶಿತಮನಾ ವಿಸೃಜ್ಯ ಲೋಕಮಿಮಂ ಸಹ ಮೃಗೇಣ ಕಲೇವರಂ ಮೃತಮನು ನ ಮೃತಜನ್ಮಾನುಸ್ಮೃತಿರಿತರವನ್ಮೃಗಶರೀರಮವಾಪ ॥ ೨೭ ॥ ತತ್ರಾಪಿ ಹ ವಾ ಆತ್ಮನೋ ಮೃಗತ್ವಕಾರಣಂ ಭಗವದಾರಾಧನಸಮೀಹಾನುಭಾವೇನಾನುಸ್ಮೃತ್ಯ ಭೃಶಮನುತಪ್ಯಮಾನ ಆಹ ॥ ೨೮ ॥ ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಭ್ರಷ್ಟೋಽಹಮಾತ್ಮವತಾಮನುಪಥಾದ್ಯ ದ್ವಿಮುಕ್ತಸಮಸ್ತಸಂಗಸ್ಯ ವಿವಿಕ್ತಪುಣ್ಯಾರಣ್ಯಶರಣ್ಯಾಸ್ಯಾತ್ಮವತ ಆತ್ಮನಿ

(ಮತ್ತೆ ಚಂದ್ರನ ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಆಹ್ಲಾದಿತನಾಗಿ) 'ಅಥವಾ ಪುತ್ರರ ಅಗಲಿಕೆಯೆಂಬ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿನ ವಿಷಮವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯಿಂದ ಹೃದಯಕಮಲವು ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನಾನು ಒಂದು ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದೆ. ಈಗ ಅದು ಹೊರಟುಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಮತ್ತೆ ಸುಡಲು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ಶೀತಲವೂ, ಶಾಂತವೂ, ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಮುಖಾರವಿಂದ ರಸ ರೂಪವಾದ ಅಮೃತಕಿರಣಗಳಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.' ॥ ೨೫ ॥

ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ಹೀಗೆ ಈಡೇರಿಸಲು ಅಸಂಭವವಾದ ವಿವಿಧ ಮನೋರಥಗಳಿಂದ ಭರತನ ಚಿತ್ತವು ಕಳವಳದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಯಿತು. ತಪಸ್ವೀ ಭರತನು ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆಯ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದಲೂ ಜಾರಿಬಿಟ್ಟನು. ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ವಿಘ್ನರೂಪವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಅತಿಕಷ್ಟವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದನು. ಅಂತಹವನಿಗೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಪ್ರಾಣಿಯಾದ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಆಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಕಾರಣವಿದ್ದೀತು? ಹೀಗೆ ರಾಜರ್ಷಿ ಭರತನು ವಿಘ್ನಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ಯೋಗಸಾಧನೆಯಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯ ಪಾಲನೆ-ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಮುದ್ದಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟನು. ಆಗಲೇ ಯಾರಿಂದಲೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಬಲಶಾಲಿಯೂ, ವೇಗಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಕರಾಳ-ಕಾಲವು – ಇಲಿಯ ಬಿಲಕ್ಕೆ ಹಾವು ನುಗ್ಗುವಂತೆ – ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿತು. ॥ ೨೬ ॥ ಆಗಲೂ ತನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಂತೆ ಶೋಕಾತುರವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಮರಿಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಅದರಲ್ಲೇ ಅವನ ಚಿತ್ತವು ತೊಡಗಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಆಸಕ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಮೃಗದೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಶರೀರವು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಯಿತು. ಅನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಭಾವನೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಸಾಧಾರಣ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಮೃಗಶರೀರವೇ ದೊರೆಯಿತು. ಆದರೆ ಅವನ ಸಾಧನೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿತ್ತು, ಆದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸ್ಮೃತಿಯು ನಾಶವಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೨೭ ॥ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಭಗವದಾರಾಧನೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತಾನು ಮೃಗರೂಪನಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಅವನು ಅತ್ಯಂತ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದನು. ॥ ೨೮ ॥ ಅಯ್ಯೋ! ಕಷ್ಟವೇ! ನಾನು ಸಂಯಮಶೀಲ ಮಹಾನುಭಾವರ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪತಿತನಾದೆನು. ನಾನಾದರೋ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಾಂತವೂ, ಪವಿತ್ರವೂ ಆದವನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದೆ, ಅಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ನನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಾ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ, ನಿರಂತರ ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನು

ಸರ್ವೇಷಾಮಾತ್ಮನಾಂ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವೇ ತದನುಶ್ರವಣಮನನಸಂಕೀರ್ತನಾರಾಧನಾನುಸ್ಮರಣಾಭಿಯೋಗೇನಾಶೂನ್ಯಸಕಲಯಾಮೇನ ಕಾಲೇನ ಸಮಾವೇಶಿತಂ ಸಮಾಹಿತಂ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಮನಸ್ತತ್ತು ಪುನರ್ಮಮಾಬುಧಸ್ಯಾರಾನ್ಮೃಗಸುತಮನುಪರಿಸುಸ್ರಾವ ॥ ೨೯ ॥

ಇತ್ಯೇವಂ ನಿಗೂಢನಿರ್ವೇದೋ ವಿಸೃಜ್ಯ ಮೃಗೀಂ ಮಾತರಂ ಪುನರ್ಭಗವತ್‌ಕ್ಷೇತ್ರಮುಪಶಮಶೀಲಮುನಿಗಣದಯಿತಂ ಶಾಲಗ್ರಾಮಂ ಪುಲಸ್ತ್ಯಪುಲಹಾಶ್ರಮಂ ಕಾಲಂಜರಾತ್ಪ್ರತ್ಯಾಜಗಾಮ ॥ ೩೦ ॥ ತಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಕಾಲಂ ಪ್ರತೀಕ್ಷಮಾಣಃ ಸಂಗಾಚ್ಚ ಭೃಶಮುದ್ವಿಗ್ನ ಆತ್ಮಸಹಚರಃ ಶುಷ್ಕಪರ್ಣತೃಣವೀರುಧಾ ವರ್ತಮಾನೋ ಮೃಗತ್ವನಿಮಿತ್ತಾವಸಾನಮೇವ ಗಣಯನ್ಮೃಗಶರೀರಂ ತೀರ್ಥೋದಕಕ್ಲಿನ್ನಮುತ್ಸಸರ್ಜ ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರವಣಿಸುತ್ತಾ, ಮನನಮಾಡುತ್ತಾ, ಸಂಕೀರ್ತನೆಮಾಡುತ್ತಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವನ್ನು ಅವನ ಆರಾಧನೆ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಸಫಲಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಿರಭಾವದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಅದೇ ಮನಸ್ಸು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಂದು ಎಳೆಯ ಜಿಂಕೆಯಮರಿಯ ಹಿಂದೆಬಿದ್ದು ನನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಜಾರಿಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ! ॥ ೨೯ ॥

ಮೃಗರೂಪನಾಗಿದ್ದ ರಾಜರ್ಷಿ ಭರತನು ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಿದ್ದ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ತಾಯಿಯಾದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ತೊರೆದು, ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾಲಂಜರ ಪರ್ವತದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವರಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಅದೇ ಭಗವತ್‌ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಲಸ್ತ್ಯಮತ್ತು ಪುಲಹ ಋಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದನು. ॥ ೩೦ ॥ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸವಿದ್ದಾಗಲೂ ಅವನು ಕಾಲವನ್ನೇ ಇದಿರುನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. 'ಆಸಕ್ತಿ' ಎಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಆತನು ಒಣ ಎಲೆ, ಹುಲ್ಲು, ಪೊದೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾ, ತನಗೆ ಮೃಗಯೋನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾರಬ್ಧದ ಕ್ಷಯದ ದಾರಿಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಶರೀರದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಗಂಡಕೀನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಮೃಗಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥ ೩೧ ॥

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಭರತಚರಿತೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೮ ॥

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದಲ್ಲಿ ಭರತನ ಜನ್ಮ - ಜಡನಂತೆ ಆಚರಣೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಅಥ ಕಸ್ಯಚಿದ್ ದ್ವಿಜವರಸ್ಯಾಂಗಿರಃಪ್ರವರಸ್ಯ ಶಮದಮತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಾಧ್ಯಯನತ್ಯಾಗಸಂತೋಷತಿತಿಕ್ಷಾಪ್ರಶ್ರಯವಿದ್ಯಾನಸೂಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾನಂದಯುಕ್ತಸ್ಯಾತ್ಮಸದೃಶಶ್ರುತಶೀಲಾಚಾರರೂಪೌದಾರ್ಯಗುಣಾ ನವ ಸೋದರ್ಯಾ ಅಂಗಜಾ ಬಭೂವುರ್ಮಿಥುನಂ ಚ ಯವೀಯಸ್ಯಾಂ ಭಾರ್ಯಾಯಾಮ್ ॥ ೧ ॥ ಯಸ್ತು ತತ್ರ ಪುಮಾಂಸ್ತಂ ಪರಮಭಾಗವತಂ ರಾಜರ್ಷಿಪ್ರವರಂ ಭರತಮುತ್ಸೃಷ್ಟಮೃಗಶರೀರಂ ಚರಮಶರೀರೇಣ ವಿಪ್ರತ್ವಂ ಗತಮಾಹುಃ ॥ ೨ ॥ ತತ್ರಾಪಿ ಸ್ವಜನಸಂಗಾಚ್ಚ ಭೃಶಮುದ್ವಿಜಮಾನೋ

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ಅಂಗಿರಸ ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಮ, ದಮ, ತಪಸ್ಸು, ಅಧ್ಯಯನ, ತ್ಯಾಗ, ಸಂತೋಷ, ಸಹನೆ, ವಿನಯ, ಕರ್ಮವಿದ್ಯೆ, ಅಸೂಯೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳೆಂಬ ಎಲ್ಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠನಿದ್ದನು. ಅವನು ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ, ಶೀಲ, ಆಚಾರ, ರೂಪ, ಔದಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ತನಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಒಂಭತ್ತು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಕಿರಿಯ ಮಡದಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನೂ, ಒಬ್ಬಳು ಕನ್ಯೆಯೂ ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೧ ॥ ಆ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದವನೇ ಪರಮಭಾಗವತ ಶಿರೋಮಣಿಯೂ, ರಾಜರ್ಷಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಭರತನಾಗಿದ್ದನು. 'ಅವನು ಮೃಗಶರೀರವನ್ನು ತೊರೆದು ಕೊನೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದನು' ಎಂದು ಮಹಾಪುರುಷರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨ ॥ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ

ಭಗವತಃ ಕರ್ಮಬಂಧವಿಧ್ವಂಸನಶ್ರವಣಸ್ಮರಣಗುಣವಿವರಣಚರಣಾರವಿಂದಯುಗಲಂ ಮನಸಾ ವಿದಧದಾತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಘಾತಮಾಶಂಕಮಾನೋ ಭಗವದನುಗ್ರಹೇಣಾನುಸ್ಮೃತಸ್ವಪೂರ್ವಜನ್ಮಾವಲಿರಾತ್ಮಾನಮುನ್ಮತ್ತಜಡಾಂಧಬಧಿರಸ್ವರೂಪೇಣ ದರ್ಶಯಾಮಾಸ ಲೋಕಸ್ಯ ॥ ೩ ॥ ತಸ್ಯಾಪಿ ಹ ವಾ ಆತ್ಮಜಸ್ಯ ವಿಪ್ರಃ ಪುತ್ರಸ್ನೇಹಾನುಬದ್ಧಮನಾ ಆಸಮಾವರ್ತನಾತ್ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ಯಥೋಪದೇಶಂ ವಿದಧಾನ ಉಪನೀತಸ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಶೌಚಾಚಮನಾದೀನ್ಕರ್ಮನಿಯಮಾನನಭಿಪ್ರೇತಾನಪಿ ಸಮಶಿಕ್ಷಯದನುಶಿಷ್ಟೇನ ಹಿ ಭಾವ್ಯಂ ಪಿತುಃ ಪುತ್ರೇಣೇತಿ ॥ ೪ ॥ ಸ ಚಾಪಿ ತದು ಹ ಪಿತೃಸಂನಿಧಾವೇವಾಸಧ್ರೀಚೀನಮಿವ ಸ್ಮ ಕರೋತಿ ಛಂದಾಂಸ್ಯಧ್ಯಾಪಯಿಷ್ಯನ್ ಸಹ ವ್ಯಾಹೃತಿಭಿಃ ಸಪ್ರಣವಶಿರಸ್ತ್ರಿಪದೀಂ ಸಾವಿತ್ರೀಂ ಗ್ರೈಷ್ಮವಾಸಂತಿಕಾನ್ಮಾಸಾನಧೀಯಾನಮಪ್ಯಸಮವೇತರೂಪಂ ಗ್ರಾಹಯಾಮಾಸ ॥ ೫ ॥

ಏವಂ ಸ್ವತನುಜ ಆತ್ಮನ್ಯನುರಾಗಾವೇಶಿತಚಿತ್ತಃ ಶೌಚಾಧ್ಯಯನವ್ರತನಿಯಮಗುರ್ವನಲಶುಶ್ರೂಷಣಾದ್ಯೌಪಕುರ್ವಾಣಕಕರ್ಮಾಣ್ಯನಭಿಯುಕ್ತಾನ್ಯಪಿ ಸಮನುಶಿಷ್ಟೇನ ಭಾವ್ಯಮಿತ್ಯಸದಾಗ್ರಹಃ ಪುತ್ರಮನುಶಾಸ್ಯ ಸ್ವಯಂ ತಾವದನಧಿಗತಮನೋರಥಃ ಕಾಲೇನಾಪ್ರಮತ್ತೇನ ಸ್ವಯಂ ಗೃಹ ಏವ ಪ್ರಮತ್ತ ಉಪಸಂಹೃತಃ ॥ ೬ ॥ ಅಥ ಯವೀಯಸೀ ದ್ವಿಜಸತೀ ಸ್ವಗರ್ಭಜಾತಂ ಮಿಥುನಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ಉಪನ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಯಮನುಸಂಸ್ಥಯಾ ಪತಿಲೋಕಮಗಾತ್ ॥ ೭ ॥

ಪಿತರ್ಯುಪರತೇ ಭ್ರಾತರ ಏನಮತತ್ಪ್ರಭಾವವಿದಸ್ತ್ರಯ್ಯಾಂ ವಿದ್ಯಾಯಾಮೇವ ಪರ್ಯವಸಿತಮತಯೋ ನ ಪರವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಜಡಮತಿರಿತಿ ಭ್ರಾತುರನುಶಾಸನನಿರ್ಬಂಧಾನ್ನ್ಯವೃತ್ಸಂತ ॥ ೮ ॥ ಸ ಚ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ದ್ವಿಪದಪಶುಭಿ-

ಭಗವಂತನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಪರಂಪರೆಯ ನೆನಪು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆವನು – 'ತನ್ನ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ವಿಘ್ನವು ಒದಗದಿರಲಿ' ಎಂಬ ಆಶಂಕೆಯಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೂ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದನು. ಯಾರ ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಗುಣಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ಕರ್ಮಬಂಧನಗಳು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋಗುವವೋ, ಆ ಭಗವಂತನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಬೇರೆಯವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ತಾನು ಹುಚ್ಚನಂತೆಯೂ, ಮೂರ್ಖನಂತೆಯೂ, ಕುರುಡನಂತೆಯೂ, ಕಿವುಡನಂತೆಯೂ ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೩ ॥

ತಂದೆಗಾದರೋ ಇತರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿರುವಷ್ಟೇ ಪ್ರೇಮ ಇವನಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆ ವಿಪ್ರವರ್ಯನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಈ ಮಗನಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಮಾವರ್ತನದವರೆಗಿನ ವಿವಾಹಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಉಪನಯನಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಂದೆಯು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಶೌಚ-ಆಚಮನವೇ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಆವಶ್ಯಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕಲಿಸಿದನು. ॥ ೪ ॥ ಆದರೆ ಭರತನಾದರೋ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ತಂದೆಯು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ವಸಂತ ಮತ್ತು ಗ್ರೀಷ್ಮಋತುಗಳ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರೂ ಭರತನಿಗೆ ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ತ್ರಿಪದಾ ಗಾಯತ್ರಿ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಕೂಡ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ॥ ೫ ॥

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ತಂದೆಗೆ ಆ ಬಾಲಕನ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿರುವಷ್ಟೇ ಪ್ರೇಮವು ತುಂಬಿತ್ತು. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ಕಲಿಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಪುತ್ರನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು' ಎಂಬ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶೌಚ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ವ್ರತ, ನಿಯಮ, ಗುರುವಿನ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಸೇವೆ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಆವಶ್ಯಕವಾದ ನಿಯಮ ಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು. ಆದರೆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿತನನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವ ಅವನ ಮನೋರಥ ಪೂರ್ಣವಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ತಾನೂ ಕೂಡ ಭಗವದ್ಭಜನರೂಪವಾದ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಕೇವಲ ಮನೆವಾರ್ತೆಯಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೇ ಕಾಲವಶನಾದನು. ॥ ೬ ॥ ಆಗ ಅವನ ಕಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಇಬ್ಬರು ಬಾಲಕರನ್ನು ತನ್ನ ಸವತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ತಾನು ಸಹಗಮನಮಾಡಿ ಪತಿಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದಳು. ॥ ೭ ॥

ಭರತನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನೇ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಪರಾ ವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಚಯವೇ ಇಲ್ಲದವರೂ, ಭರತನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯದವರೂ ಆಗಿದ್ದು, ಅವನನ್ನು ಶುದ್ಧಮೂರ್ಖನೆಂದೇ

ರುನ್ಮತ್ತಜಡಬಧಿರೇತ್ಯಭಿಭಾಷ್ಯಮಾಣೋ ಯದಾ ತದನುರೂಪಾಣಿ ಪ್ರಭಾಷತೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ಸ ಕಾರ್ಯಮಾಣಃ ಪರೇಚ್ಛಯಾ ಕರೋತಿ ವಿಷ್ಟಿತೋ ವೇತನತೋ ವಾ ಯಾಂಚಯಾ ಯದೃಚ್ಛಯಾ ವೋಪಸಾದಿತಮಲ್ಪಂ ಬಹು ಮೃಷ್ಟಂ ಕದನ್ನಂ ವಾಭ್ಯವಹರತಿ ಪರಂ ನೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೀತಿನಿಮಿತ್ತಮ್ । ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತನಿಮಿತ್ತಸ್ವಸಿದ್ಧವಿಶುದ್ಧಾನುಭವಾನಂದಸ್ವಾತ್ಮಲಾಭಾಧಿಗಮಃ । ಸುಖದುಃಖಯೋರ್ದ್ವಂದ್ವನಿಮಿತ್ತಯೋರಸಂಭಾವಿತದೇಹಾಭಿಮಾನಃ ॥ ೯ ॥ ಶೀತೋಷ್ಣವಾತವರ್ಷೇಷು ವೃಷ ಇವಾನಾವೃತಾಂಗಃ ಪೀನಃ ಸಂಹನನಾಂಗಃ ಸ್ಥಂಡಿಲಸಂವೇಶನಾನುನ್ಮರ್ದನಾಮಜ್ಜನರಜಸಾ ಮಹಾಮಣಿ ರಿವಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಃ ಕುಪಟಾವೃತಕಟಿರುಪವೀತೇನೋರುಮಷಿಣಾದ್ವಿಜಾತಿರಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಯಾತಜ್ಜ್ಞಜನಾವಮತೋ ವಿಚಚಾರ ॥ ೧೦ ॥ ಯದಾ ತು ಪರತ ಆಹಾರಂ ಕರ್ಮವೇತನತ ಈಹಮಾನಃ ಸ್ವಭ್ರಾತೃಭಿರಪಿ ಕೇದಾರಕರ್ಮಣಿ ನಿರೂಪಿತಸ್ತದಪಿ ಕರೋತಿ ಕಿಂತು ನ ಸಮಂ ವಿಷಮಂ ನ್ಯೂನಮಧಿಕಮಿತಿ ವೇದ ಕಣಪಿಣ್ಯಾಕಫಲೀಕರಣಕುಲ್ಮಾಷಸ್ಥಾಲೀಪುರೀಷಾದೀನ್ಯಪ್ಯಮೃತವದಭ್ಯವಹರತಿ ॥ ೧೧ ॥

ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಂದೆಯು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದ ಬಳಿಕ ಅವರು ಅವನನ್ನು ಓದು-ಬರಹವನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಆಗ್ರಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ॥ ೮ ॥ ಭರತನಿಗೆ ಮಾನಾಪಮಾನದ ಭಾವನೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಸಾಧಾರಣ ನರಪಶುಗಳು ಅವನನ್ನು ಹುಚ್ಚ, ಮೂರ್ಖ ಅಥವಾ ಕಿವುಡ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕರೆದಾಗಲೂ ಅವನು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿಯೇ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನಿಂದ ಏನೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸಿದರೆ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೂಲಿ ಇಲ್ಲದ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ, ಕೂಲಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನಾಗಲೀ, ಯಾರಾದರೂ ಮಾಡಲು ಬೇಡಿದರೆ ಅವರನ್ನು ಏನೂ ಕೇಳದೆ ಅವರು ಸ್ವಲ್ಪವೋ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೋ ಎಷ್ಟುಕೊಟ್ಟರೆ ಅಷ್ಟನ್ನು, ಒಳ್ಳೆಯ ಅನ್ನವೋ, ಕೆಟ್ಟ ಅನ್ನವೋ ಏನೂ ಕೊಟ್ಟರೂ ನಾಲಿಗೆಯ ರುಚಿ ನೋಡದೆಯೇ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಸ್ವತಃ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾನಂದಸ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆತನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಶೀತ-ಉಷ್ಣ ಮಾನ-ಅಪಮಾನ ಮುಂತಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದುಂಟಾಗುವ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹಾಭಿಮಾನದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯೇ ಆತನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ॥ ೯ ॥ ಚಳಿ, ಸೆಕೆ, ಮಳೆ, ಬಿರುಗಾಳಿ ಇವಾವುದನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಬರಿಮೈಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಂದರಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವನ ಅಂಗಾಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾಗಿ ದೃಢವಾಗಿದ್ದವು. ಅವನು ಬರೀ ನೆಲದಲ್ಲೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಎಂದೂ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಸ್ನಾನವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಳೆಯು ಸದಾ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸು ಧೂಳಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಮಣಿ-ಮಾಣಿಕ್ಯದಂತೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ನಡುವಿಗೆ ಒಂದು ಕೊಳೆಯಾದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಜನಿವಾರವೂ ತುಂಬಾ ಕೊಳಕಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು – 'ಈತನು ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಆದರೆ ಅಧಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಭರತನು ಅದಾವುದನ್ನೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೦ ॥ ಇತರರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಭರತನ ಸೋದರರು ಆತನನ್ನು ಕೆಸರುಗದ್ದೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿದರು. ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಅದನ್ನೂ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಆದರೆ ಆತನಿಗೆ ಗದ್ದೆಯ ಭೂಮಿಯು ಸಮತಲವಾಗಿದೆಯೇ, ಎತ್ತರ-ತಗ್ಗಾಗಿದೆಯೇ, ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದೆಯೇ, ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆಯೇ ಎಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಹೋದರರು ಆತನಿಗೆ ನುಚ್ಚನ್ನೋ, ಹಿಂಡಿಯನ್ನೋ, ತೌಡನ್ನೋ ಹಳಸಿಹೋದ ಉದ್ದನ್ನೋ, ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೀದುಹೋದ ಅನ್ನವನ್ನೋ ತಿನ್ನಲು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಅವನು ಅಮೃತತುಲ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತಿಂದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೧೧ ॥

ಅಥ ಕದಾಚಿತ್ಕಶ್ಚಿದ್ ವೃಷಲಪತಿರ್ಭದ್ರಕಾಲ್ಯೈ ಪುರುಷಪಶುಮಾಲಭತಾಪತ್ಯಕಾಮಃ ॥ ೧೨ ॥ ತಸ್ಯ ಹ ದೈವಮುಕ್ತಸ್ಯ ಪಶೋಃ ಪದವೀಂ ತದನುಚರಾಃ ಪರಿಧಾವಂತೋ ನಿಶಿ ನಿಶೀಥಸಮಯೇ ತಮಸಾಽಽವೃತಾಯಾಮನಧಿಗತ-

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಅಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾದ ಕಳ್ಳರತಂಡದ ನಾಯಕನು ಪುತ್ರಕಾಮನೆಗಾಗಿ ಭದ್ರಕಾಲಿಗೆ ನರಬಲಿಯನ್ನು

ಪಶವ ಆಕಸ್ಮಿಕೇನ ವಿಧಿನಾ ಕೇದಾರಾನ್ ವೀರಾಸನೇನ ಮೃಗವರಾಹಾದಿಭ್ಯಃ ಸಂರಕ್ಷಮಾಣಮಂಗಿರಃಪ್ರವರ ಸುತಮಪಶ್ಯನ್ ॥ ೧೩ ॥

ಅಥ ತ ಏನಮನವದ್ಯಲಕ್ಷಣಮವಮೃಶ್ಯ ಭರ್ತೃಕರ್ಮನಿಷ್ಪತ್ತಿಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ಬದ್ಧ್ವಾ ರಶನಯಾ ಚಂಡಿಕಾಗೃಹಮುಪನಿನ್ಯುರ್ಮುದಾ ವಿಕಸಿತವದನಾಃ ॥ ೧೪ ॥

ಅಥ ಪಣಯಸ್ತಂ ಸ್ವವಿಧಿನಾಭಿಷಿಚ್ಯಾಹತೇನ ವಾಸಸಾಽಽಚ್ಛಾದ್ಯ ಭೂಷಣಾಲೇಪಸ್ರಕ್‌ತಿಲಕಾದಿಭಿರುಪಸ್ಕೃತಂ ಭುಕ್ತವಂತಂ ಧೂಪದೀಪಮಾಲ್ಯಲಾಜಕಿಸಲಯಾಂಕುರ ಫಲೋಪಹಾರೋಪೇತಯಾ ವೈಶಸಸಂಸ್ಥಯಾ ಮಹತಾ ಗೀತಸ್ತುತಿಮೃದಂಗಪಣವಘೋಷೇಣ ಚ ಪುರುಷಪಶುಂ ಭದ್ರಕಾಲ್ಯಾಃ ಪುರತ ಉಪವೇಶಯಾಮಾಸುಃ ॥ ೧೫ ॥ ಅಥ ವೃಷಲರಾಜಪಣಿಃ ಪುರುಷಪಶೋರಸೃಗಾಸವೇನ ದೇವೀಂ ಭದ್ರಕಾಲೀಂ ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣಸ್ತದಭಿಮಂತ್ರಿತಮಸಿಮತಿಕರಾಲನಿಶಿತಮುಪಾದದೇ ॥ ೧೬ ॥

ಇತಿ ತೇಷಾಂ ವೃಷಲಾನಾಂ ರಜಸ್ತಮಃಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಧನಮದರಜಉತ್ಸಿಕ್ತಮನಸಾಂ ಭಗವತ್ಕಲಾವೀರಕುಲಂ ಕದರ್ಥೀಕೃತ್ಯೋತ್ಪಥೇನ ಸ್ವೈರಂ ವಿಹರತಾಂ ಹಿಂಸಾವಿಹಾರಾಣಾಂ ಕರ್ಮಾತಿದಾರುಣಂ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಸುತಸ್ಯ ನಿರ್ವೈರಸ್ಯ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃದಃ ಸೂನಾಯಾಮಪ್ಯನನುಮತಮಾಲಂಭನಂ ತದುಪಲಭ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಾತಿದುರ್ವಿಷಹೇಣ ದಂದಹ್ಯಮಾನೇನವಪುಷಾ ಸಹಸೋಚ್ಚಚಾಟ ಸೈವ ದೇವೀ ಭದ್ರಕಾಲೀ ॥ ೧೭ ॥

ಕೊಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದನು. ॥ ೧೨ ॥ ಅವನು ಬಲಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಡಿದುಹಾಕಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರೂಪದ ಪಶುವು ದೈವವಶದಿಂದ ಸೆರೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಯಿತು. ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಯಕನ ಸೇವಕರು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಿದರು. ಆದರೆ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ ಕವಿದಿದ್ದ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೈವಯೋಗದಿಂದ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಜಿಂಕೆ-ಹಂದಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಹೊಲವನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೀರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅಂಗೀರಸ ಗೋತ್ರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಮಾರ ಭರತನ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ॥ ೧೩ ॥ 'ಇದು ತುಂಬಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನರಪಶುವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಒಡೆಯನ ಕಾರ್ಯವು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು' ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಅವರ ಮುಖಗಳು ಆನಂದದಿಂದ ಅರಳಿದವು. ಒಡನೆಯೇ ಆತನನ್ನು ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಚಂಡಿಕಾದೇವಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ತಂದರು. ॥ ೧೪ ॥

ಅನಂತರ ಆ ಕಳ್ಳರು ತಮ್ಮ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಆತನಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ, ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಒಡವೆಗಳಿಂದಲೂ, ಗಂಧ, ಮಾಲೆ, ತಿಲಕ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಊಟ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಮತ್ತೆ ಧೂಪ, ದೀಪ, ಮಾಲೆ, ಅರಳು, ಎಲೆ, ಧಾನ್ಯದ ಮೊಳಕೆ, ಫಲಗಳು ಮುಂತಾದ ಪೂಜಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಬಲಿದಾನದ ವಿಧಿಯಂತೆ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ, ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ , ಮೃದಂಗ, ಡೋಲು ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಆ ನರಪಶುವನ್ನು ಭದ್ರಕಾಳಿಯ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ॥ ೧೫ ॥ ಅನಂತರ ಕಳ್ಳರ ಪುರೋಹಿತನಾದ ದರೋಡೆಕೋರನು ಆ ನರಪಶುವಿನ ರಕ್ತದಿಂದ ದೇವಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ದೇವೀಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿದ ಒಂದು ಹರಿತವಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡನು. ॥ ೧೬ ॥

ಆ ದರೋಡೆಕೋರರಾದರೋ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ರಜೋಗುಣೀ-ತಮೋಗುಣಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಧನಮದದಿಂದ ಅವರ ಚಿತ್ತವು ಮತ್ತೇರಿತ್ತು. ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲೇ ಅವರಿಗೆ ಅಭಿರುಚಿಯಿತ್ತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅಂಶಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗದ ಕಡೆಗೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದ್ದರು. ಆಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಲಾಗಿದೆಯೋ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಧೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಇವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ, ವೈರಭಾವಹೀನ ಹಾಗೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಹಾರ್ದವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಕುಮಾರನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಂತಹ ಭಯಂಕರವಾದ ಕುಕರ್ಮವನ್ನು ಕಂಡು ಭದ್ರಕಾಳಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಡೆಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಭರತನ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನ ತಾಪವು ತುಂಬಿ ಆಕೆಯು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಳಾದಳು. ॥ ೧೭॥ ಕಡುರೋಷದಿಂದಲೂ, ಅಸಹನೆಯಿಂದಲೂ ಆಕೆಯ ಹುಬ್ಬುಗಳು ಮೇಲೆದ್ದು

ಭೃಶಮಮರ್ಷರೋಷಾವೇಶರಭಸವಿಲಸಿತಭ್ರುಕುಟಿವಿಟಪಕುಟಿಲದಂಷ್ಟ್ರಾರುಣೇಕ್ಷಣಾಟೋಪಾತಿಭಯಾನಕವದನಾ ಹಂತುಕಾಮೇವೇದಂ ಮಹಾಟ್ಟಹಾಸಮತಿಸಂರಂಭೇಣ ವಿಮುಂಚಂತೀ ತತ ಉತ್ಪತ್ಯ ಪಾಪೀಯಸಾಂ ದುಷ್ಟಾನಾಂ ತೇನೈವಾಸಿನಾ ವಿವೃಕ್ಣಶೀರ್ಷ್ಣಾಂ ಗಲಾತ್ಸ್ರವಂತಮಸೃಗಾಸವಮತ್ಯುಷ್ಣಂ ಸಹ ಗಣೇನ ನಿಪೀಯಾತಿಪಾನಮದವಿಹ್ವಲೋಚ್ಚೈಸ್ತರಾಂ ಸ್ವಪಾರ್ಷದೈಃ ಸಹ ಜಗೌ ನನರ್ತ ಚ ವಿಜಹಾರ ಚ ಶಿರಃಕಂದುಕಲೀಲಯಾ ॥ ೧೮ ॥ ಏವಮೇವ ಖಲು ಮಹದಭಿಚಾರಾತಿಕ್ರಮಃ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾತ್ಮನೇ ಫಲತಿ ॥ ೧೯ ॥ ನ ವಾ ಏತದ್ವಿಷ್ಣುದತ್ತ ಮಹದದ್ಭುತಂ ಯದಸಂಭ್ರಮಃ ಸ್ವಶಿರಶ್ಛೇದನ ಆಪತಿತೇಽಪಿ ವಿಮುಕ್ತದೇಹಾದ್ಯಾತ್ಮಭಾವಸುದೃಢಹೃದಯಗ್ರಂಥೀನಾಂ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವ ಸುಹೃದಾತ್ಮನಾಂ ನಿರ್ವೈರಾಣಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವತಾನಿಮಿಷಾರಿವರಾಯುಧೇನಾಪ್ರಮತ್ತೇನ ತೈಸ್ತೈರ್ಭಾವೈಃ ಪರಿರಕ್ಷ್ಯಮಾಣಾನಾಂ ತತ್ಪಾದಮೂಲಮಕುತಶ್ಚಿದ್ಭಯಮುಪಸೃತಾನಾಂ ಭಾಗವತಪರಮಹಂಸಾನಾಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಕರಾಳವಾದ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳು ಹೊರಗೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿ ಆಕೆಯ ಮುಖವು ಅತ್ಯಂತ ಭೀಕರವಾಗಿತ್ತು. ಆಕೆಯ ಆ ಕರಾಳವಾದ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಆಕೆಯು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸಿ ಬಿಡುವಳೋ ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವಿಯು ರೋಷಾವೇಶದಿಂದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಟ್ಟಹಾಸ ಮಾಡಿ ಪುರೋಹಿತನ ಕೈಯಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಆ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಿಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನೂ ಕಡಿದು ಹಾರಿಸಿದಳು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಗಣಗಳೊಡನೆ ಆ ದುಷ್ಟರ ಕುತ್ತಿಗೆಗಳಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಿಸಿರಕ್ತ ರೂಪದ ಮದ್ಯವನ್ನು ಕುಡಿದು ಹುಚ್ಚೇರಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ತಲೆಬುರುಡೆಗಳನ್ನು ಚೆಂಡಾಡಿದಳು. ॥ ೧೮ ॥ ಮಹಾಪುರುಷರಿಗೆ ಅತ್ಯಾಚಾರದ ಅಪಚಾರವನ್ನೆಸಗಿದರೆ ಅದು ಹೀಗೆಯೇ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದವನ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಎರಗುವುದು. ಇದು ಸತ್ಯ. ॥ ೧೯ ॥ ವಿಷ್ಣುದತ್ತ ಮಹಾರಾಜನೇ! ಯಾರ ದೇಹಾಭಿಮಾನರೂಪವಾದ ದೃಢವಾದ ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಿಯು ಬಿಚ್ಚಿಹೋಗಿದೆಯೋ, ಯಾರು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನೂ, ಸುಹೃದನೂ, ವೈರಹೀನನಾಗಿರುವನೋ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಭದ್ರಕಾಲಿ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ – ಎಂದಿಗೂ ಗುರಿತಪ್ಪದಿರುವ ಕಾಲಚಕ್ರವೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೋ, ಯಾರು ಭಗವಂತನ ನಿರ್ಭಯ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವನೋ, ಅಂತಹ ಭಗವದ್ಭಕ್ತ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಲೆಯು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗುವ ಕಾಲವು ಬಂದರೂ ಯಾವರೀತಿಯ ಕಳವಳವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥

ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ಜಡಭರತಚರಿತೇ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೯ ॥

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಜಡಭರತ ಮತ್ತು ರಹೂಗಣ ರಾಜನ ಭೇಟಿ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಅಥ ಸಿಂಧುಸೌವೀರಪತೇ ರಹೂಗಣಸ್ಯ ವ್ರಜತ ಇಕ್ಷುಮತ್ಯಾಸ್ತಟೇ ತತ್ಕುಲಪತಿನಾ ಶಿಬಿಕಾವಾಹಪುರುಷಾನ್ವೇಷಣಸಮಯೇ ದೈವೇನೋಪಸಾದಿತಃ ಸ ದ್ವಿಜವರ ಉಪಲಬ್ಧ ಏಷ ಪೀವಾ ಯುವಾ ಸಂಹನನಾಂಗೋ ಗೋಖರವದ್ಧುರಂ ವೋಢುಮಲಮಿತಿ ಪೂರ್ವವಿಷ್ಟಿ-

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ಒಮ್ಮೆ ಸಿಂಧು-ಸೌವೀರ ದೇಶದ ಒಡೆಯ ರಹೂಗಣ ಮಹಾರಾಜನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನೇರಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಕ್ಷುಮತಿ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರುವ ಬೋಯಿಗಳ ನಾಯಕನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಬೋಯಿಯ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಒದಗಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೋಯಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಾಗ ದೈವವಶದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಈ ಜಡಭರತನು ಸಿಕ್ಕಿದನು. 'ಈ ಮನುಷ್ಯನು ಹೃಷ್ಟ-ಪುಷ್ಟನಾಗಿ ದೃಢಕಾಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ತರುಣ

ಗೃಹೀತ್ವೈಃ ಸಹ ಗೃಹೀತಃ ಪ್ರಸಭಮತದರ್ಹ ಉವಾಹ ಶಿಬಿಕಾಂ ಸ ಮಹಾನುಭಾವಃ ॥ ೧ ॥

ಯದಾ ಹಿ ದ್ವಿಜವರಸ್ಯೇಷುಮಾತ್ರಾವಲೋಕಾನುಗತೇರ್ನ ಸಮಾಹಿತಾ ಪುರುಷಗತಿಸ್ತದಾ ವಿಷಮಗತಾಂ ಸ್ವಶಿಬಿಕಾಂ ರಹೂಗಣ ಉಪಧಾರ್ಯ ಪುರುಷಾನಧಿವಹತ ಆಹ ಹೇ ವೋಢಾರಃ । ಸಾಧ್ವತಿಕ್ರಮತ ಕಿಮಿತಿ ವಿಷಮಮುಹ್ಯತೇ ಯಾನಮಿತಿ ॥ ೨ ॥

ಅಥ ತ ಈಶ್ವರವಚಃ ಸೋಪಾಲಂಭಮುಪಾಕರ್ಣ್ಯೋಪಾಯತುರೀಯಾಚ್ಛಂಕಿತಮನಸಸ್ತಂ ವಿಜ್ಞಾಪಯಾಂಬಭೂವುಃ ॥ ೩ ॥ ನ ವಯಂ ನರದೇವ ಪ್ರಮತ್ತಾ ಭವನ್ನಿಯಮಾನುಪಥಾಃ ಸಾಧ್ವೇವ ವಹಾಮಃ । ಅಯಮಧುನೈವ ನಿಯುಕ್ತೋಽಪಿ ನ ದ್ರುತಂ ವ್ರಜತಿ ನಾನೇನ ಸಹ ವೋಢುಮು ಹ ವಯಂ ಪಾರಯಾಮ ಇತಿ ॥ ೪ ॥

ಸಾಂಸರ್ಗಿಕೋ ದೋಷ ಏವ ನೂನಮೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸಾಂಸರ್ಗಿಕಾಣಾಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತೀತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ನಿಶಮ್ಯ ಕೃಪಣವಚೋ ರಾಜಾ ರಹೂಗಣ ಉಪಾಸಿತವೃದ್ಧೋಽಪಿ ನಿಸರ್ಗೇಣ ಬಲಾತ್ಕೃತ ಈಷದುತ್ಥಿತಮನ್ಯುರವಿಸ್ಪಷ್ಟಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಂ ಜಾತವೇದಸಮಿವ ರಜಸಾಽಽವೃತಮತಿರಾಹ ॥ ೫ ॥ ಅಹೋ ಕಷ್ಟಂ ಭ್ರಾತರ್ವ್ಯಕ್ತಮುರು ಪರಿಶ್ರಾಂತೋ ದೀರ್ಘ ಮಧ್ವಾನಮೇಕ ಏವ ಊಹಿವಾನ್ಸುಚಿರಂ ನಾತಿಪೀವಾ ನ ಸಂಹನನಾಂಗೋ ಜರಸಾಚೋಪದ್ರುತೋ ಭವಾನ್ ಸಖೇ ನೋ ಏವಾಪರ ಏತೇ ಸಂಘಟ್ಟಿನ ಇತಿ ಬಹು ವಿಪ್ರಲಬ್ಧೋಽಪ್ಯವಿದ್ಯಯಾ ರಚಿತದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಾಶಯಸ್ವಚರಮಕಲೇವ-

ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಗಟ್ಟಿ-ಮುಟ್ಟಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈತನು ಎತ್ತು-ಕತ್ತೆಗಳಂತೆ ಭಾರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊರಬಲ್ಲನು' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಆತನು ಬಿಟ್ಟಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಇತರ ಬೋಯಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಭರತನನ್ನೂ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುತಂದು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರೆಸಿಬಿಟ್ಟನು. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಭರತನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಇಂತಹ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವನು ಏನನ್ನೂ ಮರುಮಾತಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುನಡೆದನು. ॥ ೧ ॥

ಆ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠನು ತನ್ನ ಕಾಲ್ಕೆಳಗೆ ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಯೂ ಹಿಂಸೆಗೊಳಗಾಗಬಾರದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಒಂದು ಬಾಣದಷ್ಟು ಮುಂದಿನ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೋಯಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇವನ ನಡಿಗೆ ಸರಿಹೊಂದುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯು ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಜಾ ರಹೂಗಣನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರುವವರಿಗೆ ಕುರಿತು – 'ಎಲೈ ಬೋಯಿಗಳೇ! ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿರಿ. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಹೀಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೂ-ಕೆಳಕ್ಕೂ ತೂಗುತ್ತಾ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲ?' ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದನು. ॥ ೨ ॥

ರಾಜನ ಆ ಆಕ್ಷೇಪಾರ್ಹವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ತಮಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದೀತೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅವರು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರು. ॥ ೩ ॥ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳೇ! ನಾವೇನು ಮೈಮರೆತಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ನಿಯಮ-ಮರ್ಯಾದೆಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಈ ಹೊಸ ಬೋಯಿಯು ಈಗ ತಾನೇ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಬೇಗೆ-ಬೇಗನೇ ನಡೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ, ನಾವು ಈತನೊಡನೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಲಾರೆವು. ॥ ೪ ॥

ಬೋಯಿಗಳ ಈ ದೀನವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ರಹೂಗಣ ರಾಜನು – 'ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷವು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆತನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಎಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುವುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಬೋಯಿಗಳ ನಡಿಗೆಯು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು.' ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪವೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅವನು ಮಹಾಪುರುಷರ ಸೇವೆಮಾಡಿದ್ದರೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವಶನಾಗಿ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯು ರಜೋಗುಣದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಆಗ ಆತನು ಬೂದಿ ಮುಚ್ಚಿದ್ದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸು ಪ್ರಕಟವಾಗದೆ ಮರೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದನು – ॥ ೫ ॥ 'ಅಯ್ಯೋ ಪಾಪ! ನಿನಗೆ ತುಂಬಾ ಆಯಾಸವಾಗಿರಬೇಕು. ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬಹುದೂರ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೂ ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಬಂದಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ದೇಹವೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ದಪ್ಪವಾಗಿಲ್ಲ, ಅಂಗಗಳೂ ದೃಢವಾಗಿಲ್ಲ, ಜೊತೆಗೆ ಮುಪ್ಪು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅದುಮಿಹಾಕಿದೆಯಲ್ಲವೇ?' ಹೀಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು

ರೇವಸ್ತುನಿ ಸಂಸ್ಥಾನವಿಶೇಷೇऽಹಂಮಮೇತ್ಯನಧ್ಯಾರೋಪಿತಮಿಥ್ಯಾಪ್ರತ್ಯಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಸ್ತೂಷ್ಣೀಂ ಶಿಬಿಕಾಂ ಪೂರ್ವವದುವಾಹ ॥ ೬ ॥

ಕಟಕಿಯನ್ನು ರಾಜನು ನುಡಿದರೂ ಅವನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆತನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಂತಃಕರಣಗಳ ಸಮುದಾಯವಾದ ಈ ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಶರೀರವು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಆತನು ಅರಿತಿದ್ದನು. ಅದು ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ವಸ್ತುತಃ ಇರಲೇ ಇಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ 'ನಾನು-ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಮಿಥ್ಯಾ ಅಧ್ಯಾಸವು ಸರ್ವಥಾ ಹೊರಟುಹೋಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿದ್ದನು. ॥ ೬ ॥

ಅಥ ಪುನಃ ಸ್ವಶಿಬಿಕಾಯಾಂ ವಿಷಮಗತಾಯಾಂ ಪ್ರಕುಪಿತ ಉವಾಚ ರಹೂಗಣಃ ಕಿಮಿದಮರೇ ತ್ವಂ ಜೀವನ್ಮೃತೋ ಮಾಂ ಕದರ್ಥೀಕೃತ್ಯ ಭರ್ತೃಶಾಸನಮತಿಚರಸಿ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಚ ತೇ ಕರೋಮಿ ಚಿಕಿತ್ಸಾಂ ದಂಡಪಾಣಿರಿವ ಜನತಾಯಾ ಯಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಸ್ವಾಂ ಭಜಿಷ್ಯಸ ಇತಿ ॥ ೭ ॥

ತಾನು ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರಾಜನು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೆಂಡಕಾರುತ್ತಾ ಆ ಭರತಮುನಿಯನ್ನು – 'ಎಲವೋ ! ಇದೇನಿದು ? ನೀನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಿರುವೆಯಾ ? ನನ್ನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ದಂಡಪಾಣಿಯಾದ ಯಮಧರ್ಮರಾಜನು ಜನರಿಗೆ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ನಾನು ನಿನಗೆ ಈಗಲೇ ತಕ್ಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಆಗ ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಸರಿಹೋಗುವುದು' ಎಂದು ಗದರಿಸಿದನು. ॥ ೭ ॥

ಏವಂ ಬಹ್ವಬದ್ಧಮಪಿ ಭಾಷಮಾಣಂ ನರದೇವಾಭಿಮಾನಂ ರಜಸಾ ತಮಸಾನುವಿದ್ಧೇನ ಮದೇನ ತಿರಸ್ಕೃತಾಶೇಷಭಗವತ್ಪ್ರಿಯನಿಕೇತಂ ಪಂಡಿತಮಾನಿನಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಃ ಸರ್ವಭೂತಸುಹೃದಾತ್ಮಾ ಯೋಗೇಶ್ವರಚರ್ಯಾಯಾಂ ನಾತಿವ್ಯುತ್ಪನ್ನಮತಿಂ ಸ್ಮಯಮಾನ ಇವ ವಿಗತಸ್ಮಯ ಇದಮಾಹ ॥ ೮ ॥

ಹೀಗೆ ತಾನು ರಾಜನೆಂಬ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ರಹೂಗಣ ರಾಜನು ಮನಬಂದಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದನು. ತನ್ನನ್ನು ಮಹಾಪಂಡಿತನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ರಜೋಗುಣ- ತಮೋಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ವಶನಾಗಿ, ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅನನ್ಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ, ಭಕ್ತಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭರತನನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ಯೋಗೇಶ್ವರರ ನಡೆಯು ಹೇಗಿರುತ್ತದೆ ? ಎಂಬುದರ ಪರಿಚಯವೇ ಆತನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆತನ ಆ ಅಪಕ್ವವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಹಾರ್ದ ತುಂಬಿದ ಆತ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನು ನಸುನಕ್ಕು ಯಾವ ಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದನು – ॥ ೮ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಚ

ತ್ವಯೋದಿತಂ ವ್ಯಕ್ತಮವಿಪ್ರಲಬ್ಧಂ
ಭರ್ತುಃ ಸ ಮೇ ಸ್ಯಾದ್ಯದಿ ವೀರ ಭಾರಃ ।
ಗಂತುರ್ಯದಿ ಸ್ಯಾದಧಿಗಮ್ಯಮಧ್ವಾ
ಪೀವೇತಿ ರಾಶೌ ನ ವಿದಾಂ ಪ್ರವಾದಃ ॥ ೯ ॥

ಸ್ಥೌಲ್ಯಂ ಕಾರ್ಶ್ಯಂ ವ್ಯಾಧಯ ಆಧಯಶ್ಚ
ಕ್ಷುತ್ತೃಡ್ಭಯಂ ಕಲಿರಿಚ್ಛಾ ಜರಾ ಚ ।
ನಿದ್ರಾ ರತಿರ್ಮನ್ಯುರಹಂಮದಃ ಶುಚೋ
ದೇಹೇನ ಜಾತಸ್ಯ ಹಿ ಮೇ ನ ಸಂತಿ ॥ ೧೦ ॥

ಜಡಭರತನು ಹೇಳಿದನು – ಎಲೈ ವೀರನೇ ! ನೀನು ಹೇಳಿರುವುದು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಉಪಹಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಭಾರವೆಂಬ ವಸ್ತು ಇರುವುದಾದರೆ ಅದು ಹೊರುವವನಿಗೆ ಇದೆ. ಮಾರ್ಗ ಇರುವುದಾದರೆ ಅದು ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಇದೆ. ದಪ್ಪನಾಗಿರುವುದು ಅದರದ್ದೇ ಆಗಿದೆ ; ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶರೀರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಲಾಗುವುದು, ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೀಗೆ ಮಾತಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೯ ॥ ದಪ್ಪನಾಗಿರುವಿಕೆ, ತೆಳ್ಳಗಿರುವಿಕೆ, ದೈಹಿಕ-ಮಾನಸಿಕ ರೋಗಗಳು, ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳು, ಭಯ, ಧೈರ್ಯ, ಇಚ್ಛೆ, ಮುಪ್ಪು, ನಿದ್ರೆ, ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರತಿ, ಕ್ರೋಧ, ದೈನ್ಯ, ಅಹಂಕಾರ, ಮದ ಮತ್ತು ಶೋಕ ಇವೆಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳು ದೇಹಾಭಿಮಾನದಿಂದಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ಲೇಶಮಾತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೦ ॥ ರಾಜನೇ ! ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತವನು ಎಂದು ನೀನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು – ಎಷ್ಟು ವಿಕಾರಿ

ಜೀವನ್ಮೃತತ್ವಂ ನಿಯಮೇನ ರಾಜನ್
ಆದ್ಯಂತವದ್ಯದ್ವಿಕೃತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಮ್ ।
ಸ್ವಸ್ವಾಮ್ಯಭಾವೋ ಧ್ರುವ ಈಡ್ಯ ಯತ್ರ
ತರ್ಹ್ಯುಚ್ಯತೇಽಸೌ ವಿಧಿಕೃತ್ಯಯೋಗಃ ॥ ೧೧ ॥

ವಿಶೇಷಬುದ್ಧೇರ್ವಿವರಂ ಮನಾಕ್ ಚ
ಪಶ್ಯಾಮ ಯನ್ನ ವ್ಯವಹಾರತೋಽನ್ಯತ್ ।
ಕ ಈಶ್ವರಸ್ತತ್ರ ಕಿಮೀಶಿತವ್ಯಂ
ತಥಾಪಿ ರಾಜನ್ ಕರವಾಮ ಕಿಂ ತೇ ॥ ೧೨ ॥

ಉನ್ಮತ್ತಮತ್ತಜಡವತ್ಸ್ವಸಂಸ್ಥಾಂ
ಗತಸ್ಯ ಮೇ ವೀರ ಚಿಕಿತ್ಸಿತೇನ ।
ಅರ್ಥಃ ಕಿಯಾನ್ ಭವತಾ ಶಿಕ್ಷಿತೇನ
ಸ್ತಬ್ಧಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಚ ಪಿಷ್ಟಪೇಷಃ ॥ ೧೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಏತಾವದನುವಾದಪರಿಭಾಷಯಾ ಪ್ರತ್ಯುದೀರ್ಯ ಮುನಿವರ ಉಪಶಮಶೀಲ ಉಪರತಾನಾತ್ಮ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಉಪಭೋಗೇನ ಕರ್ಮಾರಬ್ಧಂ ವ್ಯಪನಯನ್ ರಾಜಯಾನಮಪಿ ತಥೋವಾಹ ॥ ೧೪ ॥ ಸ ಚಾಪಿ ಪಾಂಡವೇಯ ಸಿಂಧುಸೌವೀರಪತಿಸ್ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸಾಯಾಂ ಸಮ್ಯಕ್‌ಶ್ರದ್ಧಯಾಧಿಕೃತಾಧಿಕಾರಸ್ತದ್ಧೃದಯಗ್ರಂಥಿಮೋಚನಂ ದ್ವಿಜವಚ ಆಶ್ರುತ್ಯ ಬಹುಯೋಗಗ್ರಂಥಸಮ್ಮತಂ ತ್ವರಯಾವರುಹ್ಯ ಶಿರಸಾ ಪಾದಮೂಲಮುಪಸೃತಃ ಕ್ಷಮಾಪಯನ್ ವಿಗತನೃಪದೇವಸ್ಮಯ ಉವಾಚ ॥ ೧೫ ॥

ಕಸ್ತ್ವಂ ನಿಗೂಢಶ್ಚರಸಿ ದ್ವಿಜಾನಾಂ
ಬಿಭರ್ಷಿ ಸೂತ್ರಂ ಕತಮೋಽವಧೂತಃ ।
ಕಸ್ಯಾಸಿ ಕುತ್ರತ್ಯ ಇಹಾಪಿ ಕಸ್ಮಾತ್
ಕ್ಷೇಮಾಯ ನಶ್ಚೇದಸಿ ನೋತ ಶುಕ್ಲಃ ॥ ೧೬ ॥

ಪದಾರ್ಥಗಳಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತರೂಪದಿಂದ ಇವೆರಡು ಮಾತುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಆದಿ-ಅಂತ್ಯಗಳು ಇರುವಂತಹವುಗಳು. ಎಲೈ ಯಶಸ್ವೀರಾಜನೇ! ಸ್ವಾಮಿ-ಸೇವಕ-ಭಾವ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಲ್ಲಿಯೇ ಆಜ್ಞಾ-ಪಾಲನಾದಿಗಳ ನಿಯಮ ಹೊಂದಬಲ್ಲದು. ॥ ೧೧ ॥ 'ನೀನು ರಾಜನಾಗಿದ್ದಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಪ್ರಜೆಯಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಈ ರೀತಿಯ ಭೇದ ಬುದ್ಧಿಯು ವ್ಯವಹಾರವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾರ್ಥ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಯಾರನ್ನು ಸ್ವಾಮಿ ಯಾರನ್ನು ಸೇವಕನೆಂದು ಹೇಳುವುದು? ಆದರೂ ರಾಜನೇ! ನಿನಗೆ ಸ್ವಾಮಿತ್ವದ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದರೆ ಹೇಳು, ನಾನು ನಿನ್ನ ಯಾವ ಸೇವೆಮಾಡಲಿ? ॥ ೧೨ ॥ ವೀರನೇ! ನಾನು ಉನ್ಮತ್ತ, ಜಡನಂತೆ ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತೇನೆ. ನನಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಮಾಡಿ ನಿನಗೆ ಏನು ಸಿಗುವುದಿದೆ? ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಾನು ಜಡ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾದಿಯೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವುದು ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆದೀತಲ್ಲ! ॥ ೧೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಜಡಭರತ ಮಹಾಮುನಿಯು ರಾಜನಿಗೆ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಿ ಮೌನವಾದನು. ಅವನಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೇತುಭೂತವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು, ಆದರಿಂದ ಅವನು ಪರಮ ಶಾಂತನಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಭೋಗದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನು ಕ್ಷಯಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಪುನಃ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಆ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೇರಿಸಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದನು. ॥ ೧೪ ॥ ಸಿಂಧು-ಸೌವೀರಪತಿಯಾದ ರಹೂಗಣನೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ಉತ್ತಮ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಅನೇಕ ಯೋಗ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿತವಾದ ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಿಯು ಕತ್ತರಿಸುವಂತಹ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನ ವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ರಾಜನು ಒಡನೆಯೇ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಿಂದ ಇಳಿದುಬಂದನು. ಅವನ ರಾಜಮದವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗಿತ್ತು. ಅವನು ಜಡಭರತನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ತನ್ನ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದನು. ॥ ೧೫ ॥

ಎಲೈ ಮಹಾತ್ಮರೇ! ವೇಷಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾವು ಯಾರು? ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ತಾವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿರಬೇಕು. ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೇ ಮುಂತಾದ ಅವಧೂತರಲ್ಲಿ ಯಾರಾಗಿದ್ದೀರಿ? ತಾವು ಯಾರ ಪುತ್ರರು? ತಮ್ಮ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಯಾವುದು? ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಾವು ಹೇಗೆ ಪಾದ ಬೆಳೆಸಿದಿರಿ? ನಮಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾವು ದಯಮಾಡಿಸಿದ್ದರೆ – ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಮಯ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲದೇವರೇ ತಾವಲ್ಲ ತಾನೇ? ॥ ೧೬ ॥ ನಾನು ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾದೇವನ ತ್ರಿಶೂಲಕ್ಕೂ ಭಯಪಡುವಿದಿಲ್ಲ. ಯಮರಾಜನ ದಂಡಕ್ಕೂ ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ. ನನಗೆ

ನಾಹಂ ವಿಶಂಕೇ ಸುರರಾಜವಜ್ರಾತ್
ನ ತ್ರ್ಯಕ್ಷಶೂಲಾನ್ನ ಯಮಸ್ಯ ದಂಡಾತ್ ।
ನಾಗ್ನ್ಯರ್ಕಸೋಮಾನಿಲವಿತ್ತಪಾಸ್ತ್ರಾ-
ಚ್ಛಂಕೇ ಭೃಶಂ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಾವಮಾನಾತ್ ॥ ೧೭ ॥

ತದ್ ಬ್ರೂಹ್ಯಸಂಗೋ ಜಡವನ್ನಿಗೂಢ-
ವಿಜ್ಞಾನವೀರ್ಯೋ ವಿಚರಸ್ಯಪಾರಃ ।
ವಚಾಂಸಿ ಯೋಗಗ್ರಥಿತಾನಿ ಸಾಧೋ
ನ ನಃ ಕ್ಷಮಂತೇ ಮನಸಾಪಿ ಭೇತ್ತುಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಅಹಂ ಚ ಯೋಗೇಶ್ವರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವ-
ವಿದಾಂ ಮುನೀನಾಂ ಪರಮಂ ಗುರುಂ ವೈ ।
ಪ್ರಷ್ಟುಂ ಪ್ರವೃತ್ತಃ ಕಿಮಿಹಾರಣಂ ತತ್
ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರಿಂ ಜ್ಞಾನಕಲಾವತೀರ್ಣಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಸ ವೈ ಭವಾಂಲ್ಲೋಕನಿರೀಕ್ಷಣಾರ್ಥ-
ಮವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗೋ ವಿಚರತ್ಯಪಿಸ್ವಿತ್ ।
ಯೋಗೇಶ್ವರಾಣಾಂ ಗತಿಮಂಧಬುದ್ಧಿಃ
ಕಥಂ ವಿಚಕ್ಷೀತ ಗೃಹಾನುಬಂಧಃ ॥ ೨೦ ॥

ದೃಷ್ಟಃ ಶ್ರಮಃ ಕರ್ಮತ ಆತ್ಮನೋ ವೈ
ಭರ್ತುರ್ಗಂತುರ್ಭವತಶ್ಚಾನುಮನ್ಯೇ ।
ಯಥಾಸತೋದಾನಯನಾದ್ಯಭಾವಾತ್
ಸಮೂಲ ಇಷ್ಟೋ ವ್ಯವಹಾರಮಾರ್ಗಃ ॥ ೨೧ ॥

ಸ್ಥಾಲ್ಯಗ್ನಿತಾಪಾತ್ಪಯಸೋಽಭಿತಾಪ-
ಸ್ತತ್ತಾಪತಸ್ತಂಡುಲಗರ್ಭರಂಧಿಃ ।
ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಸ್ವಾಶಯಸನ್ನಿಕರ್ಷಾತ್
ತತ್ಸಂಸೃತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾನುರೋಧಾತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಶಾಸ್ತಾಭಿಗೋಪ್ತಾ ನೃಪತಿಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ
ಯಃ ಕಿಂಕರೋ ವೈ ನ ಪಿನಷ್ಟಿ ಪಿಷ್ಟಮ್ ।
ಸ್ವಧರ್ಮಮಾರಾಧನಮಚ್ಯುತಸ್ಯ
ಯದೀಹಮಾನೋ ವಿಜಹಾತ್ಯಘೌಘಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಕುಬೇರ ಇವರ ಅಸ್ತ್ರ-ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲದ ಅಪಮಾನದಿಂದ ತುಂಬಾ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ-ಶಕ್ತಿಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸದೆ ಮೂಢರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾ, ಯಾರ ಸಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾವು ಯಾರು ? ತಮ್ಮ ಆಳವೇನು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಯೋಗತತ್ತ್ವದಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾಗಿರುವ ತಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಆಲೋಚಿಸಿದರೂ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಸಂದೇಹವೂ ಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ॥ ೧೮ ॥ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶರಣುಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಏಕೈಕ ವಸ್ತು ಯಾವುದು ? ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪರಮಗುರುಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಕಲೆಯಿಂದ ಅವತಾರಮಾಡಿರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಾಗಿರುವ ಭಗವಾನ್ ಕಪಿಲರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಲೋಕಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಮ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವ ಆ ಕಪಿಲಮುನಿಗಳೇ ತಾವಾಗಿದ್ದೀರೋ ? ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿಹೀನನಿಗೆ ಯೋಗೇಶ್ವರರ ಗತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ? ॥ ೨೦ ॥

"ನಾನು ಯುದ್ಧಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಶ್ರಮವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೂ ಕೂಡ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರಮವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿದೆ. ನನಗಾದರೋ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾರ್ಗವೇ ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ನೀರು ತರುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೧ ॥ (ದೇಹಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಆತ್ಮನ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಮಾತೂ ಇಲ್ಲ.) ಒಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟ ನೀರುತುಂಬಿದ ಪಾತ್ರೆಯು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕಾದಾಗ ಆ ನೀರು ಕುದಿಯತೊಡಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಅಕ್ಕಿಯ ಒಳಭಾಗವೂ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ತನ್ನ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಅನುವರ್ತಿಸುವ ಕಾರಣದಿಂದ ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಕೂಡ ಅವುಗಳ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಶ್ರಮಾದಿಗಳ ಅನುಭವ ಆಗಿಯೇ ಆಗುವುದು. ॥ ೨೨ ॥ ರಾಜನು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ದಂಡಾದಿವಿಧಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ತಾವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಆದರೆ ರಾಜನಾದರೋ ಪ್ರಜೆಯ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಪಾಲನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತನಾದ ಅವರ ದಾಸನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಉನ್ಮತ್ತರಿಗೆ ದಂಡವಿಧಿಸುವುದು ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಪುನಃ ಬೀಸುವಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪರಾಶಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೩ ॥

ತನ್ಮೇ ಭವಾನ್ನರದೇವಾಭಿಮಾನ-
ಮದೇನ ತುಚ್ಛೀಕೃತಸತ್ತಮಸ್ಯ ।
ಕೃಷೀಷ್ಟ ಮೈತ್ರೀದೃಶಮಾರ್ತಬಂಧೋ
ಯಥಾ ತರೇ ಸದವಧ್ಯಾನಮಂಹಃ ॥ ೨೪ ॥

ದೀನಬಂಧುಗಳೇ! ರಾಜನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಉನ್ಮತ್ತನಾಗಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮಂತಹ ಪರಮ ಸಾಧುಗಳ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ. ಈಗ ಇಂತಹ ಸಾಧುಗಳ ಅವಜ್ಞೆಯಂತಹ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನಾನು ಮುಕ್ತನಾಗುವಂತೆ ಕೃಪೆದೋರಿರಿ. ॥ ೨೪ ॥ ನೀವು ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಶೂನ್ಯರೂ, ವಿಶ್ವಬಂಧುಗಳೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರೂ ಆಗಿರುವಿರಿ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನದೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಾನಾಪಮಾನದಿಂದಾಗಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಕಾರ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಆದರೂ ಓರ್ವ ಮಹಾಪುರುಷರ ಅಪಮಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ನನ್ನಂಥವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತ್ರಿಶೂಲಪಾಣಿಯಾದ ಮಹಾದೇವನಂತೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುವನು. ॥ ೨೫ ॥

ನ ವಿಕ್ರಿಯಾ ವಿಶ್ವಸುಹೃತ್ಸಖಸ್ಯ
ಸಾಮ್ಯೇನ ವೀತಾಭಿಮತೇಸ್ತವಾಪಿ ।
ಮಹದ್ವಿಮಾನಾತ್ಸ್ವಕೃತಾದ್ಧಿ ಮಾದೃಙ್
ನಂಕ್ಷ್ಯತ್ಯದೂರಾದಪಿ ಶೂಲಪಾಣಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ದಶಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೦ ॥

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಹೂಗಣರಾಜನಿಗೆ ಭರತಮುನಿಯ ಉಪದೇಶ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಚ

ಅಕೋವಿದಃ ಕೋವಿದವಾದವಾದಾನ್
ವದಸ್ಯಥೋ ನಾತಿವಿದಾಂ ವರಿಷ್ಠಃ ।
ನ ಸೂರಯೋ ಹಿ ವ್ಯವಹಾರಮೇನಂ
ತತ್ತ್ವಾವಮರ್ಶೇನ ಸಹಾಮನಂತಿ ॥ ೧ ॥

ತಥೈವ ರಾಜನ್ನುರುಗಾರ್ಹಮೇಧ-
ವಿತಾನವಿದ್ಯೋರುವಿಜೃಂಭಿತೇಷು ।
ನ ವೇದವಾದೇಷು ಹಿ ತತ್ತ್ವವಾದಃ
ಪ್ರಾಯೇಣ ಶುದ್ಧೋ ನು ಚಕಾಸ್ತಿ ಸಾಧುಃ ॥ ೨ ॥

ನ ತಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಗ್ರಹಣಾಯ ಸಾಕ್ಷಾದ್
ವರೀಯಸೀರಪಿ ವಾಚಃ ಸಮಾಸನ್ ।
ಸ್ವಪ್ನೇ ನಿರುಕ್ತ್ಯಾ ಗೃಹಮೇಧಿಸೌಖ್ಯಂ
ನ ಯಸ್ಯ ಹೇಯಾನುಮಿತಂ ಸ್ವಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ॥ ೩ ॥

ಯಾವನ್ಮನೋ ರಜಸಾ ಪೂರುಷಸ್ಯ
ಸತ್ತ್ವೇನ ವಾ ತಮಸಾ ವಾನುರುದ್ಧಮ್ ।
ಚೇತೋಭಿರಾಕೂತಿಭಿರಾತನೋತಿ
ನಿರಂಕುಶಂ ಕುಶಲಂ ಚೇತರಂ ವಾ ॥ ೪ ॥

ಜಡಭರತನು ಹೇಳಿದನು – ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ನೀನು ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಪಂಡಿತರಂತೆ ಪ್ರೌಢವಾದ ವಾದ-ವಿವಾದಗಳ ಮಾತನ್ನು ಆಡುತ್ತಿರುವೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ಅವಿಚಾರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವಾಮಿ-ಸೇವಕ ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಪರಮಾರ್ಥದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧ ॥ ರಾಜನೇ! ಗೃಹಸ್ಥಜನರಿಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿರುವ ಯಜ್ಞವಿಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಬಗೆಗೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆ ವೇದವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಗಿಲ್ಲ. ॥ ೨ ॥ ಈ ಗೃಹಸ್ಥ ಜನೋಚಿತ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸುಖಗಳು ಕನಸಿನಂತೆ ಹೇಯವೆಂದು ಯಾವನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆತನಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮವಾದ ಉಪನಿಷದ್ವಾಣಿಗಳೂ ಸಮರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ. ॥ ೩ ॥ ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮ ಈ ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಶವಾಗಿರುವ ತನಕ ಅದು ನಿರಂಕುಶವಾಗಿ ಅವನ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೪ ॥ ಈ ಮನಸ್ಸು ವಾಸನಾಮಯ, ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ,

ಸ ವಾಸನಾತ್ಮಾ ವಿಷಯೋಪರಕ್ತೋ
ಗುಣಪ್ರವಾಹೋ ವಿಕೃತಃ ಷೋಡಶಾತ್ಮಾ ।
ಬಿಭ್ರತ್ಪೃಥಙ್ನಾಮಭಿ ರೂಪಭೇದ-
ಮಂತರ್ಬಹಿಷ್ಟ್ವಂ ಚ ಪುರೈಸ್ತನೋತಿ ॥ ೫ ॥

ದುಃಖಂ ಸುಖಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಚ ತೀವ್ರಂ
ಕಾಲೋಪಪನ್ನಂ ಫಲಮಾವ್ಯನಕ್ತಿ ।
ಆಲಿಂಗ್ಯ ಮಾಯಾರಚಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ
ಸ್ವದೇಹಿನಂ ಸಂಸೃತಿಚಕ್ರಕೂಟಃ ॥ ೬ ॥

ತಾವಾನಯಂ ವ್ಯವಹಾರಃ ಸದಾವಿಃ
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಸಾಕ್ಷ್ಯೋ ಭವತಿ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ।
ತಸ್ಮಾನ್ಮನೋ ಲಿಂಗಮದೋ ವದಂತಿ
ಗುಣಾಗುಣತ್ವಸ್ಯ ಪರಾವರಸ್ಯ ॥ ೭ ॥

ಗುಣಾನುರಕ್ತಂ ವ್ಯಸನಾಯ ಜಂತೋಃ
ಕ್ಷೇಮಾಯ ನೈರ್ಗುಣ್ಯಮಥೋ ಮನಃ ಸ್ಯಾತ್ ।
ಯಥಾ ಪ್ರದೀಪೋ ಘೃತವರ್ತಿಮಶ್ನನ್
ಶಿಖಾಃ ಸಧೂಮಾ ಭಜತಿ ಹ್ಯನ್ಯದಾ ಸ್ವಮ್ ।
ಪದಂ ತಥಾ ಗುಣಕರ್ಮಾನುಬದ್ಧಂ
ವೃತ್ತೀರ್ಮನಃ ಶ್ರಯತೇಽನ್ಯತ್ರ ತತ್ತ್ವಮ್ ॥ ೮ ॥

ಏಕಾದಶಾಸನ್ಮನಸೋ ಹಿ ವೃತ್ತಯ
ಆಕೂತಯಃ ಪಂಚ ಧಿಯೋಽಭಿಮಾನಃ ।
ಮಾತ್ರಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪುರಂ ಚ ತಾಸಾಂ
ವದಂತಿ ಹೈಕಾದಶ ವೀರ ಭೂಮೀಃ ॥ ೯ ॥

ಗಂಧಾಕೃತಿಸ್ಪರ್ಶರಸಶ್ರವಾಂಸಿ
ವಿಸರ್ಗರತ್ಯರ್ತ್ಯಭಿಜಲ್ಪಶಿಲ್ಪಾಃ ।
ಏಕಾದಶಂ ಸ್ವೀಕರಣಂ ಮಮೇತಿ
ಶಯ್ಯಾಮಹಂ ದ್ವಾದಶಮೇಕ ಆಹುಃ ॥ ೧೦ ॥

ದ್ರವ್ಯಸ್ವಭಾವಾಶಯಕರ್ಮಕಾಲೈ-
ರೇಕಾದಶಾಮೀ ಮನಸೋ ವಿಕಾರಾಃ ।
ಸಹಸ್ರಶಃ ಶತಶಃ ಕೋಟಿಶಶ್ಚ
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞತೋ ನ ಮಿಥೋ ನ ಸ್ವತಃ ಸ್ಯುಃ ॥ ೧೧ ॥

ವಿಕಾರಿ ಮತ್ತು ಭೂತಗಳು ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದೇ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮುಂತಾದ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಶರೀರರೂಪೀ ಉಪಾಧಿಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚ-ನೀಚಭಾವಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ॥ ೫ ॥ ಈ ಮಾಯಾಮಯ ಮನಸ್ಸು ಸಂಸಾರಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದುದು. ಇದೇ ತನ್ನ ದೇಹದ ಅಭಿಮಾನೀ ಜೀವಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆವಶ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಮೋಹವನ್ನಾಗಲೀ ಜೀವನಿಗೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು. ॥ ೬ ॥ ಈ ಮನಸ್ಸು ಇರುವ ತನಕ ಜಾಗ್ರತ್ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗಿ ಜೀವಿಯು ದೃಶ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪಂಡಿತರು ಮನಸ್ಸನ್ನೇ ತ್ರಿಗುಣಮಯ ಅಥವಾ ಸಂಸಾರದ ಮತ್ತು ಗುಣಾತೀತ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷಪದದ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೭ ॥ ವಿಷಯಾಸಕ್ತ ಮನಸ್ಸೇ ಜೀವಿಯನ್ನು ಸಂಸಾರದ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುತ್ತದೆ. ವಿಷಯಹೀನವಾದಾಗ ಅದು ಜೀವಿಗೆ ಶಾಂತಿಮಯ ಮೋಕ್ಷಪದವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ದೀಪವು ತುಪ್ಪದ ಬತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಉರಿಯುವಾಗ ಹೊಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜ್ವಾಲೆಗಳನ್ನು ಉಗುಳುವುದು. ತುಪ್ಪವು ಮುಗಿದಾಗ ಅದು ತನ್ನ ಕಾರಣ ಅಗ್ನಿತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಇರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ ಅದು ತನ್ನ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೮ ॥

ಎಲೈ ವೀರನೇ! ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಒಂದು ಅಹಂಕಾರ ಈ ಹನ್ನೊಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ವೃತ್ತಿಗಳು. ಐದು ಪ್ರಕಾರದ ಕರ್ಮಗಳು, ಐದು ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು, ಒಂದು ಶರೀರ ಈ ಹನ್ನೊಂದು ಆ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿವೆ. ॥ ೯ ॥ ಗಂಧ, ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ – ಈ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳು. ಮಲತ್ಯಾಗ, ಸಂಭೋಗ, ನಡಿಗೆ, ಭಾಷಣ, ಕೊಟ್ಟು-ಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಾಪಾರ ಈ ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳು. ಶರೀರವನ್ನು 'ಇದು ನನ್ನನ್ನು' ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಆಶ್ರಯ ಶರೀರವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವಿಷಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೦ ॥ ಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಹನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಗಳೂ ದ್ರವ್ಯ (ವಿಷಯ), ಸ್ವಭಾವ, ಆಶಯ (ಸಂಸ್ಕಾರ), ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಕಾಲದ ಮೂಲಕ ನೂರಾರು, ಸಾವಿರಾರು, ಕೋಟ್ಯಂತರ ಭೇದಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಇರುವಿಕೆಯು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಾದ ಆತ್ಮನ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಇವೆ. ಸ್ವತಃ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಲ್ಲ. ॥ ೧೧ ॥

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಏತಾ ಮನಸೋ ವಿಭೂತೀ-
ರ್ಜೀವಸ್ಯ ಮಾಯಾರಚಿತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾಃ ।
ಆವಿರ್ಹಿತಾಃ ಕ್ವಾಪಿ ತಿರೋಹಿತಾಶ್ಚ
ಶುದ್ಧೋ ವಿಚಷ್ಟೇ ಹ್ಯವಿಶುದ್ಧಕರ್ತುಃ ॥ ೧೨ ॥

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಆತ್ಮಾ ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣಃ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರಜಃ ಪರೇಶಃ ।
ನಾರಾಯಣೋ ಭಗವಾನ್ವಾಸುದೇವಃ
ಸ್ವಮಾಯಯಾಽಽತ್ಮನ್ಯವಧೀಯಮಾನಃ ॥ ೧೩ ॥

ಯಥಾನಿಲಃ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾನಾ-
ಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪೇಣ ನಿವಿಷ್ಟ ಈಶೇತ್ ।
ಏವಂ ಪರೋ ಭಗವಾನ್ವಾಸುದೇವಃ
ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಆತ್ಮೇದಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ॥ ೧೪ ॥

ನ ಯಾವದೇತಾಂ ತನುಭೃನ್ನರೇಂದ್ರ
ವಿಧೂಯ ಮಾಯಾಂ ವಯುನೋದಯೇನ ।
ವಿಮುಕ್ತಸಂಗೋ ಜಿತಷಟ್ಸಪತ್ನೋ
ವೇದಾತ್ಮತತ್ತ್ವಂ ಭ್ರಮತೀಹ ತಾವತ್ ॥ ೧೫ ॥

ನ ಯಾವದೇತನ್ಮನ ಆತ್ಮಲಿಂಗಂ
ಸಂಸಾರತಾಪಾವಪನಂ ಜನಸ್ಯ ।
ಯಚ್ಛೋಕಮೋಹಾಮಯರಾಗಲೋಭ-
ವೈರಾನುಬಂಧಂ ಮಮತಾಂ ವಿಧತ್ತೇ ॥ ೧೬ ॥

ಭ್ರಾತೃವ್ಯಮೇನಂ ತದದಭ್ರವೀರ್ಯ-
ಮುಪೇಕ್ಷಯಾಧ್ಯೇಧಿತಮಪ್ರಮತ್ತಃ ।
ಗುರೋರ್ಹರೇಶ್ಚರಣೋಪಾಸನಾಸ್ತ್ರೋ
ಜಹಿ ವ್ಯಲೀಕಂ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮಮೋಷಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಿಗೆ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದಾದರೋ ಜೀವಿಯದೇ ಮಾಯಾನಿರ್ಮಿತ ಉಪಾಧಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಸಂಸಾರಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುವ ಅಶುದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇವುಗಳ ವೃತ್ತಿಗಳು ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಜಾಗ್ರತ್ ಮತ್ತು ಸ್ವಪ್ನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವು ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶುದ್ಧನೂ, ಚಿನ್ಮಾತ್ರನೂ ಆದ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ಮನಸ್ಸಿನ ಈ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೨ ॥

ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲ ಕಾರಣನೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ಅಪರೋಕ್ಷನೂ, ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನೂ, ಜನ್ಮರಹಿತನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನೂ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಯೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರೇರಿತಗೊಳಿಸುವ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆಶ್ರಯಸ್ವರೂಪನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೩ ॥ ವಾಯುವು ಸಮಸ್ತ ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವಂತೆಯೇ ಆ ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನು ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೪ ॥ ರಾಜನೇ! ಮನುಷ್ಯನು ಜ್ಞಾನೋದಯದ ಮೂಲಕ ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಎಲ್ಲದರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಾದಿ ಆರು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ಉಪಾಧಿರೂಪವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಸಾರವು ದುಃಖದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಚಿತ್ತವೇ ಅವನ ಶೋಕ, ಮೋಹ, ರೋಗ, ರಾಗ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ವೈರ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಮಮತೆಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೫-೧೬ ॥ ಈ ಮನಸ್ಸೇ ನಿನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶತ್ರುವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಶಕ್ತಿಯು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಇದು ಸ್ವಯಂ ಸರ್ವಥಾ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುತ್ತಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಶ್ರೀಗುರು ಮತ್ತು ಹರಿಯ ಚರಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಯೆಂಬ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ಇದನ್ನು ಕೊಂದುಬಿಡು. ॥ ೧೭ ॥

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ - ರಹೂಗಣಸಂವಾದೇ ಏಕಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೧ ॥

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ರಹೂಗಣನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮತ್ತು ಭರತಮುನಿಯ ಉತ್ತರ

ರಹೂಗಣ ಉವಾಚ

ನಮೋ ನಮಃ ಕಾರಣವಿಗ್ರಹಾಯ
ಸ್ವರೂಪತುಚ್ಛೀಕೃತವಿಗ್ರಹಾಯ ।
ನಮೋಽವಧೂತ ದ್ವಿಜಬಂಧುಲಿಂಗ-
ನಿಗೂಢನಿತ್ಯಾನುಭವಾಯ ತುಭ್ಯಮ್ ॥ ೧ ॥

ಜ್ವರಾಮಯಾರ್ತಸ್ಯ ಯಥಾಗದಂ ಸತ್
ನಿದಾಘದಗ್ಧಸ್ಯ ಯಥಾ ಹಿಮಾಂಭಃ ।
ಕುದೇಹಮಾನಾಹಿವಿದಷ್ಟದೃಷ್ಟೇಃ
ಬ್ರಹ್ಮನ್ವಚಸ್ತೇಽಮೃತಮೌಷಧಂ ಮೇ ॥ ೨ ॥

ತಸ್ಮಾದ್ಭವಂತಂ ಮಮ ಸಂಶಯಾರ್ಥಂ
ಪ್ರಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಪಶ್ಚಾದಧುನಾ ಸುಬೋಧಮ್ ।
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಗ್ರಥಿತಂ ತವೋಕ್ತ-
ಮಾಖ್ಯಾಹಿ ಕೌತೂಹಲಚೇತಸೋ ಮೇ ॥ ೩ ॥

ಯದಾಹ ಯೋಗೇಶ್ವರ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ
ಕ್ರಿಯಾಫಲಂ ಸದ್ವ್ಯವಹಾರಮೂಲಮ್ ।
ನ ಹ್ಯಂಜಸಾ ತತ್ತ್ವವಿಮರ್ಶನಾಯ
ಭವಾನಮುಷ್ಮಿನ್ ಭ್ರಮತೇ ಮನೋ ಮೇ ॥ ೪ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಚ

ಅಯಂ ಜನೋ ನಾಮ ಚಲನ್ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ
ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಃ ಪಾರ್ಥಿವ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋಃ ।
ತಸ್ಯಾಪಿ ಚಾಂಘ್ರ್ಯೋರಧಿ ಗುಲ್ಫಜಂಘಾ-
ಜಾನೂರುಮಧ್ಯೋರಶಿರೋಧರಾಂಸಾಃ ॥ ೫ ॥

ಅಂಸೇಽಧಿ ದಾರ್ವೀ ಶಿಬಿಕಾ ಚ ಯಸ್ಯಾಂ
ಸೌವೀರರಾಜೇತ್ಯಪದೇಶ ಆಸ್ತೇ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ ಭವಾನ್ರೂಢನಿಜಾಭಿಮಾನೋ
ರಾಜಾಸ್ಮಿ ಸಿಂಧುಷ್ವಿತಿ ದುರ್ಮದಾಂಧಃ ॥ ೬ ॥

ರಹೂಗಣರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಪೂಜ್ಯರೇ ! ನಾನು ನಿಮಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ತಾವು ಜಗತ್ತಿನ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವಿರಿ. ಯೋಗೀಶ್ವರರೇ ! ತಾವು ಪರಮಾನಂದಮಯ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಧೂತರಾದ ನಿಮಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೧ ॥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ ! ಜ್ವರದಿಂದ ಪೀಡಿತನಾದ ರೋಗಿಗೆ ದಿವ್ಯವಾದ ಔಷಧಿಯೂ, ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದವನಿಗೆ ಶೀತಲ ಜಲವೂ ಅಮೃತತುಲ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ – ದೇಹಾಭಿಮಾನವೆಂಬ ವಿಷಸರ್ಪದಿಂದ ಕಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟು ವಿವೇಕದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕಳಕೊಂಡ ನನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳು ಅಮೃತಮಯ ಔಷಧದಂತೆ ಇವೆ. ॥ ೨ ॥ ಭೂಸುರರೇ ! ಅಧ್ಯಾತ್ಮರಹಸ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಉಂಟಾದ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಆಮೇಲೆ ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಮೊದಲಿಗೆ ಈಗ ನೀವು ನುಡಿದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗಮಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ನನಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರಿ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಂಠತೆ ನನಗೆ ಇದೆ. ॥ ೩ ॥ ಯೋಗೇಶ್ವರರೇ ! 'ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಕ್ರಿಯೆಯು, ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶ್ರಮರೂಪೀ ಫಲವು ಇವೆರಡೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇದೆ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ, ತತ್ತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಇವು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ' – ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಲ್ಲ, ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಮರ್ಮವು ನನ್ನ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಆಶಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವರಾಗಿರಿ. ॥ ೪ ॥

ಜಡಭರತನೆಂದನು – ಎಲೈ ಪೃಥಿವೀಪತೇ ! ಈ ದೇಹವು ಪೃಥಿವಿಯ ವಿಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲು-ಮಣ್ಣುಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಯಾವ ಭೇದವಿದೆ ? ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ವಿಕಾರವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದಾಗ ಭಾರಹೊರುವುದು ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಿವೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳು, ಮೇಗಾಲು, ಮಂಡಿಗಳು, ತೊಡೆಗಳು, ಸೊಂಟವೂ, ಎದೆಯೂ, ಕುತ್ತಿಗೆಯೂ, ಭುಜಗಳೂ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ. ॥ ೫ ॥ ಆ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಮರದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸೌವೀರರಾಜನೆಂಬ ಒಂದು ಪಾರ್ಥಿವ ವಿಕಾರ ಕುಳಿತಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಆರೋಪಗೊಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನೀನು – 'ನಾನು ಸಿಂಧುದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂಬ ಪ್ರಬಲ ಮದದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ॥ ೬ ॥ ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಯಾವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ನೀನೊಬ್ಬ ಕಡುಕ್ರೂರಿಯಾಗಿರುವೆ.

ಶೋಚ್ಯಾನಿಮಾಂಸ್ತ್ವಮಧಿಕಷ್ಟದೀನಾನ್
ವಿಷ್ಟ್ಯಾ ನಿಗೃಹ್ಣನ್ನಿರನುಗ್ರಹೋಽಸಿ ।
ಜನಸ್ಯ ಗೋಪ್ತಾಸ್ಮಿ ವಿಕತ್ಥಮಾನೋ
ನ ಶೋಭಸೇ ವೃದ್ಧಸಭಾಸು ಧೃಷ್ಟಃ ॥ ೭ ॥

ಯದಾ ಕ್ಷಿತಾವೇವ ಚರಾಚರಸ್ಯ
ವಿದಾಮ ನಿಷ್ಠಾಂ ಪ್ರಭವಂ ಚ ನಿತ್ಯಮ್ ।
ತನ್ನಾಮತೋಽನ್ಯದ್ ವ್ಯವಹಾರಮೂಲಂ
ನಿರೂಪ್ಯತಾಂ ಸತ್ಕ್ರಿಯಯಾನುಮೇಯಮ್ ॥ ೮ ॥

ಏವಂ ನಿರುಕ್ತಂ ಕ್ಷಿತಿಶಬ್ದವೃತ್ತ-
ಮಸನ್ನಿಧಾನಾತ್ಪರಮಾಣವೋ ಯೇ ।
ಅವಿದ್ಯಯಾ ಮನಸಾ ಕಲ್ಪಿತಾಸ್ತೇ
ಯೇಷಾಂ ಸಮೂಹೇನ ಕೃತೋ ವಿಶೇಷಃ ॥ ೯ ॥

ಏವಂ ಕೃಶಂ ಸ್ಥೂಲಮಣುರ್ಬೃಹದ್ಯದ್
ಅಸಚ್ಚ ಸಜ್ಜೀವಮಜೀವಮನ್ಯತ್ ।
ದ್ರವ್ಯಸ್ವಭಾವಾಶಯಕಾಲಕರ್ಮ-
ನಾಮ್ನಾಜಯಾವೇಹಿ ಕೃತಂ ದ್ವಿತೀಯಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಜ್ಞಾನಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ಪರಮಾರ್ಥಮೇಕ-
ಮನಂತರಂ ತ್ವಬಹಿರ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಮ್ ।
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪ್ರಶಾಂತಂ ಭಗವಚ್ಛಬ್ದಸಂಜ್ಞಂ
ಯದ್ವಾಸುದೇವಂ ಕವಯೋ ವದಂತಿ ॥ ೧೧ ॥

ರಹೂಗಣೈತತ್ತಪಸಾ ನ ಯಾತಿ
ನ ಚೇಜ್ಯಯಾ ನಿರ್ವಪಣಾದ್ ಗೃಹಾದ್ವಾ ।
ನ ಛಂದಸಾ ನೈವ ಜಲಾಗ್ನಿಸೂರ್ಯೈ-
ರ್ವಿನಾ ಮಹತ್ಪಾದರಜೋಽಭಿಷೇಕಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಯತ್ರೋತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದಃ
ಪ್ರಸ್ತೂಯತೇ ಗ್ರಾಮ್ಯಕಥಾವಿಘಾತಃ ।
ನಿಷೇವ್ಯಮಾಣೋಽನುದಿನಂ ಮುಮುಕ್ಷೋ-
ರ್ಮತಿಂ ಸತೀಂ ಯಚ್ಛತಿ ವಾಸುದೇವೇ ॥ ೧೩ ॥

ಅಹಂ ಪುರಾ ಭರತೋ ನಾಮ ರಾಜಾ
ವಿಮುಕ್ತದೃಷ್ಟಶ್ರುತಸಂಗಬಂಧಃ ।
ಆರಾಧನಂ ಭಗವತ ಈಹಮಾನೋ
ಮೃಗೋಽಭವಂ ಮೃಗಸಂಗಾದ್ಧತಾರ್ಥಃ ॥ ೧೪ ॥

ನೀನು ಈ ಬಡಪಾಯಿ ಬೋಯಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುತಂದು ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ಹೊರಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಮತ್ತೆ 'ನಾನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು' ಎಂದು ಮಹಾಪುರುಷರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಡಾಯಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ಇದು ನಿನಗೆ ಏನೂ ಶೋಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೭ ॥ ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗಿ, ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲೇ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಕ್ರಿಯಾಭೇದದಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನು ಮೂಲವಿದೆ ಹೇಳು. ॥ ೮ ॥

ಹೀಗೆಯೇ 'ಪೃಥಿವಿ' ಶಬ್ದದ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಮಿಥ್ಯೆಯೇ ಆಗಿದೆ, ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ಇದೂ ತನ್ನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದರ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದ ಪೃಥಿವೀರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಪರಮಾಣುಗಳೂ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ವಶವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. ॥ ೯ ॥ ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಏನೆಲ್ಲ ದಪ್ಪ-ತೆಳ್ಳಗೆ, ಚಿಕ್ಕದು-ದೊಡ್ಡದು, ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಹಾಗೂ ಚೇತನ-ಅಚೇತನ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದ್ವೈತ ಪ್ರಪಂಚವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಕೂಡ ದ್ರವ್ಯ, ಸ್ವಭಾವ, ಆಶಯ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳುಳ್ಳ ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿ. ॥ ೧೦ ॥ ಪರಿಶುದ್ಧವೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೂ, ಪರಮಾರ್ಥವೂ, ವಿಕಾರ ರಹಿತವೂ, ನಿರಂತರವಾಗಿ ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ, ಪ್ರತ್ಯಗಾನಂದವೂ ಆದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪರಮ ಸತ್ಯವು. ಅದನ್ನೇ 'ಭಗವಂತ' ಎಂದೂ ವಾಸುದೇವನೆಂದೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೧ ॥ ರಹೂಗಣನೇ ! ಮಹಾಪುರುಷರ ಪಾದಧೂಳಿಯಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ – ಕೇವಲ ತಪಸ್ಸು, ಯಜ್ಞವೇ ಮುಂತಾದ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳು, ಅನ್ನಾದಿದಾನಗಳು, ಅತಿಥಿಸೇವೆ, ದೀನ ದರಿದ್ರರ ಸೇವೆ ಮುಂತಾದ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತವಾದ ಧರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದಾಗಲೀ, ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದಾಗಲೀ ಜಲ, ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯರೇ ಮುಂತಾದವರ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಯಾವುದೇ ಸಾಧನೆಯಿಂದಾಗಲೀ ಈ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸಲಾರದು. ॥ ೧೨ ॥ ಇದರ ಕಾರಣ – ಮಹಾಪುರುಷರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮ್ಯಸುಖಗಳ ಸಮಾಜವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸುಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಸಂತರ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವ ಮನುಷ್ಯನ ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು. ॥ ೧೩ ॥

ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾನು ಭರತನೆಂಬ ರಾಜನಾಗಿದ್ದೆನು. ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಎರಡೂ ವಿಧದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಮೃಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಪರಮಾರ್ಥದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಯಿತು. ॥ ೧೪ ॥ ಆದರೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆರಾಧನೆಯ ಪ್ರಭಾವ

ಸಾ ಮಾಂ ಸ್ಮೃತಿರ್ಮೃಗದೇಹೇಽಪಿ ವೀರ
ಕೃಷ್ಣಾರ್ಚನಪ್ರಭವಾ ನೋ ಜಹಾತಿ ।
ಅಥೋ ಅಹಂ ಜನಸಂಗಾದಸಂಗೋ
ವಿಶಂಕಮಾನೋಽವಿವೃತಶ್ಚರಾಮಿ ॥ ೧೫ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ನರೋಽಸಂಗ ಸುಸಂಗಜಾತ-
ಜ್ಞಾನಾಸಿನೇಹೈವ ವಿವೃಕ್ಣಮೋಹಃ ।
ಹರಿಂ ತದೀಹಾಕಥನಶ್ರುತಾಭ್ಯಾಂ
ಲಬ್ಧಸ್ಮೃತಿರ್ಯಾತ್ಯತಿಪಾರಮಧ್ವನಃ ॥ ೧೬ ॥

ದಿಂದ ಆ ಜಿಂಕೆಯ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಅಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಲೇ ಈಗ ನಾನು ಜನರ ಸಹ ವಾಸಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಸಂಗಭಾವದಿಂದ ಗುಪ್ತರೂಪ ದಿಂದಲೇ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥ ೧೫ ॥ ಸಾರಾಂಶ ಇಷ್ಟೇ – ವಿರಕ್ತರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಸಂಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಮೋಹ ಬಂಧನವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೀಲಾಕಥೆಗಳ ಶ್ರವಣ, ಕೀರ್ತನ, ಮನನ ಇವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ನಿರಂತರ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗವನ್ನು ದಾಟಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ॥ ೧೬ ॥

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ 12 ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ರಹೂಗಣಸಂವಾದೇ ದ್ವಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೨ ॥

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭರತಮುನಿಯಿಂದ ಭವಾಟವಿಯ ವರ್ಣನೆ – ರಹೂಗಣನ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉವಾಚ

ದುರತ್ಯಯೇಽಧ್ವನ್ಯಜಯಾ ನಿವೇಶಿತೋ
ರಜಸ್ತಮಃಸತ್ತ್ವವಿಭಕ್ತಕರ್ಮದೃಕ್ ।
ಸ ಏಷ ಸಾರ್ಥೋಽರ್ಥಪರಃ ಪರಿಭ್ರಮನ್
ಭವಾಟವೀಂ ಯಾತಿ ನ ಶರ್ಮ ವಿಂದತಿ ॥ ೧ ॥

ಯಸ್ಯಾಮಿಮೇ ಷಣ್ಣರದೇವ ದಸ್ಯವಃ
ಸಾರ್ಥಂ ವಿಲುಂಪಂತಿ ಕುನಾಯಕಂ ಬಲಾತ್ ।
ಗೋಮಾಯವೋ ಯತ್ರ ಹರಂತಿ ಸಾರ್ಥಿಕಂ
ಪ್ರಮತ್ತಮಾವಿಶ್ಯ ಯಥೋರಣಂ ವೃಕಾಃ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಭೂತವೀರುತ್ತೃಣಗುಲ್ಮಗಹ್ವರೇ
ಕಠೋರದಂಶೈರ್ಮಶಕೈರುಪದ್ರುತಃ ।
ಕ್ವಚಿತ್ತು ಗಂಧರ್ವಪುರಂ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ
ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿಚ್ಚಾಶುರಯೋಲ್ಮುಕಗ್ರಹಮ್ ॥ ೩ ॥

ಜಡ ಭರತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಈ ಜೀವಸಮುದಾಯವು ಸುಖರೂಪವಾದ ಧನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ ದೇಶ-ದೇಶಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಂತಹ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಗುಂಪಿನಂತೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಮಾಯೆಯು ದುಸ್ತರವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಇದರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂಬ ಭೇದದಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧದ ಕರ್ಮಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ-ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಈ ಸಂಸಾರರೂಪವಾದ ಗೊಂಡಾರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನೆಮ್ಮದಿಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧ ॥ ಮಹಾರಾಜನೇ! ಆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರು ಕಳ್ಳರಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ತಂಡದ ನಾಯಕನು ಅತಿದುಷ್ಟನಾಗಿರುವನು. ಅವನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಇವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಲುಪಿದಾಗ ಈ ದರೋಡೆಕೋರರು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಇವನ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ತೋಳಗಳು ಕುರಿಯ ಮಂದೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಅವನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ, ಅವುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ನರಿಗಳು ಇವನು ಅಸಾವಧಾನವೆಂದರಿತು ಇವನ ಧನವನ್ನು ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ಸೆಳೆದಾಡುತ್ತವೆ. ॥ ೨ ॥ ಆ ಕಾಡು ಬಹಳಷ್ಟು ಲತೆ, ಹುಲ್ಲು, ಪೊದೆಗಳಿಂದ ನಿಬಿಡವಾಗಿದ್ದು ತುಂಬಾ ದುರ್ಗಮವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರವಾದ ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡುಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಇವನನ್ನು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿರಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಂಧರ್ವನಗರವು ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಥಳ-ಥಳಿಸುವ ಕೊಳ್ಳಿ-ಪಿಶಾಚಿಗಳೂ ಕಣ್ಮುಂದೆ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ॥ ೩ ॥ ಈ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಸಮುದಾಯವು ಈ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ

ನಿವಾಸತೋಯದ್ರವಿಣಾತ್ಮಬುದ್ಧಿ-
ಸ್ತತಸ್ತತೋ ಧಾವತಿ ಭೋ ಅಟವ್ಯಾಮ್ ।
ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ವಾತ್ಯೋತ್ಥಿತಪಾಂಸುಧೂಮ್ರಾ
ದಿಶೋ ನ ಜಾನಾತಿ ರಜಸ್ವಲಾಕ್ಷಃ ॥ ೪ ॥

ಅದೃಶ್ಯಝಿಲ್ಲೀಸ್ವನಕರ್ಣಶೂಲ
ಉಲೂಕವಾಗ್ಭಿರ್ವ್ಯಥಿತಾಂತರಾತ್ಮಾ ।
ಅಪುಣ್ಯವೃಕ್ಷಾನ್ ಶ್ರಯತೇ ಕ್ಷುಧಾರ್ದಿತೋ
ಮರೀಚಿತೋಯಾನ್ಯಭಿಧಾವತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ೫ ॥

ಕ್ವಚಿದ್ವಿತೋಯಾಃ ಸರಿತೋಽಭಿಯಾತಿ
ಪರಸ್ಪರಂ ಚಾಲಷತೇ ನಿರಂಧಃ ।
ಆಸಾದ್ಯ ದಾವಂ ಕ್ವಚಿದಗ್ನಿತಪ್ತೋ
ನಿರ್ವಿದ್ಯತೇ ಕ್ವ ಚ ಯಕ್ಷೈರ್ಹೃತಾಸುಃ ॥ ೬ ॥

ಶೂರೈರ್ಹೃತಸ್ವಃ ಕ್ವ ಚ ನಿರ್ವಿಣ್ಣಚೇತಾಃ
ಶೋಚನ್ ವಿಮುಹ್ಯನ್ನುಪಯಾತಿ ಕಶ್ಮಲಮ್ ।
ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಗಂಧರ್ವಪುರಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ
ಪ್ರಮೋದತೇ ನಿರ್ವೃತವನ್ಮುಹೂರ್ತಮ್ ॥ ೭ ॥

ಚಲನ್ ಕ್ವಚಿತ್ಕಂಟಕಶರ್ಕರಾಂಘ್ರಿ-
ರ್ನಗಾರುರುಕ್ಷುರ್ವಿಮನಾ ಇವಾಸ್ತೇ ।
ಪದೇ ಪದೇಽಭ್ಯಂತರವಹ್ನಿನಾರ್ದಿತಃ
ಕೌಟುಂಬಿಕಃ ಕ್ರುಧ್ಯತಿ ವೈ ಜನಾಯ ॥ ೮ ॥

ಕ್ವಚಿನ್ನಿಗೀರ್ಣೋಽಜಗರಾಹಿನಾ ಜನೋ
ನಾವೈತಿ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಪಿನೇಽಪವಿದ್ಧಃ ।
ದಷ್ಟಃ ಸ್ಮ ಶೇತೇ ಕ್ವ ಚ ದಂದಶೂಕೈ-
ರಂಧೋಽಂಧಕೂಪೇ ಪತಿತಸ್ತಮಿಸ್ರೇ ॥ ೯ ॥

ಕರ್ಹಿ ಸ್ಮ ಚಿತ್ ಕ್ಷುದ್ರರಸಾನ್ವಿಚಿನ್ವಂ-
ಸ್ತನ್ಮಕ್ಷಿಕಾಭಿರ್ವ್ಯಥಿತೋ ವಿಮಾನಃ ।
ತತ್ರಾತಿಕೃಚ್ಛ್ರಾತ್ಪ್ರತಿಲಬ್ಧಮಾನೋ
ಬಲಾದ್ವಿಲುಂಪಂತ್ಯಥ ತಂ ತತೋಽನ್ಯೇ ॥ ೧೦ ॥

ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಶೀತಾತಪವಾತವರ್ಷ-
ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಂ ಕರ್ತುಮನೀಶ ಆಸ್ತೇ ।
ಕ್ವಚಿನ್ ಮಿಥೋ ವಿಪಣನ್ಯಚ್ಚ ಕಿಂಚಿದ್
ವಿದ್ವೇಷಮೃಚ್ಛತ್ಯುತ ವಿತ್ತಶಾಠ್ಯಾತ್ ॥ ೧೧ ॥

ವಾಸಸ್ಥಾನ, ನೀರು ಮತ್ತು ಧನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿ ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬಿರುಗಾಳಿಯಿಂದ ಎದ್ದಿರುವ ಧೂಳಿನಿಂದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳು ಮುಚ್ಚಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಇವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಬಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಇವನಿಗೆ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೪ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇವನಿಗೆ ಕಾಣಸಿಗದಿರುವ ಝಿಲ್ಲೀಕ್ರಿಮಿಗಳ ಕರ್ಣಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗೂಬೆಗಳ ಕೂಗಿನಿಂದ ಇವನ ಚಿತ್ತವು ದುಃಖಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇವನಿಗೆ ಹಸಿವು ಕಾಡಿದಾಗ ಇವನು ನಿಂದನೀಯ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸತೊಡಗುವನು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬಾಯರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದಾಗ ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಓಡತೊಡಗುವನು. ॥ ೫ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನೀರಿಲ್ಲದ ನದಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅನ್ನವು ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಭೋಜನವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸುಗ್ಗಿ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಬೆಂದುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಯಕ್ಷರು ಇವನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಎಳೆದಾಡತೊಡಗಿದಾಗ ಇವನು ದುಃಖಿತನಾಗುವನು. ॥ ೬ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತನ್ನಿಂದ ಬಲಿಷ್ಠರಾದವರು ಇವನ ಧನವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಾಗ ಇವನು ದುಃಖಿತನಾಗಿ ಶೋಕ ಮತ್ತು ಮೋಹದಿಂದ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪುವನು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಂಧರ್ವನಗರವನ್ನು ತಲುಪಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಎಲ್ಲ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಸಂತೋಷಪಡುವನು. ॥ ೭ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಲು ಬಯಸಿದರೆ ಕಲ್ಲು-ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಕಾಲು ಜರಡಿಯಂತಾಗಿ ಖಿನ್ನನಾಗುವನು. ಕುಟುಂಬವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಜೀವಿಕೆಯು ನಡೆಯದಿದ್ದಾಗ ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರ ಮೇಲೆ ರೇಗತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೮ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹೆಬ್ಬಾವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎಸೆದಿರುವ ಹೆಣದಂತೆ ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಆಗ ಇವನಿಗೆ ಯಾವ ಎಚ್ಚರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬೇರೆ ವಿಷಸರ್ಪದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗಿ ಯಾವುದೋ ಕತ್ತಲ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಘೋರವಾದ ದುಃಖಮಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೯ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜೇನನ್ನು ಹುಡುಕತೊಡಗುವನು. ಆಗ ಜೇನುನೊಣಗಳು ಇವನನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ಪೀಡಿಸುವವು ಹಾಗೂ ಇವನ ಅಭಿಮಾನವೆಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಜೇನು ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಬೇರೆಯವರು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೧೦ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಚಳಿ, ಸೆಕೆ, ಚಂಡಮಾರುತ, ಮಳೆ ಇವುಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಧನದ ಲೋಭದಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮೋಸಮಾಡಿ ಅವರಲ್ಲಿ ವೈರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆ ಸಂಸಾರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಹಾಸಿಗೆ, ಹೊದಿಕೆ, ಆಸನ, ಮನೆ, ವಾಹನ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳಿಗಾಗಿ ಇತರರನ್ನು ಬೇಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವರು ಕೊಡದೆ ಹೋದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು

ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ಷೀಣಧನಸ್ತು ತಸ್ಮಿನ್
ಶಯ್ಯಾಸನಸ್ಥಾನವಿಹಾರಹೀನಃ ।
ಯಾಚನ್ ಪರಾದಪ್ರತಿಲಬ್ಧಕಾಮಃ
ಪಾರಕ್ಯದೃಷ್ಟಿರ್ಲಭತೇಽವಮಾನಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಅನ್ಯೋನ್ಯವಿತ್ತವ್ಯತಿಷಂಗವೃದ್ಧ-
ವೈರಾನುಬಂಧೋ ವಿವಹನ್ಮಿಥಶ್ಚ ।
ಅಧ್ವನ್ಯಮುಷ್ಮಿನ್ನುರುಕೃಚ್ಛ್ರವಿತ್ತ-
ಬಾಧೋಪಸರ್ಗೈರ್ವಿಹರನ್ ವಿಪನ್ನಃ ॥ ೧೩ ॥

ತಾಂಸ್ತಾನ್ವಿಪನ್ನಾನ್ ಸ ಹಿ ತತ್ರ ತತ್ರ
ವಿಹಾಯ ಜಾತಂ ಪರಿಗೃಹ್ಯ ಸಾರ್ಥಃ ।
ಆವರ್ತತೇಽದ್ಯಾಪಿ ನ ಕಶ್ಚಿದತ್ರ
ವೀರಾಧ್ವನಃ ಪಾರಮುಪೈತಿ ಯೋಗಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಮನಸ್ವಿನೋನಿರ್ಜಿತದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರಾ
ಮಮೇತಿ ಸರ್ವೇ ಭುವಿ ಬದ್ಧವೈರಾಃ ।
ಮೃಧೇ ಶಯೀರನ್ನ ತು ತದ್ ವ್ರಜಂತಿ
ಯನ್ನ್ಯಸ್ತದಂಡೋ ಗತವೈರೋಽಭಿಯಾತಿ ॥ ೧೫ ॥

ಪ್ರಸಜ್ಜ ತಿ ಕ್ವಾಪಿ ಲತಾಭುಜಾಶ್ರಯ-
ಸ್ತದಾಶ್ರಯಾವ್ಯಕ್ತಪದದ್ವಿಜಸ್ಪೃಹಃ ।
ಕ್ವಚಿತ್ಕದಾಚಿದ್ಧರಿಚಕ್ರತಸ್ತ್ರಸನ್
ಸಖ್ಯಂ ವಿಧತ್ತೇ ಬಕಕಂಕಗೃಧ್ರೈಃ ॥ ೧೬ ॥

ತೈರ್ವಂಚಿತೋ ಹಂಸಕುಲಂ ಸಮಾವಿಶನ್
ನರೋಚಯನ್ ಶೀಲಮುಪೈತಿ ವಾನರಾನ್ ।
ತಜ್ಜಾತಿರಾಸೇನ ಸುನಿರ್ವೃತೇಂದ್ರಿಯಃ
ಪರಸ್ಪರೋದ್ವೀಕ್ಷಣವಿಸ್ಮೃತಾವಧಿಃ ॥ ೧೭ ॥

ದ್ರುಮೇಷು ರಂಸ್ಯನ್ ಸುತದಾರವತ್ಸಲೋ
ವ್ಯವಾಯದೀನೋ ವಿವಶಃ ಸ್ವಬಂಧನೇ ।
ಕ್ವಚಿತ್ಪ್ರಮಾದಾದ್ಗಿರಿಕಂದರೇ ಪತನ್
ವಲ್ಲೀಂ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಗಜಭೀತ ಆಸ್ಥಿತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಅತಃ ಕಥಂಚಿತ್ಸ ವಿಮುಕ್ತ ಆಪದಃ
ಪುನಶ್ಚ ಸಾರ್ಥಂ ಪ್ರವಿಶತ್ಯರಿಂದಮ ।
ಅಧ್ವನ್ಯಮುಷ್ಮಿನ್ನಜಯಾ ನಿವೇಶಿತೋ
ಭ್ರಮಂಜನೋಽದ್ಯಾಪಿ ನ ವೇದ ಕಶ್ಚನ ॥ ೧೯ ॥

ಹೇಗಾದರೂ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಳ್ಳದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೨ ॥

ಹೀಗೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷಭಾವನೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದರೂ ಆ ವಣಿಕ್ ಸಮೂಹವು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟ, ಧನಕ್ಷಯ ಮುಂತಾದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಹೆಣದಂತೆ ಬದುಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಜೊತೆಯವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಹೋದವರನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು, ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೊಂದಿಗೆ ಆ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಸಮೂಹವು ಪದೇ-ಪದೇ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲೈ ವೀರನೇ ! ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಇಂದಿನ ವರೆಗೆ ಮರಳಲಿಲ್ಲ, ಯಾರೂ ಕೂಡ ಈ ಸಂಕಟಮಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ದಾಟಿ ಪರಮಾನಂದಮಯ ಯೋಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥ ೧೪ ॥ ಮಹಾವೀರಾಧಿವೀರರಾಗಿ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ದಿಗ್ಗಜರನ್ನೂ, ದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನೂ ಗೆದ್ದವರೂ ಕೂಡ 'ಈ ಭೂಮಿ ನನ್ನದು, ಈ ರಾಜ್ಯ ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಡಿದುಹೋಗುವರು. ಆದರೂ ಅವರಿಗೆ ವೈರಹೀನ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆ ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಪದವು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೫ ॥

ಈ ಭವಾಟವಿಯಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ ವರ್ತಕರ ಗುಂಪು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಯಾವುದೋ ಲತೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ವಾಸಿಸುವ ಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡುವ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಿಂಹಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಹೆದರಿ ಕೊಕ್ಕರೆ, ನೀರುಹಕ್ಕಿ, ಹದ್ದು ಇವುಗಳೊಡನೆ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳಸುವರು. ॥ ೧೬ ॥ ಅವರ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದಾಗ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಸೇರಲು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಇವುಗಳ ಆಚಾರ ಸರಿಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿ ಅವುಗಳ ಜಾತಿ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕನುಸಾರ ದಾಂಪತ್ಯಸುಖದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ವಿಷಯ ಭೋಗಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ-ನೋಡುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಆಯುಸ್ಸಿನ ಅವಧಿಯನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಅಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರರ ಸ್ನೇಹಪಾಶದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಮೈಥುನದ ವಾಸನೆ ಎಷ್ಟು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ದುರ್ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ ದೀನರಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಇವನು ವಿವಶನಾಗಿ ತನ್ನ ಬಂಧನವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಸಾಹಸಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿ ಪರ್ವತದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳತೊಡಗಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಆನೆಗೆ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಯಾವುದೋ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೧೮ ॥ ಎಲೈ ಪರಂತಪ ! ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲಾದರೂ ಇವನು ಆ ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದರೂ ಪುನಃ ತನ್ನ ಗುಂಪನ್ನೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಮಾಯೆಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಈ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಅವನಿಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತಾ-ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ತನ್ನ ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಅರಿವೇ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥ ರಹೂಗಣ ರಾಜನೇ ! ನೀನೂ ಕೂಡ ಇದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ದಂಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಮಿತ್ರ

ರಹೂಗಣ ತ್ವಮಪಿ ಹ್ಯಧ್ವನೋಽಸ್ಯ
ಸಂನ್ಯಸ್ತದಂಡಃ ಕೃತಭೂತಮೈತ್ರಃ ।
ಅಸಜ್ಜಿತಾತ್ಮಾ ಹರಿಸೇವಯಾ ಶಿತಂ
ಜ್ಞಾನಾಸಿಮಾದಾಯ ತರಾತಿಪಾರಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಅಹೋ ನೃಜನ್ಮಾಖಿಲಜನ್ಮಶೋಭನಂ
ಕಿಂ ಜನ್ಮಭಿಸ್ತ್ವಪರೈರಪ್ಯಮುಷ್ಮಿನ್ ।
ನ ಯದ್ಧೃಷೀಕೇಶಯಶಃ ಕೃತಾತ್ಮನಾಂ
ಮಹಾತ್ಮನಾಂ ವಃ ಪ್ರಚುರಃ ಸಮಾಗಮಃ ॥ ೨೧ ॥

ನ ಹ್ಯದ್ಭುತಂ ತ್ವಚ್ಚರಣಾಬ್ಜ ರೇಣುಭಿ-
ರ್ಹತಾಂಹಸೋ ಭಕ್ತಿರಧೋಕ್ಷಜೇಽಮಲಾ ।
ಮೌಹೂರ್ತಿಕಾದ್ಯ ಸ್ಯ ಸಮಾಗಮಾಚ್ಚ ಮೇ
ದುಸ್ತರ್ಕಮೂಲೋಽಪಹತೋಽವಿವೇಕಃ ॥ ೨೨ ॥

ನಮೋ ಮಹದ್ಭ್ಯೋಽಸ್ತು ನಮಃ ಶಿಶುಭ್ಯೋ
ನಮೋ ಯುವಭ್ಯೋ ನಮ ಆ ವಟುಭ್ಯಃ ।
ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಗಾಮವಧೂತಲಿಂಗಾ-
ಶ್ಚರಂತಿ ತೇಭ್ಯಃ ಶಿವಮಸ್ತು ರಾಜ್ಞಾಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯೇವಮುತ್ತರಾಮಾತಃ ಸವೈ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಸುತಃ ಸಿಂಧು-
ಪತಯ ಆತ್ಮಸತತ್ತ್ವಂ ವಿಗಣಯತಃ ಪರಾನುಭಾವಃ ಪರಮ-
ಕಾರುಣಿಕತಯೋಪದಿಶ್ಯ ರಹೂಗಣೇನ ಸಕರುಣಮಭಿ-
ವಂದಿತಚರಣ ಆಪೂರ್ಣಾರ್ಣವ ಇವ ನಿಭೃತಕರಣೋ-
ರ್ಮ್ಯಾಶಯೋ ಧರಣಿಮಿಮಾಂ ವಿಚಚಾರ ॥ ೨೪ ॥
ಸೌವೀರಪತಿರಪಿ ಸುಜನಸಮವಗತಪರಮಾತ್ಮಸತತ್ತ್ವ ಆತ್ಮ-
ನ್ಯವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾರೋಪಿತಾಂ ಚ ದೇಹಾತ್ಮಮತಿಂ ವಿಸಸರ್ಜ ।
ಏವಂ ಹಿ ನೃಪ ಭಗವದಾಶ್ರಿತಾಶ್ರಿತಾನುಭಾವಃ ॥ ೨೫ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಯೋ ಹ ವಾ ಇಹ ಬಹುವಿದಾ ಮಹಾಭಾಗವತ
ತ್ವಯಾಭಿಹಿತಃ ಪರೋಕ್ಷೇಣ ವಚಸಾ ಜೀವಲೋಕಭವಾಧ್ವಾ
ಸ ಹ್ಯಾರ್ಯಮನೀಷಯಾ ಕಲ್ಪಿತವಿಷಯೋ ನಾಂಜ-
ಸಾವ್ಯುತ್ಪನ್ನಲೋಕಸಮಧಿಗಮಃ । ಅಥ ತದೇವೈತ ದ್ದುರ-
ವಗಮಂ ಸಮವೇತಾನುಕಲ್ಪೇನ ನಿರ್ದಿಶ್ಯತಾಮಿತಿ ॥ ೨೬ ॥

ನಾಗು. ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಭಗವತ್ಸೇವೆ ಎಂಬ ಹರಿತವಾದ ಜ್ಞಾನಖಡ್ಗದಿಂದ ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಾರಾಗಿಬಿಡು. ॥ ೨೦ ॥

ರಹೂಗಣರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಆಹಾ ! ಸಮಸ್ತ ಯೋನಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಭಗವಾನ್ ಹೃಷೀಕೇಶನ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳ ನಿಮ್ಮಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಮಾಗಮವು ಹೆಚ್ಚು-ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೊರೆಯದಿರುವಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ದೇವತೆಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಯಾವ ಲಾಭವಿದೆ ? ॥ ೨೧ ॥ ನಿಮ್ಮ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಧೂಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪ-ತಾಪಗಳು ನಾಶ ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ಮಹಾನುಭಾವರಿಗೆ ಭಗ ವಂತನ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುವುದು ಏನೂ ವಿಚಿತ್ರವಲ್ಲ. ನನಗಾದರೋ ಎರಡುಗಳಿಗೆ ದೊರೆತ ನಿಮ್ಮ ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕುತರ್ಕಮೂಲವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಿಹೋಯಿತು. ॥ ೨೨ ॥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಯಾವ ವಯಸ್ಸು ಯಾವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವರೋ ತಿಳಿಯದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ವಯೋವೃದ್ಧರಾದವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಶಿಶುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಯುವಕರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ವಟುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ನಿಮ್ಮಂತಹ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅವಧೂತವೇಷದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮಂತಹ ಐಶ್ವರ್ಯ ಮದೋನ್ಮತ್ತ ರಾಜರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವೇ ಆಗಲಿ. ॥ ೨೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಉತ್ತರಾನಂದನನೇ ! ಹೀಗೆ ಆ ಪರಮಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಪುತ್ರರು ತನ್ನನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿದ ಸಿಂಧುನರೇಶ ರಹೂಗಣನನ್ನೂ ಕೂಡ ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಆಗ ರಹೂಗಣರಾಜನು ದೀನನಾಗಿ ಅವರ ಚರಣಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡನು. ಮತ್ತೆ ಅವನು ತುಂಬಿದ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಶಾಂತ ಚಿತ್ತನಾಗಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಪರತನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತೊಡಗಿದನು. ॥ ೨೪ ॥ ಅವರ ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ತ್ವದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಸೌವೀರದೊರೆ ರಹೂಗಣನೂ ಕೂಡ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ದೇಹಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ರಾಜನೇ ! ಭಗವದಾಶ್ರಿತ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗುವವನ ಪ್ರಭಾವ ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ॥ ೨೫ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಹೇಳಿದನು – ಭಾಗವತೋತ್ತಮರಾದ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರೇ ! ತಾವು ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದೀರಿ. ನೀವು ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಜೀವಿಗಳ ಸಂಸಾರರೂಪವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವಿರಿ. ಆ ವಿಷಯದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ವಿವೇಕಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಮಾಡಬಲ್ಲದು ; ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರ ಅರಿವಿಗೆ ಅದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ದುರ್ಬೋಧ ವಿಷಯದ ರೂಪಕವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡನು. ॥ ೨೬ ॥

ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಯೋದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭವಾಟವಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ

ಸ ಹೋವಾಚ

ಯ ಏಷ ದೇಹಾತ್ಮಮಾನಿನಾಂ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣವಿಶೇಷವಿಕಲ್ಪಿತಕುಶಲಾಕುಶಲಸಮವಹಾರವಿನಿರ್ಮಿತವಿವಿಧದೇಹಾವಲಿಭಿರ್ವಿಯೋಗಸಂಯೋಗಾದ್ಯನಾದಿಸಂಸಾರಾನುಭವಸ್ಯ ದ್ವಾರಭೂತೇನ ಷಡಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗೇಣ ತಸ್ಮಿಂದುರ್ಗಾಧ್ವವದಸುಗಮೇಽಧ್ವನ್ಯಾಪತಿತ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಭಗವತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶವರ್ತಿನ್ಯಾ ಮಾಯಯಾ ಜೀವಲೋಕೋಽಯಂ ಯಥಾ ವಣಿಕ್ಸಾರ್ಥೋಽರ್ಥಪರಃ ಸ್ವದೇಹನಿಷ್ಪಾದಿತಕರ್ಮಾನುಭವಃ ಶ್ಮಶಾನವದಶಿವತಮಾಯಾಂ ಸಂಸಾರಾಟವ್ಯಾಂ ಗತೋ ನಾದ್ಯಾಪಿ ವಿಫಲಬಹುಪ್ರತಿಯೋಗೇಹಸ್ತತ್ತಾಪೋಪಶಮನೀಂ ಹರಿಗುರುಚರಣಾರವಿಂದಮಧುಕರಾನುಪದವೀಮವರುಂಧೇ ಯಸ್ಯಾಮು ಹ ವಾ ಏತೇ ಷಡಿಂದ್ರಿಯನಾಮಾನಃ ಕರ್ಮಣಾ ದಸ್ಯವ ಏವ ತೇ ॥ ೧ ॥ ತದ್ಯಥಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ಧನಂ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಧರ್ಮೌಪಯಿಕಂ ಬಹುಕೃಚ್ಛ್ರಾಧಿಗತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪರಮಪುರುಷಾರಾಧನಲಕ್ಷಣೋ ಯೋಽಸೌ ಧರ್ಮಸ್ತಂ ತು ಸಾಂಪರಾಯ ಉದಾಹರಂತಿ। ತದ್ಧರ್ಮ್ಯಂ ಧನಂ ದರ್ಶನಸ್ಪರ್ಶನಶ್ರವಣಾಸ್ವಾದನಾವಘ್ರಾಣಸಂಕಲ್ಪವ್ಯವಸಾಯಗೃಹಗ್ರಾಮ್ಯೋಪಭೋಗೇನ ಕುನಾಥಸ್ಯಾಜಿತಾತ್ಮನೋ ಯಥಾ ಸಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿಲುಂಪಂತಿ ॥ ೨ ॥ ಅಥ ಚ ಯತ್ರ ಕೌಟುಂಬಿಕಾ ದಾರಾಪತ್ಯಾದಯೋ ನಾಮ್ನಾ ಕರ್ಮಣಾ ವೃಕಸೃಗಾಲಾ ಏವಾನಿಚ್ಛತೋಽಪಿ ಕದರ್ಯಸ್ಯ

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಪರೀಕ್ಷಿತ ರಾಜನೇ! ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಜೀವರಿಂದ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಶುಭ, ಅಶುಭ ಮತ್ತು ಮಿಶ್ರ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಕರ್ಮಗಳು ಆಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಉಂಟಾದ ನಾನಾರೀತಿಯ ಶರೀರಗಳೊಂದಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಯೋಗ-ವಿಯೋಗವೇ ಮುಂತಾದ ಅನಾದಿ ಸಂಸಾರವು ಜೀವಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಬಾಗಿಲುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ವಿವಶನಾಗಿ ಈ ಜೀವಸಮೂಹವು ನಿಜವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮರೆತು ಭಯಂಕರ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಧನದ ಲೋಭಿಗಳಾದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಂತೆ ಪರಮ ಸಮರ್ಥ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಮಾಯೆಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ದಟ್ಟವಾದ ಅಡವಿಯಂತಿರುವ ದುರ್ಗಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸಂಸಾರ ವನಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಲುಪುತ್ತಾನೆ. ಈ ವನವು ಸ್ಮಶಾನದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಶುಭವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಘ್ನಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಸಫಲತೆ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೂ ಇವನು ಅವರ ಶ್ರಮವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಹಾಗೂ ಸದ್ಗುರುವಿನ ಚರಣಾರವಿಂದ ಮಕರಂದ-ಮಧುವಿನ ರಸಿಕ ಭಕ್ತ-ಭ್ರಮರಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಸಾರವನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಸಹಿತ ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಳ್ಳರಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ॥ ೧ ॥ ಪುರುಷನು ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಗಳಿಸಿದ ಧನವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ಪರಮ ಪುರುಷನ ಆರಾಧನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಃಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿರೂಪೀ ಸಾರಥಿಯು ವಿವೇಕಹೀನನಾದಾಗ, ಮನಸ್ಸು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಆ ಮನುಷ್ಯನ ಧರ್ಮೋಪಯೋಗಿ ಆ ಧನವನ್ನು ಈ ಮನಸಹಿತ ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನೋಡುವುದು, ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು, ಕೇಳುವುದು, ರುಚಿನೋಡುವುದು, ಮೂಸುವುದು, ಸಂಕಲ್ಪ-ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದು – ಈ ವೃತ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥೋಚಿತವಾದ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು – ವಂಚಕನಾದ ಮುಖಂಡನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಎಚ್ಚರತಪ್ಪಿದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಗುಂಪಿನ ಧನವನ್ನು ಕಳ್ಳ-ಕಾಕರು ಲೂಟಿಮಾಡುವಂತೆ – ಲೂಟಿಮಾಡುತ್ತವೆ. ॥ ೨ ॥ ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆ ಸಂಸಾರವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಕೂಡ – ಹೆಸರಿಗೆ ಪತ್ನಿ-ಪುತ್ರರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟರೂ ಅವರ ಕರ್ಮಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತೋಳ,

ಕುಟುಂಬಿನ ಉರಣಕವತ್ಸಂರಕ್ಷ್ಯಮಾಣಂ ಮಿಷತೋಽಪಿ ಹರಂತಿ ॥ ೩ ॥ ಯಥಾ ಹ್ಯನುವತ್ಸರಂ ಕೃಷ್ಯಮಾಣಮಪ್ಯದಗ್ಧಬೀಜಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪುನರೇವಾವಪನಕಾಲೇ ಗುಲ್ಮತೃಣವೀರುದ್ಭಿರ್ಗಹ್ವರಮಿವ ಭವತ್ಯೇವಮೇವ ಗೃಹಾಶ್ರಮಃ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನ ಹಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯುತ್ಸೀದಂತಿ ಯದಯಂ ಕಾಮಕರಂಡ ಏಷ ಆವಸಥಃ ॥ ೪ ॥

ತತ್ರ ಗತೋ ದಂಶಮಶಕಸಮಾಪಸದೈರ್ಮನುಜೈಃ ಶಲಭಶಕುಂತತಸ್ಕರಮೂಷಕಾದಿಭಿರುಪರುಧ್ಯಮಾನಬಹಿಃಪ್ರಾಣಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಪರಿವರ್ತಮಾನೋಽಸ್ಮಿನ್ನಧ್ವನ್ಯವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಭಿರುಪರಕ್ತಮನಸಾನುಪಪನ್ನಾರ್ಥಂ ನರಲೋಕಂ ಗಂಧರ್ವನಗರಮುಪಪನ್ನಮಿತಿ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿರನುಪಶ್ಯತಿ ॥ ೫ ॥ ತತ್ರ ಚ ಕ್ವಚಿದಾತಪೋದಕನಿಭಾನ್ವಿಷಯಾನುಪಧಾವತಿ ಪಾನಭೋಜನವ್ಯವಾಯಾದಿವ್ಯಸನಲೋಲುಪಃ ॥ ೬ ॥ ಕ್ವಚಿಚ್ಚಾಶೇಷದೋಷನಿಷದನಂ ಪುರೀಷವಿಶೇಷಂ ತದ್ವರ್ಣಗುಣನಿರ್ಮಿತಮತಿಃ ಸುವರ್ಣಮುಪಾದಿತ್ಸತ್ಯಗ್ನಿಕಾಮಕಾತರ ಇವೋಲ್ಮುಕಪಿಶಾಚಮ್ ॥ ೭ ॥ ಅಥ ಕದಾಚಿನ್ನಿವಾಸಪಾನೀಯದ್ರವಿಣಾದ್ಯನೇಕಾತ್ಮೋಪಜೀವನಾಭಿನಿವೇಶ ಏತಸ್ಯಾಂ ಸಂಸಾರಾಟವ್ಯಾಮಿತಸ್ತತಃ ಪರಿಧಾವತಿ ॥ ೮ ॥ ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ವಾತ್ಯೌಪಮ್ಯಯಾ ಪ್ರಮದಯಾಽಽರೋಹಮಾರೋಪಿತಸ್ತತ್ಕಾಲರಜಸಾ ರಜನೀಭೂತ ಇವಾಸಾಧುಮರ್ಯಾದೋರಜಸ್ವಲಾಕ್ಷೋಽಪಿ ದಿಗ್ದೇವತಾ ಅತಿರಜಸ್ವಲಮತಿರ್ನ ವಿಜಾನಾತಿ ॥ ೯ ॥ ಕ್ವಚಿತ್ಸಕೃದವಗತವಿಷಯವೈತಥ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನೇನ ವಿಭ್ರಂಶಿತಸ್ಮೃ-

ನರಿಗಳಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಆ ಅರ್ಥಲೋಲುಪ ಕುಟುಂಬಿಯ ಧನವನ್ನು ಅವನು ಇಚ್ಛಿಸದಿದ್ದರೂ – ಕುರಿಕಾಯುವವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತೋಳವು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ – ಅವರು ನೋಡು-ನೋಡುತ್ತಾ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೩ ॥ ಯಾವುದೇ ಹೊಲದಲ್ಲಿರುವ ಕಸ-ಕಡ್ಡಿಗಳ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಸುಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಉಳಿಮೆ ಮಾಡಿದರೂ ಬೀಜನೆಡುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವು ಪುನಃ ಕಳೆ-ಮೇಳೆಗಳು, ಬಳ್ಳಿಗಳು-ಪೊದೆಗಳು, ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುವು. ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೂ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಮನೆಯು ಕಾಮನೆಗಳ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ॥ ೪ ॥

ಈ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹಣವು ಹೊರಗೆ ಓಡಾಡುವ ಪ್ರಾಣದಂತೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು. ಅವನಿಗೆ ಕಾಡುಕೋಣ, ಕಾಡುನೊಳ್ಳೆಗಳಂತಿರುವ ನೀಚಪುರುಷರಿಂದ ಹಾಗೂ ಮಿಡತೆ, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಕಳ್ಳರೂ, ಇಲಿಗಳೂ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆ ಆಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ-ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಇವನು ಅವಿದ್ಯೆ, ಕಾಮನೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿದೋಷದ ಕಾರಣ ಈ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಗರದಂತೆ ಅಸತ್ತಾಗಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯವೆಂದೇ ತಿಳಿಯತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೫ ॥ ಮತ್ತೆ ಊಟ-ತಿಂಡಿ, ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಸಂಗಾದಿ ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡಲು ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೬ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬುದ್ಧಿಯ ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದಾಗ ಎಲ್ಲ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಮಲರೂಪವಾದ ಭಂಗಾರವನ್ನೇ ಸುಖದ ಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಾ – ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಛಳಿಯಿಂದ ಗಡ-ಗಡನೆ ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಬೆಂಕಿಗಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲನಾಗಿ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಕೊಳ್ಳಿಪಿಶಾಚಿಗಳನ್ನೇ ಬೆಂಕಿಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಅವರ ಬಳಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ಅವರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಒದ್ದಾಡುವಂತೆ – ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೭ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತನ್ನ ದೇಹಯಾತ್ರೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಅನ್ನ ನೀರು, ಹಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಸಂಸಾರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೮ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸುಂಟರಗಾಳಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣೆರಚುವ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಆಕೆಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕಾಮರಾಗದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗಿ ಸತ್ಪುರುಷರ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಆಗ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ರಜೋಗುಣದ ಧೂಳು ತುಂಬಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ದಿಕ್ಕುಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮರೆಯುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿಯು ಮಲಿನವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ॥ ೯ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ವಿಷಯಗಳ ಮಿಥ್ಯತ್ವವು ತಿಳಿದುಬಂದರೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ವಿವೇಕ-ಬುದ್ಧಿಯು ನಾಶವಾದ ಕಾರಣ ಆ ಬಿಸಿಲ್ಗುದುರೆಯಂತಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಪುನಃ ಓಡತೊಡಗುವನು. ॥ ೧೦ ॥

ತಿಷ್ಠತ್ಯೈವ ಮರೀಚಿತೋಯಪ್ರಾಯಾಂಸ್ತಾನೇವಾಭಿ-
ಧಾವತಿ ॥ ೧೦ ॥ ಕ್ವಚಿದುಲೂಕಝಿಲ್ಲೀಸ್ವನವದತಿಪರು-
ಷರಭಸಾಟೋಪಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಪರೋಕ್ಷಂ ವಾ ರಿಪುರಾಜಕುಲ-
ನಿರ್ಭರ್ತ್ಸಿತೇನಾತಿವ್ಯಥಿತಕರ್ಣಮೂಲಹೃದಯಃ ॥ ೧೧ ॥

ಸ ಯದಾ ದುಗ್ಧಪೂರ್ವಸುಕೃತಸ್ತದಾ ಕಾರಸ್ಕರ-
ಕಾಕತುಂಡಾದ್ಯಪುಣ್ಯದ್ರುಮಲತಾವಿಷೋದಪಾನವದು-
ಭಯಾರ್ಥಶೂನ್ಯದ್ರವಿಣಾನ್ ಜೀವನ್ಮೃತಾನ್ ಸ್ವಯಂ
ಜೀವನ್ಮ್ರಿಯಮಾಣ ಉಪಧಾವತಿ ॥ ೧೨ ॥ ಏಕದಾಸ-
ತ್ಪ್ರಸಂಗಾನ್ನಿಕೃತಮತಿರ್ವ್ಯುದಕಸ್ರೋತಃಸ್ಖಲನವದುಭ-
ಯತೋಽಪಿ ದುಃಖದಂ ಪಾಖಂಡಮಭಿಯಾತಿ ॥ ೧೩ ॥
ಯದಾ ತು ಪರಬಾಧಯಾಂಧ ಆತ್ಮನೇ ನೋಪನಮತಿ
ತದಾ ಹಿ ಪಿತೃಪುತ್ರಬರ್ಹಿಷ್ಮತಃ ಪಿತೃಪುತ್ರಾನ್ವಾ ಸ ಖಲು
ಭಕ್ಷಯತಿ ॥ ೧೪ ॥ ಕ್ವಚಿದಾಸಾದ್ಯ ಗೃಹಂ ದಾವವತ್ಪ್ರಿಯಾ-
ರ್ಥವಿಧುರಮಸುಖೋದರ್ಕಂ ಶೋಕಾಗ್ನಿನಾ ದಹ್ಯಮಾ-
ನೋ ಭೃಶಂ ನಿರ್ವೇದಮುಪಗಚ್ಛತಿ ॥ ೧೫ ॥ ಕ್ವಚಿತ್
ಕಾಲವಿಷಮಿತರಾಜಕುಲರಕ್ಷಸಾಪಹೃತಪ್ರಿಯತಮಧನಾಸುಃ
ಪ್ರಮೃತಕ ಇವ ವಿಗತಜೀವಲಕ್ಷಣ ಆಸ್ತೇ ॥ ೧೬ ॥
ಕದಾಚಿನ್ಮನೋರಥೋಪಗತಪಿತೃಪಿತಾಮಹಾದ್ಯಸತ್ಸದಿತಿ
ಸ್ವಪ್ನನಿರ್ವೃತಿಲಕ್ಷಣಮನುಭವತಿ ॥ ೧೭ ॥ ಕ್ವಚಿದ್ಗೃಹಾಶ್ರ-
ಮಕರ್ಮಚೋದನಾತಿಭರಗಿರಿಮಾರುರುಕ್ಷಮಾಣೋ
ಲೋಕವ್ಯಸನಕರ್ಷಿತಮನಾಃ ಕಂಟಕಶರ್ಕರಾಕ್ಷೇತ್ರಂ ಪ್ರವಿ-
ಶನ್ನಿವ ಸೀದತಿ ॥ ೧೮ ॥ ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ದುಃಸಹೇನ ಕಾಯಾ-
ಭ್ಯಂತರವಹ್ನಿನಾ ಗೃಹೀತಸಾರಃ ಸ್ವಕುಟುಂಬಾಯ ಕ್ರುಧ್ಯತಿ
॥ ೧೯ ॥ ಸ ಏವ ಪುನರ್ನಿದ್ರಾಜಗರಗೃಹೀತೋಽಂಧೇ
ತಮಸಿ ಮಗ್ನಃ ಶೂನ್ಯಾರಣ್ಯ ಇವ ಶೇತೇ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚನ
ವೇದ ಶವ ಇವಾಪವಿದ್ಧಃ ॥ ೨೦ ॥

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗೂಗೆಯ ಕೂಗಿನಂತೆ ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ಕಟುವಾಗಿ ಮಾತ
ನಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಹುಳುವಿನಂತೆ ಪರೋಕ್ಷ
ವಾಗಿ ರಾಜನ ಬೆದರಿಕೆಯ ಭೀಕರವಾದ ಭಾಷಣದಿಂದ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ
ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬಾ ವ್ಯಥೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೧೧ ॥

ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಈತನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ
ಸತ್ತವನಂತೆ ಆಗುವನು. ಕಡುಬಡವನಾಗಿ ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿ
ಇಹ-ಪರ ಜೀವನಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಾಧನವಾಗದಂತೆ ಹುಚ್ಚುಬೇವು,
ಕಾಗೆಮೋರೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಪಾಪವೃಕ್ಷಗಳಿಗೂ, ವಿಷದ ಬಳ್ಳಿ -
ವಿಷದ ಬಾವಿಗಳಿಗೂ ಸಮನಾಗಿರುವ ಜಿಪುಣರಾದ ಹಣವಂತ
ರನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ॥ ೧೨ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದುಷ್ಟ
ಮನುಷ್ಯರ ಸಂಗದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗಿ ಒಣಗಿದ
ನದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ದುಃಖಿಯಾಗುವಂತೆ ಈ ಲೋಕ ಮತ್ತು
ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹ ಪಾಷಂಡಮತದಲ್ಲಿ
ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೧೩ ॥ ಬೇರೆಯವರನ್ನು ತೊಂದರೆಗೆ ಗುರಿ
ಪಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನವೂ ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ, ಅವನು ತನ್ನ
ತಂದೆ-ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲುಕಡಿಯಷ್ಟು
ದ್ರವ್ಯವು ಕಂಡುಬಂದರೆ ತಂದೆ-ಮಕ್ಕಳನ್ನಾದರೂ ಪೀಡಿಸಿ ಅದನ್ನು
ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚಿ
ನಂತಹ ಪ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದ ಹಾಗೂ ಪರಿಣಾಮ
ದಲ್ಲಿ ದುಃಖಮಯವಾದ ಮನೆಗೆ ತಲಪುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯ
ಜನರ ವಿಯೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಅವನ ಶೋಕಾಗ್ನಿಯು ಭುಗಿಲೇ
ಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿ ಅವನು ಬಹಳ ಖಿನ್ನನಾಗತೊಡ
ಗುವನು. ॥ ೧೫ ॥ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಾಲನಂತೆ ಭಯಂಕರ ರಾಜಕುಲ
ರೂಪನಾದ ರಾಕ್ಷಸನು ಇವನ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಧನರೂಪೀ ಪ್ರಾಣ
ಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಾಗ, ಇವನು ಸತ್ತವನಂತೆ ನಿರ್ಜೀವನಾಗಿ
ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮನೋರಥ ಪದಾರ್ಥ
ಗಳಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಸತ್ತಾದ ಪಿತಾ-ಪಿತಾಮಹರು ಮುಂತಾದ
ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವರ ಸಹವಾಸ
ದಿಂದ ಸ್ವಪ್ನದಂತಿರುವ ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಇರು
ತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾನ್
ಕರ್ಮವಿಧಾನದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದು ಯಾವುದೋ
ಕಡಿದಾದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಹತ್ತುವಂತೆಯೇ ಇದೆ. ಜನರು ಅತ್ತಕಡೆ
ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವರಂತೆಯೇ ಇವನೂ ಅದನ್ನು
ಆಚರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಕ್ಲೇಶ
ಗೊಂಡು ಕಲ್ಲು-ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಭೂಮಿಯನ್ನು
ತಲುಪಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ದುಃಖಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ
ಜಠರಾಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯೆಂಬ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗಿ ತನ್ನ
ಕುಟುಂಬದ ಮೇಲೆಯೇ ಕ್ರೋಧಗೊಳ್ಳುವನು. ॥ ೧೯ ॥ ಮತ್ತೆ
ನಿದ್ದೆಯೆಂಬ ಹೆಬ್ಬಾವಿನ ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಾಗ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ
ಘೋರ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ - ಶೂನ್ಯವಾದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ
ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಹೆಣದಂತೆ ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಆಗ ಅವನಿಗೆ
ಯಾವುದರ ಜ್ಞಾನವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥

ಕದಾಚಿದ್ಭಗ್ನಮಾನದಂಷ್ಟ್ರೋ ದುರ್ಜನದಂದಶೂಕೈರ-
ಲಬ್ಧನಿದ್ರಾಕ್ಷಣೋ ವ್ಯಥಿತಹೃದಯೇನಾನುಕ್ಷೀಯಮಾಣ-
ವಿಜ್ಞಾನೋಽಂಧಕೂಪೇಽಂಧವತ್ಪತತಿ ॥ ೨೧ ॥ ಕರ್ಹಿ ಸ್ಮ
ಚಿತ್ಕಾಮಮಧುಲವಾನ್ವಿಚಿನ್ವನ್ಯದಾ ಪರದಾರ ಪರ-
ದ್ರವ್ಯಾಣ್ಯವರುಂಧಾನೋ ರಾಜ್ಞಾ ಸ್ವಾಮಿಭಿರ್ವಾ ನಿಹತಃ
ಪತತ್ಯಪಾರೇ ನಿರಯೇ ॥ ೨೨ ॥ ಅಥ ಚ ತಸ್ಮಾದು-
ಭಯಥಾಪಿ ಹಿ ಕರ್ಮಾಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಃ ಸಂಸಾರಾವಪನಮು-
ದಾಹರಂತಿ ॥ ೨೩ ॥ ಮುಕ್ತಸ್ತತೋ ಯದಿ ಬಂಧಾದ್ದೇ-
ವದತ್ತ ಉಪಾಚ್ಛಿನತ್ತಿ ತಸ್ಮಾದಪಿ ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರ ಇತ್ಯನವಸ್ಥಿತಿಃ
॥ ೨೪ ॥ ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಶೀತವಾತಾದ್ಯನೇಕಾಧಿದೈವಿಕಭೌತಿಕಾ-
ತ್ಮೀಯಾನಾಂ ದಶಾನಾಂ ಪ್ರತಿನಿವಾರಣೇಽಕಲ್ಪೋ ದುರಂತ-
ಚಿಂತಯಾ ವಿಷಣ್ಣ ಆಸ್ತೇ ॥ ೨೫ ॥ ಕ್ವಚಿನ್ಮಿಥೋ ವ್ಯವ-
ಹರನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಧನಮನ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಾ ಕಾಕಿಣಿಕಾಮಾತ್ರಮಪ್ಯ-
ಪಹರನ್ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ವಾ ವಿದ್ವೇಷಮೇತಿ ವಿತ್ತಶಾಠ್ಯಾತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದುರ್ಜನರೆಂಬ ವಿಷಸರ್ಪಗಳು ಈತನನ್ನು ಬಲ
ವಾಗಿ ಕಚ್ಚಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಆಗ ಇತರರನ್ನು ಕಚ್ಚಲು ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದ
ಇವನ ಗರ್ವವೆಂಬ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುರಿದು ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಈತನಿಗೆ
ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ನಿದ್ರೆಯು ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ಪೀಡೆಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ವಿವೇಕಶಕ್ತಿಯು
ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೊನೆಗೆ ಕುರುಡನಂತೆ ಇವನು ನರಕರೂಪ
ವಾದ ಕತ್ತಲ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ
ವಿಷಯಸುಖರೂಪವಾದ ಜೇನಹನಿಗಳನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಈತನು
ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೂ, ಪರಧನವನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಲು
ಹೋಗಿ ಅವರ ಯಜಮಾನರಿಂದಲೂ, ರಾಜನಿಂದಲೂ ಹೊಡೆದು
ಸಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅನಂತವೂ, ಅಪಾರವೂ ಆದ ನರಕದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ
ಬೀಳುವನು. ॥ ೨೨ ॥ ಇದರಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದು
ಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ವೈದಿಕ ಎರಡೂ ರೀತಿಯ ಕರ್ಮ
ಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವವು ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೩ ॥ ಈ ರಾಜರೇ ಮುಂತಾದವರ ಬಂಧನ
ದಿಂದ ಅತಿ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದರೂ, ಅನ್ಯಾಯ
ದಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದ ಆ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಧನವನ್ನು ದೇವದತ್ತನೆಂಬ
ಯಾರೋ ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವನು ಮತ್ತೆ ಅವನಿಂದಲೂ
ವಿಷ್ಣುಮಿತ್ರನೆಂಬ ಯಾವನೋ ಮೂರನೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು
ವನು. ಹೀಗೆ ಆ ಭೋಗಗಳು ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ
ಹೋಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ; ಒಂದೇ ಕಡೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ
॥ ೨೪ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಚಳಿ-ಗಾಳಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಆಧಿದೈವಿಕ,
ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದುಃಖಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥ
ವಾದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಅಪಾರವಾದ ಚಿಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ
ಮರುಗುವನು. ॥ ೨೫ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟು-ಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವ
ಹಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಬೇರೆಯವರ ಕವಡೆಯಷ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಥವಾ
ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ಹಣವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದರೆ ಈ ಮೋಸದಿಂದ
ಅವನ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೬ ॥

ಅಧ್ವನ್ಯಮುಷ್ಮಿನ್ನಿಮ ಉಪಸರ್ಗಾಸ್ತಥಾ ಸುಖ-
ದುಃಖರಾಗದ್ವೇಷಭಯಾಭಿಮಾನಪ್ರಮಾದೋನ್ಮಾದ-
ಶೋಕಮೋಹಲೋಭಮಾತ್ಸರ್ಯೇರ್ಷ್ಯಾವಮಾನ-
ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸಾಧಿವ್ಯಾಧಿಜನ್ಮಜರಾಮರಣಾದಯಃ ॥ ೨೭ ॥
ಕ್ವಾಪಿ ದೇವಮಾಯಯಾ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಭುಜಲತೋಪಗೂಢಃ
ಪ್ರಸ್ಕನ್ನವಿವೇಕವಿಜ್ಞಾನೋ ಯದ್ವಿಹಾರಗೃಹಾರಂಭಾ-
ಕುಲಹೃದಯಸ್ತದಾಶ್ರಯಾವಸಕ್ತಸುತದುಹಿತೃಕಲತ್ರ-
ಭಾಷಿತಾವಲೋಕವಿಚೇಷ್ಟಿತಾಪಹೃತಹೃದಯ ಆತ್ಮಾನ-
ಮಜಿತಾತ್ಮಾಪಾರೇಽಂಧೇ ತಮಸಿ ಪ್ರಹಿಣೋತಿ ॥ ೨೮ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಘ್ನಗಳ
ನ್ನಲ್ಲದೆ ಸುಖ-ದುಃಖ, ರಾಗ-ದ್ವೇಷ, ಭಯ, ಅಭಿಮಾನ,
ಪ್ರಮಾದ, ಉನ್ಮಾದ, ಶೋಕ, ಮೋಹ, ಲೋಭ, ಮತ್ಸರ, ಈರ್ಷ್ಯೆ
ಅಪಮಾನ, ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಆಧಿ-ವ್ಯಾಧಿ, ಹುಟ್ಟು
ಮುಪ್ಪು, ಸಾವು ಮುಂತಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿಘ್ನಗಳಿವೆ. ॥ ೨೭ ॥
(ಈ ಬಹು ವಿಘ್ನಗಳುಳ್ಳ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅಲೆಯುತ್ತಿರುವ
ಜೀವನು) ಎಂದೋ ದೇವಮಾಯಾರೂಪಿಣಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯಳ
ತೋಳ್ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ವಿವೇಕಹೀನನಾಗುವನು. ಅವಳಿಗಾಗಿ
ವಿಹಾರಭವನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ
ಮುಳುಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿರುವ ಪುತ್ರರು, ಪುತ್ರಿಯರು
ಹಾಗೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸವಿಮಾತು, ಓರೆನೋಟ ಮತ್ತು
ಚೇಷ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ, ಅವರಲ್ಲೇ ಚಿತ್ತವು ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು
ವುದರಿಂದ ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಗುಲಾಮನಾಗಿ ಅಪಾರ
ಅಂಧಕಾರಮಯ ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೮ ॥

ಕದಾಚಿದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಭಗವತೋ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಕ್ರಾತ್ಪರಮಾಣ್ವಾದಿದ್ವಿಪರಾರ್ಧಾಪವರ್ಗಕಾಲೋಪಲಕ್ಷಣಾತ್ಪರಿವರ್ತಿತೇನ ವಯಸಾ ರಂಹಸಾ ಹರತ ಆಬ್ರಹ್ಮತೃಣಸ್ತಂಬಾದೀನಾಂ ಭೂತಾನಾಮನಿಮಿಷತೋ ಮಿಷತಾಂ ವಿತ್ರಸ್ತಹೃದಯಸ್ತಮೇವೇಶ್ವರಂ ಕಾಲಚಕ್ರನಿಜಾಯುಧಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಂತಂ ಯಜ್ಞಪುರುಷಮ್ ಅನಾದೃತ್ಯ ಪಾಖಂಡದೇವತಾಃ ಕಂಕಗೃಧ್ರಬಕವಟಪ್ರಾಯಾ ಆರ್ಯಸಮಯಪರಿಹೃತಾಃ ಸಾಂಕೇತ್ಯೇನಾಭಿಧತ್ತೇ ॥ ೨೯ ॥ ಯದಾ ಪಾಖಂಡಿಭಿರಾತ್ಮವಂಚಿತೈಸ್ತೈರುರು ವಂಚಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಂ ಸಮಾವಸಂಸ್ತೇಷಾಂ ಶೀಲಮುಪನಯನಾದಿಶ್ರೌತಸ್ಮಾರ್ತಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನೇನ ಭಗವತೋ ಯಜ್ಞಪುರುಷಸ್ಯಾರಾಧನಮೇವ ತದರೋಚಯನ್ ಶೂದ್ರಕುಲಂ ಭಜತೇ ನಿಗಮಾಚಾರೇಽಶುದ್ಧಿತೋ ಯಸ್ಯ ಮಿಥುನೀಭಾವಃ ಕುಟುಂಬಭರಣಂ ಯಥಾ ವಾನರಜಾತೇಃ ॥ ೩೦ ॥ ತತ್ರಾಪಿ ನಿರವರೋಧಃ ಸ್ವೈರೇಣ ವಿಹರನ್ನತಿಕೃಪಣಬುದ್ಧಿರನ್ಯೋನ್ಯಮುಖನಿರೀಕ್ಷಣಾದಿನಾ ಗ್ರಾಮ್ಯಕರ್ಮಣೈವ ವಿಸ್ಮೃತಕಾಲಾವಧಿಃ ॥ ೩೧ ॥ ಕ್ವಚಿದ್ ದ್ರುಮವದೈಹಿಕಾರ್ಥೇಷು ಗೃಹೇಷು ರಂಸ್ಯನ್ಯಥಾ ವಾನರಃ ಸುತದಾರವತ್ಸಲೋ ವ್ಯವಾಯಕ್ಷಣಃ ॥ ೩೨ ॥

ಕಾಲಚಕ್ರವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಯುಧವಾಗಿದೆ. ಅದು ಪರಮಾಣುವಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ದ್ವಿಪರಾರ್ಧದವರೆಗೆ ಕ್ಷಣ-ಘಟಿ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅದು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಬೇಗ-ಬೇಗನೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಬಾಲ್ಯ, ಯೌವನ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳೇ ಅದರ ವೇಗವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಮೂಲಕ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅತಿಕ್ಷುದ್ರ ತೃಣದವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಿರಂತರ ಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಯಾರೂ ಅದರ ಗತಿ (ವೇಗ)ಯಲ್ಲಿ ಬಾಧೆಯನ್ನೊಡ್ಡಲಾರರು. ಅದಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟುಕೊಂಡಾದರೂ, ಈ ಕಾಲಚಕ್ರವು ಯಾರ ನಿಜ ಆಯುಧವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಮಂದಮತಿ ಮನುಷ್ಯನು ಪಾಷಂಡಿಗಳ ವಂಚನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ, ಹದ್ದು, ಗೂಗೆ, ಬಕ ಮುಂತಾದ ಸಮೂಹದಂತೆ ಆರ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಬಹಿಷ್ಕೃತ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ವೇದಬಾಹ್ಯ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಆಗಮಗಳಲ್ಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಈ ಪಾಷಂಡರಾದರೋ ಸ್ವತಃ ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವನೂ ಕೂಡ ಅವರ ಮೋಸದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ದುಃಖಿಯಾದಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಶರಣಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಉಪನಯನ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಬಳಿಕ ಶ್ರೌತ-ಸ್ಮಾರ್ತಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಆಚಾರವು ಇವನಿಗೆ ಸರಿಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದೋಕ್ತ ಆಚಾರಕ್ಕನುಕೂಲವಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇವನು ಕರ್ಮಶೂನ್ಯ ಶೂದ್ರಕುಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಸ್ವಭಾವವು ಕಪಿಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಸೇವನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಅಡೆ-ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಇವನ ಬುದ್ಧಿಯು ಅತ್ಯಂತ ದೈನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಪರಸ್ಪರ ಮುಖನೋಡುತ್ತಿರುವುದು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯ-ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮರಣಕಾಲದ ನೆನಪೂ ಕೂಡ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೩೧ ॥ ವೃಕ್ಷಗಳಂತೆ ಐಹಿಕ ಸುಖಗಳ ಫಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡುವ ಮನೆಗಳಲ್ಲೇ ಸುಖವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಾನರರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ಇವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಸಮಯವನ್ನು ಮೈಥುನಾದಿ ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲೇ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೨ ॥

ಏವಮಧ್ವನ್ಯವರುಂಧಾನೋ ಮೃತ್ಯುಗಜಭಯಾತ್ತಮಸಿ ಗಿರಿಕಂದರಪ್ರಾಯೇ ॥ ೩೩ ॥ ಕ್ವಚಿಚ್ಛೀತವಾತಾದ್ಯನೇಕದೈವಿಕಭೌತಿಕಾತ್ಮೀಯಾನಾಂ ದುಃಖಾನಾಂ ಪ್ರತಿನಿವಾರಣೇಽಕಲ್ಪೋ ದುರಂತವಿಷಯವಿಷಣ್ಣ ಆಸ್ತೇ ॥ ೩೪ ॥ ಕ್ವಚಿನ್ಮಿಥೋ ವ್ಯವಹರನ್ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಧನಮುಪಯಾತಿ ವಿತ್ತಶಾಠ್ಯೇನ ॥ ೩೫ ॥ ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ಷೀಣಧನಃ ಶಯ್ಯಾಸನಾಶ-

ಹೀಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಈ ಜೀವನು ರೋಗರೂಪವಾದ ಗಿರಿಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಮೃತ್ಯುರೂಪೀ ಮಹಾಗಜಕ್ಕೆ ಹೆದರುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೩ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಚಳಿ, ಗಾಳಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕತ ರೀತಿಯ ಆಧಿದೈವಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಫಲನಾದಾಗ ಅಪಾರ ವಿಷಯಗಳ ಚಿಂತೆಗಳಿಂದ ಇವನು ಕಳವಳಪಡುವನು. ॥ ೩೪ ॥ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರಸ್ಪರ ಕ್ರಯ-ವಿಕ್ರಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿ ಜಿಪುಣತನದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಇವನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವೂ ಕೈಸೇರುತ್ತದೆ. ॥ ೩೫ ॥

ನಾದ್ಯುಪಭೋಗವಿಹೀನೋ ಯಾವದಪ್ರತಿಲಬ್ಧಮನೋ-ರಥೋಪಗತಾದಾನೇಽವಸಿತಮತಿಸ್ತತಸ್ತತೋಽವಮಾ-ನಾದೀನಿ ಜನಾದಭಿಲಭತೇ ॥ ೩೬ ॥ ಏವಂ ವಿತ್ತವ್ಯತಿ-ಷಂಗವಿವೃದ್ಧವೈರಾನುಬಂಧೋಽಪಿ ಪೂರ್ವವಾಸನಯಾ ಮಿಥ ಉದ್ವಹತ್ಯಥಾಪವಹತಿ ॥ ೩೭ ॥ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಸಂಸಾರಾಧ್ವನಿ ನಾನಾಕ್ಲೇಶೋಪಸರ್ಗಬಾಧಿತ ಆಪನ್ನವಿಪ-ನ್ನೋಯತ್ರ ಯಸ್ತಮು ಹ ವಾವೇತರಸ್ತತ್ರ ವಿಸೃಜ್ಯ ಜಾತಂ ಜಾತಮುಪಾದಾಯ ಶೋಚನ್ಮುಹ್ಯನ್ ಬಿಭ್ಯದ್ವಿವದನ್ ಕ್ರಂದನ್ ಸಂಹೃಷ್ಯನ್ಗಾಯನ್ನಹ್ಯಮಾನಃ ಸಾಧುವರ್ಜಿತೋ ನೈವಾವರ್ತತೇಽದ್ಯಾಪಿ ಯತ ಆರಬ್ಧ ಏಷ ನರಲೋಕ-ಸಾರ್ಥೋ ಯಮಧ್ವನಃ ಪಾರಮುಪ ದಿಶಂತಿ ॥ ೩೮ ॥ ಯದಿದಂ ಯೋಗಾನುಶಾಸನಂ ನ ವಾ ಏತದವರುಂಧತೇ ಯನ್ನ್ಯಸ್ತದಂಡಾ ಮುನಯ ಉಪಶಮಶೀಲಾ ಉಪರ-ತಾತ್ಮಾನಃ ಸಮವಗಚ್ಛಂತಿ ॥ ೩೯ ॥ ಯದಪಿ ದಿಗಿಭಜಯಿನೋ ಯಜ್ವಿನೋ ಯೇ ವೈ ರಾಜರ್ಷಯಃ ಕಿಂ ತು ಪರಂ ಮೃಧೇ ಶಯೀರನ್ನಸ್ಯಾಮೇವ ಮಮೇಯಮಿತಿ ಕೃತವೈರಾನುಬಂಧಾ ಯಾಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ಸ್ವಯಮುಪಸಂಹೃತಾಃ ॥ ೪೦ ॥ ಕರ್ಮವಲ್ಲೀಮವಲಂಬ್ಯ ತತ ಆಪದಃ ಕಥಂಚಿನ್ನರಕಾದ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಪುನರಪ್ಯೇವಂ ಸಂಸಾರಾಧ್ವನಿ ವರ್ತಮಾನೋ ನರಲೋಕಸಾರ್ಥಮುಪ- ಯಾತಿ ಏವಮುಪರಿ ಗತೋಽಪಿ ॥ ೪೧ ॥

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಧನವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಇವನ ಬಳಿ ಮಲಗಲು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ತಿನ್ನುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಸಾಮಗ್ರಿಯೂ ಇರದಿದ್ದಾಗ, ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಭೋಗಗಳು ಸಿಗದಿರುವಾಗ ಅವನ್ನು ಕಳ್ಳತನವೇ ಮುಂತಾದ ಕೆಟ್ಟ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ಅವನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಅಪಮಾನಿತ ನಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೩೬ ॥ ಹೀಗೆ ಧನದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ವೈರಭಾವವು ಹೆಚ್ಚಿದಾಗಲೂ ಕೂಡ ಇವನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ವಿವಶನಾಗಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಾದಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ-ಬಿಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೩೭ ॥ ಈ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಈ ಜೀವನು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಕ್ಲೇಶ ಮತ್ತು ವಿಘ್ನ-ಬಾಧೆಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾದರೂ, ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮೇಲಾದರೂ ಆಪತ್ತು ಬಂದರೆ ಅಥವಾ ಯಾರಾದರೂ ಸತ್ತರೆ ಅವನನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಶೋಕಪಡುತ್ತಾನೆ, ಯಾರದೋ ದುಃಖ ನೋಡಿ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾರದಾದರೂ ವಿಯೋಗ ಉಂಟಾಗುವ ಆಶಂಕೆಯಿಂದ ಭಯಗೊಳ್ಳುವನು. ಯಾರೊಂದಿಗಾದರೂ ಜಗಳ ಕಾಯುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಮಾತು ನಡೆದರೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಉಬ್ಬಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹಾಡತೊಡಗುವನು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹಾಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದವರಿಗಾಗಿ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಲು ಹಿಂಜರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಧುಗಳು ಇವನ ಬಳಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನು ಸಾಧುಸಂಗದಿಂದ ಸದಾಕಾಲ ವಂಚಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಇವನು ನಿರಂತರ ಮುಂದರಿಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಿಂದ ಈ ಯಾತ್ರೆಯ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೋ, ಯಾರನ್ನು ಈ ಯಾತ್ರೆಯ ಕೊನೆಯ ನೆಲೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಇವನು ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಮರಳಲಿಲ್ಲ ॥ ೩೮ ॥ ಪರಮಾತ್ಮನವರೆಗಾದರೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಗತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ದಂಡ (ಶಾಸನ)ಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ, ನಿವೃತ್ತಿಪರಾಯಣರೂ ಆತ್ಮಸಂಯಮಿಗಳೂ ಆದ ಮುನಿಜನರು ಅವನನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು. ॥ ೩೯ ॥ ದಿಗ್ಗಜಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ರಾಜರ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಗತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಹೋರಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಯಾವ ಭೂಮಿಗಾಗಿ 'ಇದು ನನ್ನದು' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನಪಟ್ಟು ವೈರಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೋ ಆ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲೇ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಅವರೂ ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೦ ॥

ತಸ್ಯೇದಮುಪಗಾಯಂತಿ –

ಆರ್ಷಭಸ್ಯೇಹ ರಾಜರ್ಷೇರ್ಮನಸಾಪಿ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ನಾನುವರ್ತ್ಮಾರ್ಹತಿ ನೃಪೋ ಮಕ್ಷಿಕೇವ ಗರುತ್ಮತಃ
॥ ೪೨ ॥

ಯೋ ದುಸ್ತ್ಯಜಾನ್ ದಾರಸುತಾನ್ಸುಹೃದ್ರಾಜ್ಯಂ ಹೃದಿಸ್ಪೃಶಃ ।
ಜಹೌ ಯುವೈವ ಮಲವದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕಲಾಲಸಃ
॥ ೪೩ ॥

ಯೋ ದುಸ್ತ್ಯಜಾನ್ ಕ್ಷಿತಿಸುತಸ್ವಜನಾರ್ಥದಾರಾನ್
ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಸುರವರೈಃ ಸದಯಾವಲೋಕಾಮ್ ।
ನೈಚ್ಛನ್ನೃಪಸ್ತದುಚಿತಂ ಮಹತಾಂ ಮಧುದ್ವಿಟ್
ಸೇವಾನುರಕ್ತಮನಸಾಮಭವೋಽಪಿ ಫಲ್ಗುಃ ॥ ೪೪ ॥

ಯಜ್ಞಾಯ ಧರ್ಮಪತಯೇ ವಿಧಿನೈಪುಣಾಯ
ಯೋಗಾಯ ಸಾಂಖ್ಯಶಿರಸೇ ಪ್ರಕೃತೀಶ್ವರಾಯ ।
ನಾರಾಯಣಾಯ ಹರಯೇ ನಮ ಇತ್ಯುದಾರಂ
ಹಾಸ್ಯನ್ಮೃಗತ್ವಮಪಿ ಯಃ ಸಮುದಾಜಹಾರ ॥ ೪೫ ॥

ಯ ಇದಂ ಭಾಗವತಸಭಾಜಿತಾವದಾತಗುಣಕರ್ಮಣೋ ರಾಜರ್ಷೇರ್ಭರತಸ್ಯಾನುಚರಿತಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಮಾಯುಷ್ಯಂ ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗ್ಯಾಪವರ್ಗ್ಯಂ ವಾನುಶೃಣೋತ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯತ್ಯಭಿನಂದತಿ ಚ ಸರ್ವಾ ಏವಾಶಿಷ ಆತ್ಮನ ಆಶಾಸ್ತೇ ನ ಕಾಂಚನ ಪರತ ಇತಿ ॥ ೪೬ ॥

ತಮ್ಮ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮರೂಪಿಯಾದ ಲತೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಾದರೂ ಈ ಜೀವನು ಈ ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ನರಕದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯು ಹೊಂದಿದರೂ ಪುನಃ ಇದೇ ಸಂಸಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಾ ಈ ಜನ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಮೇಲಿನ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವವರ ಸ್ಥಿತಿಯು ಇದೇ ಆಗಿದೆ. ॥ ೪೧ ॥

ಮಹಾರಾಜ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ಭರತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾದವರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಗರುಡ ನೊಡನೆ ಒಂದು ನೊಣವು ಹೇಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಲಾರದೋ ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರ್ಷಿ ಮಹಾತ್ಮಾ ಭರತನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವ ರಾಜನೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಅನುಸರಿಸಲಾರನು. ॥ ೪೨ ॥ ಅವನು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಬಹುಕಷ್ಟತರವಾದ ಅತಿಮನೋಹರವಾದ ಪತ್ನೀ, ಪುತ್ರ, ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಯುವಕನಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಮಲದಂತೆ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ॥ ೪೩ ॥ ತ್ಯಜಿಸಲು ಅತಿಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ರಾಜ್ಯ, ಪುತ್ರರು, ಸ್ವಜನರು, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಪತ್ನಿಯನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಯಾವಳ ದಯಾಕಟಾಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೀಳಬೇಕೆಂದು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ದೇವತೆಗಳು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಲೇಶ ಮಾತ್ರವೂ ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಉಚಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವ ಮಹಾನು ಭಾವರ ಚಿತ್ತವು ಭಗವಾನ್ ಮಧುಸೂದನನ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಅನು ರಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಪದವೂ ಅತ್ಯಂತ ತುಚ್ಛವಾಗಿದೆ. ॥ ೪೪ ॥ ಅವನು ಮೃಗಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ – ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನೂ, ಯೋಗಗಮ್ಯನೂ, ಸಾಂಖ್ಯದ ಪ್ರತಿಪಾದಕನೂ, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಧೀಶ್ವರನೂ, ಆದ ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನು. ॥ ೪೫ ॥

ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರಾ! ರಾಜರ್ಷಿ ಭರತನ ಪವಿತ್ರ ಗುಣ-ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರೂ ಕೂಡ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಈ ಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೂ, ಆಯುಸ್ಸು, ಸಂಪತ್ತನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸು ವುದೂ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಂತಹುದೂ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡುವುದೂ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳುವವನೂ, ಹೇಳುವವನೂ ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸುವವನೂ ಆದವನ ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ಬೇಡಬೇಕಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೪೬ ॥

ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೪ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಭರತೋಪಾಖ್ಯಾನೇ ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯವಿವರಣಂ ನಾಮ ಚತುರ್ದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೪ ॥

ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭರತವಂಶದ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಭರತಸ್ಯಾತ್ಮಜಃ ಸುಮತಿರ್ನಾಮಾಭಿಹಿತೋ ಯಮು ಹ ವಾವ ಕೇಚಿತ್ಪಾಖಂಡಿನ ಋಷಭಪದವೀಮನುವರ್ತಮಾನಂ ಚಾನಾರ್ಯಾ ಅವೇದಸಮಾಮ್ನಾತಾಂ ದೇವತಾಂ ಸ್ವಮನೀಷಯಾ ಪಾಪೀಯಸ್ಯಾ ಕಲೌ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯಂತಿ ॥ ೧ ॥ ತಸ್ಮಾದ್ ವೃದ್ಧಸೇನಾಯಾಂ ದೇವತಾಜಿನ್ನಾಮ ಪುತ್ರೋಽಭವತ್ ॥ ೨ ॥ ಅಥಾಸುರ್ಯಾಂ ತತ್ತನಯೋ ದೇವದ್ಯುಮ್ನಸ್ತತೋ ಧೇನುಮತ್ಯಾಂ ಸುತಃ ಪರಮೇಷ್ಠೀ ತಸ್ಯ ಸುವರ್ಚಲಾಯಾಂ ಪ್ರತೀಹ ಉಪಜಾತಃ ॥ ೩ ॥ ಯ ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಮಾಖ್ಯಾಯ ಸ್ವಯಂ ಸಂಶುದ್ಧೋ ಮಹಾಪುರುಷಮನುಸಸ್ಮಾರ ॥ ೪ ॥ ಪ್ರತಿಹಾತ್ಸುವರ್ಚಲಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಹರ್ತ್ರಾದಯಸ್ತ್ರಯ ಆಸನ್ನಿಜ್ಯಾಕೋವಿದಾಃ ಸೂನವಃ ಪ್ರತಿಹರ್ತುಃ ಸ್ತುತ್ಯಾಮಜಭೂಮಾನಾವಜನಿಷಾತಾಮ್ ॥ ೫ ॥ ಭೂಮ್ನ ಋಷಿಕುಲ್ಯಾಯಾಮುದ್ಗೀಥಸ್ತತಃ ಪ್ರಸ್ತಾವೋ ದೇವಕುಲ್ಯಾಯಾಂ ಪ್ರಸ್ತಾವಾನ್ನಿಯುತ್ಸಾಯಾಂ ಹೃದಯಜ ಆಸೀದ್ವಿಭುರ್ವಿಭೋ ರತ್ಯಾಂ ಚ ಪೃಥುಷೇಣಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನಕ್ತ ಆಕೂತ್ಯಾಂ ಜಜ್ಞೇ ನಕ್ತಾದ್ ದ್ರುತಿಪುತ್ರೋ ಗಯೋ ರಾಜರ್ಷಿಪ್ರವರ ಉದಾರಶ್ರವಾ ಅಜಾಯತ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಗದ್ರಿರಕ್ಷಿಷಯಾ ಗೃಹೀತಸತ್ತ್ವಸ್ಯ ಕಲಾಽಽತ್ಮವತ್ತ್ವಾದಿಲಕ್ಷಣೇನ ಮಹಾಪುರುಷತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ॥ ೬ ॥ ಸ ವೈ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಪೋಷಣಪ್ರೀಣನೋಪಲಾಲನಾನುಶಾಸನಲಕ್ಷಣೇನೇಜ್ಯಾದಿನಾ ಚ ಭಗವತಿ ಮಹಾಪುರುಷೇ ಪರಾವರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾರ್ಪಿತಪರಮಾರ್ಥಲಕ್ಷಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚ್ಚರಣಾನುಸೇವಯಾಽಽಪಾದಿತಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಚಾಭೀಕ್ಷ್ಣಶಃ ಪರಿಭಾವಿತಾತಿಶುದ್ಧಮತಿರುಪರತಾನಾತ್ಮ್ಯ

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ ! ಭರತನ ಪುತ್ರನು ಸುಮತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅವನು ಋಷಭದೇವರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪಾಷಂಡಿಗಳಾದ ಅನಾರ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿಯಿಂದಾಗ ಆತನನ್ನು ಅವೈದಿಕವಾದ ಒಂದು ದೇವತೆಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ॥ ೧ ॥ ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ವೃದ್ಧಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಜಿತ್ ಎಂಬ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ॥ ೨ ॥ ದೇವಾಜಿತನ ಪತ್ನೀ ಅಸುರಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ದೇವದ್ಯುಮ್ನನೂ, ದೇವದ್ಯುಮ್ನನ ಪತ್ನಿ ಧೇನುಮತಿಯಿಂದ ಪರಮೇಷ್ಠಿಯೂ ಮತ್ತು ಅವನ ಪತ್ನೀ ಸುವರ್ಚಲೆಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಪ್ರತೀಹನೆಂಬ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸಿದನು. ॥ ೩ ॥ ಇವನು ಅನೇಕ ಬೇರೆ ಜನರಿಗೆ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದನು. ಸ್ವತಃ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪರಮಪುರುಷ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದನು. ॥ ೪ ॥ ಪ್ರತೀಹನ ಪತ್ನೀಯಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸುವರ್ಚಲಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹರ್ತಾ, ಪ್ರಸ್ತೋತಾ, ಉದ್ಗಾತಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಪುತ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಇವರು ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಿಪುಣರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹರ್ತಾನ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಸ್ತುತಿ ಎಂಬುವಳ ಗರ್ಭದಿಂದ ಅಜ ಮತ್ತು ಭೂಮಾ ಎಂಬ ಎರಡು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೫ ॥ ಅವರಲ್ಲಿ ಭೂಮಾನ ಪತ್ನೀ ಋಷಿಕುಲ್ಯಾ ಎಂಬುವಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಗೀಥನೂ, ಅವನ ಪತ್ನಿ ದೇವಕುಲ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಸ್ತಾವನೂ, ಪ್ರಸ್ತಾವನ ಪತ್ನೀ ನಿಯುತ್ಸುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಭು ಎಂಬ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸಿದನು. ವಿಭುವಿನ ಹೆಂಡತಿ ರತಿಯ ಉದರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಷೇಣ, ಪೃಥುಷೇಣನ ಪತ್ನೀ ಆಕೂತಿಯಿಂದ ನಕ್ತನೂ, ನಕ್ತನ ಪತ್ನೀ ದ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉದಾರಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜರ್ಷಿಶ್ರೇಷ್ಠ ಗಯನ ಜನ್ಮವಾಯಿತು. ಇವನು ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸತ್ತ್ವಗುಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂಶನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಯಮಾದಿ ಅನೇಕಗುಣಗಳಿಂದ ಇವನನ್ನು ಮಹಾಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೬ ॥ ಮಹಾರಾಜಾ ಗಯನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಪಾಲನೆ, ಪೋಷಣೆ, ರಂಜನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಲಾಲಿಸುತ್ತಾ ಹಾಗೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಆಳುತ್ತಾ, ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳು ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠ ಪರಮಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗಿ ಪರಮಾರ್ಥ ರೂಪಗಳಾದುವು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಚರಣಗಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು. ನಿರಂತರ ಭಗವಚ್ಚಿಂತನದಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು, ದೇಹಾದಿ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತೊರೆದು

ಆತ್ಮನಿ ಸ್ವಯಮುಪಲಭ್ಯಮಾನಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾನುಭವೋಽಪಿ ನಿರಭಿಮಾನ ಏವ ಅವನಿಮ್ ಅಜೂಗುಪತ್ ॥ ೭ ॥

ತಸ್ಯೇಮಾಂ ಗಾಥಾಂ ಪಾಂಡವೇಯ ಪುರಾವಿದ ಉಪಗಾಯಂತಿ ॥ ೮ ॥

ಗಯಂ ನೃಪಃ ಕಃ ಪ್ರತಿಯಾತಿ ಕರ್ಮಭಿ-
ರ್ಯಜ್ವಾಭಿಮಾನೀ ಬಹುವಿದ್ಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ ।
ಸಮಾಗತಶ್ರೀಃ ಸದಸಸ್ಪತಿಃ ಸತಾಂ
ಸತ್ಸೇವಕೋಽನ್ಯೋ ಭಗವತ್ಕಲಾಮೃತೇ ॥ ೯ ॥

ಯಮಭ್ಯಷಿಂಚನ್ ಪರಯಾ ಮುದಾ ಸತೀಃ
ಸತ್ಯಾಶಿಷೋ ದಕ್ಷಕನ್ಯಾಃ ಸರಿದ್ಭಿಃ ।
ಯಸ್ಯ ಪ್ರಜಾನಾಂ ದುದುಹೇ ಧರಾಽಽಶಿಷೋ
ನಿರಾಶಿಷೋ ಗುಣವತ್ಸಸ್ನುತೋಧಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ಛಂದಾಂಸ್ಯಕಾಮಸ್ಯ ಚ ಯಸ್ಯ ಕಾಮಾನ್
ದುದೂಹುರಾಜಹ್ರುರಥೋ ಬಲಿಂ ನೃಪಾಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಂಚಿತಾ ಯುಧಿ ಧರ್ಮೇಣ ವಿಪ್ರಾ-
ಯದಾಶಿಷಾಂ ಷಷ್ಠಮಂಶಂ ಪರೇತ್ಯ ॥ ೧೧ ॥

ಯಸ್ಯಾಧ್ವರೇ ಭಗವಾನಧ್ವರಾತ್ಮಾ
ಮಘೋನಿ ಮಾದ್ಯತ್ಯುರುಸೋಮಪೀಥೇ ।
ಶ್ರದ್ಧಾವಿಶುದ್ಧಾಚಲಭಕ್ತಿಯೋಗ-
ಸಮರ್ಪಿತೇಜ್ಯಾಫಲಮಾಜಹಾರ ॥ ೧೨ ॥

ಯತ್ಪ್ರೀಣನಾದ್ಬರ್ಹಿಷಿ ದೇವತಿರ್ಯಙ್
ಮನುಷ್ಯವೀರುತ್ತೃಣಮಾವಿರಿಂಚಾತ್ ।
ಪ್ರೀಯೇತ ಸದ್ಯಃ ಸ ಹ ವಿಶ್ವಜೀವಃ
ಪ್ರೀತಃ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರೀತಿಮಗಾದ್ಗಯಸ್ಯ ॥ ೧೩ ॥

ಗಯಾದ್ಗಯಂತ್ಯಾಂ ಚಿತ್ರರಥಃ ಸುಗತಿರವರೋಧನ ಇತಿ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾ ಬಭೂವುಶ್ಚಿತ್ರರಥಾದೂರ್ಣಾಯಾಂ ಸಮ್ರಾಡಜನಿಷ್ಟ॥ ೧೪ ॥ ತತ ಉತ್ಕಲಾಯಾಂ ಮರೀಚಿ-ರ್ಮರೀಚೇರ್ಬಿಂದುಮತ್ಯಾಂ ಬಿಂದುಮಾನುದಪದ್ಯತ ತಸ್ಮಾತ್ಸರಘಾಯಾಂ ಮಧುರ್ನಾಮಾಭವನ್ಮಧೋಃ ಸುಮನಸಿ

ಪರಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಭಾವದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಆದ ಬಳಿಕವೂ ಅವನು ನಿರಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥ ೭ ॥

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದ ಮಹಾತ್ಮರು ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ಗಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಗಾಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು – ॥ ೮ ॥

ಆಹಾ! ಈ ಗಯಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಟಿಯಾದವನು ಯಾರಿದ್ದಾರೆ? ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನ ಕಲೆಯೇ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರಾವನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವನು? ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ಬಹುಜ್ಞನೂ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಕನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನೂ, ಸಾಧುಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಿರೋಮಣಿಯೂ, ಸತ್ಪುರುಷರ ನಿಜವಾದ ಸೇವಕನೂ, ಬೇರಾವನಿರಲು ಸಾಧ್ಯ? ॥ ೯ ॥ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪವುಳ್ಳ ಪರಮಸಾಧ್ವಿಯರಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಮೈತ್ರಿ, ದಯೆ ಮುಂತಾದ ದಕ್ಷಕನ್ಯೆಯರು ಗಂಗಾದಿ ನದಿಗಳ ಸಹಿತ ಅತಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಆತನು ಬಯಸದಿದ್ದರೂ ಭೂದೇವಿಯು ಆತನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಧೀನಳಾಗಿ ಆತನ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ – ಆಕಳು ತನ್ನ ಕರುವಿಗೆ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಉಣಿಸುವಂತೆ – ಧನ-ರತ್ನಾದಿ ಎಲ್ಲ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ॥ ೧೦ ॥ ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಕಾಮನೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದವು. ರಾಜರುಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಸತ್ಕೃತರಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ಕಪ್ಪ-ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ದಕ್ಷಿಣೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ತಮಗೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಧರ್ಮಫಲದ ಆರನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ॥ ೧೧ ॥ ಅವನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಅತ್ಯಧಿಕ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಮತ್ತೇರಿ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲೂ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಫಲವನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೧೨ ॥ ಯಾರು ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡರೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಹಿಡಿದು ದೇವತೆಗಳೂ, ಮನುಷ್ಯರೂ, ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳೂ, ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಹಾಗೂ ತೃಣದವರೆಗಿನ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳು ಆಗಲೇ ತೃಪ್ತವಾಗುತ್ತವೋ, ಅಂತಹ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿತ್ಯತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಜರ್ಷಿಗಯನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನರಾದವರು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಇರಬಲ್ಲನು? ॥ ೧೩ ॥

ಮಹಾರಾಜಾ ಗಯನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಗಯಂತಿಯಿಂದ ಚಿತ್ರರಥ, ಸುಗತಿ, ಅವರೋಧನ ಎಂಬ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರರಥನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಊರ್ಣಾಳಿಂದ 'ಸಾಮ್ರಾಟ' ಎಂಬ ಪುತ್ರನು ಜನಿಸಿದನು. ॥ ೧೪ ॥ ಸಾಮ್ರಾಟನ ಹೆಂಡತಿ ಉತ್ಕಲೆಯಿಂದ ಮರೀಚಿಯೂ, ಮರೀಚಿಯ ಪತ್ನೀ ಬಿಂದುಮತಿಯಿಂದ ಬಿಂದುಮಾನ್ ಎಂಬ ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನ ಪತ್ನೀ

ವೀರವ್ರತಸ್ತತೋ ಭೋಜಾಯಾಂ ಮಂಥುಪ್ರಮಂಥೂ ಜಜ್ಞಾತೇ ಮಂಥೋಃ ಸತ್ಯಾಯಾಂ ಭೌವನಸ್ತತೋ ದೂಷಣಾಯಾಂ ತ್ವಷ್ಟಾಜನಿಷ್ಟ ತ್ವಷ್ಟುರ್ವಿರೋಚನಾಯಾಂ ವಿರಜೋ ವಿರಜಸ್ಯ ಶತಜಿತ್ಪ್ರವರಂ ಪುತ್ರಶತಂ ಕನ್ಯಾ ಚ ವಿಷೂಚ್ಯಾಂ ಕಿಲ ಜಾತಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ತತ್ರಾಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ

ಪ್ರೈಯ್ಯವ್ರತಂ ವಂಶಮಿಮಂ ವಿರಜಶ್ಚರಮೋದ್ಭವಃ ।
ಅಕರೋದತ್ಯಲಂ ಕೀರ್ತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸುರಗಣಂ ಯಥಾ ॥ ೧೬ ॥

ಸರಘಾ ಇವಳಿಂದ ಮಧು, ಮಧುವಿನ ಪತ್ನೀ ಸುಮನಸೆಯಿಂದ ವೀರವ್ರತ ಮತ್ತು ವೀರವ್ರತನು ಭೋಜಾಳಿಂದ ಮಂಥು ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಂಥು ಎಂಬ ಎರಡು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮಂಥುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಸತ್ಯೆಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಭೌವನನೂ, ಭೌವನನ ಪತ್ನೀ ದೂಷಣೆಯ ಉದರದಿಂದ ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬುವನೂ, ತ್ವಷ್ಟಾನ ಪತ್ನೀ ವಿರೋಚನೆಯಿಂದ ವಿರಜ ಮತ್ತು ವಿರಜನ ಪತ್ನಿ ವಿಷೂಚಿ ಎಂಬ ಭಾರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಶತಜಿತ್ ಮುಂತಾದ ನೂರು ಪುತ್ರರು ಹಾಗೂ ಓರ್ವ ಕನ್ಯೆಯು ಜನಿಸಿದರು. ॥ ೧೫ ॥ ವಿರಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ – ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುವು ದೇವತೆಗಳ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಂತೆ ಈ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ವಂಶವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿಂದೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ರಾಜಾ ವಿರಜನು ತನ್ನ ಸತ್ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ವಿಭೂಷಿತಗೊಳಿಸಿದ್ದನು. ॥ ೧೬ ॥

ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ಪ್ರಿಯವ್ರತವಂಶಾನುಕೀರ್ತನಂ ನಾಮ ಪಂಚದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೫ ॥

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಭುವನ ಕೋಶದ ವರ್ಣನೆ

ರಾಜೋವಾಚ

ಉಕ್ತಸ್ತ್ವಯಾ ಭೂಮಂಡಲಾಯಾಮವಿಶೇಷೋ ಯಾವದಾದಿತ್ಯಸ್ತಪತಿ ಯತ್ರ ಚಾಸೌ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಗಣೈಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ವಾ ಸಹ ದೃಶ್ಯತೇ ॥ ೧ ॥ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತರಥಚರಣಪರಿಖಾತೈಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಸಪ್ತ ಸಿಂಧವ ಉಪಕ್ಲೃಪ್ತಾ ಯತ ಏತಸ್ಯಾಃ ಸಪ್ತದ್ವೀಪವಿಶೇಷವಿಕಲ್ಪಸ್ತ್ವಯಾ ಭಗವನ್ಖಲು ಸೂಚಿತ ಏತದೇವಾಖಿಲಮಹಂ ಮಾನತೋ ಲಕ್ಷಣತಶ್ಚ ಸರ್ವಂ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಾಮಿ ॥ ೨ ॥ ಭಗವತೋ ಗುಣಮಯೇ ಸ್ಥೂಲರೂಪ ಆವೇಶಿತಂ ಮನೋ ಹ್ಯಗುಣೇಽಪಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಆತ್ಮಜ್ಯೋತಿಷಿ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭಗವತಿ ವಾಸುದೇವಾಖ್ಯೇ ಕ್ಷಮಮಾವೇಶಿತುಂ ತದು ಹೈತದ್ಗುರೋಽರ್ಹಸ್ಯನುವರ್ಣಯಿತುಮಿತಿ ॥ ೩ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ನ ವೈ ಮಹಾರಾಜ ಭಗವತೋ ಮಾಯಾಗುಣವಿಭೂತೇಃ ಕಾಷ್ಠಾಂ ಮನಸಾ ವಚಸಾ ವಾಧಿಗಂತುಮಲಂ ವಿಬುಧಾಯುಷಾಪಿ ಪುರುಷಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಧಾನ್ಯೇನೈವ ಭೂಗೋ-

ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು – ಮುನಿವರ್ಯರೇ! ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪಸರಿಸಿದೆಯೋ, ನಕ್ಷತ್ರ ಗಣಸಮೇತನಾಗಿ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಭೂಮಂಡಲದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಾವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವಿರಿ. ॥ ೧ ॥ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಮಹಾರಾಜನ ರಥದ ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಏಳುಲೋಕಗಳಿಂದ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳು ಉಂಟಾಗಿದ್ದವು. ಆದರಿಂದ ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಏಳು ದ್ವೀಪಗಳ ವಿಭಾಗವಾಯಿತು ಎಂದು ತಾವು ತಿಳಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂಜ್ಯರೇ! ಈಗ ನಾನು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸಹಿತ ಎಲ್ಲ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೨ ॥ ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವ ಮನಸ್ಸು ಭಗವಂತನ ಈ ಗುಣಮಯ ಸ್ಥೂಲವಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರೆ, ಅವನ ವಾಸುದೇವ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವೂ, ನಿರ್ಗುಣವೂ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಆದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲು ಸಂಭವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗುರುವರ್ಯರೇ! ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಕೃಪೆ ಮಾಡಬೇಕು. ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು – ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನೇ! ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆಯ ಗುಣಗಳು ಅಳತೆಯನ್ನು ಮೀರಿವೆ. ಅವು ಎಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ – ದೇವತೆಗಳ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು, ನಾಮ-ರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗ

ಲಕವಿಶೇಷಂ ನಾಮರೂಪಮಾನಲಕ್ಷಣತೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ॥ ೪ ॥ ಯೋ ವಾಯಂ ದ್ವೀಪಃ ಕುವಲಯಕಮಲಕೋಶಾಭ್ಯಂತರಕೋಶೋ ನಿಯುತಯೋಜನವಿಶಾಲಃ ಸಮವರ್ತುಲೋ ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪತ್ರಮ್ ॥ ೫ ॥ ಯಸ್ಮಿನ್ನವ ವರ್ಷಾಣಿ ನವಯೋಜನಸಹಸ್ರಾಯಾಮಾನ್ಯಷ್ಟಭಿರ್ಮರ್ಯಾದಾಗಿರಿಭಿಃ ಸುವಿಭಕ್ತಾನಿ ಭವಂತಿ ॥ ೬ ॥ ಏಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಇಲಾವೃತಂ ನಾಮಾಭ್ಯಂತರವರ್ಷಂ ಯಸ್ಯ ನಾಭ್ಯಾಮವಸ್ಥಿತಃ ಸರ್ವತಃ ಸೌವರ್ಣಃ ಕುಲಗಿರಿರಾಜೋ ಮೇರುರ್ದ್ವೀಪಾಯಾಮಸಮುನ್ನಾಹಃ ಕರ್ಣಿಕಾಭೂತಃ ಕುವಲಯಕಮಲಸ್ಯ ಮೂರ್ಧನಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಯೋಜನವಿತತೋ ಮೂಲೇ ಷೋಡಶಸಹಸ್ರಂ ತಾವತಾಂತರ್ಭೂಮ್ಯಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ॥ ೭ ॥ ಉತ್ತರೋತ್ತರೇಣೇಲಾವೃತಂ ನೀಲಃ ಶ್ವೇತಃ ಶೃಂಗವಾನಿತಿ ತ್ರಯೋ ರಮ್ಯಕಹಿರಣ್ಮಯಕುರೂಣಾಂ ವರ್ಷಾಣಾಂ ಮರ್ಯಾದಾಗಿರಯಃ ಪ್ರಾಗಾಯತಾ ಉಭಯತಃ ಕ್ಷಾರೋದಾವಧಯೋ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಪೃಥವ ಏಕೈಕಶಃ ಪೂರ್ವಸ್ಮಾತ್ಪೂರ್ವಸ್ಮಾದುತ್ತರ ಉತ್ತರೋ ದಶಾಂಶಾಧಿಕಾಂಶೇನ ದೈರ್ಘ್ಯ ಏವ ಹ್ರಸಂತಿ ॥ ೮ ॥

ಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭೂಗೋಳದ ನಾಮ, ರೂಪ, ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವೆನು. ॥ ೪ ॥ ಭೂಮಂಡಲರೂಪೀ ಕಮಲದ ಕೋಶದಂತಿರುವ ಸಪ್ತ ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿನ ಕೋಶವು ನಾವು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವು ಒಂದು ಲಕ್ಷಯೋಜನಗಳು. ಇದು ಕಮಲಪತ್ರದಂತೆ ದುಂಡಗೆ ಸಮವಾಗಿದೆ. ॥ ೫ ॥ ಈ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದೊಳಗೆ ಒಂಭತ್ತು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ (ಇಳಾವೃತ, ಭರತವರ್ಷ, ಹರಿವರ್ಷ, ಕಿಂಪುರುಷವರ್ಷ, ರಮ್ಯಕ, ಹಿರಣ್ಮಯ, ಕುರು, ಭದ್ರಾಶ್ವ ಮತ್ತು ಕೇತುಮಾಲ) ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷ (ವಿಭಾಗ) ಗಳಿವೆ. ಈ ವರ್ಷಗಳು (ನೀಲ, ಶ್ವೇತ, ಶೃಂಗವಂತ, ನಿಷಧ, ಹೇಮಕೂಟ, ಹಿಮಾಲಯ, ಮಾಲ್ಯವಂತ ಮತ್ತು ಗಂಧಮಾದನ ಎಂಬ) ಎಂಟು ಕುಲ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ॥ ೬ ॥ ಇವುಗಳ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಇಳಾವೃತವೆಂಬ ಹತ್ತನೆಯ ವರ್ಷವಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಲ ಪರ್ವತಗಳ ರಾಜ ಮೇರು ಪರ್ವತವಿದೆ. ಅದು ಭೂಮಂಡಲ ರೂಪೀ ಕಮಲದ ಕರ್ಣಿಕೆಯಂತೆ ಇದೆ. ಅದು ಮೇಲಿಂದ-ಕೆಳಗಿನವರೆಗೆ ಇಡೀ ಸುವರ್ಣಮಯವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಒಂದು ಲಕ್ಷಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಶಿಖರದ ವಿಸ್ತಾರವು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳು, ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತಿದೆ. ಅಂದರೆ ಭೂಮಿಯ ಹೊರಗೆ ಎಂಭತ್ತನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ॥ ೭ ॥ ಇಳಾವೃತವರ್ಷದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಶಃ ನೀಲ, ಶ್ವೇತ ಮತ್ತು ಶೃಂಗವಾನ್ ಎಂಬ ಮೂರು ಪರ್ವತಗಳಿವೆ. ಅವು ರಮ್ಯಕ, ಹಿರಣ್ಮಯ, ಮತ್ತು ಕುರು ಎಂಬ ವರ್ಷಗಳ ಸೀಮೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದವರೆಗೆ ಉಪ್ಪುನೀರಿನ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಅಗಲವು ಎರಡುಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳಿವೆ ಹಾಗೂ ಉದ್ದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದಂಶದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಇದೆ. ಅಗಲ ಮತ್ತು ಎತ್ತರ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸಮವಾಗಿದೆ. ॥ ೮ ॥

ಏವಂ ದಕ್ಷಿಣೇನೇಲಾವೃತಂ ನಿಷಧೋ ಹೇಮಕೂಟೋ ಹಿಮಾಲಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಗಾಯತಾ ಯಥಾನೀಲಾದಯೋಽಯುತಯೋಜನೋತ್ಸೇಧಾ ಹರಿವರ್ಷಕಿಂಪುರುಷಭಾರತಾನಾಂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಮ್ ॥ ೯ ॥ ತಥೈವೇಲಾವೃತಮಪರೇಣ ಪೂರ್ವೇಣ ಚ ಮಾಲ್ಯವದ್ಗಂಧಮಾದನಾವಾನೀಲನಿಷಧಾಯತೌ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಂ ಪಪ್ರಥತುಃ ಕೇತುಮಾಲಭದ್ರಾಶ್ವಯೋಃ ಸೀಮಾನಂ ವಿದಧಾತೇ ॥ ೧೦ ॥ ಮಂದರೋ

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಾವೃತದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ನಿಷಧ, ಹೇಮಕೂಟ, ಹಿಮಾಲಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಪರ್ವತಗಳಿವೆ. ಇವೂ ಕೂಡ ನೀಲವೇ ಮುಂತಾದ ಪರ್ವತಗಳಂತೆ ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ ಮತ್ತು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹರಿವರ್ಷ, ಕಿಂಪುರುಷವರ್ಷ, ಭಾರತವರ್ಷದ ಸೀಮೆಗಳ ವಿಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೯ ॥ ಇಳಾವೃತದ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ನೀಲಪರ್ವತ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ನಿಷಧ ಪರ್ವತದವರೆಗೆ ಹರಡಿರುವ ಗಂಧಮಾದನ ಹಾಗೂ ಮಾಲ್ಯವಾನ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಪರ್ವತಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಅಗಲ ಎರಡೆರಡು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳಿವೆ. ಇವು ಭದ್ರಾಶ್ವ ಹಾಗೂ ಕೇತುಮಾಲ ಎಂಬ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಸೀಮೆಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತವೆ. ॥ ೧೦ ॥

ಮೇರುಮಂದರಃ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಃ ಕುಮುದ ಇತ್ಯಯುತಯೋಜನವಿಸ್ತಾರೋನ್ನಾಹಾ ಮೇರೋಶ್ಚತುರ್ದಿಶಮವಷ್ಟಂಭಗಿರಯ ಉಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಃ ॥ ೧೧ ॥ ಚತುರ್ಷ್ವೇತೇಷು ಚೂತಜಂಬೂಕದಂಬನ್ಯಗ್ರೋಧಾಶ್ಚತ್ವಾರಃ ಪಾದಪಪ್ರವರಾಃ ಪರ್ವತಕೇತವ ಇವಾಧಿಸಹಸ್ರಯೋಜನೋನ್ನಾಹಾಸ್ತಾವದ್ ವಿಟಪವಿತತಯಶ್ಶತಯೋಜನಪರಿಣಾಹಾಃ ॥ ೧೨ ॥ ಹ್ರದಾಶ್ಚತ್ವಾರಃ ಪಯೋಮಧ್ವಿಕ್ಷುರಸಮೃಷ್ಟಜಲಾ ಯದುಪಸ್ಪರ್ಶಿನ ಉಪದೇವಗಣಾ ಯೋಗೈಶ್ವರ್ಯಾಣಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾನಿ ಭರತರ್ಷಭ ಧಾರಯಂತಿ ॥ ೧೩ ॥ ದೇವೋದ್ಯಾನಾನಿ ಚ ಭವಂತಿ ಚತ್ವಾರಿ ನಂದನಂ ಚೈತ್ರರಥಂ ವೈಭ್ರಾಜಕಂ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಮಿತಿ ॥ ೧೪ ॥ ಯೇಷ್ವಮರಪರಿವೃಢಾಃ ಸಹ ಸುರಲಲನಾಲಲಾಮಯೂಥಪತಯ ಉಪದೇವಗಣೈರುಪಗೀಯಮಾನಮಹಿಮಾನಃ ಕಿಲ ವಿಹರಂತಿ ॥ ೧೫ ॥

ಮಂದರೋತ್ಸಂಗ ಏಕಾದಶಶತಯೋಜನೋತ್ತುಂಗದೇವಚೂತಶಿರಸೋ ಗಿರಿಶಿಖರಸ್ಥೂಲಾನಿ ಫಲಾನ್ಯಮೃತಕಲ್ಪಾನಿ ಪತಂತಿ ॥ ೧೬ ॥ ತೇಷಾಂ ವಿಶೀರ್ಯಮಾಣಾನಾಮತಿಮಧುರಸುರಭಿಸುಗಂಧಿಬಹುಲಾರುಣರಸೋದೇನಾರುಣೋದಾ ನಾಮ ನದೀ ಮಂದರಗಿರಿಶಿಖರಾನ್ನಿಪತಂತೀ ಪೂರ್ವೇಣೇಲಾವೃತಮುಪಪ್ಲಾವಯತಿ ॥ ೧೭ ॥ ಯದುಪಜೋಷಣಾದ್ಭವಾನ್ಯಾ ಅನುಚರೀಣಾಂ ಪುಣ್ಯಜನವಧೂನಾಮವಯವಸ್ಪರ್ಶಸುಗಂಧವಾತೋ ದಶಯೋಜನಂ ಸಮಂತಾದನುವಾಸಯತಿ ॥ ೧೮ ॥ ಏವಂ ಜಂಬೂಫಲಾನಾಮತ್ಯುಚ್ಚನಿಪಾತವಿಶೀರ್ಣಾನಾಮನಸ್ಥಿಪ್ರಾಯಾಣಾಮಿಭಕಾಯನಿಭಾನಾಂ ರಸೇನ ಜಂಬೂ ನಾಮ ನದೀ ಮೇರುಮಂದರಶಿಖರಾದಯುತಯೋಜನಾದವನಿತಲೇನಿಪತಂತೀ ದಕ್ಷಿಣೇನಾತ್ಮಾನಂ ಯಾವದಿಲಾವೃತಮುಷ್ಯಂದಯತಿ ॥ ೧೯ ॥ ತಾವದುಭಯೋರಪಿ ರೋಧಸೋರ್ಯಾ ಮೃತ್ತಿಕಾ ತದ್ರಸೇನಾನುವಿಧ್ಯಮಾನಾ ವಾಯ್ವರ್ಕಸಂಯೋಗವಿಪಾಕೇನ ಸದಾಮರಲೋಕಾಭರಣಂ ಜಾಂಬೂನದಂ ನಾಮ ಸುವರ್ಣಂ ಭವತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಇವಲ್ಲದೆ ಮಂದರ, ಮೇರುಮಂದರ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವ, ಕುಮುದ ಎಂಬ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಯೋಜನಗಳಷ್ಟು ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವತಗಳು ಮೇರುಪರ್ವತಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಂತೆ ಉಂಟಾಗಿವೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಈ ನಾಲ್ಕು ಗಿರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತಿದೊಡ್ಡದಾದ ಮಾವು, ನೇರಳೆ, ಈಚಲು ಮತ್ತು ಆಲದ ಮರಗಳು ಧ್ವಜಗಳಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹನ್ನೊಂದು ಸಾವಿರಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿವೆ ಹಾಗೂ ಇಷ್ಟೇ ಇವುಗಳ ಶಾಖೆ (ಕೊಂಬೆ) ಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ದಪ್ಪವೂ ನೂರು-ನೂರು ಯೋಜನಗಳಷ್ಟಿದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಎಲೈ ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠನೇ ! ಈ ಪರ್ವತಗಳ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಕಬ್ಬಿನರಸ ಮತ್ತು ಸಿಹಿನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಸರೋವರಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಯಕ್ಷ-ಕಿನ್ನರರೇ ಮುಂತಾದ ಉಪದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿವೆ. ॥ ೧೩ ॥ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಂದನ, ಚೈತ್ರರಥ, ವೈಭ್ರಾಜಕ, ಸರ್ವತೋಭದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ದಿವ್ಯವಾದ ಉಪವನಗಳೂ ಇವೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ-ಪ್ರಧಾನರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಅನೇಕ ಸುರಸುಂದರಿಯರ ನಾಯಕರಾಗಿ ಜೊತೆ-ಜೊತೆಗೆ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಗಂಧರ್ವರೇ ಮುಂತಾದ ಉಪದೇವತಾಗಣಗಳು ಇವರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೫ ॥

ಮಂದರಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಹನ್ನೊಂದುಸಾವಿರ ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾದ ಆ ಮಾವಿನ ಮರದಿಂದ ಗಿರಿಶಿಖರಗಳಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ, ಅಮೃತದಂತೆ ಸ್ವಾದಿಷ್ಟವಾದ ಹಣ್ಣುಗಳು ಉದುರುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಅವು ಉದುರಿ ಒಡೆದುಹೋದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸಿಹಿಯಾದ, ಕೆಂಪಾದ ರಸವು ಹರಿಯತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಅರುಣೋದಾ ಎಂಬ ನದಿಯಾಗಿ ಮಂದರಾಚಲದ ಶಿಖರದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ತನ್ನ ಜಲದಿಂದ ಇಳಾವೃತವರ್ಷದ ಪೂರ್ವಭಾಗವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತದೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತಿಯ ಅನುಚರಿಯರಾದ ಯಕ್ಷಪತ್ನಿಯರು ಈ ಜಲವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ-ಅವರ ಅಂಗಸ್ಪರ್ಶಮಾಡಿ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿಯು ಸುತ್ತಲೂ ಹತ್ತತ್ತು ಯೋಜನದವರೆಗಿನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸುಗಂಧದಿಂದ ತುಂಬಿ ಬರುವಷ್ಟು ಸುಗಂಧ ಅವರ ಮೈಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೮ ॥ ಹೀಗೆಯೇ ನೇರಳೇ ಮರದಿಂದ ಆನೆಗಳಷ್ಟು ಗಾತ್ರದ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡದಾದ ಬೀಜಗಳೇ ಇಲ್ಲದ ಹಣ್ಣುಗಳು ಉದುರುತ್ತವೆ. ಬಹಳ ಎತ್ತರದಿಂದ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಅವು ಒಡೆದು ಅದರ ರಸವು ಜಂಬೂ ಎಂಬ ನದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡು ಮಂದರಪರ್ವತದ ಹತ್ತುಸಾವಿರಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಖರದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಧುಮುಕಿ ಇಳಾವೃತದ ದಕ್ಷಿಣದ ಭೂಭಾಗವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತದೆ. ॥ ೧೯ ॥ ಆ ನದಿಯ ಎರಡೂ ದಡದ ಮಣ್ಣು ಆ ರಸದಿಂದ ನೆನೆದು ವಾಯು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಒಣಗಿದಾಗ ಅದೇ ದೇವಲೋಕವನ್ನು ವಿಭೂಷಿತಗೊಳಿಸುವ 'ಜಾಂಬೂನದ' ಎಂಬ ಬಂಗಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦ ॥

ಯದುಹ ವಾವ ವಿಬುಧಾದಯಃ ಸಹ ಯುವತಿಭಿರ್ಮುಕುಟಕಟಕಕಟಿಸೂತ್ರಾದ್ಯಾಭರಣರೂಪೇಣ ಖಲು ಧಾರಯಂತಿ ॥ ೨೧ ॥

ಯಸ್ತು ಮಹಾಕದಂಬಃ ಸುಪಾರ್ಶ್ವನಿರೂಢೋ ಯಾಸ್ತಸ್ಯ ಕೋಟರೇಭ್ಯೋ ವಿನಿಃಸೃತಾಃ ಪಂಚಾಯಾಮಪರಿಣಾಹಾಃ ಪಂಚ ಮಧುಧಾರಾಃ ಸುಪಾರ್ಶ್ವಶಿಖರಾತ್ಪತಂತ್ಯೋಽಪರೇಣಾತ್ಮಾನಮಿಲಾವೃತಮನುಮೋದಯಂತಿ ॥ ೨೨ ॥ ಯಾ ಹ್ಯುಪಯುಂಜಾನಾನಾಂ ಮುಖನಿರ್ವಾಸಿತೋ ವಾಯುಃ ಸಮಂತಾಚ್ಛತಯೋಜನಮನುವಾಸಯತಿ ॥ ೨೩ ॥

ಏವಂ ಕುಮುದನಿರೂಢೋ ಯಃ ಶತವಲ್ಶೋ ನಾಮ ವಟಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ಕಂದೇಭ್ಯೋ ನೀಚೀನಾಃ ಪಯೋದಧಿಮಧುಘೃತಗುಡಾನ್ನಾದ್ಯಂಬರಶಯ್ಯಾಸನಾಭರಣಾದಯಃ ಸರ್ವ ಏವ ಕಾಮದುಘಾ ನದಾಃ ಕುಮುದಾಗ್ರಾತ್ಪತಂತಸ್ತಮುತ್ತರೇಣೇಲಾವೃತಮುಪಯೋಜಯಂತಿ ॥ ೨೪ ॥ ಯಾನುಪಜುಷಾಣಾನಾಂ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ಪ್ರಜಾನಾಂ ವಲೀಪಲಿತಕ್ಲಮಸ್ವೇದದೌರ್ಗಂಧ್ಯಜರಾಮಯಮೃತ್ಯುಶೀತೋಷ್ಣವೈವರ್ಣ್ಯೋಪಸರ್ಗಾದಯಸ್ತಾಪವಿಶೇಷಾ ಭವಂತಿ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ಸುಖಂ ನಿರತಿಶಯಮೇವ ॥ ೨೫ ॥

ಕುರಂಗಕುರರಕುಸುಂಭವೈಕಂಕತ್ರಿಕೂಟಶಿಶಿರಪತಂಗರುಚಕನಿಷಧಶಿನೀವಾಸಕಪಿಲಶಂಖವೈಡೂರ್ಯಜಾರುಧಿಹಂಸರ್ಷಭನಾಗಕಾಲಂಜರನಾರದಾದಯೋ ವಿಂಶತಿಗಿರಯೋ ಮೇರೋಃ ಕರ್ಣಿಕಾಯಾ ಇವ ಕೇಸರಭೂತಾ ಮೂಲದೇಶೇ ಪರಿತ ಉಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಃ ॥ ೨೬ ॥ ಜಠರದೇವಕೂಟೌ ಮೇರುಂ ಪೂರ್ವೇಣಾಷ್ಟಾ- ದಶಯೋಜನಸಹಸ್ರಮುದಗಾಯತೌ ದ್ವಿಸಹಸ್ರಂ ಪೃಥುತುಂಗೌ ಭವತಃ । ಏವಮಪರೇಣ ಪವನಪಾರಿಯಾತ್ರೌ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಕೈಲಾಸಕರವೀರೌ ಪ್ರಾಗಾಯತಾವೇವಮುತ್ತರತಸ್ತ್ರಿಶೃಂಗಮಕರಾವಷ್ಟಭಿರೇತೈಃ ಪರಿಸೃತೋಽಗ್ನಿರಿವ ಪರಿತಶ್ಚಕಾಸ್ತಿ

ಇದನ್ನು ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು ಮುಂತಾದವರ ತರುಣಿಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಹಿತ ಕಿರೀಟ, ಕಂಕಣ, ಉಡಿದಾರ ಮುಂತಾದ ಆಭರಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೧ ॥

ಸುಪಾರ್ಶ್ವಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಈಚಲಮರದ ಐದು ಪೊಟರೆಗಳಿಂದ ಐದು ಮಾರುಗಳ ಗಾತ್ರವಿರುವ ಐದು ಜೇನುತುಪ್ಪದ ಧಾರೆಗಳು ಹರಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಅವು ಸುಪಾರ್ಶ್ವ ಶಿಖರದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಇಳಾವೃತವರ್ಷದ ಪಶ್ಚಿಮದ ಭಾಗವನ್ನು ತನ್ನ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಸುವಾಸನೆಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಆ ಜೇನುರಸವನ್ನು ಕುಡಿದವರ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಟ ವಾಯುವು ಸುತ್ತಲೂ ನೂರು-ನೂರು ಯೋಜನಗಳವರೆಗೆ ಅದರ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ॥ ೨೩ ॥

ಇದೇ ರೀತಿ ಕುಮುದ ಪರ್ವತದಮೇಲೆ ಬೆಳೆದಿರುವ ಶತವಲ್ಶವೆಂಬ ಆಲದ ಮರದ ದೊಡ್ಡ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ ಹರಿದುಬರುವ ಅನೇಕ ನದಗಳಿವೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಜೇನು, ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ, ಅನ್ನ, ವಸ್ತ್ರ, ಶಯ್ಯೆ, ಆಸನ ಮತ್ತು ಆಭೂಷಣ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದೊರೆಯಬಲ್ಲವು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಕುಮುದ ಶಿಖರದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಇಳಾವೃತದ ಉತ್ತರದ ಭಾಗವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತವೆ. ॥ ೨೪ ॥ ಇವುಗಳು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ನೆರಿಗೆ ಬೀಳುವುದು, ಕೂದಲು ಹಣ್ಣಾಗುವುದು, ಬಳಲಿಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು, ಮುಪ್ಪು, ರೋಗ, ಮೃತ್ಯು, ಶೀತ, ಸೆಕೆಯಪೀಡೆ, ಶರೀರವು ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ಅವಯವಗಳು ತುಂಡರಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಷ್ಟಗಳು ಎಂದೂ ತೋಂದರೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಜೀವನವಿಡೀ ಪೂರ್ಣಸುಖವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ॥ ೨೫ ॥

ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಕಮಲದ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಕೇಸರವಿರುವಂತೆ ಮೇರು ಪರ್ವತದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕುರಂಗ, ಕುರರ, ಕುಸುಂಭ, ವೈಕಂಕ, ತ್ರಿಕೂಟ, ಶಿಶಿರ, ಪತಂಗ, ರುಚಕ, ನಿಷಧ, ಶಿನೀವಾಸ, ಕಪಿಲ, ಶಂಖ, ವೈಡೂರ್ಯ, ಜಾರುಧಿ, ಹಂಸ, ಋಷಭ, ನಾಗ, ಕಾಲಂಜರ ಮತ್ತು ನಾರದ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಪರ್ವತಗಳು ಇನ್ನೂ ಇವೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಇವಲ್ಲದೆ ಮೇರುವಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಜಠರ, ದೇವಕೂಟ ಎಂಬ ಎರಡು ಪರ್ವತಗಳಿವೆ. ಅವು ಹದಿನೆಂಟು-ಹದಿನೆಂಟುಸಾವಿರ ಯೋಜನ ಉದ್ದ ಹಾಗೂ ಎರಡೆರಡು ಸಾವಿರ ಯೋಜನ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಎತ್ತರವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕಡೆಗೆ ಪವನ, ಪಾರಿಯಾತ್ರ, ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಕೈಲಾಸ, ಕರವೀರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ತ್ರಿಶೃಂಗ, ಮಕರ ಎಂಬ ಪರ್ವತಗಳು ಇವೆ. ಈ ಎಂಟು ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಸುವರ್ಣಗಿರಿ ಮೇರುವು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಮೇರುವಿನ ಶಿಖರದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸುವರ್ಣಮಯ ಪುರಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಕೋಟಿ ಯೋಜನ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೮ ॥

ಕಾಂಚನಗಿರಿಃ ॥ ೨೭ ॥ ಮೇರೋರ್ಮೂರ್ಧನಿ ಭಗವತ ಆತ್ಮಯೋನೇರ್ಮಧ್ಯತ ಉಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಂ ಪುರೀಮಯುತ-ಯೋಜನಸಾಹಸ್ರೀಂ ಸಮಚತುರಸ್ರಾಂ ಶಾತಕೌಂಭೀಂ ವದಂತಿ ॥ ೨೮ ॥ ತಾಮನು ಪರಿತೋ ಲೋಕಪಾಲಾನಾ-ಮಷ್ಟಾನಾಂ ಯಥಾದಿಶಂ ಯಥಾರೂಪಂ ತುರೀಯ-ಮಾನೇನ ಪುರೋಽಷ್ಟಾವುಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಃ ॥ ೨೯ ॥

ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಪೂರ್ವವೇ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಉಪದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ಎಂಟು ಲೋಕಪಾಲಕರ ಎಂಟು ಪುರಗಳು ಇವೆ. ಅವು ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಒಡೆಯನಿಗನುರೂಪವಾಗಿ ಆಯಾಯಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪುರಕ್ಕಿಂತ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದಂಶ ಇವೆ. ॥ ೨೯ ॥

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ಭುವನಕೋಶವರ್ಣನಂ ನಾಮ ಷೋಡಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಗಂಗಾದೇವಿಯ ವರ್ಣನೆ – ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಮಾಡಿದ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ತುತಿ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ತತ್ರ ಭಗವತಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಯಜ್ಞಲಿಂಗಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಕ್ರ-ಮತೋ ವಾಮಪಾದಾಂಗುಷ್ಠನಖನಿರ್ಭಿನ್ನೋರ್ಧ್ವಾಂಡ ಕಟಾಹವಿವರೇಣಾಂತಃಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ಯಾ ಬಾಹ್ಯಜಲಧಾರಾ ತಚ್ಚರಣಪಂಕಜಾವನೇಜನಾರುಣಕಿಂಜಲ್ಕೋಪರಂಜಿತಾ-ಖಿಲಜಗದಘಮಲಾಪಹೋಪಸ್ಪರ್ಶನಾಮಲಾ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭ-ಗವತ್ಪದೀತ್ಯನುಪಲಕ್ಷಿತವಚೋಽಭಿಧೀಯಮಾನಾತಿಮ-ಹತಾ ಕಾಲೇನ ಯುಗಸಹಸ್ರೋಪಲಕ್ಷಣೇನ ದಿವೋ ಮೂರ್ಧನ್ಯವತತಾರ ಯತ್ತದ್ವಿಷ್ಣುಪದಮಾಹುಃ ॥ ೧ ॥ ಯತ್ರ ಹ ವಾವ ವೀರವ್ರತ ಔತ್ತಾನಪಾದಿಃ ಪರಮ ಭಾಗವತೋಽಸ್ಮತ್ಕುಲದೇವತಾಚರಣಾರವಿಂದೋದಕಮಿತಿ ಯಾಮನುಸವನಮುತ್ಕೃಷ್ಯಮಾಣಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ದೃಢಂ ಕ್ಲಿದ್ಯಮಾನಾಂತರ್ಹೃದಯ ಔತ್ಕಂಠ್ಯವಿವಶಾಮೀಲಿ-ತಲೋಚನಯುಗಲಕುಡ್ಮಲವಿಗಲಿತಾಮಲಬಾಷ್ಪಕಲಯಾ-ಭಿವ್ಯಜ್ಯಮಾನರೋಮಪುಲಕಕುಲಕೋಽಧುನಾಪಿ ಪರಮಾ-ದರೇಣ ಶಿರಸಾ ಬಿಭರ್ತಿ ॥ ೨ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿಯಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಳೆಯಲು ತನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನು ಚಾಚಿದಾಗ ಅವನ ಎಡಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದ ಉಗುರಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹದ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಒಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಆ ರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೆ ಹರಿದುಬಂದ ಜಲಧಾರೆಯು ಭಗವಂತನ ಚರಣಕಮಲವನ್ನು ತೊಳೆದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕುಂಕುಮ-ಕೇಸರಗಳಿಂದ ಅದು ಕೆಂಪೇರಿತು. ಆ ನಿರ್ಮಲಧಾರೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವಾದೊಡನೆಯೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವಪಾಪಗಳೂ ತೊಳೆದುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅದು ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯದೆ 'ಭಗವತ್ಪದೀ' ಎಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಧಾರೆಯು ಸಾವಿರ ಯುಗಗಳು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಸ್ವರ್ಗದ ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುಪದ'ವೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ॥ ೧ ॥ ವೀರವ್ರತ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಆ ಧ್ರುವಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತಾನಪಾದನ ಪುತ್ರನೂ ಪರಮ ಭಾಗವತೋತ್ತಮನೂ ಆದ ಧ್ರುವನು ವಾಸಿಸುವನು. ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ – 'ಇದು ನಮ್ಮ ಕುಲದೇವತೆಯ ಶ್ರೀಪಾದ ತೀರ್ಥವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಇಂದೂ ಕೂಡ ಆ ಜಲವನ್ನು ತುಂಬಾ ಆದರದಿಂದ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಹೃದಯವು ಗದ್ಗದಿತನಾಗಿ ಉತ್ಕಂಠತೆಯಿಂದ ಪರವಶನಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ತನ್ನ ನೇತ್ರಕಮಲಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಆನಂದಬಾಷ್ಪಗಳು ಹರಿಯತೊಡಗಿ, ಶರೀರವು ರೋಮಾಂಚವಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨ ॥

ತತಃ ಸಪ್ತಋಷಯಸ್ತತ್ಪ್ರಭಾವಾಭಿಜ್ಞಾ ಯಾಂ ನನು ತಪಸ ಆತ್ಯಂತಿಕೀ ಸಿದ್ಧಿರೇತಾವತೀ ಭಗವತಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಿ ವಾಸುದೇವೇಽನುಪರತಭಕ್ತಿಯೋಗಲಾಭೇನೈವೋಪೇಕ್ಷಿ-ತಾನ್ಯಾರ್ಥಾತ್ಮಗತಯೋ ಮುಕ್ತಿಮಿವಾಗತಾಂ ಮುಮುಕ್ಷವ ಇವ ಸಬಹುಮಾನಮದ್ಯಾಪಿ ಜಟಾಜೂಟೈರುದ್ವಹಂತಿ ॥ ೩ ॥ ತತೋಽನೇಕಸಹಸ್ರಕೋಟಿವಿಮಾನಾನೀಕಸಂ-ಕುಲದೇವಯಾನೇನಾವತರಂತೀಂದುಮಂಡಲಮಾವಾರ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಸದನೇ ನಿಪತತಿ ॥ ೪ ॥

ಇದಾದ ಬಳಿಕ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಆ ತೀರ್ಥದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನರಿತು – 'ಇದೇ ನಮ್ಮ ತಪಸ್ಸಿನ ಕೊನೆಯ ಸಿದ್ಧಿ' ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಇಂದೂ ಕೂಡ – ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಜಟಾಜೂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ – ಅದನ್ನು ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಆ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಇತರ ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ತೊರೆಯುವರು. ಇಂತಹ ನಿಷ್ಕಾಮರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾದರದಿಂದ ತಳೆಯುತ್ತಿರುವ ತೀರ್ಥವದು. ॥ ೩ ॥ ಈ ದಿವ್ಯಗಂಗೆಯು ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೋಟ್ಯಂತರ ವಿಮಾನಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹರಿದುಬಂದು ಚಂದ್ರಮಂಡಲವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಾ, ಮೇರುವಿನ ಶಿಖರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೀಳುವಳು. ॥ ೪ ॥

ತತ್ರ ಚತುರ್ಧಾ ಭಿದ್ಯಮಾನಾ ಚತುರ್ಭಿರ್ನಾಮ-ಭಿಶ್ಚತುರ್ದಿಶಮಭಿಸ್ಪಂದಂತೀ ನದನದೀಪತಿಮೇವಾಭಿ-ನಿವಿಶತಿ ಸೀತಾಲಕನಂದಾ ಚಕ್ಷುರ್ಭದ್ರೇತಿ ॥ ೫ ॥ ಸೀತಾ ತು ಬ್ರಹ್ಮಸದನಾತ್ಕೇಸರಾಚಲಾದಿಗಿರಿಶಿಖರೇಭ್ಯೋಽಧೋಽಧಃ ಪ್ರಸ್ರವಂತೀ ಗಂಧಮಾದನಮೂರ್ಧಸು ಪತಿತ್ವಾಂತರೇಣ ಭದ್ರಾಶ್ವವರ್ಷಂ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕ್ಷಾರಸಮುದ್ರಮಭಿ-ಪ್ರವಿಶತಿ ॥ ೬ ॥ ಏವಂ ಮಾಲ್ಯವಚ್ಛಿಖರಾನ್ನಿಷ್ಪತಂತೀ ತತೋಽನುಪರತವೇಗಾ ಕೇತುಮಾಲಮಭಿ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಸರಿತ್ಪತಿಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ॥ ೭ ॥ ಭದ್ರಾ ಚೋತ್ತ-ರತೋ ಮೇರುಶಿರಸೋ ನಿಪತಿತಾ ಗಿರಿಶಿಖರಾದ್ಗಿರಿಶಿಖ-ರಮತಿಹಾಯ ಶೃಂಗವತಃ ಶೃಂಗಾದವಸ್ಯಂದಮಾನಾ ಉತ್ತ-ರಾಂಸ್ತು ಕುರೂನಭಿತ ಉದೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಜಲಧಿಮಭಿಪ್ರ-ವಿಶತಿ ॥ ೮ ॥ ತಥೈವಾಲಕನಂದಾ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸದ-ನಾದ್ಬಹೂನಿ ಗಿರಿಕೂಟಾನ್ಯತಿಕ್ರಮ್ಯ ಹೇಮಕೂಟಾದ್ಧೈಮ-ಕೂಟಾನ್ಯತಿರಭಸತರರಂಹಸಾ ಲುಠಯಂತೀ ಭಾರತ-ಮಭಿವರ್ಷಂ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಜಲಧಿಮಭಿಪ್ರವಿಶತಿ ಯಸ್ಯಾಂ ಸ್ನಾನಾರ್ಥಂ ಚಾಗಚ್ಛತಃ ಪುಂಸಃ ಪದೇ ಪದೇಽಶ್ವಮೇಧ-ರಾಜಸೂಯಾದೀನಾಂ ಫಲಂ ನ ದುರ್ಲಭಮಿತಿ ॥ ೯ ॥ ಅನ್ಯೇ ಚ ನದಾ ನದ್ಯಶ್ಚ ವರ್ಷೇ ವರ್ಷೇ ಸಂತಿ ಬಹುಶೋ ಮೇರ್ವಾದಿಗಿರಿದುಹಿತರಃ ಶತಶಃ ॥ ೧೦ ॥

ಅಲ್ಲಿ ಅದು ಸೀತಾ, ಅಲಕನಂದಾ, ಚಕ್ಷು ಮತ್ತು ಭದ್ರಾ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕವಲೊಡೆದು ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಕಡೆಗೆ ನದ-ನದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವುದು. ॥ ೫ ॥ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೀತಾ ಎಂಬ ಧಾರೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಕೇಸರಾಚಲವೇ ಮುಂತಾದ ಗಿರಿಗಳ ಸರ್ವೋಚ್ಚ ಶಿಖರಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕೆಳಗಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಗಂಧಮಾದನದ ಶಿಖರಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಬೀಳುವುದು. ಮತ್ತೆ ಭದ್ರಾಶ್ವವರ್ಷವನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಾ ಪೂರ್ವದ ಲವಣಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಸೇರುವುದು. ॥ ೬ ॥ ಹೀಗೆಯೇ ಚಕ್ಷು ಎಂಬ ಧಾರೆಯು ಮಾಲ್ಯವತ್ಪರ್ವತದ ಶಿಖರವನ್ನು ತಲುಪಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಡೆ-ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇತುಮಾಲವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಪಶ್ಚಿಮದ ಕ್ಷಾರಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ॥ ೭ ॥ ಭದ್ರಾ ಎಂಬ ಧಾರೆಯು ಮೇರುಪರ್ವತದ ಶಿಖರದಿಂದ ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಧುಮುಕಿ ಒಂದು ಪರ್ವತದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ಶೃಂಗವಾನ್ ಶಿಖರದಿಂದ ಧುಮುಕಿ ಉತ್ತರ ಕುರುದೇಶದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವುದು. ॥ ೮ ॥ ಅಲಕನಂದಾ ಎಂಬ ಧಾರೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಪುರದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಧುಮುಕಿ ಅನೇಕ ಗಿರಿ-ಶಿಖರಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಹೇಮಕೂಟ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ತಲುಪುವುದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಿತಿಮೀರಿದ ವೇಗದಿಂದ ಹಿಮಾಲಯದ ಶಿಖರಗಳನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಾ ಭಾರತವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಲು ಬರುವ ಜನರಿಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧ ಮತ್ತು ರಾಜಸೂಯ ಮುಂತಾದ ಯಜ್ಞಗಳ ಫಲವೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೯ ॥ ಇದಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಮೇರುವೇ ಮುಂತಾದ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬರುವ ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ನದ-ನದಿಗಳು ಇವೆ. ॥ ೧೦ ॥

ತತ್ರಾಪಿ ಭಾರತಮೇವ ವರ್ಷಂ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಮನ್ಯಾನ್ಯಷ್ಟ ವರ್ಷಾಣಿ ಸ್ವರ್ಗಿಣಾಂ ಪುಣ್ಯಶೇಷೋಪಭೋಗಸ್ಥಾನಾನಿ ಭೌಮಾನಿ ಸ್ವರ್ಗಪದಾನಿ ವ್ಯಪದಿಶಂತಿ ॥ ೧೧ ॥ ಏಷು ಪುರುಷಾಣಾಮಯುತಪುರುಷಾಯುರ್ವರ್ಷಾಣಾಂ ದೇವಕಲ್ಪಾನಾಂ ನಾಗಾಯುತಪ್ರಾಣಾನಾಂ ವಜ್ರಸಂಹನನಬಲವಯೋಮೋದಪ್ರಮುದಿತಮಹಾಸೌರತಮಿಥುನವ್ಯವಾಯಾಪವರ್ಗವರ್ಷಧೃತೈಕಗರ್ಭಕಲತ್ರಾಣಾಂ ತತ್ರ ತು ತ್ರೇತಾಯುಗಸಮಃ ಕಾಲೋ ವರ್ತತೇ ॥ ೧೨ ॥ ಯತ್ರ ಹ ದೇವಪತಯಃ ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈರ್ಗಣನಾಯಕೈರ್ವಿಹಿತಮಹಾರ್ಹಣಾಃ ಸರ್ವರ್ತುಕುಸುಮಸ್ತಬಕಫಲಕಿಸಲಯಶ್ರಿಯಾಽಽನಮ್ಯಮಾನವಿಟಪಲತಾವಿಟಪಿಭಿರುಪಶುಂಭಮಾನರುಚಿರಕಾನನಾಶ್ರಮಾಯತನವರ್ಷಗಿರಿದ್ರೋಣೀಷು ತಥಾ ಚಾಮಲಜಲಾಶಯೇಷು ವಿಕಚವಿವಿಧನವವನರುಹಾಮೋದಮುದಿತರಾಜಹಂಸಜಲಕುಕ್ಕುಟಕಾರಂಡವಸಾರಸಚಕ್ರವಾಕಾದಿಭಿರ್ಮಧುಕರನಿಕರಾಕೃತಿಭಿರುಪಕೂಜಿತೇಷು ಜಲಕ್ರೀಡಾದಿಭಿರ್ವಿಚಿತ್ರವಿನೋದೈಃ ಸುಲಲಿತಸುರಸುಂದರೀಣಾಂ ಕಾಮಕಲಿಲವಿಲಾಸಹಾಸಲೀಲಾವಲೋಕಾಕೃಷ್ಟಮನೋದೃಷ್ಟಯಃ ಸ್ವೈರಂ ವಿಹರಂತಿ ॥ ೧೩ ॥

ಈ ಎಲ್ಲ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾರತವರ್ಷವೇ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳೂ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಾದ ಜೀವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಉಳಿದ ಪುಣ್ಯಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಸ್ಥಾನಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಭೂಲೋಕದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೧ ॥ ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಸದೃಶರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಾನವರ ಗಣನೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷದ ಆಯುಸ್ಸು ಇರುತ್ತದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಆನೆಗಳ ಬಲವಿರುತ್ತದೆ. ಅವರ ವಜ್ರದಂತಹ ದೃಢವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ, ಯೌವನ, ಉಲ್ಲಾಸ ಇವುಗಳಿಂದ ಅವರು ಹೆಚ್ಚು-ಕಾಲದವರೆಗೆ ಮೈಥುನ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಗಗಳು ಮುಗಿದುಹೋಗಿ ಇನ್ನು ಒಂದು ವರ್ಷ ಬಾಕಿ ಇರುವಾಗ ಅವರ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗರ್ಭವತಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲ ತ್ರೇತಾಯುಗದಂತೆ ಸಮಯ ಇರುತ್ತದೆ. ॥ ೧೨ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆಶ್ರಮ, ಭವನ, ವರ್ಷ, ಪರ್ವತದ ತಪ್ಪಲುಗಳು, ಅಲ್ಲಿಯ ಸುಂದರ ವನ-ಉಪವನಗಳೂ ಎಲ್ಲ ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೂವುಗಳ ಗೊಂಚಲು, ಫಲಗಳು ಮತ್ತು ಹೊಸ ಚಿಗುರುಗಳ ಶೋಭೆಯ ಭಾರದಿಂದ ಬಾಗಿರುವ ಕೊಂಬೆಗಳಿಂದ, ಲತೆಗಳಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸುಶೋಭಿತವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಅನೇಕ ಜಲಾಶಯಗಳೂ ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಮಲಗಳು ಅರಳಿವೆ. ಆ ಕಮಲಗಳ ಸುಗಂಧದಿಂದ ಆನಂದಿತವಾದ ರಾಜಹಂಸ, ನೀರುಕೋಳಿ, ಕಾರಂಡವ, ಸಾರಸ, ಚಕ್ರವಾಕ ಮುಂತಾದ ನೀರುಹಕ್ಕಿಗಳು ಬಗೆ-ಬಗೆಯಾಗಿ ಚಿಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತವೆ. ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಮತ್ತಭೃಂಗಗಳು ಮಧುರವಾಗಿ ಝೇಂಕರಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ, ಭವನಗಳಲ್ಲಿ, ತಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ, ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ದೇವೇಶ್ವರರು ಪರಮ ಸುಂದರಿಯಾದ ದೇವಾಂಗನೆಯರೊಡನೆ, ಅವರ ಕಾಮೋನ್ಮಾದ ಸೂಚಕ ಕಿರುನಗೆ, ಸವಿನೋಟಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ನೇತ್ರಗಳು ಸೂರೆ ಹೋದ ಕಾರಣ ಜಲಕ್ರೀಡಾದಿ ನಾನಾರೀತಿಯ ಆಟಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಅವರ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಅನುಚರರು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸುತ್ತಾ-ಸತ್ಕರಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೩ ॥

ನವಸ್ವಪಿ ವರ್ಷೇಷು ಭಗವಾನ್ನಾರಾಯಣೋ ಮಹಾಪುರುಷಃ ಪುರುಷಾಣಾಂ ತದನುಗ್ರಹಾಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವವ್ಯೂಹೇನಾತ್ಮನಾದ್ಯಾಪಿ ಸಂನಿಧೀಯತೇ ॥ ೧೪ ॥ ಇಲಾವೃತೇ ತು ಭಗವಾನ್ ಭವ ಏಕ ಏವ ಪುಮಾನ್ನ ಹ್ಯನ್ಯಸ್ತತ್ರಾಪರೋ ನಿರ್ವಿಶತಿ ಭವಾನ್ಯಾಃ ಶಾಪನಿಮಿತ್ತಜ್ಞೋ ಯತ್ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತಃ ಸ್ತ್ರೀಭಾವಸ್ತತ್ಪಶ್ಚಾದ್ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ॥ ೧೫ ॥ ಭವಾನೀನಾಥೈಃ ಸ್ತ್ರೀಗಣಾರ್ಬುದಸಹಸ್ರೈರವರುಧ್ಯಮಾನೋ ಭಗವತಶ್ಚತುರ್ಮೂರ್ತೇರ್ಮಹಾಪುರುಷಸ್ಯ ತುರೀಯಾಂ

ಈ ಒಂಭತ್ತು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಪುರುಷ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣನು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈಗಲೂ ಕೂಡ ತನ್ನ ವ್ಯೂಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೧೪ ॥ ಇಳಾವೃತ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನೊಬ್ಬನೇ ಪುರುಷನು. ಪಾರ್ವತಿದೇವಿಯು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಾಪವನ್ನು ಅರಿತವರಾದ ಯಾವ ಪುರುಷರೂ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವನು ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನೇ ಪಡೆಯುವನು. ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ನಾವು ಮುಂದೆ (ನವಮ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ) ವರ್ಣಿಸುವೆವು. ॥ ೧೫ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿಯು ಮತ್ತು ಅವಳ ಕೋಟ್ಯಂತರ ದಾಸಿಯರಿಂದ ಸೇವಿತನಾದ

ತಾಮಸೀಂ ಮೂರ್ತಿಂ ಪ್ರಕೃತಿಮಾತ್ಮನಃ ಸಂಕರ್ಷಣ ಸಂಜ್ಞಾಮಾತ್ಮಸಮಾಧಿರೂಪೇಣ ಸನ್ನಿಧಾಪ್ಯೈತದಭಿಗೃಣನ್ ಭವ ಉಪಧಾವತಿ ॥ ೧೬ ॥

ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಪರಮಪುರುಷ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಾಸುದೇವ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಮತ್ತು ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ಚತುರ್ವ್ಯೂಹ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಧ್ಯೇಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಈ ಮಂತ್ರ ವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.* ॥ ೧೬ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಮಹಾಪುರುಷಾಯ ಸರ್ವಗುಣ-ಸಂಖ್ಯಾನಾಯಾನಂತಾಯಾವ್ಯಕ್ತಾಯ ನಮ ಇತಿ ॥ ೧೭ ॥

ಭಜೇ ಭಜನ್ಯಾರಣಪಾದಪಂಕಜಂ
ಭಗಸ್ಯ ಕೃತ್ಸ್ನಸ್ಯ ಪರಂ ಪರಾಯಣಮ್ ।
ಭಕ್ತೇಷ್ವಲಂ ಭಾವಿತಭೂತಭಾವನಂ
ಭವಾಪಹಂ ತ್ವಾ ಭವಭಾವಮೀಶ್ವರಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ನ ಯಸ್ಯ ಮಾಯಾಗುಣಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿಃ
ನಿರೀಕ್ಷತೋ ಹ್ಯಣ್ವಪಿ ದೃಷ್ಟಿರಜ್ಯತೇ ।
ಈಶೇ ಯಥಾ ನೋಽಜಿತಮನ್ಯುರಂಹಸಾಂ
ಕಸ್ತಂ ನ ಮನ್ಯೇತ ಜಿಗೀಷುರಾತ್ಮನಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅಸದ್ದೃಶೋ ಯಃ ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಮಾಯಯಾ
ಕ್ಷೀಬೇವ ಮಧ್ವಾಸವತಾಮ್ರಲೋಚನಃ ।
ನ ನಾಗವಧ್ವೋಽರ್ಹಣ ಈಶಿರೇ ಹ್ರಿಯಾ
ಯತ್ಪಾದಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶನಧರ್ಷಿತೇಂದ್ರಿಯಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಯಮಾಹುರಸ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಜನ್ಮಸಂಯಮಂ
ತ್ರಿಭಿರ್ವಿಹೀನಂ ಯಮನಂತಮೃಷಯಃ ।
ನ ವೇದ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮಿವ ಕ್ವಚಿತ್ಸ್ಥಿತಂ
ಭೂಮಂಡಲಂ ಮೂರ್ಧಸಹಸ್ರಧಾಮಸು ॥ ೨೧ ॥

ಭಗವಾನ್ ಶಂಕರನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ – ಓಂ ಸರ್ವಗುಣಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ, ಅನಂತನೂ, ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಆಗಿರುವುದು. ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಶ್ರೀಭಗ ವಂತನಿಗೆ ನಮೋ ನಮಃ. ಭಜನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭಗವಂತನೇ! ನಿನ್ನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾಶ್ರಯವಾಗಿವೆ. ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯಗಳಿಗೂ ಪರಮಾಶ್ರಯನು. ಭಕ್ತರ ಮುಂದೆ ಭೂತಭಾವನನಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಭವಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವವನು ನೀನೇ. ಭಕ್ತ ರಲ್ಲದವರನ್ನು ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹುವವನೂ ನೀನೇ. ಇಂತಹ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೧೭-೧೮ ॥ ಪ್ರಭೋ! ನಾವು ಕ್ರೋಧದ ವೇಗವನ್ನು ಜಯಿ ಸಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಮತ್ತು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಪಾಪದಿಂದ ಲಿಪ್ತರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ನೀನಾದರೋ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ಅದರ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಇರುವೆ. ಆದರೂ ಈ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಗುಣ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಯಾವನು ತಾನೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೯ ॥ ನಿನ್ನಮಾಯೆಗೆ ವಶರಾಗಿ, ಅಸತ್ತಾಗಿರುವ ಶರೀರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಪಾಮರರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ನೀನು ಮದ್ಯ, ಆಸವ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಮತ್ತೇರಿ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪೇರಿದವ ನಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯೇ. ನೀನು ಪರಮ ರಮಣೀಯ ಮೂರ್ತಿಯು. ನಿನ್ನ ಸೇವೆಮಾಡಲು ಬಂದ ನಾಗಪತ್ನಿಯರು ನಿನ್ನ ಚರಣಸ್ಪರ್ಶ ದಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲಗೊಂಡವರಾಗಿ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗುವರು. ॥ ೨೦ ॥ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಲಯಗಳಿಗೆ ನೀನೇ ಕಾರಣವೆಂದು ವೇದಮಂತ್ರಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ನೀನು ಸ್ವತಃ ಈ ಮೂರು ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿರುವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು 'ಅನಂತ' ಎಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. ನಿನ್ನ ಸಾವಿರ ಹೆಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಸಾಸಿವೆ ಕಾಳಿನಂತೆ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ಅರಿವೇ ನಿನಗೆ ಆಗದಷ್ಟು ಹಗುರ ವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಯಾರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ನಾದ ನಾನು ಅಹಂಕಾರರೂಪವಾದ ನಿನ್ನ ತ್ರಿಗುಣಮಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ

* ಭಗವಂತನ ವಿಗ್ರಹವು ಶುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಮಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸಂಹಾರವೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಕರ್ಷಣ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ತಾಮಸೀಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಕಾರವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಯಸ್ಮಾದ್ವ ಆಸೀದ್ಗುಣವಿಗ್ರಹೋ ಮಹಾನ್
ವಿಜ್ಞಾನಧಿಷ್ಣ್ಯೋ ಭಗವಾನಜಃ ಕಿಲ ।
ಯತ್ಸಂಭವೋಽಹಂ ತ್ರಿವೃತಾ ಸ್ವತೇಜಸಾ
ವೈಕಾರಿಕಂ ತಾಮಸಮೈಂದ್ರಿಯಂ ಸೃಜೇ ॥ ೨೨ ॥

ಏತೇ ವಯಂ ಯಸ್ಯ ವಶೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ
ಸ್ಥಿತಾಃ ಶಕುಂತಾ ಇವ ಸೂತ್ರಯಂತ್ರಿತಾಃ ।
ಮಹಾನಹಂ ವೈಕೃತ ತಾಮಸೇಂದ್ರಿಯಾಃ
ಸೃಜಾಮ ಸರ್ವೇ ಯದನುಗ್ರಹಾದಿದಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಯನ್ನಿರ್ಮಿತಾಂ ಕರ್ಹ್ಯಪಿ ಕರ್ಮಪರ್ವಣೀಂ
ಮಾಯಾಂ ಜನೋಽಯಂ ಗುಣಸರ್ಗಮೋಹಿತಃ ।
ನ ವೇದ ನಿಸ್ತಾರಣಯೋಗಮಂಜಸಾ
ತಸ್ಮೈ ನಮಸ್ತೇ ವಿಲಯೋದಯಾತ್ಮನೇ ॥ ೨೪ ॥

ಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ, ಆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಗುಣಮಯ ಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಎಲೈ ಮಹಾತ್ಮನೇ! ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರ, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪಂಚಭೂತಗಳೇ ಮುಂತಾದ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ನಿನ್ನ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗೆ ವಶರಾಗಿ ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೨೩ ॥ ಸತ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾದ ಈ ಜೀವನು ನೀನೇ ರಚಿಸಿರುವ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಎಂದಾದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುವ ಉಪಾಯವು ಆತನಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಳಯವು ನಿನ್ನ ರೂಪಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಇಂತಹ ನಿನಗೆ ನಾನು ಪದೇ-ಪದೇ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೨೪ ॥

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೭ ॥

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ವರ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ತಥಾ ಚ ಭದ್ರಶ್ರವಾ ನಾಮ ಧರ್ಮಸುತಸ್ತತ್ಕುಲಪತಯಃ ಪುರುಷಾ ಭದ್ರಾಶ್ವವರ್ಷೇ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವತೋ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಾಂ ತನುಂ ಧರ್ಮಮಯೀಂ ಹಯಶೀರ್ಷಾಭಿಧಾನಾಂ ಪರಮೇಣ ಸಮಾಧಿನಾ ಸಂನಿಧಾಪ್ಯೇದಮಭಿಗೃಣಂತ ಉಪಧಾವಂತಿ ॥ ೧ ॥

ಭದ್ರಶ್ರವಸ ಊಚುಃ

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಧರ್ಮಾಯಾತ್ಮವಿಶೋಧನಾಯ ನಮ ಇತಿ ॥ ೨ ॥

ಅಹೋ ವಿಚಿತ್ರಂ ಭಗವದ್ವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಘ್ನಂತಂ ಜನೋಽಯಂ ಹಿ ಮಿಷನ್ನ ಪಶ್ಯತಿ ।
ಧ್ಯಾಯನ್ನ ಸದ್ಯರ್ಹಿ ವಿಕರ್ಮ ಸೇವಿತುಂ
ನಿರ್ಹೃತ್ಯ ಪುತ್ರಂ ಪಿತರಂ ಜಿಜೀವಿಷತಿ ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಭದ್ರಾಶ್ವವೆಂಬ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪುತ್ರ ಭದ್ರಶ್ರವನೂ ಮತ್ತು ಆತನ ಮುಖ್ಯರಾದ ಸೇವಕರು ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನನ್ನು 'ಹಯಗ್ರೀವ' ಎಂಬ ಧರ್ಮಮಯವೂ, ಪ್ರಿಯವೂ ಆದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಧಿನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಹೃದಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧ ॥

ಭದ್ರಶ್ರವನೂ ಮತ್ತು ಅವನ ಸೇವಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – 'ಚಿತ್ತವನ್ನು ವಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿಗೆ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೨ ॥ ಆಹಾ! ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆಗಳು ತುಂಬಾ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಾಣದವನಂತೆ ಇದ್ದಾನೆ ಈ ಜೀವನು. ತುಚ್ಛವಾದ ವಿಷಯಸುಖಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪಾಪಮಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮೃತನಾದ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರನ ಮತ್ತು ತಂದೆಯ ಶವವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಲೇ ದಹನಮಾಡಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ ತಾವು ಬದುಕಿರಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಾರಲ್ಲ! ॥ ೩ ॥ ಎಲೈ ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಪ್ರಭುವೇ! ಜಗತ್ತನ್ನು ನಶ್ವರವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ನೋಡಿಯೂ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಜನರು ಮೋಹಿತರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಅನಾದಿಯಾಗಿದ್ದು ನಿನ್ನ

ವದಂತಿ ವಿಶ್ವಂ ಕವಯಃ ಸ್ಮ ನಶ್ವರಂ
ಪಶ್ಯಂತಿ ಚಾಧ್ಯಾತ್ಮವಿದೋ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ।
ತಥಾಪಿ ಮುಹ್ಯಂತಿ ತವಾಜ ಮಾಯಯಾ
ಸುವಿಸ್ಮಿತಂ ಕೃತ್ಯಮಜಂ ನತೋಽಸ್ಮಿ ತಮ್ ॥ ೪ ॥

ವಿಶ್ವೋದ್ಭವಸ್ಥಾನನಿರೋಧಕರ್ಮ ತೇ
ಹ್ಯಕರ್ತುರಂಗೀಕೃತಮಪ್ಯಪಾವೃತಃ ।
ಯುಕ್ತಂ ನ ಚಿತ್ರಂ ತ್ವಯಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣೇ
ಸರ್ವಾತ್ಮನಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇ ಚ ವಸ್ತುತಃ ॥ ೫ ॥

ವೇದಾನ್ ಯುಗಾಂತೇ ತಮಸಾ ತಿರಸ್ಕೃತಾನ್
ರಸಾತಲಾದ್ಯೋ ನೃತುರಂಗವಿಗ್ರಹಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಾದದೇ ವೈ ಕವಯೇಽಭಿಯಾಚತೇ
ತಸ್ಮೈ ನಮಸ್ತೇಽವಿತಥೇಹಿತಾಯ ಇತಿ ॥ ೬ ॥

ಹರಿವರ್ಷೇ ಚಾಪಿ ಭಗವಾನ್ನರಹರಿರೂಪೇಣಾಸ್ತೇ । ತದ್ರೂಪಗ್ರಹಣನಿಮಿತ್ತಮುತ್ತರತ್ರಾಭಿಧಾಸ್ಯೇ । ತದ್ದಯಿತಂ ರೂಪಂ ಮಹಾಪುರುಷಗುಣಭಾಜನೋ ಮಹಾಭಾಗವತೋ ದೈತ್ಯದಾನವಕುಲತೀರ್ಥೀಕರಣಶೀಲಾಚರಿತಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದೋಽವ್ಯವಧಾನಾನನ್ಯಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಸಹ ತದ್ವರ್ಷಪುರುಷೈರುಪಾಸ್ತೇ ಇದಂ ಚೋದಾಹರತಿ ॥ ೭ ॥

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ನರಸಿಂಹಾಯ ನಮಸ್ತೇಜಸ್ತೇಜಸೇ ಆವಿರಾವಿರ್ಭವ ವಜ್ರನಖ ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರ ಕರ್ಮಾಶಯಾನ್ ರಂಧಯ ರಂಧಯ ತಮೋ ಗ್ರಸ ಗ್ರಸ ಓಂ ಸ್ವಾಹಾ । ಅಭಯಮಭಯಮಾತ್ಮನಿ ಭೂಯಿಷ್ಠಾ ಓಂ ಕ್ಷ್ರೌಮ್ ॥ ೮ ॥

ಸ್ವಸ್ತ್ಯಸ್ತು ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಖಲಃ ಪ್ರಸೀದತಾಂ
ಧ್ಯಾಯಂತು ಭೂತಾನಿ ಶಿವಂ ಮಿಥೋ ಧಿಯಾ ।
ಮನಶ್ಚ ಭದ್ರಂ ಭಜತಾದಧೋಕ್ಷಜೇ
ಆವೇಶ್ಯತಾಂ ನೋ ಮತಿರಪ್ಯಹೈತುಕೀ ॥ ೯ ॥

ಕೃತ್ಯಗಳು ತುಂಬಾ ವಿಸ್ಮಯಮಯವಾಗಿವೆ. ನಾವು ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ॥ ೪ ॥ ಓ ಪರಮಾತ್ಮನೇ! ನೀನು ಕರ್ತೃತ್ವರಹಿತನೂ, ಮಾಯೆಯ ಆವರಣದಿಂದ ಅತೀತನಾಗಿ ದ್ದರೂ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಳಯ – ಇವುಗಳನ್ನು ನಿನ್ನದೇ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಸರಿಯೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಮಾತೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಸರ್ವಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ನೀನೇ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಾರಣನಾಗಿರುವೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಶುದ್ಧಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಈ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಭಾವದಿಂದ ಅತೀತನಾಗಿರುವೆ. ॥ ೫ ॥ ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯಮಂಗಳ ವಿಗ್ರಹವು ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಕುದುರೆ ಸೇರಿದ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನರಾದ ದೈತ್ಯರು ವೇದಗಳನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾಗ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ನೀನು ಆ ವೇದಗಳನ್ನು ರಸಾತಲದಿಂದ ತಂದುಕೊಟ್ಟೆ. ಇಂತಹ ಅಮೋಘ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ನಿನಗೆ ನಾವು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ ೬ ॥

ಹರಿವರ್ಷಖಂಡದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ನರಸಿಂಹರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಈ ರೂಪವನ್ನು ಏಕೆ ಧರಿಸಿದನು ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ (ಏಳನೆಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ) ವರ್ಣಿಸಲಾಗುವುದು. ಭಗವಂತನ ಆ ಪ್ರಿಯರೂಪವನ್ನು ಮಹಾಭಾಗವತೋತ್ತಮ ಪ್ರಹ್ಲಾದರು ಆ ವರ್ಷದ ಇತರ ಪುರುಷರೊಂದಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾಮ ಹಾಗೂ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪ್ರಹ್ಲಾದರು ಮಹಾಪುರುಷರಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿರುವರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಶೀಲ, ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ದೈತ್ಯ ಮತ್ತು ದಾನವರ ಕುಲವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿದವರು. ಅವರು ಈ ಮಂತ್ರದ ಸ್ತೋತ್ರ-ಜಪ-ಪಾರಾಯಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ – ॥ ೭ ॥ 'ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀನರಸಿಂಹನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪರಮ ತೇಜೋಮಯ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಹೇ ವಜ್ರನಖನೇ! ಹೇ ವಜ್ರದಂಷ್ಟ್ರನೇ! ನೀನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಪ್ರಕಟನಾಗು! ಪ್ರಕಟನಾಗು! ನಮ್ಮ ಕರ್ಮವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕು! ಸುಟ್ಟುಹಾಕು! ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು! ನಾಶಮಾಡು! ಓಂ ಸ್ವಾಹಾ! ನಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಭಯದಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಪ್ರಕಾಶಿತನಾಗು. 'ಓಂ ಕ್ಷ್ರೌಮ್' ॥ ೮ ॥ ಸ್ವಾಮಿ! ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣವುಂಟಾಗಲಿ. ದುಷ್ಟರ ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗಲೀ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಸದ್ಭಾವನೆ ಉಂಟಾಗಲಿ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲಿ. ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಶುಭವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಲಿ. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬುದ್ಧಿಯು ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿ. ॥ ೯ ॥ ಪ್ರಭೋ! ಮನೆ, ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಹಣ, ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರಲಿ. ಇರುವುದಾದರೆ ಕೇವಲ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇಮೀಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಇರಲಿ. ಶರೀರನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಸಂಯಮಿಗಳಿಗೆ ಶೀಘ್ರ

ಮಾಗಾರದಾರಾತ್ಮಜವಿತ್ತಬಂಧುಷು
ಸಂಗೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯೇಷು ನಃ ।
ಯಃ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತ್ಯಾ ಪರಿತುಷ್ಟ ಆತ್ಮವಾನ್
ಸಿದ್ಧ್ಯತ್ಯದೂರಾನ್ನ ತಥೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಿಯಃ ॥ ೧೦ ॥

ಯತ್ಸಂಗಲಬ್ಧಂ ನಿಜವೀರ್ಯವೈಭವಂ
ತೀರ್ಥಂ ಮುಹುಃ ಸಂಸ್ಪೃಶತಾಂ ಹಿ ಮಾನಸಮ್ ।
ಹರತ್ಯಜೋಽಂತಃ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ಗತೋಂಗಜಂ
ಕೋ ವೈ ನ ಸೇವೇತ ಮುಕುಂದವಿಕ್ರಮಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಭಕ್ತಿರ್ಭಗವತ್ಯಕಿಂಚನಾ
ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈಸ್ತತ್ರ ಸಮಾಸತೇ ಸುರಾಃ ।
ಹರಾವಭಕ್ತಸ್ಯ ಕುತೋ ಮಹದ್ಗುಣಾ
ಮನೋರಥೇನಾಸತಿ ಧಾವತೋ ಬಹಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ಹರಿರ್ಹಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ ಶರೀರಿಣಾ-
ಮಾತ್ಮಾ ಝಷಾಣಾಮಿವ ತೋಯಮೀಪ್ಸಿತಮ್ ।
ಹಿತ್ವಾ ಮಹಾಂಸ್ತಂ ಯದಿ ಸಜ್ಜತೇ ಗೃಹೇ
ತದಾ ಮಹತ್ತ್ವಂ ವಯಸಾ ದಂಪತೀನಾಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ತಸ್ಮಾದ್ರಜೋರಾಗವಿಷಾದಮನ್ಯು-
ಮಾನಸ್ಪೃಹಾಭಯದೈನ್ಯಾಧಿಮೂಲಮ್ ।
ಹಿತ್ವಾ ಗೃಹಂ ಸಂಸೃತಿಚಕ್ರವಾಲಂ
ನೃಸಿಂಹಪಾದಂ ಭಜತಾಕುತೋಭಯಮಿತಿ ॥ ೧೪ ॥

ಕೇತುಮಾಲೇಽಪಿ ಭಗವಾನ್ ಕಾಮದೇವಸ್ವರೂಪೇಣ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷಯಾ ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ದುಹಿತೄಣಾಂ ಪುತ್ರಾಣಾಂ ತದ್ವರ್ಷಪತೀನಾಂ ಪುರುಷಾಯುಷಾಹೋರಾತ್ರಪರಿಸಂಖ್ಯಾನಾನಾಂ ಯಾಸಾಂ ಗರ್ಭಾ ಮಹಾಪುರುಷಮಹಾಸ್ತ್ರತೇಜಸೋದ್ವೇಜಿತಮನಸಾಂ ವಿಧ್ವಸ್ತಾ ವ್ಯಸವಃ ಸಂವತ್ಸರಾಂತೇ ವಿನಿಪತಂತಿ ॥ ೧೫ ॥ ಅತೀವ ಸುಲಲಿತಗತಿವಿಲಾಸವಿಲಸಿತರುಚಿರಹಾ

ದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇಂದ್ರಿಯ ಲೋಲುಪರಾದ ಜನರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯು ದೊರೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೧೦ ॥ ಆ ಭಕ್ತರ ಸಂಗದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ತೀರ್ಥಸಮಾನವಾದ ಪವಿತ್ರ ಕಥೆಗಳ ಶ್ರವಣಭಾಗ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅವನ್ನು ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವವರ ಕಿವಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿ ಅವರ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಗವನ್ನು ಯಾರು ತಾನೇ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೧೧ ॥ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮ-ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಧರ್ಮ-ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳೊಡನೆ ಸದಾ ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತನಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ ಮಹಾಪುರುಷರ ಆ ಗುಣಗಳು ಹೇಗೆ ಬರಬಲ್ಲವು? ಅವನಾದರೋ ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ತುಚ್ಛವಾದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ॥ ೧೨ ॥ ನೀರು ಮೀನುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಜೀವನವೇ ಆಗಿರುವಂತೆ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ದೇಹಧಾರಿಗಳ ಪ್ರಿಯತಮ ಆತ್ಮಾ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಾದರೂ ಮಹತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ನೀ-ಪುತ್ರರಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯು ಕೇವಲ ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗುಣಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಲ್ಲ. ॥ ೧೩ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಅಸುರರೇ! ನೀವು ತೃಷ್ಣೆ, ಆಸಕ್ತಿ, ವಿಷಾದ, ಕ್ರೋಧ, ಅಭಿಮಾನ, ಇಚ್ಛೆ, ಭಯ, ದೈನ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಸಂತಾಪ ಇವುಗಳ ಮೂಲವಾದ ಹಾಗೂ ಜನ್ಮ-ಮರಣರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನೆಯೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಭಗವಾನ್ ನರಸಿಂಹನ ನಿರ್ಭಯ ಚರಣಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರಿ. ॥ ೧೪ ॥

ಕೇತುಮಾಲವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸಂವತ್ಸರನೆಂಬ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪುತ್ರ-ಪುತ್ರಿಯರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಕಾಮದೇವನ (ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಮೂರ್ತಿ) ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವನು. ಆ ಸಂವತ್ಸರ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪುತ್ರಿಯರು ರಾತ್ರಿಗೂ, ಪುತ್ರರು ಹಗಲಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು. ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮನುಷ್ಯರ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಆಯುಸ್ಸಿನ ಹಗಲೂ-ರಾತ್ರಿಗಳಷ್ಟು, ಅಂದರೆ ಪುತ್ರರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂವತ್ತಾರುಸಾವಿರ ಮತ್ತು ಪುತ್ರಿಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಷ್ಟೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರೇ ಈ ವರ್ಷದ ಅಧಿಪತಿಗಳು. ಆ ಕನ್ಯೆಯರು ಪರಮಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಸ್ತ್ರವಾದ ಸುದರ್ಶನಚಕ್ರದ (ಕಾಲಚಕ್ರದ) ತೇಜದಿಂದ ಹೆದರಿ, ಪ್ರತೀ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಗರ್ಭ (ಕಲಾ-ಕಾಷ್ಠಾ ಮುಂತಾದ ಕಾಲವಿಭಾಗಗಳು) ಗಳು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುವು. ॥ ೧೫ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ತನ್ನ ಮನೋಹರವಾದ ಮಂದಗಮನದಿಂದಲೂ, ಕಮನೀಯವಾದ ಕಿರುನಗೆಯಿಂದಲೂ, ಬೆಡಗಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ

ಸಲೇಶಾವಲೋಕಲೀಲಯಾಕಿಂಚಿದುತ್ತಂಭಿತಸುಂದರ-ಭ್ರೂಮಂಡಲಸುಭಗವದನಾರವಿಂದಶ್ರಿಯಾ ರಮಾಂ ರಮಯನ್ನಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ ರಮಯತೇ ॥ ೧೬ ॥

ತದ್ಭಗವತೋ ಮಾಯಾಮಯಂ ರೂಪಂ ಪರಮಸಮಾಧಿಯೋಗೇನ ರಮಾದೇವೀ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ರಾತ್ರಿಷು ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ದುಹಿತೃಭಿರುಪೇತಾಹಃಸು ಚ ತದ್ಭರ್ತೃಭಿರುಪಾಸ್ತೇ ಇದಂ ಚೋದಾಹರತಿ ॥ ೧೭ ॥ ಓಂ ಹ್ರಾಂ ಹ್ರೀಂ ಹ್ರೂಂ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಹೃಷೀಕೇಶಾಯ ಸರ್ವಗುಣವಿಶೇಷೈರ್ವಿಲಕ್ಷಿತಾತ್ಮನೇ ಆಕೂತೀನಾಂ ಚಿತ್ತೀನಾಂ ಚೇತಸಾಂ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಚಾಧಿಪತಯೇ ಷೋಡಶಕಲಾಯಚ್ಛಂದೋಮಯಾಯ ಅನ್ನಮಯಾಯ ಅಮೃತಮಯಾಯ ಸರ್ವಮಯಾಯ ಸಹಸೇ ಓಜಸೇ ಬಲಾಯ ಕಾಂತಾಯ ಕಾಮಾಯ ನಮಸ್ತೇ ಉಭಯತ್ರ ಭೂಯಾತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವ್ರತೈಸ್ತ್ವಾ ಹೃಷಿಕೇಶ್ವರಂ ಸ್ವತೋ
ಹ್ಯಾರಾಧ್ಯ ಲೋಕೇ ಪತಿಮಾಶಾಸತೇಽನ್ಯಮ್।
ತಾಸಾಂ ನ ತೇ ವೈ ಪರಿಪಾಂತ್ಯಪತ್ಯಂ
ಪ್ರಿಯಂ ಧನಾಯೂಂಷಿ ಯತೋಽಸ್ವತಂತ್ರಾಃ ॥ ೧೯ ॥

ಸ ವೈ ಪತಿಃ ಸ್ಯಾದಕುತೋಭಯಃ ಸ್ವಯಂ
ಸಮಂತತಃ ಪಾತಿ ಭಯಾತುರಂ ಜನಮ್ ।
ಸ ಏಕ ಏವೇತರಥಾ ಮಿಥೋ ಭಯಂ
ನೈವಾತ್ಮಲಾಭಾದಧಿ ಮನ್ಯತೇ ಪರಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಯಾ ತಸ್ಯ ತೇ ಪಾದಸರೋರುಹಾರ್ಹಣಂ
ನಿಕಾಮಯೇತ್ಸಾಖಿಲಕಾಮಲಂಪಟಾ ।
ತದೇವ ರಾಸೀಪ್ಸಿತಮೀಪ್ಸಿತೋಽರ್ಚಿತೋ
ಯದ್ಭಗ್ನಯಾಚ್ಞಾ ಭಗವನ್ ಪ್ರತಪ್ಯತೇ ॥ ೨೧ ॥

ಕಡೆಗಣ್ಣ ವಿಲಾಸದಿಂದಲೂ, ಕೊಂಚ ಮೇಲೆದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಹುಬ್ಬುಗಳಿಂದಲೂ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವ ವದನಾರವಿಂದದಿಂದ ರೂಪ-ಲಾವಣ್ಯಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಾ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ತಾನೂ ಆನಂದಪಡುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೧೬ ॥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಮ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪುತ್ರಿಯರೊಡನೆಯೂ, ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಆತನ ಪುತ್ರರೊಡನೆಯೂ ಆರಾಧನೆಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಮಂತ್ರದ ಜಪದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಳು. ॥ ೧೭ ॥

'ಓಂ ಹ್ರಾಂ ಹ್ರೀಂ ಹ್ರೂಂ ಬೀಜಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಿನಗೆ ನಮೋ ನಮಃ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾತಿಶಯಗಳ ಮೂರ್ತಿಯೂ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗೂ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಗೂ, ಸಂಕಲ್ಪ-ನಿಶ್ಚಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಚಿತ್ತದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ, ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಐದು ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವವನೂ, ವೇದಮಯನೂ, ಅನ್ನಮಯನೂ, ಅಮೃತಮಯನೂ, ಸರ್ವಮಯನೂ, ಸಹಸ್ಸು (ಮನಶ್ಶಕ್ತಿ) ಓಜಸ್ಸು (ಇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿ) ಬಲ (ದೇಹಶಕ್ತಿ) ಸ್ವರೂಪನೂ, ಪರಮಸುಂದರನೂ ಆದ ಭಗವಂತನಾದ ಕಾಮದೇವನಿಗೆ (ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ) ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೧೮ ॥

ಭಗವಂತಾ! ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧೀಶ್ವರನಾಗಿರುವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಗೆ-ಬಗೆಯ ಕಠೋರ ವ್ರತಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಬೇರೆ ಲೌಕಿಕ ಪತಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಪತಿ ಎಂದರೆ ಪಾಲಿಸುವವನೆಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಅವರು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಪುತ್ರ, ಧನ ಮತ್ತು ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಸ್ವತಃ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿರುವರು. ॥ ೧೯ ॥ ನಿಜವಾದ ಪತಿಯು (ಪಾಲಿಸುವವನು) – ಸ್ವಯಂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಭಯನಾಗಿ, ಭಯಭೀತರಾದ ಇತರ ಜನರನ್ನು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬಲ್ಲನೋ ಅವನೇ ಆಗಿರುವನು. ಇಂತಹ ಪತಿಯು ಏಕಮಾತ್ರ ನೀನೇ ಆಗಿರುವೆ. ಒಬ್ಬರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಈಶ್ವರರನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವು ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬನೇ ಪತಿಯಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಲಾಭಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಬೇರಾವುದನ್ನೂ ನಾನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ॥ ೨೦ ॥ ಭಗವಂತಾ! ನಿನ್ನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಬೇರೆ ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯಳ ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾಮನೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅವಳಿಗೆ ಭೋಗವು ಸಮಾಪ್ತವಾದಾಗ ನಾಶಹೊಂದುವಂತಹ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಕೊಡುವೆ. ಅದರಿಂದ ಅವಳು ಸಂತಪ್ತಳಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಎಲೈ ಅಜಿತನೇ! ನನ್ನನ್ನು (ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು) ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖದ ಅಭಿಲಾಷಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರರೇ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುರಾಸುರರು ಘೋರತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನ

ಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಯೇಽಜೇಶಸುರಾಸುರಾದಯ-
ಸ್ತಪ್ಯಂತ ಉಗ್ರಂ ತಪ ಐಂದ್ರಿಯೇಧಿಯಃ ।
ಋತೇ ಭವತ್ಪಾದಪರಾಯಣಾನ್ನ ಮಾಂ
ವಿಂದಂತ್ಯಹಂ ತ್ವದ್ಧೃದಯಾ ಯತೋಽಜಿತ ॥ ೨೨ ॥

ಸ ತ್ವಂ ಮಮಾಪ್ಯಚ್ಯುತ ಶೀರ್ಷ್ಣಿ ವಂದಿತಂ
ಕರಾಂಬುಜಂ ಯತ್ತ್ವದಧಾಯಿ ಸಾತ್ವತಾಮ್ ।
ಬಿಭರ್ಷಿ ಮಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮ ವರೇಣ್ಯ ಮಾಯಯಾ
ಕ ಈಶ್ವರಸ್ಯೇಹಿತಮೂಹಿತುಂ ವಿಭುರಿತಿ ॥ ೨೩ ॥

ರಮ್ಯಕೇ ಚ ಭಗವತಃ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಮಾತ್ಸ್ಯಮವತಾರರೂಪಂ ತದ್ವರ್ಷಪುರುಷಸ್ಯ ಮನೋಃ ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರದರ್ಶಿತಂ ಸ ಇದಾನೀಮಪಿ ಮಹತಾ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನಾರಾಧಯತೀದಂ ಚೋದಾಹರತಿ ॥ ೨೪ ॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಮುಖ್ಯತಮಾಯ ನಮಃ ಸತ್ತ್ವಾಯ ಪ್ರಾಣಾಯೌಜಸೇ ಸಹಸೇ ಬಲಾಯ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯಾಯ ನಮ ಇತಿ ॥ ೨೫ ॥

ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚಾಖಿಲಲೋಕಪಾಲಕೈ-
ರದೃಷ್ಟರೂಪೋ ವಿಚರಸ್ಯುರುಸ್ವನಃ ।
ಸ ಈಶ್ವರಸ್ತ್ವಂ ಯ ಇದಂ ವಶೇಽನಯ-
ನ್ನಾಮ್ನಾ ಯಥಾ ದಾರುಮಯೀಂ ನರಃ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ಯಂ ಲೋಕಪಾಲಾಃ ಕಿಲ ಮತ್ಸರಜ್ವರಾ
ಹಿತ್ವಾ ಯತಂತೋಽಪಿ ಪೃಥಕ್ಸಮೇತ್ಯ ಚ ।
ಪಾತುಂ ನ ಶೇಕುರ್ದ್ವಿಪದಶ್ಚತುಷ್ಪದಃ
ಸರೀಸೃಪಂ ಸ್ಥಾಣು ಯದತ್ರ ದೃಶ್ಯತೇ ॥ ೨೭ ॥

ಭವಾನ್ ಯುಗಾಂತಾರ್ಣವ ಊರ್ಮಿಮಾಲಿನಿ
ಕ್ಷೋಣೀಮಿಮಾಮೋಷಧಿವೀರುಧಾಂ ನಿಧಿಮ್ ।
ಮಯಾ ಸಹೋರು ಕ್ರಮತೇಽಜ ಓಜಸಾ
ತಸ್ಮೈ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣಗಣಾತ್ಮನೇ ನಮ ಇತಿ ॥ ೨೮ ॥

ಹಿರಣ್ಮಯೇಽಪಿ ಭಗವಾನ್ನಿವಸತಿ ಕೂರ್ಮತನುಂ ಬಿಭ್ರಾಣಸ್ತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಿಯತಮಾಂ ತನುಮರ್ಯಮ್ಣಾ ಸಹ ವರ್ಷಪುರುಷೈಃ ಪಿತೃಗಣಾಧಿಪತಿರುಪಧಾವತಿ ಮಂತ್ರಮಿಮಂ ಚಾನುಜಪತಿ ॥ ೨೯ ॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ

ಚರಣಕಮಲಗಳ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದ ಭಕ್ತರಲ್ಲದೆ ನನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ಪಡೆಯಲಾರರು. ಏಕೆಂದರೆ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಾದರೋ ನಿನ್ನಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದೆ. ॥ ೨೨ ॥ ಅಚ್ಯುತನೇ! ನೀನು ನಿನ್ನ ವಂದನೀಯ ಕರ ಕಮಲವನ್ನು ಭಕ್ತರ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿರಿಸುವಂತೆ ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಇರಿಸು. ಎಲೈ ವರೇಣ್ಯನೇ! ನನ್ನನ್ನು ಕೇವಲ ಶ್ರೀಲಾಂಛನ (ಚಿಹ್ನೆ) ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಕ್ಷಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಸರ್ವ ಸಮರ್ಥನು ನೀನು. ನೀನು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಲೀಲೆಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲನು ? ॥ ೨೩ ॥

ರಮ್ಯಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಅಲ್ಲಿಯ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮನುವಿಗೆ ಹಿಂದೆ ತನ್ನ ಪರಮಪ್ರಿಯ ಮತ್ಸ್ಯರೂಪವನ್ನು ತೋರಿದ್ದನು. ಮನುವು ಈಗಲೂ ಭಗವಂತನ ಅದೇ ರೂಪವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ – ಬಲರೂಪವಾದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣರೂಪಿಯೂ, ಮನೋಬಲ-ಬುದ್ಧಿಬಲ-ದೇಹಬಲ ರೂಪಿಯೂ, ಓಂಕಾರದ ಪರಮಾರ್ಥವೂ ಆಗಿರುವ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಗವಾನ್ ಮಹಾಮತ್ಸ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೨೪-೨೫ ॥

ಪ್ರಭೋ! ನಟನು ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವಂತೆಯೇ ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಮಗಳ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಇಡೀ ವಿಶ್ವವನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಣಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೇ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಲೋಕಪಾಲರೂ ಕೂಡ ನೋಡಲಾರರು. ಆದರೂ ನೀನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳಗೆ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದ, ಹೊರಗೆ ವಾಯುರೂಪದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ವೇದವೇ ನಿನ್ನ ಮಹಾಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ॥ ೨೬ ॥ ಒಮ್ಮೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣ ಸ್ವರೂಪನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮತ್ಸರ ಉಂಟಾಗಿ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿದರು. ಆಗ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇಹದಿಂದ ಅಗಲಿದಾಗ, ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗಲೀ ಮನುಷ್ಯ, ಪಶು, ಸ್ಥಾವರ-ಜಂಗಮ ಮುಂತಾದ ಕಂಡುಬರುವ ಯಾವ ದೇಹವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಲಾರದೆ ಹೋದರು. ॥ ೨೭ ॥ 'ಎಲೈ ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ ಸ್ವಾಮಿಯೇ! ನೀನು ನನ್ನೊಡನೆ ಸಮಸ್ತ ಔಷಧಿಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಲತೆಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವ ಈ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಎತ್ತರವಾದ ಅಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಳಯಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಭಾರೀ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ವಿಹರಿಸಿದೆ. ನೀನು ಜಗತ್ತಿನ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಸಮುದಾಯದ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವೆ. ನಿನಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರವು.' ॥ ೨೮ ॥

ಹಿರಣ್ಮಯವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಕಚ್ಛಪರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ವಾಸಿಸುವನು. ಅಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳೊಡನೆ ಪಿತೃಗಳ ರಾಜನಾದ ಅರ್ಯಮನು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಿಯತಮವಾದ ಕೂರ್ಮ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜಪಿಸುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೨೯ ॥ 'ಸಮಸ್ತ ಸತ್ತ್ವಗುಣ ಸಂಪನ್ನನೂ, ತಿಳಿಯಲಾಗದ ನೆಲೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಮಹಾದೇಹನೂ, ಮಹಾ

ಅಕೂಪಾರಾಯ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಗುಣವಿಶೇಷಣಾಯಾನುಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಥಾನಾಯ ನಮೋ ವರ್ಷ್ಮಣೇ ನಮೋ ಭೂಮ್ನೇ ನಮೋ ನಮೋಽವಸ್ಥಾನಾಯ ನಮಸ್ತೇ ॥ ೩೦ ॥

ಯದ್ರೂಪಮೇತನ್ನಿಜಮಾಯಯಾರ್ಪಿತ
ಮರ್ಥಸ್ವರೂಪಂ ಬಹುರೂಪರೂಪಿತಮ್ ।
ಸಂಖ್ಯಾ ನ ಯಸ್ಯಾಸ್ತ್ಯಯಥೋಪಲಂಭನಾತ್
ತಸ್ಮೈ ನಮಸ್ತೇಽವ್ಯಪದೇಶರೂಪಿಣೇ ॥ ೩೧ ॥

ಜರಾಯುಜಂ ಸ್ವೇದಜಮಂಡಜೋದ್ಭಿದಂ
ಚರಾಚರಂ ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಭೂತಮೈಂದ್ರಿಯಮ್ ।
ದ್ಯೌಃ ಖಂ ಕ್ಷಿತಿಃ ಶೈಲಸರಿತ್ಸಮುದ್ರ-
ದ್ವೀಪಗ್ರಹರ್ಕ್ಷೇತ್ಯಭಿಧೇಯ ಏಕಃ ॥ ೩೨ ॥

ಯಸ್ಮಿನ್ನಸಂಖ್ಯೇಯವಿಶೇಷನಾಮ-
ರೂಪಾಕೃತೌ ಕವಿಭಿಃ ಕಲ್ಪಿತೇಯಮ್ ।
ಸಂಖ್ಯಾ ಯಯಾ ತತ್ತ್ವದೃಶಾಪನೀಯತೇ
ತಸ್ಮೈ ನಮಃ ಸಾಂಖ್ಯನಿದರ್ಶನಾಯ ತೇ ಇತಿ ॥ ೩೩ ॥

ಉತ್ತರೇಷು ಚ ಕುರುಷು ಭಗವಾನ್ಯಜ್ಞಪುರುಷಃ ಕೃತವರಾಹರೂಪ ಆಸ್ತೇ ತಂ ತು ದೇವೀ ಹೈಷಾ ಭೂಃ ಸಹ ಕುರುಭಿರಸ್ಖಲಿತಭಕ್ತಿಯೋಗೇನೋಪಧಾವತಿ ಇಮಾಂ ಚ ಪರಮಾಮುಪನಿಷದಮಾವರ್ತಯತಿ ॥ ೩೪ ॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಮಂತ್ರತತ್ತ್ವಲಿಂಗಾಯ ಯಜ್ಞಕ್ರತವೇ ಮಹಾಧ್ವರಾವಯವಾಯ ಮಹಾಪುರುಷಾಯ ನಮಃ ಕರ್ಮ ಶುಕ್ಲಾಯ ತ್ರಿಯುಗಾಯ ನಮಸ್ತೇ ॥ ೩೫ ॥

ಯಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ ಕವಯೋ ವಿಪಶ್ಚಿತೋ
ಗುಣೇಷು ದಾರುಷ್ವಿವ ಜಾತವೇದಸಮ್ ।
ಮಥ್ನಂತಿ ಮಥ್ನಾ ಮನಸಾ ದಿದೃಕ್ಷವೋ
ಗೂಢಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೈರ್ನಮ ಈರಿತಾತ್ಮನೇ ॥ ೩೬ ॥

ಪುರುಷನೂ, ವಿನಾಶರಹಿತನೂ, ಸರ್ವಾಧಾರನೂ ಆದ ಕೂರ್ಮ ರೂಪೀ ಭಗವಂತನೇ! ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೦ ॥

ಭಗವಂತನೇ ! ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಈ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಪಂಚವು ಮಿಥ್ಯೆಯೇ ಆಗಿದ್ದು, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇದರ ಯಾವುದೇ ಗಣನೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇದು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾಗುವ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಅನಿರ್ವಚನೀಯನಾದ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೧ ॥ ಜರಾಯುಜ, ಸ್ವೇದಜ, ಅಂಡಜ, ಉದ್ಭಿಜ್ಜ, ಜಂಗಮ, ಸ್ಥಾವರ, ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಸ್ವರ್ಗ, ಆಕಾಶ, ಪೃಥಿವಿ, ಪರ್ವತ, ನದಿ, ಸಮುದ್ರ, ದ್ವೀಪ, ಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವನು ನೀನೊಬ್ಬನೇ. ॥ ೩೨ ॥ ನೀನು ಅಸಂಖ್ಯವಾದ ನಾಮ-ರೂಪ-ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವೆ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಕಪಿಲರೇ ಮುಂತಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ೨೪ ತತ್ತ್ವಗಳು ಯಾವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ನೀಗಿಸಲ್ಪಡುವುದೋ ಅಂತಹ ಸಾಂಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತ ರೂಪಿಯಾದ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೩ ॥

ಉತ್ತರಕುರುವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನು ವರಾಹ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಸಿಗಳೊಡನೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪೃಥಿವಿದೇವಿಯು ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ಆ ಯಜ್ಞವರಾಹಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಿರುವಳು – ॥ ೩೪ ॥ ಓ ಭಗವಂತನೇ ! ಯಾರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೋ, ಯಾರು ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಕ್ರತುಸ್ವರೂಪನೋ, ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞಗಳು ಯಾರ ಅವಯವಗಳಾಗಿವೆಯೋ, ಆ ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪನೂ, ಶುಕ್ಲಮಯ ತ್ರಿಯುಗಮೂರ್ತಿಯೂ, ಆದ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ವರಾಹಸ್ವಾಮಿಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೫ ॥

ಋತ್ವಿಜರು ಅರಣಿ ಎಂಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಕಡೆದು ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಂತೆಯೇ ಕರ್ಮಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲದ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಅಡಗಿರುವ ಯಾರ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರಾದ ಪಂಡಿತ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಿವೇಕದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನರೂಪೀ ಮಂಥನಕಾಷ್ಠದಿಂದ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕಡೆದು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುವರು. ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೩೬ ॥ ವಿಚಾರ ಹಾಗೂ ಯಮ-ನಿಯಮಾದಿ ಯೋಗಸಾಧನೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾದ ಮಹಾಪುರುಷರು – ದ್ರವ್ಯ (ವಿಷಯ), ಕ್ರಿಯೆ (ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ), ಹೇತು (ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಿತ ದೇವತೆಗಳು), ಅಯನ (ಶರೀರ), ಈಶ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕರ್ತಾ (ಅಹಂಕಾರ) ಮುಂತಾದ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾರ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವರೋ, ಅಂತಹ

ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಹೇತ್ವಯನೇಶಕರ್ತೃಭಿ-
ರ್ಮಾಯಾಗುಣೈರ್ವಸ್ತುನಿರೀಕ್ಷಿತಾತ್ಮನೇ ।
ಅನ್ವೀಕ್ಷಯಾಂಗಾತಿಶಯಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಭಿ-
ರ್ನಿರಸ್ತಮಾಯಾಕೃತಯೇ ನಮೋ ನಮಃ ॥ ೩೭ ॥

ಕರೋತಿ ವಿಶ್ವಸ್ಥಿತಿ ಸಂಯಮೋದಯಂ
ಯಸ್ಯೇಪ್ಸಿತಂ ನೇಪ್ಸಿತಮೀಕ್ಷಿತುರ್ಗುಣೈಃ ।
ಮಾಯಾ ಯಥಾಽಯೋ ಭ್ರಮತೇ ತದಾಶ್ರಯಂ
ಗ್ರಾವ್ಣೋ ನಮಸ್ತೇ ಗುಣಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಣೇ ॥ ೩೮ ॥

ಪ್ರಮಥ್ಯ ದೈತ್ಯಂ ಪ್ರತಿವಾರಣಂ ಮೃಧೇ
ಯೋ ಮಾಂ ರಸಾಯಾ ಜಗದಾದಿಸೂಕರಃ ।
ಕೃತ್ವಾಗ್ರದಂಷ್ಟ್ರೇ ನಿರಗಾದುದನ್ವತಃ
ಕ್ರೀಡನ್ನಿವೇಭಃ ಪ್ರಣತಾಸ್ಮಿ ತಂ ವಿಭುಮಿತಿ ॥ ೩೯ ॥

ಮಾಯಾ ಆಕೃತಿಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾದ ನಿನಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೭॥ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ನಿನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಸಂಕಲ್ಪವು ತನಗಾಗಿ ಇರದೆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಾಯೆ ಎಂಬುದು ಜಡವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು – ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಜಡವಾದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಆಡಿಸುವಂತೆ – ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೂ, ಗುಣಗಳಿಗೂ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ನಿನಗೆ ಅನಂತ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩೮ ॥ ನೀನು ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣವಾದ ಆದಿಸೂಕರನಾಗಿರುವೆ. ಒಂದು ಆನೆಯು ಮತ್ತೊಂದು ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ, ಗಜರಾಜನಂತೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ ನೀನು ಪ್ರತಿದ್ವಂದೀ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಕೋರೆದಾಡೆಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಸಾತಳದಿಂದ ಪ್ರಳಯಪಯೋಧಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ತಂದಿದ್ದೆ. ಸರ್ವಶಕ್ತಿವಂತನಾದ ನಿನಗೆ ನಾನು ಪುನಃ ಪುನಃ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥ ೩೯ ॥

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಭುವನಕೋಶವರ್ಣನಂ ನಾಮಾಷ್ಟಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೮ ॥

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಿಂಪುರುಷವರ್ಷ ಮತ್ತು ಭಾರತವರ್ಷಗಳ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಕಿಂಪುರುಷೇ ವರ್ಷೇ ಭಗವಂತಮಾದಿಪುರುಷಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಂ ಸೀತಾಭಿರಾಮಂ ರಾಮಂ ತಚ್ಚರಣಸಂ-ನಿಕರ್ಷಾಭಿರತಃ ಪರಮಭಾಗವತೋ ಹನುಮಾನ್ ಸಹ ಕಿಂಪುರುಷೈರವಿರತಭಕ್ತಿರುಪಾಸ್ತೇ ॥ ೧ ॥ ಆರ್ಷ್ಟಿಷೇಣೇನ ಸಹ ಗಂಧರ್ವೈರನುಗೀಯಮಾನಾಂ ಪರಮಕಲ್ಯಾಣೀಂ ಭರ್ತೃಭಗವತ್ಕಥಾಂ ಸಮುಪಶೃಣೋತಿ ಸ್ವಯಂ ಚೇದಂ ಗಾಯತಿ ॥ ೨ ॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಉತ್ತಮ-ಶ್ಲೋಕಾಯ ನಮ ಆರ್ಯಲಕ್ಷಣಶೀಲವ್ರತಾಯ ನಮ ಉಪಶಿಕ್ಷಿತಾತ್ಮನ ಉಪಾಸಿತಲೋಕಾಯ ನಮಃ ಸಾಧು-ವಾದನಿಕಷಣಾಯ ನಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಾಯ ಮಹಾ-ಪುರುಷಾಯ ಮಹಾರಾಜಾಯ ನಮ ಇತಿ ॥ ೩ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನೇ! ಕಿಂಪುರುಷವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಣ್ಣನೂ, ಆದಿಪುರುಷನೂ, ಸೀತೆಯ ಹೃದಯಾಭಿರಾಮನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅಡಿದಾವರೆಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ ಪರಮಭಾಗವತೋತ್ತಮ ಆಂಜನೇಯನು ಇತರ ಕಿನ್ನರರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ॥ ೧ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಇತರ ಗಂಧರ್ವರೊಡನೆ ಆರ್ಷ್ಟಿಷೇಣನು ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಪರಮಕಲ್ಯಾಣಗುಣಮಯವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಹನುಮಂತನು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸವಿಯುತ್ತಾ ತಾನು ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರನ್ನು ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸುವನು. ॥ ೨ ॥ ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪನೂ, ಉತ್ತಮಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಆರ್ಯರ ಲಕ್ಷಣ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರುವ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಪರಮ ಸಂಯಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಲೋಕಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿ, ಸಾಧುತ್ವಕ್ಕೆ ಒರೆಗಲ್ಲಾಗಿರುವ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾಗಿರುವ

ಯತ್ತದ್ವಿಶುದ್ಧಾನುಭವಮಾತ್ರಮೇಕಂ
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಧ್ವಸ್ತಗುಣವ್ಯವಸ್ಥಮ್ ।
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಪ್ರಶಾಂತಂ ಸುಧಿಯೋಪಲಂಭನಂ
ಹ್ಯನಾಮರೂಪಂ ನಿರಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೪ ॥

ಮರ್ತ್ಯಾವತಾರಸ್ತ್ವಿಹ ಮರ್ತ್ಯಶಿಕ್ಷಣಂ
ರಕ್ಷೋವಧಾಯೈವ ನ ಕೇವಲಂ ವಿಭೋಃ ।
ಕುತೋಽನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾದ್ರಮತಃ ಸ್ವ ಆತ್ಮನಃ
ಸೀತಾಕೃತಾನಿ ವ್ಯಸನಾನೀಶ್ವರಸ್ಯ ॥ ೫ ॥

ನ ವೈ ಸ ಆತ್ಮಾಽಽತ್ಮವತಾಂ ಸುಹೃತ್ತಮಃ
ಸಕ್ತಸ್ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಂ ಭಗವಾನ್ವಾಸುದೇವಃ ।
ನ ಸ್ತ್ರೀಕೃತಂ ಕಶ್ಮಲಮಶ್ನುವೀತ
ನ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಚಾಪಿ ವಿಹಾತುಮರ್ಹತಿ ॥ ೬ ॥

ನ ಜನ್ಮ ನೂನಂ ಮಹತೋ ನ ಸೌಭಗಂ
ನ ವಾಙ್ನ ಬುದ್ಧಿರ್ನಾಕೃತಿಸ್ತೋಷಹೇತುಃ ।
ತೈರ್ಯದ್ವಿಸೃಷ್ಟಾನಪಿ ನೋ ವನೌಕಸ-
ಶ್ಚಕಾರ ಸಖ್ಯೇ ಬತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜಃ ॥ ೭ ॥

ಸುರೋಽಸುರೋ ವಾಪ್ಯಥ ವಾನರೋ ನರಃ
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಯಃ ಸುಕೃತಜ್ಞಮುತ್ತಮಮ್ ।
ಭಜೇತ ರಾಮಂ ಮನುಜಾಕೃತಿಂ ಹರಿಂ
ಯ ಉತ್ತರಾನನಯತ್ಕೋಸಲಾನ್ ದಿವಮಿತಿ ॥ ೮ ॥

ದೇವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಮಹಾಪುರುಷನೂ, ಮಹಾರಾಜನೂ ಆದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು. ॥ ೩. ॥

ಓ ಭಗವಂತಾ ! ಪರಿಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ, ಅದ್ವಿತೀಯನೂ, ತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಾದ ತನ್ನ ತೇಜಃಸ್ವರೂಪದ ತ್ರಿಗುಣ ಕಾರ್ಯಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿದ ತುರೀಯನೂ, ಅಂತರಾತ್ಮನೂ, ಪ್ರಶಾಂತನೂ, ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ನಾಮ-ರೂಪರಹಿತನೂ, ಅಹಂಭಾವ ರಹಿತನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ. ॥ ೪ ॥ ಪ್ರಭೋ ! ನಿನ್ನ ಮನುಷ್ಯಾವತಾರವು ಕೇವಲ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಇದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ಸದಾ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವ ಆನಂದಮಯನೂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನೂ ಆದ ನಿನಗೆ ಸೀತಾದೇವಿಯ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖವು ಹೇಗಾಗ ಬಲ್ಲದು ? ॥ ೫॥ ನೀನು ಧೀರ ಪುರುಷರ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದು,* ಪ್ರಿಯತಮ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಾಗಿರುವೆ. ಮೂರುಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿನಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಇಂತಹ ನಿನಗೆ ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖವಾಗಲೀ, ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯನಾದ ತಮ್ಮನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ತೊರೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗವಾಗಲೀ ಹೇಗೆ ಒದಗುತ್ತಿದ್ದವು ? ॥ ೬ ॥ ನಿನ್ನ ಈ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಲ್ಲ ಕೇವಲ ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನೇ ! ಉತ್ತಮ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಸುಂದರತೆ, ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯ, ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ, ಉತ್ತಮವಾದ ಆಕೃತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣವು ನಿನ್ನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾದ ನಮ್ಮಂತಹ ವನವಾಸೀ ವಾನರರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದೆ. ॥ ೭ ॥ ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ವಾನರರು, ಮನುಷ್ಯರು – ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರೇ ಆಗಿರಲೀ, ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀರಾಮರೂಪನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಭಜಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ನೀನು ಮನುಷ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಆಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಸೇವಕರು ಮಾಡಿದ ಅಲ್ಪ ಸೇವೆಯನ್ನು ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ನೀನು ತಿಳಿಯುತ್ತೀಯೆ. ನೀನು ನಿನ್ನ ದಿವ್ಯಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುವಾಗ ಸಮಸ್ತ ಉತ್ತರಕೋಸಲ ನಿವಾಸಿಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಒಯ್ದಿರುವಂತಹ ಆಶ್ರಿತವತ್ಸಲನಾಗಿರುವೆ. ॥ ೮ ॥

* 'ಭಗವಂತನಾದರೋ ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿರುವನು. ಹಾಗಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಆತ್ಮವಾನ್ (ಧೀರ) ಪುರುಷರ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಇದರ ಉತ್ತರ – ಅವನು ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಕೇವಲ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ – ಬೇರೆಯವರು ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾತುಬರುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ 'ಧೀರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. **'ಕಶ್ಚಿದ್ಧೀರಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮೈಕ್ಷತ್' 'ನಃ ಶುಶ್ರುಮಧೀರಾಣಾಮ್'** ಇತ್ಯಾದಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆತ್ಮವಾನ್ ಅಥವಾ ಧೀರಪುರುಷರ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀರಾಮನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ದೇವದೂತನೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಕಾವಲಾಗಿದ್ದನು. 'ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಳಗೆ ಬಂದರೆ ಅವನು ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುವನು' ಎಂಬ ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞೆ ಇತ್ತು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದುರ್ವಾಸಮಹಾಮುನಿಗಳು ಆಗಮಿಸಿದರು. ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ತಾನು ಬಂದಿರುವ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಿಸಿದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು – ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗನುಸಾರ ಭಗವಂತನು ಚಿಂತಿತನಾದನು. ಆಗ ವಸಿಷ್ಠರು ಹೇಳಿದರು – ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಅವನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಡು. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಜನರ ತ್ಯಾಗವು ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಅವನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟನು.

ಭಾರತೇಽಪಿ ವರ್ಷೇ ಭಗವಾನ್ನರನಾರಾಯಣಾಖ್ಯ ಆಕಲ್ಪಾಂತಮುಪಚಿತಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯೈಶ್ವರ್ಯೋಪಶಮೋಪರಮಾತ್ಮೋಪಲಂಭನಮನುಗ್ರಹಾಯಾತ್ಮವತಾಮನುಕಂಪಯಾ ತಪೋಽವ್ಯಕ್ತಗತಿಶ್ಚರತಿ ॥ ೯ ॥ ತಂ ಭಗವಾನ್ನಾರದೋ ವರ್ಣಾಶ್ರಮವತೀಭಿರ್ಭಾರತೀಭಿಃ ಪ್ರಜಾಭಿರ್ಭಗವತ್ಪ್ರೋಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಭಗವದನುಭಾವೋಪವರ್ಣನಂ ಸಾವರ್ಣೇರುಪದೇಕ್ಷ್ಯಮಾಣಃ ಪರಮಭಕ್ತಿಭಾವೇನೋಪಸರತಿ ಇದಂ ಚಾಭಿಗೃಣಾತಿ ॥ ೧೦ ॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಉಪಶಮಶೀಲಾಯೋಪರತಾನಾತ್ಮ್ಯಾಯ ನಮೋಽಕಿಂಚನವಿತ್ತಾಯ ಋಷಿಋಷಭಾಯ ನರನಾರಾಯಣಾಯ ಪರಮಹಂಸಪರಮಗುರವೇ ಆತ್ಮಾರಾಮಾಧಿಪತಯೇ ನಮೋ ನಮ ಇತಿ ॥ ೧೧ ॥ ಗಾಯತಿ ಚೇದಮ್

ಕರ್ತಾಸ್ಯ ಸರ್ಗಾದಿಷು ಯೋ ನ ಬಧ್ಯತೇ
ನ ಹನ್ಯತೇ ದೇಹಗತೋಽಪಿ ದೈಹಿಕೈಃ ।
ದ್ರಷ್ಟುರ್ನ ದೃಗ್ಯಸ್ಯ ಗುಣೈರ್ವಿದೂಷ್ಯತೇ
ತಸ್ಮೈ ನಮೋಽಸಕ್ತವಿವಿಕ್ತಸಾಕ್ಷಿಣೇ ॥ ೧೨ ॥

ಇದಂ ಹಿ ಯೋಗೇಶ್ವರ ಯೋಗನೈಪುಣಂ
ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋ ಭಗವಾಂಜಗಾದ ಯತ್ ।
ಯದಂತಕಾಲೇ ತ್ವಯಿ ನಿರ್ಗುಣೇ ಮನೋ
ಭಕ್ತ್ಯಾ ದಧೀತೋಜ್ಝಿತದುಷ್ಕಲೇವರಃ ॥ ೧೩ ॥

ಯಥೈಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಕಾಮಲಂಪಟಃ
ಸುತೇಷು ದಾರೇಷು ಧನೇಷು ಚಿಂತಯನ್ ।
ಶಂಕೇತ ವಿದ್ವಾನ್ಕುಕಲೇವರಾತ್ಯಯಾದ್
ಯಸ್ತಸ್ಯ ಯತ್ನಃ ಶ್ರಮ ಏವ ಕೇವಲಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ತನ್ನಃ ಪ್ರಭೋ ತ್ವಂ ಕುಕಲೇವರಾರ್ಪಿತಾಂ
ತ್ವನ್ಮಾಯಯಾಹಂಮಮತಾಮಧೋಕ್ಷಜ ।
ಭಿಂದ್ಯಾಮ ಯೇನಾಶು ವಯಂ ಸುದುರ್ಭಿದಾಂ
ವಿಧೇಹಿ ಯೋಗಂ ತ್ವಯಿ ನಃ ಸ್ವಭಾವಮಿತಿ ॥ ೧೫ ॥

ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನು ಕರುಣೆಯಿಂದ ನರ-ನಾರಾಯಣರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಂಯಮಶೀಲರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಲ್ಪದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅವ್ಯಕ್ತರೂಪದಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವನು. ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯಜಯ, ಶಾಂತಿ ಇವುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ತಪಸ್ಸಿನ ಆದರ್ಶವನ್ನು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ॥ ೯ ॥ ಅಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ನಾರದಮುನಿಗಳು ಶ್ರೀಭಗವಂತನು ಸ್ವತಃ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಹಿತ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುವ ಪಾಂಚರಾತ್ರಾಗಮವನ್ನು ಸಾವರ್ಣಿ ಮನುವಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾ - ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಭಾರತವರ್ಷದ ಪ್ರಜೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ನರ-ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಾ, ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ, ಭಗವಂತನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವರು. ॥ ೧೦ ॥ 'ಓಂಕಾರಸ್ವರೂಪನೂ, ಅಹಂಕಾರ ರಹಿತನೂ, ನಿರ್ಧನರ ನಿಧಿಯೂ, ಶಾಂತಸ್ವಭಾವನೂ ಆದ ಋಷಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಗವಾನ್ ನರ-ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಪರಮಗುರುವೂ, ಆತ್ಮಾರಾಮರ ಅಧೀಶ್ವರನೂ ಆದ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ-ಮತ್ತೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.' ॥ ೧೧ ॥ ಮತ್ತೆ ಹೀಗೆ ಹಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ – 'ಯಾವಾತನು ವಿಶ್ವದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕರ್ತಾ ಆಗಿದ್ದರೂ ಕರ್ತೃತ್ವದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆದರ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ದೃಷ್ಟಾ ಆಗಿದ್ದರೂ ಯಾರ ದೃಷ್ಟಿಯು ದೃಶ್ಯದ ಗುಣ-ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂಷಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹ ಅಸಂಗ ಹಾಗೂ ವಿಶುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ನರ-ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ॥ ೧೨ ॥ ಎಲೈ ಯೋಗೇಶ್ವರನೇ! ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು – 'ಮನುಷ್ಯನು ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದೇ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಕುಶಲತೆಯಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ॥ ೧೩ ॥ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಲಂಪಟನಾಗಿರುವ ಮೂಢ ಮನುಷ್ಯನು – ಮಕ್ಕಳು, ಮಡದಿ, ಹಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆಯೇ – ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಕೂಡ 'ಈ ನಿಂದ್ಯವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬೇಕಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೆದರಿದರೆ, ಅವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವೇ ಸರಿ. ॥ ೧೪ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಓ ಅಧೋಕ್ಷಜನೇ! ನೀನು ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಪ್ರೇಮರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಯೋಗವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ಹೇ ಪ್ರಭೋ! ಈ ನಿಂದನೀಯವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟಿರುವ, ಭೇದಿಸಲು ಅತಿಕಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಅಹಂತೆ-ಮಮತೆಯನ್ನು ಆ ಭಕ್ತಿಯೋಗದಿಂದ ನಾವು ಒಡನೆಯೇ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುವೆವು. ॥ ೧೫ ॥

ಭಾರತೇಽಪ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವರ್ಷೇ ಸರಿಚ್ಛೈಲಾಃ ಸಂತಿ ಬಹವೋ ಮಲಯೋ ಮಂಗಲಪ್ರಸ್ಥೋ ಮೈನಾಕಸ್ತ್ರಿಕೂಟ ಋಷಭಃ ಕೂಟಕಃ ಕೊಲ್ಲಕಃ ಸಹ್ಯೋ ದೇವಗಿರಿರ್ಋಷ್ಯಮೂಕಃ ಶ್ರೀಶೈಲೋ ವೇಂಕಟೋ ಮಹೇಂದ್ರೋ ವಾರಿಧಾರೋ ವಿಂಧ್ಯಃ ಶುಕ್ತಿಮಾನೃಕ್ಷಗಿರಿಃ ಪಾರಿಯಾತ್ರೋ ದ್ರೋಣ-ಶ್ಚಿತ್ರಕೂಟೋ ಗೋವರ್ಧನೋ ರೈವತಕಃ ಕಕುಭೋ ನೀಲೋ ಗೋಕಾಮುಖ ಇಂದ್ರಕೀಲಃ ಕಾಮಗಿರಿರಿತಿ ಚಾನ್ಯೇ ಚ ಶತಸಹಸ್ರಶಃ ಶೈಲಾಸ್ತೇಷಾಂ ನಿತಂಬಪ್ರಭವಾ ನದಾ ನದ್ಯಶ್ಚ ಸಂತ್ಯಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ॥ ೧೬ ॥

ಏತಾಸಾಮಪೋ ಭಾರತ್ಯಃ ಪ್ರಜಾ ನಾಮಭಿರೇವ ಪುನಂತೀನಾಮಾತ್ಮನಾ ಚೋಪಸ್ಪೃಶಂತಿ ॥ ೧೭ ॥ ಚಂದ್ರ-ವಸಾ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ ಅವಟೋದಾ ಕೃತಮಾಲಾ ವೈಹಾ-ಯಸೀ ಕಾವೇರಿ ವೇಣೀ ಪಯಸ್ವಿನೀ ಶರ್ಕರಾವರ್ತಾ ತುಂಗಭದ್ರಾ ಕೃಷ್ಣಾ ವೇಣ್ಯಾ ಭೀಮರಥೀ ಗೋದಾವರೀ ನಿರ್ವಿಂಧ್ಯಾ, ಪಯೋಷ್ಣೀ ತಾಪೀ ರೇವಾ ಸುರಸಾ ನರ್ಮದಾ ಚರ್ಮಣ್ವತೀ ಸಿಂಧುರಂಧಃ ಶೋಣಶ್ಚ ನದೌ ಮಹಾನದೀ ವೇದಸ್ಮೃತಿರ್ಋಷಿಕುಲ್ಯಾ ತ್ರಿಸಾಮಾ ಕೌಶಿಕೀ ಮಂದಾಕಿನೀ ಯಮುನಾ ಸರಸ್ವತೀ ದೃಷದ್ವತೀ ಗೋಮತೀ ಸರಯೂ ರೋಧಸ್ವತೀ ಸಪ್ತವತೀ ಸುಷೋಮಾ ಶತದ್ರೂ-ಶ್ಚಂದ್ರಭಾಗಾ ಮರುದ್ವೃಧಾ ವಿತಸ್ತಾ ಅಸಿಕ್ನೀ ವಿಶ್ವೇತಿ ಮಹಾನದ್ಯಃ ॥ ೧೮ ॥ ಅಸ್ಮಿನ್ನೇವ ವರ್ಷೇ ಪುರುಷೈರ್ಲ-ಬ್ಧಜನ್ಮಭಿಃ ಶುಕ್ಲ-ಲೋಹಿತ-ಕೃಷ್ಣವರ್ಣೇನ ಸ್ವಾರಬ್ಧೇನ ಕರ್ಮಣಾ ದಿವ್ಯಮಾನುಷನಾರಕಗತಯೋ ಬಹ್ವ್ಯ ಆತ್ಮನ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯೇಣ ಸರ್ವಾ ಹ್ಯೇವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿಧೀ-ಯಂತೇ ಯಥಾವರ್ಣವಿಧಾನಮಪವರ್ಗಶ್ಚಾಪಿ ಭವತಿ ॥ ೧೯ ॥ ಯೋಽಸೌ ಭಗವತಿ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನ್ಯನಾ-ತ್ಮ್ಯೇಽನಿರುಕ್ತೇಽನಿಲಯನೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವಾಸುದೇವೇಽ-ನನ್ಯನಿಮಿತ್ತಭಕ್ತಿಯೋಗಲಕ್ಷಣೋ ನಾನಾಗತಿನಿಮಿತ್ತಾವಿ-ದ್ಯಾಗ್ರಂಥಿರಂಧನದ್ವಾರೇಣ ಯದಾ ಹಿ ಮಹಾಪುರುಷ-ಪುರುಷಪ್ರಸಂಗಃ ॥ ೨೦ ॥

ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಈ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರ್ವತಗಳೂ, ನದಿಗಳೂ ಇವೆ. ಮಲಯ, ಮಂಗಲಪ್ರಸ್ಥ, ಮೈನಾಕ, ತ್ರಿಕೂಟ, ಋಷಭ, ಕೂಟಕ, ಕೊಲ್ಲಕ, ಸಹ್ಯ, ದೇವಗಿರಿ, ಋಷ್ಯಮೂಕ, ಶ್ರೀಶೈಲ, ವೇಂಕಟ, ಮಹೇಂದ್ರ ವಾರಿಧಾರ, ವಿಂಧ್ಯ, ಶುಕ್ತಿಮಾನ್, ಋಕ್ಷಗಿರಿ, ಪಾರಿಯಾತ್ರ, ದ್ರೋಣ, ಚಿತ್ರಕೂಟ, ಗೋವರ್ಧನ, ರೈವತಕ, ಕಕುಭ, ನೀಲ, ಗೋಕಾಮುಖ, ಇಂದ್ರಕೀಲ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಿರಿ ಮುಂತಾದವು ಗಳು – ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು, ಸಾವಿರಾರು ಗಿರಿಗಳೂ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ತಪ್ಪಲುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ನದ-ನದಿಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ ದಷ್ಟಿವೆ. ॥ ೧೬ ॥ ಈ ನದಿಗಳ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯೂ ಕೂಡ ಜೀವರನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭಾರತ ವರ್ಷದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೧೭ ॥ ಈ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ – ಚಂದ್ರವಸಾ, ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ, ಅವಟೋದಾ, ಕೃತ ಮಾಲಾ, ವೈಹಾಯಸೀ, ಕಾವೇರೀ, ವೇಣೀ, ಪಯಸ್ವಿನೀ, ಶರ್ಕರಾ ವರ್ತಾ, ತುಂಗಭದ್ರಾ, ಕೃಷ್ಣಾ, ವೇಣ್ಯಾ, ಭೀಮರಥೀ, ಗೋದಾ ವರೀ, ನಿರ್ವಿಂಧ್ಯಾ, ಪಯೋಷ್ಣೀ, ತಾಪೀ, ರೇವಾ, ಸುರಸಾ, ನರ್ಮದಾ, ಚರ್ಮಣ್ವತೀ, ಸಿಂಧು, ಅಂಧ, ಶೋಣ (ನದಿಗಳು), ಮಹಾನದೀ, ವೇದಸ್ಮೃತಿ, ಋಷಿಕುಲ್ಯಾ, ತ್ರಿಸಾಮಾ, ಕೌಶಿಕೀ, ಮಂದಾಕಿನೀ, ಯಮುನಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ದೃಷದ್ವತೀ, ಗೋಮತೀ, ಸರಯೂ, ರೋಧಸ್ವತೀ, ಸಪ್ತವತೀ, ಸುಷೋಮಾ, ಶತದ್ರೂ, ಚಂದ್ರಭಾಗಾ, ಮರುದ್ವೃಧಾ, ವಿತಸ್ತಾ, ಅಸಿಕ್ನೀ, ವಿಶ್ವಾ ಎಂಬಿವು ಮಹಾನದಿಗಳೆನಿಸುವುವು. ॥ ೧೮ ॥ ಈ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ವನ್ನು ಪಡೆದ ಮನುಷ್ಯರು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸ ಎಂಬ ಕರ್ಮಗಳನುಸಾರವಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯ ದೇವತಾ, ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ನಾರಕೀ ಯೋನಿಗಳು ದೊರೆ ಯುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಯೋನಿಗಳು ದೊರೆಯಬಲ್ಲವು. ಇದೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವು ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗ ಬಲ್ಲುದು. ॥ ೧೯ ॥ ಪರೀಕ್ಷಿತನೇ! ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮನಾಗಿಯೂ, ರಾಗಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ರಹಿತನೂ, ಅನಿರ್ವಚನೀಯನೂ, ನಿರಾಧಾರ ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯ, ಅಹೈತುಕೀ ಭಕ್ತಿಭಾವವೇ ಈ ಮೋಕ್ಷಪದವಾಗಿದೆ. ಈ ಭಕ್ತಿಭಾವವು – ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಗತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಿಯು ಕಡಿದುಹೋಗಿ, ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇಮೀಭಕ್ತರ ಸಮಾಗಮ ದೊರೆತಾಗಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ॥ ೨೦ ॥

ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮನುಷ್ಯರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ – ಆಹಾ! ಭಾರತವರ್ಷ ದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದವರು ಯಾವ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿರುವರೋ! ಅಥವಾ ಇವರ ಮೇಲೆ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವನೇ! ಇಂತಹ ಪರಮ ಸೌಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾವು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿರುತ್ತೇವೆ. ॥ ೨೧ ॥ ಭಾರೀ ಕಷ್ಟಮಯ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು,

ಏತದೇವ ಹಿ ದೇವಾ ಗಾಯಂತಿ –

ಅಹೋ ಅಮೀಷಾಂ ಕಿಮಕಾರಿ ಶೋಭನಂ
ಪ್ರಸನ್ನ ಏಷಾಂ ಸ್ವಿದುತ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ ।
ಯೈರ್ಜನ್ಮ ಲಬ್ಧಂ ನೃಷು ಭಾರತಾಜಿರೇ
ಮುಕುಂದಸೇವೌಪಯಿಕಂ ಸ್ಪೃಹಾ ಹಿ ನಃ ॥ ೨೧ ॥

ಕಿಂ ದುಷ್ಕರೈರ್ನಃ ಕ್ರತುಭಿಸ್ತಪೋವ್ರತೈ-
ರ್ದಾನಾದಿಭಿರ್ವಾ ದ್ಯುಜಯೇನ ಫಲ್ಗುನಾ ।
ನ ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣಪಾದಪಂಕಜ-
ಸ್ಮೃತಿಃ ಪ್ರಮುಷ್ಟಾತಿಶಯೇಂದ್ರಿಯೋತ್ಸವಾತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಕಲ್ಪಾಯುಷಾಂ ಸ್ಥಾನಜಯಾತ್ಪುನರ್ಭವಾತ್
ಕ್ಷಣಾಯುಷಾಂ ಭಾರತಭೂಜಯೋ ವರಮ್ ।
ಕ್ಷಣೇನ ಮರ್ತ್ಯೇನ ಕೃತಂ ಮನಸ್ವಿನಃ
ಸಂನ್ಯಸ್ಯ ಸಂಯಾಂತ್ಯಭಯಂ ಪದಂ ಹರೇಃ ॥ ೨೩ ॥

ನ ಯತ್ರ ವೈಕುಂಠ ಕಥಾಸುಧಾಪಗಾ
ನ ಸಾಧವೋ ಭಾಗವತಾಸ್ತದಾಶ್ರಯಾಃ ।
ನ ಯತ್ರ ಯಜ್ಞೇಶಮಖಾ ಮಹೋತ್ಸವಾಃ
ಸುರೇಶಲೋಕೋಽಪಿ ನ ವೈ ಸ ಸೇವ್ಯತಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಪ್ರಾಪ್ತಾ ನೃಜಾತಿಂ ತ್ವಿಹ ಯೇ ಚ ಜಂತವೋ
ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾದ್ರವ್ಯಕಲಾಪಸಂಭೃತಾಮ್ ।
ನ ವೈ ಯತೇರನ್ನಪುನರ್ಭವಾಯ ತೇ
ಭೂಯೋ ವನೌಕಾ ಇವ ಯಾಂತಿ ಬಂಧನಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಯೈಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಬರ್ಹಿಷಿ ಭಾಗಶೋ ಹವಿ-
ರ್ನಿರುಪ್ತಮಿಷ್ಟಂ ವಿಧಿಮಂತ್ರವಸ್ತುತಃ ।
ಏಕಃ ಪೃಥಙ್ನಾಮಭಿರಾಹುತೋ ಮುದಾ
ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಪೂರ್ಣಃ ಸ್ವಯಮಾಶಿಷಾಂ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೨೬ ॥

ಸತ್ಯಂ ದಿಶತ್ಯರ್ಥಿತಮರ್ಥಿತೋ ನೃಣಾಂ
ನೈವಾರ್ಥದೋ ಯತ್ಪುನರರ್ಥಿತಾ ಯತಃ ।
ಸ್ವಯಂ ವಿಧತ್ತೇ ಭಜತಾಮನಿಚ್ಛತಾ-
ಮಿಚ್ಛಾಪಿಧಾನಂ ನಿಜಪಾದಪಲ್ಲವಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ತಪಸ್ಸನ್ನು, ವ್ರತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪಡೆದ ಈ ತುಚ್ಛವಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲಾದರೂ ಏನು ಲಾಭವಿದೆ? ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಭೋಗಗಳ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯು ಕಸಿಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಚರಣಕಮಲಗಳ ಸ್ಮೃತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ॥ ೨೨ ॥ ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರ್ಗದ ನಿವಾಸಿಗಳ ಆಯುಸ್ಸು ಒಂದು ಕಲ್ಪದವರೆಗೆ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಪುನಃ ಸಂಸಾರಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮರಳ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಾರತ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಯುವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಧೀರ ಪುರುಷರು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಈ ಮರ್ತ್ಯಶರೀರದಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಅವನ ಅಭಯಪದವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು. ॥ ೨೩ ॥

ಎಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಥಾಮೃತದ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಆ ನದಿಗಳ ಉಗಮಸ್ಥಾನವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಸಾಧುಗಳು ವಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಎಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯ-ಗೀತಾದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನ ಪೂಜೆ-ಅರ್ಚನೆಗಳು ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ – ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು. ॥ ೨೪ ॥ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಬುದ್ಧಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಪಡುವ ದ್ರವ್ಯವೇ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ನವಾದ ಮನುಷ್ಯಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಯಾರು ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳ ಸುಳಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ – ಅವರು ಬೇಡನು ಒಡ್ಡಿದ ಬೋನು-ಬಲೆಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆಮಿಷಗಳ ಆಸೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಾದ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರು. ॥ ೨೫ ॥

ಆಹಾ! ಎಂತಹ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಈ ಭಾರತದೇಶದ ನಿವಾಸಿಗಳು! ಇವರು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿ ವಿಧಿ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳೊಡನೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಾಗ ಇಂದ್ರಾದಿ ನಾನಾ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಸಮಸ್ತ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವೆಲ್ಲವನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡುವನು. ॥ ೨೬ ॥ ಭಕ್ತರು ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬೇಡಿದರೂ, ಅವನು ಅವರಿಗೆ ಬೇಡಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಇದು ಭಗವಂತನ ನಿಜವಾದ ವರದಾನವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಬಳಿಕವೂ ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಕಾಮನೆಗಳು ಏಳುತ್ತವೆ. ಇದರ ಬದಲಿಗೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮರಾಗಿ ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನೇ ಕರುಣಿಸುವನು. ಅವು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲವಾಗಿಸುವಂತಹವುಗಳಾಗಿವೆ. ॥ ೨೭ ॥ ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟರವರೆಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ನಾವು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ, ಪ್ರವಚನ, ಶುಭಕರ್ಮಗಳಿಂದ

ಯದ್ಯತ್ರ ನಃ ಸ್ವರ್ಗಸುಖಾವಶೇಷಿತಂ
ಸ್ವಿಷ್ಟಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಕೃತಸ್ಯ ಶೋಭನಮ್ ।
ತೇನಾಜನಾಭೇ ಸ್ಮೃತಿಮಜ್ಜನ್ಮ ನಃ ಸ್ಯಾದ್
ವರ್ಷೇ ಹರಿರ್ಯದ್ಭಜತಾಂ ಶಂ ತನೋತಿ ॥ ೨೮ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಜಂಬೂದ್ವೀಪಸ್ಯ ಚ ರಾಜನ್ನುಪದ್ವೀಪಾನಷ್ಟೌ ಹೈಕ ಉಪದಿಶಂತಿ ಸಗರಾತ್ಮಜೈರಶ್ವಾನ್ವೇಷಣ ಇಮಾಂ ಮಹೀಂ ಪರಿತೋ ನಿಖನದ್ಭಿರುಪಕಲ್ಪಿತಾನ್ ॥ ೨೯ ॥ ತದ್ಯಥಾ ಸ್ವರ್ಣಪ್ರಸ್ಥಶ್ಚಂದ್ರಶುಕ್ಲ ಆವರ್ತನೋ ರಮಣಕೋ ಮಂದ-ರಹರಿಣಃ ಪಾಂಚಜನ್ಯಃ ಸಿಂಹಲೋ ಲಂಕೇತಿ ॥ ೩೦ ॥ ಏವಂ ತವ ಭಾರತೋತ್ತಮ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವರ್ಷವಿ-ಭಾಗೋ ಯಥೋಪದೇಶಮುಪವರ್ಣಿತ ಇತಿ ॥ ೩೧ ॥

ಏನಾದರೂ ಪುಣ್ಯ ಉಳಿದಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಮಗೆ ಈ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನುಷ್ಯ ಜನ್ಮವು ಸಿಗಲಿ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವವನ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ॥ ೨೮ ॥

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನೇ! ಹಿಂದೆ ಸಗರನ ಪುತ್ರರು ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಅಗೆದಿದ್ದರು. ಅದರಿಂದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ಅಂತರ್ಗತ ಎಂಟು ಉಪದ್ವೀಪಗಳು ಉಂಟಾದುವು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೨೯ ॥ ಅವು ಸ್ವರ್ಣಪ್ರಸ್ಥ, ಚಂದ್ರಶುಕ್ಲ, ಆವರ್ತನ, ರಮಣಕ, ಮಂದರಹರಿಣ, ಪಾಂಚಜನ್ಯ, ಸಿಂಹಳ ಮತ್ತು ಲಂಕಾ ಎಂಬುದಾಗಿವೆ. ॥ ೩೦ ॥ ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠನೇ! ಹೀಗೆ ನಾನು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಕೇಳಿದಂತೆಯೇ ನಿನಗೆ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದ ವರ್ಷಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವೆನು. ॥ ೩೧ ॥

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮುಗಿಯಿತು. ॥ ೧೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪಂಚಮಸ್ಕಂಧೇ
ಜಂಬೂದ್ವೀಪವರ್ಣನಂ ನಾಮೈಕೋನವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೧೯ ॥

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಇತರ ಆರು ದ್ವೀಪಗಳ ಮತ್ತು ಲೋಕಾಲೋಕ ಪರ್ವತದ ವರ್ಣನೆ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ಲಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ-ಸಂಸ್ಥಾನತೋ ವರ್ಷವಿಭಾಗ ಉಪವರ್ಣ್ಯತೇ ॥ ೧ ॥ ಜಂಬೂದ್ವೀಪೋಽಯಂ ಯಾವತ್ಪ್ರಮಾಣವಿಸ್ತಾರ-ಸ್ತಾವತಾ ಕ್ಷಾರೋದಧಿನಾ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತೋ ಯಥಾ ಮೇರುರ್ಜಂಬ್ವಾಖ್ಯೇನ ಲವಣೋದಧಿರಪಿ ತತೋ ದ್ವಿಗುಣ-ವಿಶಾಲೇನ ಪ್ಲಕ್ಷಾಖ್ಯೇನ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತೋ ಯಥಾ ಪರಿಖಾ ಬಾಹ್ಯೋಪವನೇನ। ಪ್ಲಕ್ಷೋ ಜಂಬೂಪ್ರಮಾಣೋ ದ್ವೀಪಾಖ್ಯಾಕರೋ ಹಿರಣ್ಮಯ ಉತ್ಥಿತೋ ಯತ್ರಾ-ಗ್ನಿರುಪಾಸ್ತೇ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಸ್ತಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾತ್ಮಜ ಇಧ್ಮ-ಜಿಹ್ವಃ ಸ್ವಂ ದ್ವೀಪಂ ಸಪ್ತವರ್ಷಾಣಿ ವಿಭಜ್ಯ ಸಪ್ತವರ್ಷ-ನಾಮಭ್ಯ ಆತ್ಮಜೇಭ್ಯ ಆಕಲಯ್ಯ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮಯೋ-ಗೇನೋಪರರಾಮ ॥ ೨ ॥ ಶಿವಂ ಯವಸಂ ಸುಭದ್ರಂ

ಶ್ರೀಶುಕಮಹಾಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ – ಎಲೈ ರಾಜೇಂದ್ರನೇ! ಇನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ, ಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರ ಪ್ಲಕ್ಷವೇ ಮುಂತಾದ ದ್ವೀಪಗಳ ವರ್ಷವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗುವುದು. ॥ ೧ ॥ ಮೇರು ಪರ್ವತವು ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಂತೆಯೇ ಜಂಬೂದ್ವೀಪವು ತನ್ನಷ್ಟೇ ಅಳತೆ-ವಿಸ್ತಾರಗಳುಳ್ಳ ಲವಣಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಂದಕವು ಹೊರಗಿನ ಉಪವನಗಳಿಂದ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆಯೇ ಲವಣಸಮುದ್ರವೂ ಕೂಡ ತನ್ನಿಂದ ಎರಡರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಪ್ಲಕ್ಷದ್ವೀಪದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನೇರಳೆಮರವಿರುವುದೋ ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಸುವರ್ಣಮಯ ಪ್ಲಕ್ಷ (ಬಸರೀಮರ) ವೃಕ್ಷವಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಹೆಸರು ಪ್ಲಕ್ಷದ್ವೀಪವೆಂದಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ಏಳು ನಾಲಿಗೆಗಳುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿದೇವನು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಈ ದ್ವೀಪದ ಅಧಿಪತಿಯು ಪ್ರಿಯವ್ರತಪುತ್ರ ಇಧ್ಮಜಿಹ್ವ ಮಹಾರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನು ಇದನ್ನು ಏಳುವರ್ಷಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಅವನ್ನು ಆಯಾ ವರ್ಷದ ಹೆಸರನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ತಾನು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಮುಕ್ತನಾದನು. ॥ ೨ ॥ ಶಿವ, ಯವಸ, ಸುಭದ್ರ, ಶಾಂತ, ಕ್ಷೇಮ, ಅಮೃತ ಮತ್ತು ಅಭಯ ಎಂಬಿವೇ ಆ ಏಳು ವರ್ಷಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಳು ಪರ್ವತಗಳು ಹಾಗೂ ಏಳು ನದಿಗಳೂ

ಶಾಂತಂ ಕ್ಷೇಮಮಮೃತಮಭಯಮಿತಿ ವರ್ಷಾಣಿ ತೇಷು ಗಿರಯೋ ನದ್ಯಶ್ಚ ಸಪ್ತೈವಾಭಿಜ್ಞಾತಾಃ ॥ ೩ ॥

ಮಣಿಕೂಟೋ ವಜ್ರಕೂಟ ಇಂದ್ರಸೇನೋ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್ಸುಪರ್ಣೋ ಹಿರಣ್ಯಷ್ಠೀವೋ ಮೇಘಮಾಲ ಇತಿ ಸಪ್ತಶೈಲಾಃ। ಅರುಣಾ ನೃಮ್ಣಾಽಽಂಗಿರಸೀ ಸಾವಿತ್ರೀ ಸುಪ್ರಭಾತಾ ಋತಂಭರಾ ಸತ್ಯಂಭರಾ ಇತಿ ಮಹಾನದ್ಯಃ। ಯಾಸಾಂ ಜಲೋಪಸ್ಪರ್ಶನವಿಧೂತರಜಸ್ತಮಸೋ ಹಂಸಪತಂಗೋರ್ಧ್ವಾಯನಸತ್ಯಾಂಗಸಂಜ್ಞಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ವರ್ಣಾಃ ಸಹಸ್ರಾಯುಷೋ ವಿಬುಧೋಪಮಸಂದರ್ಶನಪ್ರಜನನಾಃ ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಂ ತ್ರಯ್ಯಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಭಗವಂತಂ ತ್ರಯೀಮಯಂ ಸೂರ್ಯಮಾತ್ಮಾನಂ ಯಜಂತೇ ॥ ೪ ॥

ಪ್ರತ್ನಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ ರೂಪಂ ಯತ್ಸತ್ಯಸ್ಯರ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ।
ಅಮೃತಸ್ಯ ಚ ಮೃತ್ಯೋಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಮಾತ್ಮಾನಮೀಮಹೀತಿ ॥ ೫ ॥

ಪ್ಲಕ್ಷಾದಿಷು ಪಂಚಸು ಪುರುಷಾಣಾಮಾಯುರಿಂದ್ರಿಯಮೋಜಃ ಸಹೋ ಬಲಂ ಬುದ್ಧಿರ್ವಿಕ್ರಮ ಇತಿ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಮೌತ್ಪತ್ತಿಕೀ ಸಿದ್ಧಿರವಿಶೇಷೇಣ ವರ್ತತೇ ॥ ೬ ॥

ಪ್ಲಕ್ಷಃ ಸ್ವಸಮಾನೇನೇಕ್ಷುರಸೋದೇನಾವೃತೋ ಯಥಾ ತಥಾ ದ್ವೀಪೋಽಪಿ ಶಾಲ್ಮಲೋ ದ್ವಿಗುಣವಿಶಾಲಃ ಸಮಾನೇನ ಸುರೋದೇನಾವೃತಃ ಪರಿವೃಂಕ್ತೇ ॥ ೭ ॥ ಯತ್ರ ಹ ವೈ ಶಾಲ್ಮಲೀ ಪ್ಲಕ್ಷಾಯಾಮಾ ಯಸ್ಯಾಂ ವಾವ ಕಿಲ ನಿಲಯಮಾಹುರ್ಭಗವತಶ್ಛಂದಃಸ್ತುತಃ ಪತತ್ರಿರಾಜಸ್ಯ ಸಾ ದ್ವೀಪಹೂತಯೇ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ॥ ೮ ॥ ತದ್ದ್ವೀಪಾಧಿಪತಿಃ ಪ್ರಿಯವ್ರತಾತ್ಮಜೋ ಯಜ್ಞಬಾಹುಃ ಸ್ವಸುತೇಭ್ಯಃ ಸಪ್ತಭ್ಯಸ್ತನ್ನಾಮಾನಿ ಸಪ್ತವರ್ಷಾಣಿ ವ್ಯಭಜತ್ಸುರೋಚನಂ ಸೌಮನಸ್ಯಂ ರಮಣಕಂ ದೇವವರ್ಷಂ ಪಾರಿಭದ್ರಮಾಪ್ಯಾಯನಮವಿಜ್ಞಾತಮಿತಿ ॥ ೯ ॥ ತೇಷು ವರ್ಷಾದ್ರಯೋ ನದ್ಯಶ್ಚ ಸಪ್ತೈವಾಭಿಜ್ಞಾತಾಃ । ಸ್ವರಸಃ ಶತಶೃಂಗೋ ವಾಮದೇವಃ ಕುಂದೋ ಮುಕುಂದಃ ಪುಷ್ಪವರ್ಷಃ ಸಹಸ್ರಶ್ರುತಿರಿತಿ । ಅನುಮತಿಃ ಸಿನೀವಾಲೀ ಸರಸ್ವತೀ ಕುಹೂ ರಜನೀ ನಂದಾ ರಾಕೇತಿ ॥ ೧೦ ॥

ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ॥ ೩ ॥ ಮಣಿಕೂಟ, ವಜ್ರಕೂಟ, ಇಂದ್ರಸೇನ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಮಾನ್, ಸುಪರ್ಣ, ಹಿರಣ್ಯಷ್ಠೀವ ಮತ್ತು ಮೇಘಮಾಲ ಎಂಬ ಏಳು ಮೆರೆಯಾಗಿರುವ ಪರ್ವತಗಳು. ಅರುಣಾ, ನೃಮ್ಣಾ, ಆಂಗೀರಸೀ, ಸಾವಿತ್ರೀ, ಸುಪ್ರಭಾತಾ, ಋತಂಭರಾ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಂಭರಾ ಎಂಬ ಏಳು ಮಹಾನದಿಗಳು. ಅಲ್ಲಿ ಹಂಸ, ಪತಂಗ, ಊರ್ಧ್ವಾಯನ, ಸತ್ಯಾಂಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಇವರ ರಜೋಗುಣ-ತಮೋಗುಣ ಕಳೆದುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಆಯುಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಬಳಲಿಕೆ, ಬೆವರು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅವರಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರು ತ್ರಯೀ ವಿದ್ಯೆಮೂಲಕ ಮೂರೂ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಸ್ವರ್ಗದ ದ್ವಾರದಂತಿರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ॥ ೪ ॥ 'ಸತ್ಯಕ್ಕೂ (ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ), ಋತಕ್ಕೂ (ನಿಯಮರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ), ವೇದಕ್ಕೂ, ಅಮೃತಕ್ಕೂ, ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಪುರಾಣಪುರುಷನಾದ, ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಭಗವಂತನನ್ನು ನಾವು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇವೆ' ಎಂದು ಆ ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ॥ ೫ ॥ ಪ್ಲಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಐದು ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಆಯುಸ್ಸು, ಮನೋಬಲ, ಇಂದ್ರಿಯಬಲ, ಶಾರೀರಿಕಬಲ, ಬುದ್ಧಿ, ಪರಾಕ್ರಮ ಇವುಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ॥ ೬ ॥

ಪ್ಲಕ್ಷದ್ವೀಪವು ತನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಕಬ್ಬಿನರಸದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇವರ ಮುಂದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಎರಡರಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಶಾಲ್ಮಲೀದ್ವೀಪವಿದೆ. ಇದು ತನ್ನಷ್ಟೇ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಮದ್ಯದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ॥ ೭ ॥ ಪ್ಲಕ್ಷದ್ವೀಪದ ಬಸರೀಮರದಂತೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಶಾಲ್ಮಲೀ (ಬೂರುಗದ) ವೃಕ್ಷವಿದೆ. ಈ ವೃಕ್ಷವೇ ತನ್ನ ವೇದಮಯ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಪಕ್ಷಿರಾಜ ಗರುಡದೇವರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಈ ದ್ವೀಪದ ಹೆಸರಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥ ೮ ॥ ಈ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತಪುತ್ರ ಯಜ್ಞಬಾಹು ಮಹಾರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನು ಇದನ್ನು ಸುಲೋಚನ, ಸೌಮನಸ್ಯ, ರಮಣಕ, ದೇವವರ್ಷ, ಪಾರಿಭದ್ರ, ಆಪ್ಯಾಯನ ಮತ್ತು ಅವಿಜ್ಞಾತ ಎಂಬ ಏಳು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದನು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅದೇ ಹೆಸರುಳ್ಳ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ॥ ೯ ॥ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಏಳು ವರ್ಷ ಪರ್ವತಗಳೂ, ಏಳು ನದಿಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಸ್ವರಸ, ಶತಶೃಂಗ, ವಾಮದೇವ, ಕುಂದ, ಮುಕುಂದ, ಪುಷ್ಪವರ್ಷ, ಹಾಗೂ ಸಹಸ್ರಶ್ರುತಿ – ಇವು ಏಳು ಪರ್ವತಗಳು ಹಾಗೂ ಅನುಮತಿ, ಸಿನೀವಾಲೀ, ಸರಸ್ವತಿ, ಕುಹೂ, ರಜನೀ, ನಂದಾ ಮತ್ತು ರಾಕಾ ಎಂಬ ಏಳು ನದಿಗಳು. ॥ ೧೦ ॥ ಈ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಧರ, ವೀರ್ಯಧರ, ವಸುಂಧರ, ಇಷಂಧರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದ ಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಾ, ವೇದಮಯ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಾನ್ ಚಂದ್ರನನ್ನು